

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1939.

AZ E. M. E. KIADÁSA

103. SZ.

adatok téli néphagyományaink ismeretéhez

**ADATOK
TÉLI NÉPHAGYOMÁNYAINK
ISMERETÉHEZ**

HETVEN NÉPRAJZI GYŰJTŐ MUNKÁJA ALAPJÁN
ÖSSZEÁLLITOTTA

MAKKAI ENDRE és NAGY ÖDÖN

KOLOZSVÁR, 1939.

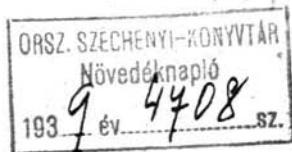
**ADATOK
TÉLI NÉPHAGYOMÁNYAINK
ISMERETÉHEZ**

HETVEN NÉPRAJZI GYŰJTŐ MUNKÁJA ALAPJÁN
ÖSSZEÁLLÍTOTTA

MAKKAI ENDRE és NAGY ÖDÖN

11. 213/103

„GRAFICA” KÖNYVNYOMDA, CLUJ, C. MARECHAL FOCH 38.

BUN DE IMPRIMAT.

BEVEZETŐ SZAVAK.

Van népi műveltségünk és mindig is lesz, amíg a nemzetnek egy tekintélyes része földműveléssel foglalkozik.

Igaz, hogy ez az ősi gyökerű, évezredek vonásokat mutató műveltség ma már bomladozóban van, mert a hagyomány, mely minden népi műveltségnek éltető talaja, meggyengült. Valószínű, hogy kialakulóban van az új hagyomány, amelyen az új népi műveltség fog apránként felépülni. De bizonyos, hogy az új műveltség már mind kevésbé viseli magán a magyar szellem sajátos jellemvonásait, amelyek e műveltség legnagyobb értékét adták. A magyar paraszti hagyomány tisztaságát két oldalon fenyegeti az elszíntelenedés veszedelem. Az egyik az elmagyartalanodott, idegen hatásoktól telített úri, városi magyarság, a másik a nemzetközi hatások nagy tömege, mely parasztságunkat gondolkodásmódjától viseletéig igyekszik átalakítani. Ez a gazdasági termelés megváltozásával, elgépesítésével is összefügg. Mi tehát, noha tudjuk, hogy új népi műveltség van kialakulóban, mert népi műveltség nyelvterületünkön belátható időn belül mindig lesz, mégis komolyan féljük ennek az új műveltségnek az ősi, ösztönös erejét, mely eddig magyarrá formált mindent, ami e műveltség mélyébe került. Az idegen hatások beáramlása oly nagymérvű, hogy komolyan kell aggódnunk hagyományos népi műveltségünk jövőjének egészséges fejlődéséért. Hogy miként lehetne a régi műveltség sajátos vonásait a most kialakuló új műveltségbe átmenteni, ennek alapjává tenni az új nemzetnevelés által, ez a kérdés nem ide tartozik.

Ambár a régi népi műveltség valóban bomlik és sok faluközösségben egészen elszorvadt, mégis nagy örömmel kell megállapítanunk, hogy néphagyományaink sokkal erősebben és teljesebben élnek, mintsem gondolni mertük volna. Évtizedek óta halljuk, hogy parasztságunk régi hagyományai pusztulnak és ezért sietni kell összegyűjtésükkel. Ezt éppen ötven éve mondják, a Magyar Néprajzi Társaság megalakulása óta és mi szomorúan képzeltük el, hogy erdélyi néptünk területei a néphagyománygyűjtés során a letarolt, kiszikradt föld képét fogják mutatni. El kell ismernünk, hogy csalódtunk, mert igaz ugyan, hogy sok minden meghalt, még több dolog megmászult, átalakult, vagy értelmét veszítve töredékessé vált (az alábbi gyűjtések egyes részeit már csak az öregek visszaemlékezése nyomán tudták a gyűjtők leírni), de még mindig — a helytelen népnevelés, a magyar faluvezetőknek sokszor hivatalosan végzett irtása ellenére is sok olyan értékes néphagyomány került felszínre, amely néprajzi irodalmunk gazdagodását jelenti.

Ami magát a közlendő néprajzi anyagot illeti, azt mondhatjuk, hogy az egyes falvak leírt anyaga nem egységes értékű és terjedelmű. Vannak közöttük egészen jó lejegyzésű és értékes tartalmú gyűjtések és vannak hiányosak, kisértékűek is. Mégis, azt hisszük, hogy könyvecskénk a magyar néprajzi gyűjtés történetében új hajást jelent, mert *tervszerű, egyidőben végzett, ugyanazon tárgykört feldolgozó és nagyobb területen végrehajtott gyűjtés eredménye*. Ez a komoly néprajzi gyűjtés egyetlen lehetséges módja.

Az anyag tudományos bírálata és valóságos értékének megállapítása a szakemberek feladata. Mi csak a néprajzi gyűjtés és a gyűjtött anyag értékességének legnagyobb hiányaira hívjuk fel a figyelmet. Az *első* ilyen hiányosság abban áll, hogy egyetlen magyarázó képet sem közölhetünk, mert a gyűjtők vagy nem tudtak fényképezni, vagy nincs fényképezőgépük. A *második* hiányosság az énekszövegek nagyrésztének kottanélküliségében rejlik. Nagyon kevés jó dallamlejegyzést kaptunk gyűjtőinktől, fonográfunk pedig nem volt, pedig egyedül ezzel lehet jó zenei lejegyzést eszközölni. A *harmadik* a népi szövegek tájnyelvi (fonetikai) megőrkítésének hiánya. A *negyedik* hiányosságnak az az oka, hogy sok munkatársunk félreértette a *téli néphagyományok* fogalmát és gyűjtésükben csak a karácsonyiakra szorítkoztak, megelégedtek a karácsony előttiékről s jórészt mellőzték a farsangi hagyományokat, noha ezek a legkevésbé leírt szokások a legelőbb és ezért nagyon értékesnek tartható elemei parasztságunk műveltségének. Sokan csak köszöntő verseket gyűjtöttek és elhanyagolták a hiedelmeket. Ennek talán az az oka, hogy nem ismerik a *néphagyomány* fogalmát és azonosították a népszokással.

A *néphagyomány* pedig a népi műveltséget legjobban kifejező, legdagabbkörü fogalom, amely egyaránt jelenti a parasztság tárgyi és szellemi műveltség-javait, tehát eszközeit, műveleteit, szokásait, művészetét, a faluközösség életét és hiedelmeit (babonáit) is.

A fenti hiányok mind a néprajzi gyűjtők kiképzését sürgetik.

Természetes, hogy a teljes félreértésből beküldött néprajzi anyagot nem közölhetjük s ezért hiányzik jelen kiadványunkból minden lakodalmi, temetési s egyéb nem téli vonatkozású gyűjtés.

Meg kell emlékeznünk a néprajzi gyűjtőkről is, akik nagyobbára tanítók, diákok, teológiai hallgatók és lelkészek. Mindeniküket a legforróbb köszöntés, munkájukat pedig elismerés illeti. Hetven falu most közölt téli néphagyományai mindennél jobban bizonyítják, hogy népközösségi feladataikat látják és vállalják. Meghatók a válaszok, amelyeket levélbeli felhívásunkra küldtek. Ime néhány levélrészlet. Református lelkész írja: „... úgy gondolom, hogy ez (tudniillik a néphagyománygyűjtés) nemcsak önkéntes vállalkozás, hanem hivatásunkkal járó kötelességünk is.” Egy másik lelkész: „Tudatában vagyok magam is a néphagyománygyűjtés rendkívüli fontosságának s az erre irányuló törekvéshez csatlakozom.” Egyik tanító testvérünk írja a tanult ifjúságnak a falu népe iránti szükséges magatartásáról: „Ifjúságunk boldogan kell, hogy gondoljon az őserő termékeny talajára, a népre; meg kell látnia ezekben a szokásokban az erőt és szépséget. A nép megismerése, megszerelése ad új erőt a tanult ember életének... Ha a falu testvérét kap a városban, ha a föld megmunkálója munkatársat talál az ész munkásaiban, s ha ennek következtében lehull a válaszfal úr és paraszt között, csak akkor lesz boldog népünk s akkor fogja megtalálni eddig elrejtett önmagát.”

A népi szolgálat e szép és őszinte szavai mellett meg kell jegyeznünk, hogy körülbelül negyven faluvezető egyáltalán nem is válaszolt felhívásunkra; többen azt válaszolták, hogy résztvesznek munkánkban s dolgozni fognak és semmit sem dolgoztak. Végül azt is érdemes megörököteni, hogy voltak évek óta ugyanazon faluban élő hivatásos népnevelők, akik azt válaszolták, hogy az ő népüknek semmiféle hagyománya nincs és ezzel a falu nemismerésének őszinte, de megdöbbentő tanujelét adták. De a valóban dolgozó hetven néprajzi gyűjtő munkaközössége olyan eredmény, amire legmerészebb álmainkban sem mertünk volna gondolni. Ez a tény a jövőbeli, még nagyobb arányú és még értékeesebb néprajzi gyűjtésre nyújt reménységet.

Természetes és érthető hiányosságai ellenére is méltónak tartjuk a gyűjtött néprajzi anyagot a megjelentetésre. Ezért bocsátjuk sorsára ezt a kiadványt, abban a reményben, hogy nem marad az egyedüli kiadvány, amely hírt ad az erdélyi népi műveltség életéről.

A szerkesztők.

I. Alsófehér megye.

1. Buzásbocsárd.

1. *Karácsonyi kántálás.* Hat héttel karácsony előtt a legények (de csak a konfirmáltak) minden este összegyűlnek a *táncdázhoz* és tanulják a kántáló énekeket és a rigmust. Két egyházi éneket szoktak énekelni, de „Az Istennek szent anyja” kezdetűt a hivatalos dallamtól eltérően éneklük. Az öregek megkívánják, hogy ezt a kántálást az ifjak megtanulják és karácsonykor elénekeljék. Ez az ének száz évesnél is több, hogy kitől tanulták, nem tudni, 80 éves öregek mondják, hogy apáik is ezzel a dallammal kántálták.

Karácsonyi kántáláskor gyűjtik össze a legények a cigánynak és a táncdáz-gazda fizetésének javarészét. Összegyűjtenek kb. 150 kalácsot és 1500 lejt. A tanyákon már ünnep szombatja előtt való nap kezdik a kántálást (t. i. Bocsárdnak 80 tanyája van s elég messze esnek a falutól), hogy ünnep szombatján a faluban kántálhassanak.

Egyik éneket kint éneklük az ablak alatt, aztán bemennek a házba, egy jobb hangú legény elmondja a rigmust és a szobában eléneklük még a „Krisztus Urunknak” c. karácsonyi éneket.

Karácsonyi nagy köszöntő. (Rigmus.)

Adjunk hálát Istennek,
Isten Ő felségének,
Hogy a kigyelmetek életét
E jeles napra juttatta és megtartotta,
Úgy mint Krisztus Urunknak,
Örvendetes ünnepének első napjára.
Másod napjára, úgy mint Szent István napjára,
Harmad napjára, úgy mint Szent János napjára.
Onnan, hogyha az Úr Istennek úgy fog tetszeni,
Léptesse által a Kigyelmek életét az új esztendőbe.
Ott is új erővel, új egészséggel mindennemű új áldásokkal.
Szőlőhegyeinket sűrű gerezdekkel,
Szántóföldeinket sűrű kalangyákkal,
Kezdetét és közepét koronázza meg
A nagykegyelmű szent Úristen,
Mert az Isten maga mondta,

Hogy a kígyónak fejét meg fogja rontani.
 Asszonyoknak magvát, hatalmas sorsát,
 Mert mi is mindnyájan Ádámban elestünk,
 Úgy illik énekelnünk, egy szívvel, egy szájjal,
 Dicséret, dicsőség, dicsérd tehát mondom,
 Az Úrnak útát, mind ez világ sorsát,
 Azért, hogy belé fogadtassék a mi lelkünk javát,
 Úgy ünneplik, mint Krisztus Urunknak
 Örvendetes éjszakáját.
 Szívünkben kívánjuk gazduram és gazdasszonyom.

Ezt a nagy köszöntőt csak olyan helyen mondják el, ahol behívják őket a szobába. Megtörténik az is, hogy nem hívják be őket. Ilyen helyen csak egyet énekelnek és egy kis köszöntőt mondanak.

Kis köszöntő.

Pásztori módjára, anyali formára
 Szálljatok le kigyelmetek ablakára.
 Dicséret, dicsőség tulajdoníttassék
 Mind a Mindenható napkelet felől
 Egyszer egy csillag feltetszett.
 Hol Jézus született.
 Megnyílt az istálló ajtaja
 Meglátszott a drága szűz.
 Dicséret, dicsőség, dicsérd tehát mondom
 Az Úrnak útát, azért, hogy benne fogantassék a mi lelkünk javát.
 Úgy ünnepeljük, mint Krisztus Urunknak
 Szent születése napját, mind ez világ sorsát.
 Ezt kívánjuk gazduram és gazdasszonyom.

A falu apraja-nagyja jár kántálni, a gyermekek délelőtt indulnak el, a leányok, asszonyok és férfiak csak vacsora után. A kántáló legények már délután kezdik a kántálást, hogy minden házhoz eljuthassanak.

2. *Istvánok és Jánosok.* Hajnalban mennek a legények az Istvánokhoz és Jánosokhoz, törülközővel kötik meg őket, kiviszik a kapuba, ráfektetik egy sulykoló padra és megfenekelik a sulyokkal vagy vesszővel, azután bort adnak nekik, hogy meggyógyuljanak. Bemennek és megiszznak még egy pár liter bort vagy a korcsmába mennek mulatni.

3. *Aprószenek.* Eltemették az ünnepeket (a karácsonyt), a táncháznál mulattak egész nap a legények. Ez most már nem szokás, csak 1910-ig volt szokásban.

4. *Szilveszterezés.* Késő éjszakáig fent ülnek. A legények elmennek a leányos házhoz és különböző tréfákkal (ólomöntés, galuskafőzés) elszórakoznak. A leányok palacsintával vagy kürtöskaláccsal kínálják a legényeket. Éjfél után a legények szalmabábot tesznek a leányok kapujába (a leányok nem tudnak róla). Különösen azoknak a leányoknak tesznek szalmabábot, akik abban az évben nem mentek férjhez. A szalmabábot *csuhának* hívják. Az a legény, aki haragban van a szeretőjével, levelet ír a leánynak és azt kiszegi a leány kapufélájára. Pl. ezt írják:

Kis kertemben kiszáradt a rózsafa,
Amióta nem szeretlek Zsuzsika.

E levél után aztán ki is békülnek a szerelmesek.

Leveszik a kaput és kicserélik a szomszédokéval. Az istállóban a jászolt igen nagyon megtömik szénával, a gazdának van dolga, míg rendbe hozza. Hajnalban a leányok *aranyos vízért* mennek a kútra. Aki elsőnek megy, az szerencsés lesz. Legtöbbször azonban elkésnek, mert kockacukrot, cukorkát, valami mást tesznek a kútra, ami azt jelenti, hogy már jártak aranyos vízért. Ezekhez a jelekhez hozzá nem nyúlhatnak semmi pénzért, félnek a rontástól. Azt mondják, hogy ami a kútra van letéve jelnek, az *meg van csindlitva*.

5. *Újév*. Ostort csattogtatnak, kolompot ráznak. Ha férfi jön reggel a házhoz, szerencsét hoz, ha asszony, szerencsétlenséget. Farsangkor fonóba járnak, *maszkurába* öltöznek. A legények megpatrikázák a leányok guzsalyát, amitől egyformán tüszköl leány és legény. Kitépnek a legények a leányok guzsalyából egy kis kenderszöszet, azt meggyújtják s ha a szösz szikra alakjában felszáll, akkor azt jelenti, hogy a leány szereti a legényt.

Lejegyezte: *Técsi Lajos*, ny. ig. tanító.

2. Magyarlapád.

Karácsonyi énekek.

I.

Paradicsom szegeletben
Arany szünnyeg leterítve.
Azon felül rengő bölcső,
Benne látám az Úr Jézust.

Jobbkezében arany vessző,
Balkezében arany alma.
Megzungitá a vesszőjét,
Zúg az erdő, zeng a mező.

Nem láték én szebb termő fát,
Mint a Krisztus keresztfáját.
Mert az vérrel virágozék,
Szent lélekkel gyümölcsözék.

Szabó Ferenc, (67)

II.

Úr Istennek szent fia,
Ez nap nekünk született,
Idvességre nekünk adaték.

Atya-Isten tanácsa
Régtől fogva ez vala,
Hogy szent Fiát érettünk adná.

l. lent {
Jövel alázatosan,
Hogy minket megválthasson,
Fiainak mint választhasson.

Pásztoroknak jelenték,
Angyaltól üzenteték,
Hogy minékünk gyermek születék.

Gilyén Mihály, (53)

III.

Örülj emberi nemzetség,
Mert közelít az idvesség,
Melytől elestünk vala.

Első Atyánk maga vétke,
A tiltott almának étke
Miatt mikor meghala.

De már nincs kár,
Mert szentségünk, békességünk megadaték,
Bűnünkért váltság adaték.

Leszállott a mennyei tűz,
Hogy a boldogságos szent szűz
Méhét megtisztítaná.

Igy a világ megtartója, Isten előtt szószólója,
Hogy ő benne ne lehetne maradványa,
Mert Ő az Isten báránya.

IV.

1. Jer, mindnyájan örüljünk
És szívében vigadjunk,
Mert született Űr Jézus nekünk,
2. Kit az Atya Űristen
Küldött le nekünk.

Könyörülven emberen,
Elbocsátá teljes időben,
3. Mert megvala ígérve,
Még az első időben
Teremtésnek ő kezdetében.

Atya-Isten tanácsa régtől fogva ez vala
Hogy szent fiát érettünk adná,
Jövel alázatosan,
Hogy minket megválthasson,
Fiává, mint választhasson.

l. lent {
Farkas István, (76)

Karácsonyi rigmus.

Született a Jézus
De nem palotában,
Hanem Betlehemben,
A barmok jáslában.
Egy tiszta szent szűzet
Választott magának,
Üdvösséget szerzett
Az egész világnak.
Ez az Üdvözítő
Áldjon meg titeket,
Hogy örömmel töltsétek el
A szent ünnepeket.
Szívből kívánjuk gazd'uram.

Szabó Ferenc, (67)

A kántálás.

A karácsonyi kántálás karácsony szombatján este, szürkületkor (4—5 óra között) kezdődik meg. Természetesen ebben az időben még csak az apróbb gyermekek indulnak el, hogy mielőtt az éj és sötétség egészen leszállna, eljárják és megénekeljék a rokonokat és jobb ismerősöket meg szomszédokat. Ahogy jobban és jobban besötétedik, úgy indulnak el a nagylegények és az utcákat sorbavéve, minden lakott háznál énekelnek, s hogy hamarább, illetőleg kényelmesebben végezzék az éneklést, több csoportra oszlanak. Az énekesek után egy *köszönő* jár, aki az előbb közölt rigmusok (köszönések) közül valamelyiket elmondja. Megjegyzendő, hogy mind az éneklés, mind a köszönés az ablak alatt történik. Minden kisebb gyerek, sőt a serdülő ifjak is úgy intézik a dolgot, hogy az egyes házaknál már azelőtt énekeljenek, mielőtt a nagylegények énekeltek volna, mert ahogy a nagylegények elhaladtak (különösen ha már későre jár az idő), sok helyen lefekszenek és a lámpát eloltják. Jutalmazás gyanánt az apróbb gyerekeknek és a serdülőknek erre a célra sültöt perccet és pénzt adnak, a legényeknek pedig kalácsot és ugyancsak pénzt. A gyerekek az összegyűlt adományokból egyenlőképen részesülnek. A legények részére begyűlt adományok a köszönő tulajdonát képezik; ő árlejtés útján megvásárolja az adományt és tekintet nélkül arra, hogy mennyi pénz gyűlt be, a megállapodott összeget ki kell tennie. Sok helyen itallal is megkínálják a kántálókat, különösen a rokonokat. Megjegyzem, hogy csak fiúk és legények járnak énekelni, meg fiatalabb emberek, akik a legényeket a nagy énekben kísérik. A kántálás a hajnali órákban fejeződik be. Az ünnep napjain senkisésem jár kántálni, csak az idegen (szomszéd) faluból átjött cigányok.

Bor-töltés.

Régi, ma már nem divó szokás volt az, hogy a legények szüretkor egyforma mennyiségű bort töltöttek egy hordóba és azt egy alkalmas pincébe elhelyezték, gondosan vigyázva reá, hogy semmi baj ne érje. Már ezzel

megkezdődött a készülődés a karácsonyi ünnepekre és aprószentekre.

A karácsonyi éneklés bevételeiből megfizették a muzsikusokat, a kalácsot pedig részben közösen fogyasztották el. Törvényszerű szokás volt, hogy a legényeknek nem volt szabad elhagyniuk a táncosházat, ahol az ifjúság mulatott, csak egyes esetekben, amelyekre későbben visszatérek. Az ételt a szülők odavitték és olyankor a szülők is a legényekkel együtt étkeztek. A szülők felváltva traktálták a legényeket, úgy beoszlva, hogy a megvendégelés minden szülőre reákerüljön. A legények maguk közül választottak egy gazdát és egy kulcsárt. A gazda a kalácsot, a kulcsár pedig a bort gondozta. A javakból való részesülés mindig egyszerre történt és egyenlő mértékben. Ez különben a gazda és a kulcsár feladata volt.

Elmenni csak az istentiszteleti idő alatt lehetett, de ekkor mindenkinek el kellett hagynia a házat; csak a gazda és a kulcsár maradt ott, mert ők egy pillanatra sem hagyhatták ott a közös javakat. Ezenkívül engedélyezett volt az eltávozása a legényeknek este is, amikor a tánc befejezése után a leányokat hazakísérték. De csak rövid időre. Vissza kellett mennie mindenkinek a táncos házhoz. Bevitték egy csomó szalmát, a padlóra szórták és abban a ruhában, amelyikben mulattak, minden takaró nélkül lefeküdtek. Természetesen alvásról szó sem lehetett, mert csak akkor kezdődött a pajkosságok sorozata. Például ha valaki egy pillanatra elszundított, ezt rögtön észrevették és megkezdődött az *akasztás*. A mestergerendán átvetett *istrang* (kötél) csattjába betették az alvó lábát és a következő pillanatban már a levegőbe rántották. Az is napirenden volt, hogy egy-egy botot vittek be és egymást csapkodták a sötétben.

Az ifjúság mindig két táborból állott: az egészen fiatal, újdonsült fiatal legények és lányok társaságából és az idősebb, nagy lányok és nagy legények társaságából. A két külön tábor külön rendezte fonókáját. Ehhez különösen a nagyok ragaszkodtak, hogy a *kicsik*, a fiatalok ne lássák, mit művel a meglett, éltesebb nemzedék. Ennek megfelelően a táncot is külön rendezték és a bort is külön adták össze.

Ha az összeadott bor nem annál a háznál volt, ahol a tánc is volt, akkor feldíszített 4–6-fogatú, pántlikás, csengős és felkendőzött ökörszekérrel szállították át a bort a *táncosház*hoz vidám zenészó és kurjongatás közepette. Erre a közös vagyont képező borra nagyon vigyáztak; annál is inkább szükséges volt ez, mert amennyire tehették, mindkét tábor igyekezett minden alkalmat kihasználni, hogy a másiknak a borát elloppja. Ez óriási szégyen volt a vesztesre nézve, arra pedig, aki ezt megtudta csinálni, nagy dicsőség és nagy váltságdíjat kapott.

Ha nem fogyott el a bor az ünnep harmadnapjára, a legények még akkor sem széledtek el, hanem ottmaradtak aprószentekre is. De ekkor a szülők már nem vittek ételt. Ekkor kivált egy pár legény, rossz ruhába öltözött, bekormozta magát a felismerhetetlenségig és elment azokhoz a házakhoz, szülőkhöz, akiknek fia a társaságban volt és ételt koldult; természetesen a szülők is tudták, hogy miről van szó. A mulatságnak csak akkor lett vége, amikor elfogyott a bor.

A táncot a *fergyelds* (táncvezető) vezette. Ez egy tekintélyes, erős, vigkedélyű legény volt, de olyan, aki nem szokott, nem tudott táncolni. Az ő feladata az volt, hogy minden legénynek, miután eljárta a *csüddöngölőt* (szóló-

tánc), leányt adjon, akivel táncoljon, mert csak az táncolhatott, akinek ez a táncvezető leányt adott. Ő pedig mindig minden legénynek más leányt adott, mint akivel az illető legény táncolni szeretett volna. A legények, hogy kegyét, jóindulatát megszerezzék, ajándékban részesítették.

Gilyén Mihály, (53).

Újév.

Éjféli harangszó jelezte az ó-esztendő végét, temetését és az újesztendő kezdetét. Harangozás után az újesztendő köszöntése következett; ezt régebben a lelkész végezte. Megemlítésre méltó, hogy ebben az időben, tehát harangozás után a serdülő fiúk csengőkkel, kolompokkal, ostorokkal és különböző bádogdarabokkal hatalmas lármát csaptak utcaszerte, míg egyes csinykedvelők kicserélgették az utcakapukat, vagy elvitték a falu másik felébe és ott a patakon át pallószzerűen helyezték el. Előszóval végezték a különböző csinyeket a leányos házaknál. Belopóztak a leányos házakhoz és (különösen ahol idősebb leány volt) felmerészkedve a ház tetejére, igyekeztek szalmaköteget elhelyezni a ház legnyitabb pontjára, hogy az könnyen látható legyen. Ezzel jelezték, hogy eladó leány van a háznál, aki férjhez szeretne menni. Nem volt ritka eset az sem, hogy a háziak erre számíva, résen voltak s míg a legények a szalmaköteget igyekeztek észrevétlenül elhelyezni a ház tetején, addig elvették a létrát és a legények a háztetőn maradtak. S ha nem könyörültek meg rajta és a ház olyan magas volt, hogy nem tudhatott leugorni, az éjszaka hátralevő részét a háztetőn volt kénytelen tölteni.

Az ajándékot az *aranyos csitkó sz. rja*. Csengő, nyertés és dobogás jelzi jövetelét; ezt a gyermek példás magaviselettel és áhítattal várja. Az angyal még nagyon szórványos, csak egyes házaknál és csak a legutóbbi években szokásos és ott is, ahol az angyal jár, elmaradhatatlan az újévi csitkó (*aranyos csitkó*).

Újévi hiedelmek.

Újév éjszakáján beszélnek az állatok, elmondják azt, hogy milyen a gazdájuk, hogy meg vannak-e elégedve vele, szeretik-e vagy nem, ezt mind elmesélik s így, aki kíváncsi, kellő óvatossággal kihallgatja beszélgetésüket. — Aki elsőnek merít vizet a forrásból az újesztendő kezdetén, az aranyos vizet merít. — Újév napján nem szabad kölcsönért menni a szomszédba, mert akkor a kölcsönkérő egész éven kölcsönre szorul. — Nem jó, hogy a szárítón ruha legyen, mert akkor sok *bőr* (állatvész) lesz. — Semmiért *sem vágnának újévre szárnyas állatot*, mert az visszafelé kapar, tehát nem lesz előrehaladás a gazdaságban. De nem vágható a szárnyas azért sem, mert elreptül a gazdaság is, mint a szárnyas. Újévkor *disznót kell fogyasztani*, mert az előre tűr, tehát a gazdaságban is előrehaladás lesz és nem hátrafelé haladás meg vész.

Lejegyezte: Gilyén Ferenc ref. teol. hallg.

3. Maroscsesztve.

Kántálás.

Karácsony estéjén aszonyok férfiakkal, legények leányokkal csoportosulva járnak és a „Szívünk vígsággal...”, vagy a „Szűz Mária” című énekeket éneklik. Egyikük beköszöntőt mond:

Áldás magasztalás legyen mennyen, földön.
Áldjon és dicsérjen titeket az Isten.
Áldja és dicsérje seregeknek Urát,
Hogy megadta értünk ez karácsony napját.
Virradj fel jó gazda, kedves gazdasszonnyal
A holnapi napra, kívánom számodra.
Az Úr világítsa fel a te házatad,
Fáklyákkal rakja ki a te udvarodat,
Hogy te is megláthasd a te Krisztusodat.

Takács Sándor, (50)

Az angyali sereg Krisztus születésén
Vigan örvendeznek a világ jövősen,
Az Atyaúristennek buzgó nagy szerelmét
Így énekelvén:
Dicsőség a mennyben a nagy Úristennek,
Legyen tisztessége a mennyei felségnek,
Kegyelem, öröm adassék mindennek és szent híveknek,
Hogy születésnek evangéliumát mi is hittük
És bírtuk lelki javát,
Vig szívvel éneklők hozsánnát és szent alleluját.
Áldott, aki jött az Úr nevében.
Légy segítségül magasságos Istenem,
Hogy minden kegyelem seregének tied legyen.
Mennyei jó Atyánk, gyülekezetünket
Szenteld, kedveld ünneplésünket,
Szent békességben áldd meg földünket!

Kosztai Pál, (50)

A jánosozás és istvánkozás alkalmával felnőtt emberek cigányokkal keresik fel a Jánosokat, illetőleg az Istvánokat. Névnapi alkalmával pohárköszöntőket is mondanak.

Szilveszter estéjén pont éjfélkor minden gazda kútjából vizet merít, mit aranyvíznek hívnak s azt tartják róla, hogy aki iszik belőle, az egész évben egészséges lesz. Ugyancsak éjfélkor a falu legényei a vénleányos házak ajtajához hamuval telt cserépfazekat vágnak. Éjfél után indul útnak öt-hat fiú; ezek ostorral, csengővel, kolomppal, hegedűvel, tárogatóval és kerepelővel a házak udvarán nagy lármával köszöntik az új esztendőt.

Téli szórakozásuk helye a fonó. Külön van öregasszonyoknak, fiatalasszonyoknak és leányoknak. A fiatalok maskarának öltözve, a legények leányoknak, a leányok legényeknek, járják a fonókat végig.

Lejegyezte: Márk Zsuzsika, ref. tanítónő.

4. Nagyenyed.

Betlehemes játék.

Szereplők: A *futár* és a két *angyal* fehér ingben, piros papírral bevont övvel és csáköval. A futár kezében felcícomázott, felcsengőzött bot.

Heródes rendes főúruhában, barna hámokkal, aranypapírral bevont tisztisapkával, karddal.

Gdspár király ugyanígy, csak csáköja ezüst. Kardja neki is van.

Szent József barna ruhában, fekete övvel, cilinder-szerű kerek kalappal, melyen elől fekete kereszt van; bottal.

Két juhász bundával és kucsmával.

Az *angyalok* lécből készült, színes papírral bevont három-öt-hét tornyú betlehemet (kis házikót) visznek, benne kis vatta-bárányokkal és kis Jézussal.

Heródes (bejőve):

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!
Ujságot hirdetek
Mindennek örömmel,
Örvendező szép hirt hallottam az éjjel,
Amelyet hallottam, elmondom örömmel,
Csak versemhez legyenek figyelemmel.

Dávid király nemzetéből
Két király adaték, méltán tiszteltetik,
Tisztelt uraim, társaim künn vannak,
Egy szép „betlehemet” hoztak,
Behívnam, mert fáznak.
Mit felelsz, jó gazda, hírmondónak, rája?

A futár (bejön):

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus
A magas mennyekből, ki kegyelmét hozván,
Tartson és marasszon erő, egészségben.
Mert mi nem azért jöttünk,
Hogy itt históriázzunk,
Hanem az Úr Jézus Krisztusról
Egy szép példát mutassunk,
Melyben Szent Józsefnek egész várossában
Szállás nem adaték.
Igy hát istállóba kényszerítették

Ezalatt bejött a két angyal a betlehemmel és a két pásztor a mögé lefeküdt a földre.

Együtt éneklik:

Mennyből az angyal, stb.

Futár: Felséges királyom, egy új király érkezett.

Heródes: Ki az az új király?

Gáspár k. (bejön):

Én vagyok első Gáspár király,
Ki az arabi tartományokon keresztüli jöttem.
Az égen fényes csillagot láttam,
Annak jöttem felkeresésére és tiszteletére.

Heródes:

Mit beszélsz? Hogy te vagy
Első Gáspár király?
Mikor tudván tudod,
Hallván hallod,
Hogy én vagyok Heródes,
Heródeseknek Heródese,
Királyoknak királya.
S midőn egy toppintásomra
Az ég s a föld megrezzen.

Gáspár k.: Ha nem hiszed, elmondom Szent József történetét.

Ének:

Halld meg lélek,
Mert néktek beszéltek.
Imádság kelj fel,
Nyáj bohó kelj fel.
Jézusunk született,
Jászolyban fektetett,
Az angyaloknak.

Szent József (kívülről kopogtatva):

Felséges királyom,
Nyisd meg ajtódat!
Eressz be mint szegény
Szükön takaródat. (?)

Heródes (kihúzott karddal a futárra mutatva):

Láss ki szolgám sietséggel
Ki mer az ajtónál kopogtatni,
Ily késő éjjel, bátor szívvel?

Futár (az ajtóhoz megy):

Ki vagy, mi vagy, honnan jöttél?
Miféle dolog, hogy ezen éjszakán magadnak
Szállást nem kerestél?

Szent József (kívülről):

Tibériás császár birodalmából jöttem,
Ha szállást kapnék, el se mennék innen.

Futár:

Várj egy kicsit, jelentsem a királynak.
Felséges királyom egy olyan ember érkezett,
Ha befogadnád, el se menne innen.

Heródes :

Bizon itten szállást nem kapsz,
Ha a város piacán is megfagysz.

Szent József:

Ó, te kemény kősziklához való nemzetség,
Még a pogánynál is van egy kis kegyesség,
Hát a te királyi háznál miért nincs engedelmesség ?

Heródes :

Szavaid szívemet meghatották,
Gyere be egy pár percre fűtőzni.

Szent József: Isten áldjon meg felséges királyom !

Heródes : Isten hozott, kedves jó barátom !

Szent József:

Felséges királyom, fogadj be házádba
Ezen éjszakára. Fizetést szánok.

Heródes :

Kedves barátom, lásd mily sokan vannak
Az én királyi házamnál.
Ha én téged befogadlak,
Ezek engem megszólának,
Igy hát királyi házamtól elmehetsz.

Ének :

Vajjon József mit gondoltál,
Hogy istállót választottál ?
Nem találtál nyugvó helyet
A városban, hanem inkább
A barmok közt a jászolyban ?

I. Angyal (megrázva az egyik pásztort) :

Keljetek fel pásztorok, pásztorok,
Kik juhoknál alusztok, alusztok.
Megszületett Uratok, Uratok
Néktek is Jézusotok.

Fiatál juhász :

Hallod te pajtás,
Mit mond az angyal ?
Keljünk fel,
Betlehembe menjünk el.

Öreg juhász : Hallom, hallom, csak ne igen rázd bundámat, mert most is elég rongyos. Az éjjel a Sinai hegyen jártam, 100 juhot őriztem, hogy egy se maradt belőle. Ha ez a kicsi baltám nem lett volna, még a ringy-rongy bocskoromat is széttépték volna a farkasok.

Fiatal juhász:

Úgy kell, te vén perzselni való disznó!
Addig velem egy útra nem térsz,
Míg egy pohár borravalót nem kérsz.

Ének:

1. Juhok pásztorok
Midőn Betlehemben
Nyájai őrzik
Éjjel a mezőben,
Isten angyala
Leszállott melléjek,
Nagy félelemmel
Telik még a szívek.
3. Örök örömet
Mondok tinéktek,
De ne féljetelek,
Mert megszületett
Örök Üdvözlőtek.
4. Menjetelek tehát
Gyorsan a városba,
Ott találjátok
Jézust a jászolyban.
5. Nem fekszik ágyban,
Se nem palotában,
Hanem a jászolyban,
Rongyos istállóban.

A két juhász (megindul a betlehem felé):

Menjünk, menjünk mendegéljünk,
Úr Jézusnak zengedeljünk.
Essünk térdre *(letérdelnek)* Ő előtt,
Úgy imádjuk az Urunkat.

Öreg juhász: Ó, te kicsi Jézuska, én vagyok a pásztoroknak legöregebb pásztora, aki a lábait a nyáj után cimmegve-cammogva hordozza. Hoztam egy kicsi báránycsordát. Fogadd el jószívvel, míg más egyebet is hozhatok.

Fiatal juhász: Ó, te kicsi Jézuska, én vagyok a pásztoroknak legfiatalabb pásztora, aki lábait a nyáj után serényen hordozza. Hoztam egy kicsi sajtot. Fogadd el jószívvel, míg más egyebet is hozhatok.

Ének (mindenki):

Pásztorok, pásztorok, keljünk fel!
Ime, angyal jelenti,
Hogy Messiás születik,
Siessünk, hogy el ne késünk.

Heródes, Gáspár király és Szent József (feltartják kardjukat és a botot):

Heródes:

Ékes, vitéz sereg jön napkelet felől,
Három király és egy vitéz tündöklök a betlehem előtt,
De legszebben tündöklök a betlehem-fővezér maga.

Gáspár:

Dicsérjük, imádjuk seregünknek Urát,
Hogy megadta Isten szent karácsony napját.
Forog a kerék le és fel a talpján,
Múlnak a sok évek sok változás után.
Isten tartsa meg a háznak gazdáját,
Cselédestől együtt édes gazdasszonyát.

Ének (mind):

Nosza tehát jó gazda,
Ha elindítsz utunkra,
Házadnál maradjon
Istennek áldása.
Egy-egy pohár jó borral
Köszönthessünk jó módra,
Hogy szívünk, hogy lelkünk
Ujzulást is várjon.
Huszasokat majd adnak,
Huszassal, százassal megajándékoznak.
Jó gazdánk megbocsássatok,
Ha vétettünk tinálatok,
Örök áldás szálljon rátok.

Futár:

Köszönjük Uraim, hogy meghallgattátok,
Ezért a nagy égből áldás szálljon rátok,
Hogy mikor eljön utolsó órátok,
Mennysországban legyen örökös hazátok.

Heródes:

Nosza pajtás, nyisd az ajtót,
Kezedben a kilincstartó,
Hogy a háztól elmehezzünk,
Másokhoz is bemehessünk.

Elmondotta: Bazarát Dezső (14), Karsai László (14), Váradi László (14), Elek János (15), Szolga István (16), Nagy János (15), Váradi Béla (18) és Bitai László (14).

Lejegyezte: *Juhász Márta*, VIII. g. o. tanuló.

5. Székelyföldvár és Székelykocsárd.

András napja. Ez a nap mind Székelyföldvárt, mind Székelykocsárdon a lányok szerelmi jóslatának a napja. Böjtölnek este 12 órától másnap este 12 óráig. Azt mondják, hogy megálmodják férjhezmenetelük idejét és leendő férjüket. Rendszeren *kibontott hajjal*, tükörrel és fésűvel a párnájuk alatt, fektésznek le. Viszont *Katalin napján* ugyanezt csinálják a fiúk.

Miklós napja. Mikulás bácsi úgy él az emberek lelkében, különösen a gyermekek lelkivilágában, mint egy öreg bácsi, aki diót, almát, cukrot és a *virgácsot* hozza nekik ajándékba. A fiúk nyírfaágacskáikat szalaggal, arany vagy ezüst papírral is bevönják, hogy tetszetősebb legyen és úgy adják a leányoknak.

Luca napja. Luca napját Székelyföldvárt nem ismerik, viszont Székelykocsárdon ezen a napon az *öregasszonyok megpiszkálják a tyukokat, hogy jobban tojjanak.* Aztán azt tartják, hogy ha Luca napjának éjszakáján a leányok egy nadrágot tesznek a fejük (párnájuk) alá, megálmodják leendő férjüket.

Kardcsonyi néphagyományaink közül a bellehemezés csak a háború előtt volt szokás. A *kántálás* még most is szokás, de ez is kezd elfelejtődni. Az idén csak a gyermekek jártak, ünnep szombatján este. Énekeik a ref. egyházi énekeskönyvből valók. Első napján este szoktak Istvánt, másodnapján este pedig Jánost köszönteni, ez azonban csak egyszerűen, minden különösebb szokás nélkül történik.

Kardcsony estéjén annyi kis hócsomót tesznek a sulyokra, ahány tagja van a családnak; amelyik csomó reggelre elolvad, annak tulajdonosa a következő évben meghal.

Kardcsony első napján nem szabad a szemetet kivinni a szobából, hanem lapáton kell hagyni másnapig. Az alma- és dióhéjakat egy zacskóba kell tenni az ágy végébe, mert ha kidobják, a következő év szerencsését eldobják.

Aprószentek napján régebben a gyermekeket a szomszédokhoz, vagy pedig a rokonokhoz küldték mustármagért. Például a nagybátyámat elküldték az egyik rokonhoz. Elmegy a nagybátyám: „Miklós bácsi, kérek egy kis mustárt.” — „Ott van az ágy alatt fiam, bújj be és vedd ki.” A bátyám semmit sem sejtve bebújt, természetesen nem volt ott semmi. Annál nagyobb volt a meglepetése, amikor kijövet az ágy alól, szalagokkal átkötött nyírfa-seprű fogadta. Később almát meg diót kapott fájdalomdíj fejében. Ma azonban már ez is kezd kimenni szokásból.

Szilveszter estéjén a leányok tézta galuskákat készítenek és a közepébe cédulára írt fiúneveket tesznek. Pont 12 órakor forró vízbe teszik. Amelyik leghamarább feljön a víz tetejére, az abban levő fiú név viselője lesz a leány férje.

Székelykocsárdon minden Szilveszter éjszakáján harangoznak és a dalárda a toronyban nyitott ablak mellett elénekel egy erre az alkalomra betanult éneket.

Újévkor szokásos Székelykocsárdon és Székelyföldváron is a *csattogtatás*. Különösen a cselédek reggel korán csoportosan indulnak. Már azelőtt jóelőre fonnak az ostornak csapót, azután nagyon sok csengőt akasztanak a nyakukba; ennek az a célja, hogy minél nagyobb lármát csapjanak. Amikor

vége van, együtt kiáltják: „Újesztendő, jukas kendő, kejj fel Ferkő, ég az erdő.”

Azután a vezető bemegy a házba és „sok-sok boldog újévet kíván”. Ilyenkor, különösen a gyermekek, nagyon korán kelnek, mert azt tartják, hogy aki újév reggelén későn kel, egész évben lusta lesz.

Délfeléig a nők nem mennek senki házához, mert azt tartják, hogy nem hoz szerencsét, ha először nő jön a házhoz. Ezért csak a férfiak járnak újévet köszönteni.

Újévi ételek 1. Magyarlapád.

A *vízkereszt*-napjához a reformátusoknál semmi szokás nem kapcsolódik. A katolikusoknál akkor van a házszentelés napja. Az ajtófélfára felírják krétával e három betűt: *G. B. M.*

Székelykocsárdon még szokásosak a téli fonók. Ide mind az öregek, mind a fiatalok járnak. Ha valamelyik lány kiejti kezéből az orsót és a fiú elkapja, nem adja addig vissza, amíg ki nem váltja.

Szoktak különböző „maskarák”-nak felöltözni, például: halálnak, üstökösnek, menyasszonynak, vőlegénynek stb.

A farsang végén pedig a pártában maradt vénlányok kapujába csúfságból lapus kórét, sőt cédulákat is tesznek.

Lejegyezte: *Babos Jenő*, ref. tanító.

II. Bihar megye.

6. Köröstárkány.

A karácsonyi néphagyományok közül itt csak az István- és János-napi meg az újévi kántálás szokásos. A gyermekek hárman-négyen egy csoportba verődve az utcán, az ablak alatt, a legények, kik zenekísérettel járnak, az udvaron kántálnak. Ez a köszöntés kimondottan az Istvánoknak és Jánosoknak szól. Nemcsak a legényekhez mennek el, hanem az öregekhez is.

Először zenekíséret mellett eléneklik a szokásos énekeket, utána pedig egy közülük elmondja a rigmust. Mind az énekben, mind a rigmusban jó-kívánságukat fejezi ki.

Az ének szövege a következő:

Hogy ágyamból felkelék,
Álmomból felserkenék,
István juta eszembe.
István, ki vagy a házban,
Nyisd meg füled valóban.
Hallgass mi szavainkra,
Szíves kívánságinkra.
Imé nevednek napja
Mely szépen megújula,
Melyet szíved régóta
Nagy kívánsággal vára.
István téged az Isten
Sok ideig éltesen.

Minden bajtól megmentsen,
István téged az Isten
Vigyen fel a mennyekbe,
Az harmadik egekbe,
Végre a dicsőségbe.
Végre mikor pályádat,
Elvégezve harcodat,
Úr Jézus jutalmadat,
Adja meg koronádat.
Ama fényes egekbe,
Ábrahám kebelébe,
Végre téged bevegjen,
Azt kívánjuk szívünkben.

Végre, hogy elértük ezt az áldott napot,
 Mely a jó Istentől nekünk megadatott,
 Neked is barátom, kit most felkerestünk,
 Hogy a jó Istentől neked sok s jó áldást kérjünk.
 Áldást ezen házra, lakó személyére,
 Hogy a jó Isten titeket vegyen kegyelmébe.
 Őrizzen meg kártól, bajtól, benneteket,
 Hogy jó egészségben találjunk máskor is,
 Míg pályafutásod itt el nem végződik.
 Zűr-zavar távozzék a te tűzhelyedtől,
 Ezt tiszta szívből kívánjuk Istentől.
 Ezért István (János) barátunk ne vedd rossz néven,
 Hogy én barátimmal egybe tehozzád eljöttem,
 Hanem Istenünknek eképpen adj hálát:
 Köszönöm jó Atyám, hogy nevemnek napját,
 Melyet érdemeim felett nekem adtál,
 Erőben s egészségben megérhettem.
 Most már barátom állj ide élembe,
 Nyujtsd a kezedet, ami pecsételje
 Egymás iránt való igaz szeretetünk,
 Hogy számos István (János) napokat élhessünk.

Ámmen.

P. Sebestyén Péter.

Üjévi kántálás alkalmával egy alkalomszerű egyházi éneket szoktak énekelni, azután következik a köszöntő vers:

Újesztendő vig szerzendő, most kezd újjúlni,
 Hirdeti már a Messiás, vig örömmel lenni.
 Adjon Isten mindent ez új esztendőben,
 Csak a bú-bánatból ne jusson ránk böven.
 Adjon Isten nyáron bő termést, aratást,
 Nyakigérő sarjut, hogy bosszantsa a kaszást.
 Adjon Isten télen sok fát a kályhába,
 Házi békességet a meleg szobába. Ámmen.

P. Sebestyén Péter.

Lejegyezte: Erdei István ref. teol. hallg.

7. Micske.

Betlehemes játék.

Személyek és öltözetük.

Első angyal: Női fehér szoknyában és blúzban, derekán és két vállán négyujjnyi széles rózsaszín szallag. Fején ezüstsín csáko, kezében ezüstre festett fakard.

Két vivő angyal: Éppen úgy, mint az első angyal, csak piros csákóval és kard nélkül.

Hadnagy: Teljes hadnagyi egyenruhában, karddal, zöld csákóval.

Zászlós: Úgy, mint az első angyal, kis kézi zászlóval és sárga csákóval.

Káplár: Káplári egyenruhában, bajusszal, kék csákóval.

Betyár: Darutollas kalappal, fekete kabátban (*lékri*), lobogós ingujs, bő golyócsigatya, sarkantyús csizmában, kezében fapersely, vállán karikásositor.

Nagy juhász: Birkabőr bundában, báránybőr süveggel, kenderből csinált bajusszal és szakállal, csörgős juhászbottal.

Kis juhász: Úgy, mint a nagy juhász, régifajta nagy fakulacccsal.

Első angyal (belép az ajtón):

Jó estét kívánok a ház családjának,

De legfőképpen a házigazdának.

Ma, karácsony estéjére egy szép betlehemet építettünk,

Melynek bejövételére engedelmet kérünk.

Szabad-e behozni?

(Ha igennel válaszolnak, csenget, ha nemmel, elmegy.)

A csengetés után a hadnagy, zászlós, káplár és a két vivő angyal a betlehemmel helyet foglal; elől a hadnagy, szemben vele a zászlós, a káplár az első angyallal szemben. Utána a többiek.

Mind éneklék (református háznál):

1. Vigan zengjetez citerák, Jézus született, harsogjatok gyors iramba,
Isten embere, a szív a tied, hozzátok jött és méhébe fogadá.
Eztet Gábel arkangyal áldottnak monda.
2. De az egek teremője jászolban fekszik,
Mindenek hatalmas Ura barmok között nyugszik.
Nóhát pásztör legények, legények
Vigan legyetek, közöttetek az Úr Jézus, örvendezzetek.

(Katolikus háznál):

- 1 Csordapásztörök midőn Betlehembe,
Csordát őrizének éjjel a mezőbe, éjjel a mezőbe.
- 2 Istennek anyala leszállott melléjük,
Nagy félelemmel telik meg ő szívük, telik meg ő szívük.
- 3 Örömet mondok néktek, ne féljetez,
Mert ma született a ti üdvösségetek, a ti üdvösségetek,
- 4 Menjetez bé hát gyorsan a városba,
Ott találjátok Jézust a jászolba, Jézust a jászolba.
- 5 Elindulának és el is jutának,
Szűz Máriának jó estét mondanak, jó estét mondanak.
- 6 Serkenj fel kis Jézus, pásztörök eljöttez,
Kik angyaloktól tehozzád küldettek, tehozzád küldettek.

Hadnagy:

Hadnagy vagyok, hadnagy az én nevem,

De méltán viselem,

Ritka legény merjen szembeszállni velem.

Amióta járom a Múzsán táborát,
Felismertem, nyertem az iskolámnak párját.
Mert hol én ezt nyertem, te ott nyertél szalmát.

(Kardjával a zászlósra mutat):

Zászlós:

Ej, hadnagy uram, engem igen legyalázott,
Holott a kenderünk egy sóstóba ázott.
Én is ott izzadtam, ahol az úr fáradt,
Midőn bevettük a Kövesdi várat.
Én ott a zászlómat híven forgattam
A muszkának foglya sóhase maradtam.

(A zászlóját megforgatja):

Káplár:

Káplár vagyok, nem szoktam hazudni,
Csak ritkán szoktam igazat mondani.
A minap este kaptam egy lovat,
Az nem jó vót, annak füle-farka egy csepp se vót.
Felültem én arra nem jó kedvemből,
Két pálcára fizettem ki, nem zsebből.

(Belép a betyár. A hadnagy és a káplár kivont karddal fogadják.)

Betyár (hetykén): Jó estét kívánok!

Kiskalapom darutollas, virágos,
Félre csapom, hej de igen betyáros.
Most vettem a turi vásár idején,
Kis Micskében betyár fattyú vagyok én.
Betyár vagyok, annak tartom magamat,
Csaplárosné viseli a gondomat.
Jól is teszi, ha gondomat viseli,
Mert sok részben hasznomat is elteszi.

A minap este bementem egy urnak házába,
Perselyem lecsaptam annak asztalára. (Leteszi a perselyt.)
Mondtam neki, hogy ajánljon valamit,
Mert ha nem, feláldozom életit.
Az úr is ijedtében mit tevén,
Perselyem arannyal, ezüsttel megtöltvén,
Igy bocsájtott utamra,
El is mentem utamra.
Amint mentem a várostól nem messze,
Utánnam jött csendőröknek ezrede.
Csendőröknek ezredesét perselyemmel úgy homlokon vágтам,
Hogy elesett,
Perselyemet nem értem rá felkapni,
Kis pejlovamra tudtam csak felpattanni.
Kis pejlovamnak kitörött a jegen a lába,
Így maradtam egy ingbe, gatyába.
Szánj meg uram egy pár krajcárral!

(Mind éneklük):

Mennyből az angyal, lejött hozzátok, pásztorok, pásztorok.
Az Isten fia, ki ma született jászolba,
Már az égi madarak és az erdei vadak ötet imádják és magasztalják.
Ökör, szamár reája lihelvén, mintha mondaná:
Úr és Isten most közöttünk lakik, együtt vigadjunk.

Első angyal: Én vagyok az a híres Heródes király, ki az ördögöktől
megmentettem három angyalt, egy hadnagyot, egy zászlóst, egy káplárt, egy
betyárt, két juhászt, pardon, pajtás gyere be.

Kis juhász (belép):

Hopp Isten jó estét, lám-lám, hogy én is itt vagyok,
A vad farkasbőr-bundámon a juhok igen nagyok.
Az éjjel a farkasok használták, de rólam le nem válthatták,
Mert igen jó juhász vagyok én.
Ija, huja, jó is ez a tetves bunda,
Nem kell nekem sör, pálinka,
Hanem kell nekem bor, pecsenye,
Ez a juhász eledele.
Mikor ezernyolcszáznegyvennyolcba főkapitány voltam,
A tetükön ugráltam, a bolhákon szaladgáltam,
Még az öregapámat is hátra gázoltam.
Így telt meg a tarisnyám fényes holdvilággal,
Cifra kappankakas görbe tojásával.
Mikor a betlehemi pusztán jártam,
Egy iszonyatos nagy bakkecskét láttam.
Úgy megijedtem tőle, egy öreg apám volt.
Azt is kinn felejtettem ijedségembe.

(Az ajtó felé fordul):

Gyere be te vén juhász, kulimász, mikor ez a gircses-görcsös bot a
hátadon keresztül-kasul mász, még bejőnnél.

Nagy juhász (nyitná az ajtót):

Be én, szerelmes gyermekem.

Kis juhász (rá-rányomja az ajtót): Gyere hát na!

Nagy juhász (belép):

Szerencsés, lencsés, füstöltkolbászos jóestét kívánok
Kicsinek és nagynak,
De legfőképpen a házigazdának.
Ma karácsony estéje vagyon,
Ugrik a bakk a fagyon.
Szinte locsog odakinn, de nagyon.
Máriási petákat a kezembe vettem,
Hogy ezt a ház földjét jól felveregessem.
Máriási petákok nagyokat pendülnek,
Odakinn a szolgálók mind moslékba dülnek.

Kis juhász: Hogy, hogy öregapám?

Nagy juhász: Seggel-heggel a te szádra.

Kis juhász: Igen a tiedre, te vén számár.

Nagy juhász: Sütik benn a malacot, jól hallom a szagot.
Bárcsak nekünk adnák a két első sonkát.

Kis juhász: Nem, nem öregapám, igyék hát. *(Odanyújtja a kulacsot.)*

Nagy juhász: Kortyalán-korty.

Lám-lám, milyen is ez a mostani fiatalság,
Szegény öregapjuknak a kulacsot fenékkal forgatják.

Kis juhász: Nem, nem öregapám, talán befagyott.

Nagy juhász: Igen, igen szerelmes gyermekem, talán kifogyott, adjuk oda a házigazdának,
hadd engesztelje tele egy kis jó ürmőssel.

Kis juhász: Adjuk hát. *(Odaadják a kulacsot a gazdának.)*

Nagy juhász: A minapeste kint ültem a kunyhóm ajtójába,
Egy irtózatoss uccu-peci kolost fogtam a gatyám korbába.
Megfogám a szarvát, kidobám a hóra.
Uccu-peci kolos nem vagy már a korbán.

Kis juhász: Menjünk, kend öregapám Betlehembe,
Feküdjünk le félkönyékre,
Imádkozzunk az Úrjézus nevébe.

Nagy juhász: Hová, édes fiam, Debrecenbe hámozott perec középit ropogtatni?

Kis juhász: Nem, nem öregapám, Betlehembe.
Feküdjünk le félkönyékre,
Imádkozzunk az Úrjézus nevébe.

Nagy juhász: Igen, igen édes fiam, Betlehembe,
Feküdjünk le félkönyékre,
Imádkozzunk az Úrjézus nevébe.

Kis juhász: Menjünk hát! *(Mind éneklük):*
Menjünk hát mi is csodát látni,
Hagyjuk itt a nyájat, ne féljünk semmit.
Nyájunkra, magunkra, hogy áldást vehessünk.
Induljunk hát!

(A két juhász lefekszik a betlehem elé.)

Első angyal: Glória!

Kis juhász: Hallod pajtás, gomolya.

Nagy juhász: Jó volna kettő-három erre a zsíros, rongyos bajuszomra.

Első angyal: Glória!

Kis juhász: Hallod pajtás, cifra kakas a góréba.

Nagy juhász: Hasamba a fél lába.

Első angyal: Glória!

Kis juhász: Hallod pajtás, veres borjú az istállóba.

Nagy juhász: Rugjon ódalba.

Első angyal: Jártak-e az éjjel farkasok?

Nagy juhász: Bizon nem is angyalok.

Első angyal: Vittek-e el sok bárányt?

Nagy juhász: Bizon nem is hoztak.

Első angyal: Szaladtatok utána?

Nagy juhász: Bizon nem is előtte.

Első angyal: Folyt-e el sok piros vére?

Nagy juhász: Bizon nem is a teje.

Első angyal: Hány óra angyalok?

Két vívőangyal: Fél tizenkettőre.

Nagy juhász: Mit mond az a bolond?

Kis juhász: Ismeri kend öregapám az óra numerusát?

Nagy juhász: Mit, édes fiam, a leányok paksusát?

Kis juhász: Nem, nem öregapám, az óra numerusát?

Nagy juhász: Igen, igen az óra numerusát, ismerem hát.

Kis juhász: Mék a' hát?

Nagy juhász: Ez a! (Egyik a szélső keresztre mutat.)

Kis juhász: Nem a!

Nagy juhász: Akkor ez a! (A másik szélső keresztre mutat.)

Kis juhász: A se a!

Nagy juhász: E lesz a! (A középső keresztre mutat.)

Kis juhász: Igen, te vén számár!

Járt kend öregapám iskolába?

Nagy juhász: Hova édes fiam, istállóba?

Kis juhász: Nem, nem öregapám, az iskolába!

Nagy juhász: Igen, igen édes fiam az iskolába, jártam hát.

Kis juhász: Hát osztán ismeri kend öregapám a betűt?

Nagy juhász: Mit, édes fiam, a lapostetűt?

Kis juhász: Nem, nem öregapám, hanem a betűt.

Nagy juhász: Igen, igen a betűt, ismerem hát.

Kis juhász: Milyen hát?

Nagy juhász: Olyan nagy ökör vagy, számár vagy.

Kis juhász: A vagy te, vén számár, kéregszeg, járomszeg, mindenféle rozsdás drótszeg odacsússzon. (A nagy juhász hasára mutat.)

Nagy juhász: Nem igaz, egy szál kolbász, egy kulacs bor ide csúsz. (Hasára mutat.)

Ez a nagy petek oda csúsz. (A kis juhász hasára mutat.)

Első angyal: Hallod-e te juhász, aluszol-e már?

Nagy juhász: Még nem alszok, még mindég ébren vagyok.

Első angyal: Hallod-e te juhász, aluszol-e már?

Nagy juhász: Még nem alszok, most is piros bort innék. ha kéne, meg ha vóna.

Első angyal: Hallod-e te juhász, aluszol-e már? Én már indulok és útnak lódulok, induljunk hát!

Nagy juhász: Mit mond az a bolond?

Kis juhász: Menjünk kend öregapám Betlehembe! Keresztvetni, a kis Jézuskát megimádni.

Nagy juhász: Hová édes fiam, a vén tehénbe?

Kis juhász: Nem, nem öregapám, Betlehembe, keresztvetni, a kis Jézuskát megimádni.

Nagy juhász: Igen, igen Betlehembe, keresztvetni, a kis Jézuskát megimádni.

(Mind éneklük):

Pásztorok, pásztorok keljünk fel

És hamar induljunk el.

Betlehem városába,

Romlott istállójába.

Szénába, szalmába
Ápolgatja ő szent anyja malasztjába.

(A két juhász énekli):

Te Kató, készíts gyenge gomolyát,
Te Jani, vedd elő hangos citerád,
Te Peti dudádat, Dezső furulyádat,
Induljunk hát! (A juhászok feldállanak.)

Hadnagy:

Távozz tőlem paraszt,
Bocskorod igen nagy,
Kapcád három arasz.
Távozz tőlem tetves bundáddal,
Mert megszablak kardom lapjával.

Nagy juhász: Ennek a vitéznek is nagyobb a szája, mint a teheccsége.

(Mind éneklik):

1. Vedd rád juhász a bundát, a bundát,
Fogjunk göndör báránykát, fogjunk göndör báránykát.
2. Vigyük el az anyjának, anyjának,
Főzze meg a fiának, főzze meg a fiának.
3. En meg viszek lisztecskét, lisztecskét,
Főzzünk neki pipecskét, pipecskét.
4. Én meg viszek furuját, furuját,
Fujunk neki egy nótát, egy nótát, vigasztaljuk Jézuskát.
5. Ha valaki vígan él, vígan él,
A juhász éppen úgy él, a juhász éppen úgy él.
Zöld erdőbe, sík mezőbe sétál, dudál, furujál,
Billeg, ballag, meg-meg áll, billeg, ballag, meg-meg áll.
Úgy meg áll, mint egy báb, juhaira úgy vigyáz.
Zöld pázsiton heverő, heverő,
Juhászok gyertek elő, juhászok gyertek elő,
Lobogjon ingetek, gatyátok,
Jól telerakjátok, üressen ne hadjátok.

(Mind éneklik):

Nosza, nosza jó gazda, eressz minket útunkra,
Házadra, magadra, szálljon Isten áldása, szálljon Isten áldása.

(A két juhász énekli):

Nosza pajtás, fogd az ajtót, kezeden a kilincstartót,
Itt ne légy, búcsút végy, boldog ünneplést.

Lejegyezte: Nagy Céza.

6. Sítér.

András napja. A leányok a bõjtöléssel és tüköreléállással próbálják megtudakolni, hogy ki lesz az a férfi, akihez majd férjhez fognak menni. — A *bõjtölés* abban áll, hogy a tudakoló leány András napján egész nap bõjtöl, semmit sem dolgozik, folyton kedvesére gondol és imakönyvből imádkozik. Este, mielőtt lefeküdnek, feje alá tesz egy tükröt, egy fésűt, egy férfi alsónadrágot és azt az imakönyvet, amelyből egész nap imádkozott. Azon az éjszakán megálmodja, hogy ki lesz a jövendőbelije.

A második eljárás abban áll, hogy a tudakoló leány Andrásnap éjszakáján, pontosan éjjélkor, meztelenül a tükör elé áll. Ekkor a tükörben megjelenik a jövendőbeli férj képe.

Mazsu Lajosné (63).

Luca napja arról nevezetes, hogy ezen a napon különféle varázslatokat visznek véghez, hogy a háziállatok egészségét, termékenységét és szépségét ezáltal biztosítsák. A gazdaasszony Lucanap éjszakáján *megpemeteli* a ketrecben alvó tyúkokat, azaz egy meszelőt bemárt a vízbe és meghinti vízzel a tyúkokat. A *megpemetelt* tyúkok bővebben tojnak és a baromfivész nem tud kárt tenni közöttük. — Aki Luca napján éjjélkor megkeféli a lovát, a ló szőre egész évben szép fényes lesz.

Luca napján kezdik meg az u. n. *lucaszék* készítését. Ezt a széket tizenháromféle fából, tizenhárom nap alatt kell elkészíteni úgy, hogy mindennap elkészítik egy-egy részét. A szék karácsony estére készül el. Karácsony éjszakáján készítője elviszi a széket éjjeli misére a templomba. A templomban elhelyezi a széket a padok elé, ráül és figyeli a templombajövőket. A széken ülve rögtön megláthatja, hogy kik a boszorkányok, mert minden boszorkánynak láthatóvá lesz a szarva és mikor belép a templomajtón, lehajtja a fejét, hogy szarva bele ne akadjon a szemöldökfába.

Ez a szokás régebben volt divatos. Mivel azonban a falu kálvinista, a legények úgy elégtették ki kíváncsiságukat, hogy átmentek a pár kilométernyi távolságra levő róm. kat. szomszédfaluba és ott próbálták ki lucaszéküket.

Kelemen János (76).

A leányok számára Luca napja is férjtudakoló nap. Luca napján készítenek a leányok tizenhárom cédulát, s minden cédulára egy-egy férfinévvel írnak. A cédulákat aztán összekeverik és mindennap egy cédulát a tűzbe dobznak. Olyan nevű lesz a férjük, amilyen a legutolsó cédulán található.

Mazsu Lajosné.

A *kántálás* szintén szokás, azonban nagyon egyszerű formában. Karácsony estéjén 8—10 éves gyermekek több csoportban elindulnak kántálni. A gazda ablaka alá érkezvén, megkérdik: „Szabad-i kántálni?”. Ha megengedik nekik, elénekelnék egy egyházi éneket. Rigmust egyáltalán nem mondanak. Az ének után a gazda megjutalmazza őket egy pár lejjel vagy kalácsal s a kántálók tovább mennek. Mindamellett, hogy ilyen egyszerű, mégis virágzó szokás.

A *karácsonyi ajándékozás* és a karácsonyfaállítás csak a módosabbaknál van szokásban.

Betlehemezés. Régebben falumban ez a szép szokás igen virágzó volt, de az utóbbi időkben kipusztult. Az elmúlt évben azonban néhány 15—16 éves fiú ismét felelevenítette. A vállalkozás, különösen ami az anyagiakat illeti, nem járt teljes sikerrel, úgyhogy nem bizonyos, hogy jövőre meg fogják-e ismételni. Az anyagi sikertelenségnek az a fő oka, hogy a gazdák nem fogadják eléggé szívesen a betlehemeseket.

A betlehemezés karácsony első napján délután kezdődik és tart második napján éjfélig. Ha a betlehemesek elvégzik dolgukat saját falujukban, átmennek valamelyik szomszédos faluba.

SZEREPLŐK: *Heródes* (öltözete katonaruha, melyet valamelyik szabados, vagy leszerelt katonától kérnek kölcsön).

Betyár (öltözete darutollas pörge kalap, öregektől kölcsönkért bőing és bőgatyua, fekete lajbi, sarkantyús csizma).

I. Angyal (ruházata fehér gyolcslepedőből készült szoknyaszerű ruha. Fején kemény papirból készült, színes papírral díszített csákót visel).

II. Angyal (öltözete ugyanaz).

I. Juhász (öltözete a mindennapi népviselet: csizma, bricsesz nadrag, kabát. Szőrével kifelé fordított nagybunda, fején báránybőr kucsma. Szőszből készült bajuszt visel, melyet madzaggal erősítenek a fülére. Kezében láncos bot).

II. Juhász (öltözete ugyanaz).

A betlehem egy templomalakú, színes papírral díszített deszkaláda, ezt a szereplők készítik és az angyalok hordozzák. A játékosok 15—16 éves református fiúk.

A csapatot *Heródes* vezeti. Mikor valamelyik házhoz érnek, először ő megy be a házba, míg a többiek kint a konyhában várakoznak.

Heródes (köszön):

Jónapot kívánok.
Betlehemmel járunk,
Kis Jézust imádunk,
Szabad-i beszállnunk?

dalmén

Ha igen, akkor bejönnek az angyalok a betlehemmel és énekelik:

Menyből az angyal, sítb.

(A betlehemet leteszik a földre.)

Heródes: Én vagyok az a híres *Heródes* kiráj, ki eszt a két angyalt és két juhászt megmentettem az ördögök hatalmától. (*Kikidlt*): Pardon, pajtás gyere be.

Betyár (bejön):

Jónapot kívánok.
Magyar vagyok, nem tót,
Sarkantyús csizmámmal berugom az ajtót.
No ájj férőbb pajtás
Én is hadd beszíjjek,
Ijen-ojan legínyektől
Ugyse igen filek.

dm

Kiskalapom darutollas, virágos,
 Férevágom, hej de nagyon betyáros.
 Most vettem a szüretvásár elején,
 Reng a virág kiskalapom tetején.
 Rézsarkantyú pereg az én csizsmámon,
 Ugy sétálok vigig a Hortobágyon.
 Ezen szent íjjel bementem egyy úrnak házába,
 Kis tácamat levágtam asztalára.
 És így szóltam: szánnyon bele valamit,
 Merha nem, feláldom az íletit.
 És az úr íjettibe mit teve?
 Kis tácamat arannyal megtöme.
 Kis tácamat nem írtem rá felkapni,
 Csak kis pej lovam hátára felpattanni.
 Kis pej lovam felszalatt a síkra,
 Kitérőtt a lába,
 Így marattam egyy ingbe, gatyába,
 Mint vereshagyma a piros híjjába.
 (Kikidált): Gyere be vín bundás!

I. Juhász (bejön):

Jó napot kívánok.
 Hát tik idebe micsináltok,
 Esztek, isztok, dorbízoltok,
 Öregapátukról nem is gondolkosztok?
 Hát elfetejtettitek Isten tízparancsolattját?
 Maj meg tuggyátok, ha szítverem a hátatok csontját.
 Hát mikor a száldobágyi
 Hegyek között jártam,
 Tücsköt, bogarat háboruzni láttam.
 Szalmakardom kirántom,
 Tücsök nyakát levágom.
 (Kikidált): Kít küggyünk a papír?

Kintről egy hang: A bagojt.

I. Juhász:

Míg a bagoj odajár,
 Tücsök ílete lejár. (Kikidált):
 Színamurva, pemete,
 Te vín szatyor gyere be!

II. Juhász (kintről): Nem megyek, mer a hetvenhétrőfős kolbászt a nyakamba tekeritek odabe.

I. Juhász: Nem, nem, csak gyere be.

II. Juhász: Nohát akkor bemegyek. (Bejön. Ropogtatja a szavakat):

Szerencsés lencsés, füstöltkolbászoz jónapot kívánok e házi gazdának.
 De még szerencsésebbet az én titerás gyomromnak.

Angyalok: (Éneklük.)

Rázd meg ju-hász a bun-dát, a bun-dát, Fog-jál gőn-dör
bá-rán-kát fog-jál gőn-dör bá-rán-kát

(Míg az angyalok énekelnek, a juhászok botjukkal ütik a taktust és tánc-szerű mozdulatokat tesznek.)

Heródes: Angyalok, hány óra?

I. angyal:

Zöderdő zödre,
Féltizenkettőre,
Öregapám fekügg le a födre.

I. juhász:

Eszt az öreg testet letegyük erre a száraz födre,
Hogy onnét lehangergődzünk,
Jányokkal ölelgetődzünk?

Angyalok: Igen, igen öregapám.

(A juhász lefekszik s míg a földön fekszik, az angyalok énekelnek.)¹

Pász-to-rok ké-jünk fel Egy-gyütt in-dul-junk el
Bet-le-hem vá-ro-sá-ba Ron-gyós is-tál-ló-já-ba
Sí-jes-sünk, Ne kés-sünk Még az é-jel in-nét to-vább me-he-sünk
Mi U-runk-nak tisz-te-le-tet te-hes-sünk.

¹ Megjegyzem azt a nyelvjárási sajátosságot, hogy az „í“-zés éneklés közben elmarad, pl. ez a szó: „küssünk“, nem változott át „kissünk“-re.

Heródes (a földön fekvő juhászhoz): Kejj fel öreg, kejj fel, kisújszálásunkon nagy a veszedelem.

I. juhász: Tán járnak a farkasok?

Heródes: Nem is az angyalok.

I. juhász: Vittek sok juhokat?

Heródes: Nem is hosztak.

I. juhász: Fojtak a vírei?

Heródes: Nem is a tejei (Az öreg felkel.).

Két juhász énekli:

I. juhász:

Ha! húszas-i vagy máriás?

De nagyot pendüle,

Talán a szógálló

A moslikba dűle?

Úgy áll a két lába,

Mint az ekeszarva,

Lábára illene

Kordován csizma.

(Két juhász táncol, énekel s a taktust veri a láncosbottal.)

Egy-két kulacs ürmőssel

Beszélgessünk jó szívvél,

|: Szívünk is ujjon

Ezer víg örömmel. :|

Nosza, nosza jó gazda,

Ha el engecc útunkra,

|: Istennek áldása

Szájjon a házadra. :|

I. juhász:

Bújj ki te piszkos

Szolgálló a sutbúl,

Türröld ki a csipát

Szemedvilágából.

Hozz egy kanta bort

Gazdád jóvoltából,

Mer az öreg juhász

Hasa megkívánná.

(Angyalok énekelnek, a juhászok láncos botjaikat csörgetve táncolnak.)

Ha valaki |: vígan él, :|
|: A juhász vígabban él. :|
Sétál, dudál, |: furujál, :|
|: Billeg-ballag, meg-megáll. :|
|: Úgy megáll, mint egy báb,
Juhaira úgy vigyáz. :|

Heródes:

Nosza pajtás fogd az ajtót,
Kezedbe a kilincstartót.
Mám mink tovább nem maradunk,
Boldog innepet kívánunk.

Szabó Imre (15).

A játékosok aztán átveszik az ajándékot, mely rendesen pénz, vagy kalács s tovább mennek. A keresményen aztán megosztózkodnak.

Karácsonyi köszöntővers.

Az öregek tudnak néhány karácsonyi köszöntőrigmust, melyeket, ha valamelyik házhoz karácsony reggelén bemennek, elmondanak. Például:

Isten jóvoltából
Karácson't elírtünk,
Mejjen a Megváltó
Fődre jöve írtunk.
Az Ő születésin
Zengett égi ínek,
Mejjen örülének
Mind ifjak, mind vének.
En is tiszta szívből
Kívánom e háznak,
Habár a gonoszok
Ellene csatáznak,
Legyen itten bika,
Eggyetértés, jólét,
Égi harmatával
Hincse be a jó ég.
Ij szerve (!) bányon
Mindenkor veletek
Az Úr Jézus a mi
És ti testvéretek.
E legyen e napon
Az én kívánságom,
Mejjel kegyeibe
Magamat ajállom.

Mészáros Lajos (86), ref. írni-olvasni tud, fiatal korában egy szomszédos községből vándorolt be.

Az istvánözás, jánosozás.

Ez a népszokás nálunk is divatos. Istvánnap reggelén az Istvánokat jóembereik felköszöntik. A köszöntő így hangzik:

„Engedgye az Isten, hogy sok István napokat írjunk, erővel egísséggel, eszt is töccsük el bíkességgel.” Mire a gazda ráfeleli: „Úgy engedgye a jó Isten!” Az öregek még rigmust is mondanak.

Mészáros Lajos.

A köszöntés után a gazda megvendégeli a köszöntőt. János napján ugyanez a szokás.

Szilveszter éjszakáján minden háznál virrasztanak. A fiatalság számára több háznál táncolót tartanak.

Az *újévi szokások* kétfélék: ó-esztendő temetése v. újesztendő köszöntése, valamint férj- és jóvendőtudakolók. Az újesztendőt következőképen köszöntik. Éjfélkor a férfiak összegyűlnek a templomkertbe, felmennek a toronyba és eléneklik a „Tebenned bíztunk elejétől fogva” kezdetű éneket. Ugyanekkor a kovácsnál megpengetik az üllőt. A házaknál virrasztók éjfélkor, mikor a kovácsnál megpengetik az üllőt, kiszaladnak az udvarra, felkapnak különféle mezei szerszámokat és azokat összecsapva nagy zajt csinálnak s közben kiáltozzák: „Boldog újévet!”

Férj- és jóvendőtudakoló szokások a következők: *gombócfozás, ólomöntés*. Ezenkívül szokásos, hogy a leány kiszalad a színe és felkap egy öl fát, bent megszámlálja a fadarabokat. Ha páros, akkor férjhez megy az eljövendő esztendőben. Pálcákat is szoktak kívül a ház falához állítani a családtagok számának megfelelően. Akinek eldül a pálcikája, az abban az évben meghal. Vagy pedig a leányok kiszaladnak a disznóólhoz és megrugdossák a disznóól oldalát. Ha a disznók rároffenének, akkor a leány férjhez megy abban az évben.

Fonó. A *fonóka* nagy szerepet játszik a téli közösségi életben már csak azért is, mert valamennyi téli néphagyomány közül ma ez a legvirágzóbb és szokásokban a leggazdagabb.

November végétől kb. március elejéig 5–6 *bandába* oszolva, minden este más-más leányos háznál gyűlnek össze fenni a leányok. Természetesen odasereglenek a legények is, akik mialatt a leányok szorgalmasan fonnak, állandóan a mesén és különféle *rosszaságon* törik a fejüket.

A fonóka alkotó elemei: a) a dal és a tánc, b) mesék, boszorkány- és kincstaláló históriák, c) tréfás játékok (*beugratások*), d) erőpróbák, e) találós kérdések.

a) Leányok és legények együtt dalolnak. A táncsal kapcsolatosan meg kell jegyezni, hogy fonóka csak ritkán van táncsal együtt. Ennek pótlására van vasárnap este az u. n. *táncoló* vagy *cuhdré, dübögő, döbögő, dühögő*. Itt aztán csak táncolnak és dalolnak. Kizárólag csak a csárdást táncolják, melynek lejtése nagyjából megegyezik a szalón-csárdással, csupán a gyors csárdásnál (*ugrós*) vannak kevésbé lényeges eltérések. Egyetlen hangszerük a citera (*tambura*). E hangszer rendkívül nagy szerepet játszik a falu zenei életében. A jó zenei hallású ifjak nagyrésze játszik e hangszeren. A *tamburd* lúdtollból készült pengetővel *verik*. Hangolása hangszerenként változik. Az

alaphanggal az állandó kísérő hangok diszsonáns összhangot adnak. A táncközötti szüneteket dalolással töltik. Leányok, legények vegyesen, összefogózkodva kört alkotnak s dalolnak. A leányok a dal ütemének megfelelően himbálják csípőjüket. A fonókban dalolt dalok nagytöbbsége az új magyar dallamokhoz tartozik. Hallottam még 2—3 régi, pentatón eredetű dallamot és kb. ugyanennyi városról idekerült slágert és u. n. „magyar nótát”. Ez utóbbi kettőt a még egészséges népi ízlésük nem tudja befogadni.

b) A fonókának másik fő alkotó eleme a népmesék, különféle boszorkány- és kincstaláló históriák. Azonkívül különböző hiedelmek a földalatti kincset őrző őszemberről, s a falu határában levő alagútról stb.

c) Jelentős szerepe van a fonókában a *beugratsnak*. Ezek a játékok rendszeren abból indulnak ki, hogy valamelyik legény azt állítja, hogy ő képes bizonyos, józan ésszel el nem hihető dolgot véghezvinni. Természetesen akad, aki ezt nem hiszi el. A kételkedővel aztán az illető legény végigjátssza a játékot, melyből egy tréfa sül ki a kételkedő rovására és az egész társaság mulatságára. Például: 1. Valamelyik legény azt állítja, hogy ő ki tud csalni a szék alól kilenc pocot. Aki kételkedik, azt a tréfacsináló arra a székre állítja, amelyik alól állítólag ki tudja csalni a kilenc pocot. Természetesen ezt eszeágában sincs véghezvinni, ellenben azt mondja: „A szék alól kilenc pocot kicsalni nem tudok, de egy szamarat a székre állítani aszt tudok”. — 2. Az egyik legény a szoba közepén bottal kört rajzol. Azt állítja, hogyha valaki beáll a kör középebe, majd pedig kilép a körből, mindamellett, hogy ő az ajtón kívül tartózkodik, mégis megmondja, hogy az illető a kör melyik részén lépett ki, csupán annyit kell kérdezni az illetőnek: „Hun jöttem ki?” Mire az ajtón kívülről ráfeleli: „az anyád p n”. — 3. A tréfacsináló legény azt állítja, hogy ő tud a *gerendából vért eresztetni*. A tréfa a köpetkezőképen megy végbe. A tréfacsináló egy gyufaszálát s egy vízzel teli kancsót kér, aztán a kételkedővel együtt a mestergerendához megy. Feláll egy székre s azt mímeli, mintha a gyufaszálát a gerendába akarná verni. Egyszer azonban leejti a gyufaszálát s felkéri a kételkedőt, hogy adja fel azt neki. Az le is hajol, hogy felvegye, de akkor a tréfacsináló a kancsó vízzel nyakonönti.

Ugyanilyen játékok fogadásra adhatnak alkalmat. Rendszeren borba vagy más italba fogadnak. Például: 1. „Fogaggyunk, hogy egy tojásnagyságu küvel nem tudod betörni az ablakot”. A másik ekkor természetesen tyúktojás nagyságu köre gondol, de ha fogadásra kerül a sor, bizony csak egy hangyatojás nagyságút kap. — 2. „Fogaggyunk, hogy egy szalmaszállal úgy megtámasztom az ajtót, hogy nem tudod kinyitni”. (Nem tudja „kinyitni”, mert az ajtó befelé nyílik). — 3. Az egyik legény azt mondja: „Fogaggyunk, hogy nem tucc kimondani utánam három szót”. Ha valaki belemegy a fogadásba, a legény mond neki két egyszerű mondatot. Mondhat akármit. A másik természetesen hibátlanul elmondja utána mindkettőt. De akkor a legény diadalmasan így szól: „Mán nem jól montad”. Mire a másik megkérdi: „Mír?” (Vagyis a harmadik mondatot már nem tudta utána mondani). Természetesen megesik néha, hogy a fogadás visszafelé sül el, a társaság még nagyobb mulatságára. — 4. „Fogaggyunk, ha leteszed a kalapodat a födre, oszt háromszor körülkértüld, nem tudod a fejedbe tenni”. (A „fejébe” nem is tudja, csak a „fejére”).

Ezenkívül vannak tréfás párbeszéddek. Ugyanis egyik legény ráveszi a

másikat, hogy mondjon állandóan minden mondata után egy bizonyos szót. Például a következő párbeszéd:

- I. legény: Elmentem az erdőre.
II. „ Hogy? (A II. legény az I. legény minden mondatára „hogya”-val kérdez).
I. „ Így ni! (helyben tesz néhány lépést). Felmásztam egy fára.
II. „ Hogy?
I. „ Így ni! (kezeivel a mászást utánozza). Otán meg leereszkedtem.
II. „ Hogy?
I. „ Így ni! (utánozza a leereszkedést). Mikor leereszkedtem, odajött a kerülő oszt pofonvágott.
II. „ Hogy?
I. „ (pofonúti a másikat). Így ni!

Vagy egy másik párbeszédés tréfa:

- I. legény: Kimentem az erdőre.
II. „ Én is. (Ez az állandó szólam).
I. „ Kivágtam egy fát.
II. „ Én is.
I. „ Csináltam belőle vájut.
II. „ Én is.
I. „ Belesz... m.
II. „ Én is.
I. „ A varnyúk megették.

Erre már a II. legény rendesen nem felel semmit, de mindegy, a társaság mulat rajta.

d) Az erőpróbák arra valók, hogy a legények megmutathassák testi erejüket, ügyességüket s ezáltal megnyerjék a lányok tetszését. Rendszeren fogadási alapul is szolgálnak. Például: A legény lábát megköltik, kezét hátrakötik s úgy áll fel a földről. — A botot a földtől egy arasznyi magasságra megmarkolja s a keze alatt átfordul. — Fogaival veszi fel a másikat a földről, nadrágszíjánál fogva. — Kettlen leülnek a földre, talpukat összevetik, megfognak egy botot s azon igyekeznek, hogy a másikat felállítsák stb. — A legények madzaggal különféle hurkokat csinálnak, majd pedig csodálatosan bogozzák ki.

e) Egyik alkotó része a fonókának a találós kérdés is. Nagy tömegben fordulnak elő. Ime, szemléltetőül egynéhány: „Hun kaszájják a színt? Sehun, mindenütt csak füvet. — Láttál vízből házat? Mikor fürdött. — Anyád lába köszti van, apád lába köszti van, az én lábom köszti van, a te lábad köszti van, mindenkinek a lába köszti van. Mi a? A küszöb. — Kint is van, bent is van, mégis jó hejűt van? Ablak. — Hasam a hasadra, késem a hasadikodba? Dió. — Mikor bőgött a szamár ojat, hogy az egész világ meghallotta? Nőé bérkájába. — Mikor megy a hegy a nyúlra? Mikor nyúzzák. — Ha sütnének akkora kenyert mint a világ, mi lenne ennél nagyobb? A kemence.”

Itt is divatos a csókkal való orsókváltás. Néha a lányok rokkáján meggyújtják a szöszet. Megesik, hogy a legények összebeszélnek a fonókában s egy pár kapuról leszedik a tetőt és ismeretlen helyre viszik.

A fonóka éjjél körül ér véget s utána mindegyik legény hazakíséri választottját.

Kállai János (18) és Karácsony András (18).

Lejegyezte: Vincze Lajos, ref. teol. hallg.

9. Szalárd.

Szalárd nagyközség Bihar megye északi részében, a Berettyó völgyében van. Óslakói magyar reformátusok, foglalkozásra földművesek, akik azonban már gyermekeiket nagy előszeretettel adják ipari pályára. A beköltözöttek róm. katolikusok s vannak még betelepített románok is, akik a lakosságnak (2.300) kb. tíz százalékát teszik.

A betlehemes játék és lakodalmi szokások kivételével a népi hagyományok kiveszöben vannak, talán a város (Nagyvárad) közelsége miatt.

Lucanapjának előestéjén piríts meg egy darab kenyeret, edd meg felét, felét tedd a párnád alá. Ígyál meg reá egy félpohár vizet s feküdj le. Éjjél-kor kelj fel, edd meg a maradék kenyeret, idd meg a maradék vizet s aludj tovább. Álmodban megjelenik a vőlegényed. A szilveszteri ólomöntés, gombóc-főzés és az andrásnapi böjtölés nálunk is szokásban van.

Esztendő utolsó napján menj el templomba, de az úton senkinek ne köszönj, senkihez ne szólj, bárkivel is találkozol, akármit kérdez is. Akkor éjjel megálmodod, ki lesz az urad.

Farsangi szokás a *pukktás*. Fiatal legénykéek tréfálják meg ezzel az ismerős disznótorozó házakat. Egy rossz cserépfazekat jól megtöltenek hamuval és mikor bent javában vacsoráznak, odavágják a kinyitott konyhaajtóhoz, hogy csakúgy *pukkan*, aztán menekülnek, amerre tágasabb. De tanácsos is, mert ha elfogják őket, büntetésül ott kell vacsoráznok a többiek hangos mulatságára, úgy ahogy vannak, *maskurában*.

Régi téli estéken kürtölés, báránybégetés, ostorkongatás és más hasonló kísérteties láрма tette hangossá a falut. Jártak a *farsangolók*. Újabban tiltja a hatóság az ilyen csendháborítást. Már csak nappal farsangolhatnak. Ha szép téli idő van és jó szánút, felcsengőzött szánakkal járkák be a falut a leányok és fiúk. Persze, nem ússzák meg szárazon a dolgot, mert akiknek szánka nem jutott, azok egy-egy utcakanyarultnál várják őket s lapátszámmra hányják rájuk a havat; ezt természetesen a bentülők sem nézik tétlenül.

Húshagyókedden nagy lakoma van minden háznál. Tyúkot ölnek, mert ha nem, abban az évben valamennyi aprójószág kipusztul az udvarról, — túrós-, káposztásbélest sütnék. Ezen a napon szoktak *tuskót húzatni* a farsangon férjhez nem ment leányokkal. Ez úgy történik, hogy az utcaajtó kilincse kívülről tuskót kötnek s nagy lármát csapnak az utcán. Persze, a lármára előfutó háznépe közül a leány ér az ajtóhoz legelőször, mint leggyorsabb vagy legkíváncsibb, nem tudom — s az ajtót kinyitva — tuskót húz.

Lejegyezte: Juhos Ilonka.

III. Brassó megye.

10. Bodola.

Pásztorjáték.

Beköszöntő: Nagyurak, idehallgassanak, társaim künt vannak, szép betlehemmel vannak. Mit mondanak erre a nagy hírmondóra, bejöhetnek, vagy sem?

Ének: Csodapásztorok, midőn Betlehemben csordát őriznek éjjel a mezőben. (Ismétlés.)

I. pásztor:

Eljött a karácsony szürke szakállával,
Elnyúlt a bocskorom, nem győzőm szalmával.
Adjanak egy garast, ha nem egy petákot,
Üssenek a bocskoromra egy nagy bolond tákot.

II. pásztor:

Kís őriásnál kilenc évig laktam,
A veres tengerbe nagy halakat láttam.
De láttam, az erdőből kifutott egy macska,
Olyan volt a farka, mint egy májashurka.

III. pásztor:

De ez semmi, én láttam egy olyan várat,
Kit turóból raktak s kit a mentikások¹
Erősen harcoltak.
Füstölgő pipájuk, öntött gomolyájuk,
Kardjuk pedig vala fonatos kalácsbul.

IV. pásztor:

Tyúk ide bukkos, málé ide lapítós,
Sült a tyúk a bakkomba,
Garas a markomba,
Egy üveg pálinka gurulna a kulacsba.

(Eközben két pásztor lefekszik.)

I. pásztor:

Hallod pajtás, gomolya?

¹ Mendikáns = iskolai célra kolduló diák.

I. fekvő pásztor :

Jó volna vagy kettő, három
A subám alá gurulna.

Ének :

Fel, fel pásztorok, megszületett Uratok,
A ti Ur Jézusotok,

I. fekvő pásztor :

Hozzátok ide a háromágu vasvillát,
Támasszam fel vele a szemem pilláját.

Ének : Az Istennek szent anyala ... (Ref. egyházi ének.)

II. fekvő pásztor :

Hopp édes Jézuskám, én is itt vagyok,
Nagyszőrű subámon a likak né, milyen nagyok,
Az éjszaka rágták ki rajtam a farkasok.
De mivel jó juhász voltam,
A bárányokat otthagytam,
Elszaladtam Betlehembe,
Hogy a kis Jézust meglátogassam a jászolba.

I. pásztor :

Jó dolga volt a Jaksinak, míg kölyök volt,
Tölgyfa, bikfa bokrot könnyen átugrott.
De mivel a vén Jakab megöregedett
S házasodni sohasem mert,
Igy is, úgy is siessünk Betlehembe.

Ének : Szívünk vilgással ma bétölt ... (Ref. egyházi ének.)

Köszöntjük gazd'urunk és gazdasszonyunk, kik itt hallgatának, szent-séges munkánkat meg nem utálák, azt is hallották, midőn pásztoroktól dicsértessék Jézus az egész világon. Nemcsak e földön járó emberektől, hanem mennyben Isten angyalától. Mennyben Isten angyali vezérelje magukat, adjon Isten! Ámmen.

Üszöges Anna.

Lejegyezte: *Bálint Erzsébet.*

11. Oltószakadát.

A karácsonyelőtti héten az ifjúság és a felnőttek minden este énekórára gyűlnek össze, amelyen a karácsonyi ünnepekkel kapcsolatos énekeket gyakorolják.

Szent este (dec. 24), ünnep szombatján 8 órakor felmennek a toronyba és ott régi karácsonyi énekeket énekelnek. Pl.: „Gyermek születék...” „Jézus Krisztus szép fényes hajnal...” amelyek Geleji Katona István „Öreg Graduál”-jából (1636) valók.

Ezután egész éjjel az iskolában és a gyűlésteremben szórakoznak, kártyáznak, beszélgetnek. Hajnalfelé, virradat előtt két órával megszólaltatják az evangélikus templomtorony összes harangjait. Egy teljes órai harangozás után bemennek a templomba, azt szépen kivilágítják az ajándékba hozott gyertyákkal és nagy lelkesedéssel énekelnek mindannyian, még a gyermekek is magyar nyelvű karácsonyi énekeket. Ez a szászoknál is szokásos, de ők ma is régi latin éneket énekelnek.

Régebbi szokás, 1870-ben már megvolt, hogy nagy feldíszített *karácsony-fát* állítanak fel az iskolában, ahol a jelenlevők énekelnek, miközben a káplán — ma lelkész — a gyermekeknek ajándékokat osztogat, többnyire taneszközöket, könyveket.

Karácsony szombatján este a *szülők* vagy *rokonok* a gyermekek házaikhoz mennek s az ajtó előtt csengetnek, mire a gyermekek „az Isten tartsa meg a karácsonyt!” kiáltanak. Erre az illetők az ajtórésein ajándékokat dugdosnak be.

Első napján reggel is járnak a *keresztiszülők* és a gyermekek mézes pogácsát, diót, almát és cukorkát adnak ajándékba; ez az *angyaljárás*. Hasonló szokás van Szilveszter estéjén, *újév szombatján* is, amelyet *kiskarácsony*-nak neveznek*). Első napján este táncmulatságot rendeznek, mely negyednapjáig minden este folytatódik.

Negyednapján van az *aprószentekelés*, amikor zeneszóval járnak a leányos házhoz. A szomszédos leányok egymáshoz mennek s együtt várják az érkezőket (legények, fiatal házások, sőt fiúgyerekek is). A házi leány a legszebb hímzett párnáit, ágyterítőjét az ágyra kirakja. A nők rossz guzsallyal és orsóval felszerelve, a szobát körülülnek és fonnak, de csak azért, hogy amikor a menet megérkezett, összetörjék a guzsalyokat, mondván, hogy ez nem idevaló, ki vele, most a mulatság ideje. S mindjárt kezdődik a tánc. A leányok minden házban megvendégelik az érkezteteket és pedig minden leány rendszeren egy liter pálinkát, négy lepényt, négy nyers disznóoldalasdarabot ad nekik. A legények táncolnak, isznak, egy-egy falat lepényt megesznek és a kapott élelmet (a lepényt és húst) átalvetőbe rakva, magukkal viszik. Az élelelemhordozó legény neve: *kispolgár*. Ő a legfiatalabb *tiszt*. Az ajándék-húst mindenik legény-tiszt anyja megsüti, káposztával feltálalja s este közös vacsorán a leányok és legények elfogyasztják. Ehhez a legények által közösen vásárolt bort isznak s közben táncolnak. Ezzel vége van az *aprószentekelés*-nek nevezett karácsonyi vígságnak. A Székelyföldön szokásos vesszővel való versmondás itt nem ismeretes. Az ünnepek alatt tréfából énekelnek egymásnak kétsoros verseket: Pl. Mennyből jövök most hozzátok, Van-e mézes pálinkátok?

Újév napján a legények *öreglegényt*, *nagypolgárt* és *kispolgárt*, azaz tisztet választanak, akiket a felnőttek a délutáni templomozásról kijövet templomi zászlókkal és újévi egyházi énekekkel hazakísérnek. A megválasztott *tisztek* mindenikének az anyja egy-egy pogácsát süt, pálinkát készít elő; s azt azután ki-ki a táncterembe viszi, ahol elfogyasztják s utána éjjelig táncolnak.

Különösebb farsangi szokás nincs. Farsang idején táncmulatságokon, lakodalmakon és előadásokon apró, már állandósult tréfás jelenetekkel szórakoztatják egymást.

Legyezte: *Vámszer Géza* tanár.

*) Ezért nevezik a Székelyföldön a karácsony és az újévközzötti időszakot *kétkarácsony-közzöttnek*.

IV. Háromszék megye.

12. Feldoboly.

I.

Betlehemi mezők felett
Im, vándorok igyekeznek.
Sietnek egy istállóba,
Ott fekszik az Isten fia.
Mily boldogok a vándorok,
Eme egyszerű pásztorok,
Kik Jézust meg is találták,
Mindnyájan szívükbe zárták.
Menjünk mi is Betlehembe,
Szívünk mostan legyen telve,
Égi béke, szeretettel
Igy érhetünk fel a mennyben.

Karácsonyi Miklósné Muszka Anna.

II.

A karácsony itt vagyon,
Üdvözljük hát nagyon.
Úr Jézus ma született,
Minden népnek atyja lett.
Nála van az idvesség,
Boldogság és reménység.
Nála nélkül nincs vagyon
Sem öröm, sem vígalom.
Él Jézus, a mi fejünk,
Keresztyének énekeljünk,
Ülven karácsony ünnepeket,
Fujjunk új győzedelmi éneket.

Ferencz József szerint körülbelül 72 évvel ezelőtt énekeltek.

III.

Paradicsom kökertjében
Arany szőnyeg leterítve.
Én nem láttam szebb keresztfát,
Mint Úr Jézus keresztfáját.

Mert a vér megvirágozza
 S a szentlélek illatozza.
 Feltekinték magas mennybe
 S nyitva látom mennyország ajtóját.
 Azon felül egy bölcsőcske,
 Amellett egy rend székecske.
 Abban van a világ Úr Jézusa,
 Ott ringézi asszonyunk Szűz Márja.
 Jobb keziben arany alma,
 Bal keziben arany vessző.
 Fel, felhajtja, megzúdítja,
 Leültiben kikapkodja.
 Szántassuk fel cintorony elejét
 S vetessük be bűnös Ádám-maggal.
 S bornáltassuk szép anyai szókkal.
 S bornáltassuk szép anyai szókkal.
 Az angyalkák csengetének
 S a templomba bemenének.
 Egy szép misét elmondának
 S azval szépen indulának.
 Szép új esztendőre legyünk vig kedvünkre,
 Az új esztendőkre legyünk vig kedvünkre.

Ruzsa Vilma.

IV.

Felkelék, felkelék,
 Szép piros hajnalba.
 Nyitva látom, nyitva
 Mennyország ajtóját.
 Azon belül vala egy ringó bölcső,
 Abban fekszik vala világ Úr Jézusa.
 Mért sír maga, mért sír
 Asszonyunk szűz Márja?
 Hogyne sírnék-rínek,
 Mikor két édesem elakar veszni.
 Áldja meg az Isten ez házi gazdáját,
 Házigazdasszonyát, családjával együtt,
 Hogy várhassa vígan
 Született szent fiát.
 Világosítsd Uram, a mi szép házunkat,
 Hogy láthassuk mi is a mi Krisztusunkat.
 Magikot az Isten legjobban szerette,
 Sok nemzetek között magának jegyezte.

Ruzsa Klári.

Lejegyezte: *Dobolyi László*, fg. VIII. o. tan.

13. Zabola.

Betlehemes.

A betlehemes játék külső leírása.

Azt a kis istállót, amelyben a jelképes Jézuska van, betlehemnek nevezik. Ez kb. 70 cm. magas, 1 m. széles, két kis ablaka és egy ajtaja van, a tetején kereszt. Az istálló belsejét gyertya világítja meg, közepén van egy kis jászoly szénával bélelve és benne fekszik egy rongybaburkolt porcellánbaba. A jászoly mellett báránka, tőrő, hagyma és kenyér; ezt a pásztorok adják Jézusnak. Az istállót két angyal viszi.

A bekérő ruhája: (ez megy be a házakba, hogy engedélyt kérjen a be-menetelre). Tiszti katonaruha van rajta, oldalán kard és a csizmáján sarkantyú. Sapkája piros, elől 20 cm. hosszú aranyforgóval. A sapkáján körül és a vállán nemzetiszínű szalag. A bekérő, mikor bemegy a házba, tiszteleg a karral. Kezén hosszú keztyű.

A kirdly ruhája: Ez is tiszti ruha, két mentével. Fején barna vagy aranyozott keménypapirból korona. Ennek is kard van az oldalán és sarkantyú a csizmáján. A jobb vállán keresztül nemzetiszínű szalag, a bal vállán keresztül rózsaszínű szalag van keresztül téve. Hosszú, fehér kesztyű.

Kirdlyi szolga: Katonaruhában van, fején aranyozott, hegyes süveg.

Mária ruhája: Világoskék hosszú ruha, fején fátolszerűen áttett fehér gyolcskendő, ezt szalag szorítja a homlokára.

Szent József ruhája: Fekete hosszú kabát, fején kemény kerekkarimájú fekete kalap. Kezében kampósbot, kékszalaggal díszítve. Körszakáll és bajusz.

Angyalok ruhája: Hosszú fehér ruha, fehér harisnya. Fejükön kis korona, amelyet keménypapirból készítenek és papírral bevonnak, elől aranyozott kis fakeresztel. A koronát aranszálak hálózzák be.

Pásztorok ruhája: Kifordított hosszú juhászbunda, báránybőrsapka, kezükben bunkós juhászbót, a bunkón két-két csengettyű. Arcukra nagy bajuszt és szakállt ragasztanak.

A hamubotos pásztornak a botja hosszabb, mint a többi háromnak, botja végén kis tarisznya, tele hamuval. Az első pásztornál furulya van.

A betlehemes játék szövege.

Kezdő ének (az ajtó előtt):

Mennynek megnyílt kapuja,
Született Isten fia
Minékünk.
Mondván, mi is keljünk fel,
Betlehembe menjünk fel.
Siessünk, ne késünk.
Egy szép szűz az éjszakán,
Fiacskát szült a szénán.
Ó-ó óóó, ó-ó óóó,
Úgy repüljünk, mint a raj,
Mennybe menjünk, mind angyal.

Haj-haj, haj-haj-haj, haj-haj-haj-haj-haj.
Boldog ez az estálló,
Hol született Megváltó.

Menj bé angyal, menj bé
Göndör báránkáiddal,
És az egész nyájaddal,
Ále-Áleluja.
Menj bé angyal előre
Göndör báránkáiddal,
És az egész nyájaddal,
Hogy Isten megáldjon,
Ále-Áleluja.

Bekérő:

Dicsértessék az Úr Jézus szent neve,
Örvendek, hogy friss és jó egészségben
Találtam uraságaitokat.
Mert becses házatokat meglátogatni,
Melynek elfogadására
Engedelmet és audienciát
Imbitálunk.
Betlehemi társaságunk,
Isteni jó szándékkal vagyunk,
Melyet becses házatokat
Meglátogatni befogadjátok-e?

Kirdly:

Dicsértessék az Úr Jézus
A magos mennyekben,
Ki uraságokat tartsa,
Tartsa és marassza
Végig az életben.
Mind mennyben és földön,
Vég nélkül örömben.
Alázatos audienciát kérünk
Kegyes uraimtól.
Mi nem azért jöttünk,
Hogy itten istoriázzunk,
Hanem a kised Jézuskáról,
Egy szép példát mutassunk.
Isten őfelsége
Most köztünk született,
Ki a pogányoktól,
Sokat üldöztetett.
Emberi mód szerint
Jászokba tétetett,
Melyet József és Mária
Sokat is kesergett.

Ezeknek utána
Pásztorok eljönnek,
Alázatos szívvel
Térdeikre esnek.
Melyet József és Mária,
Nagy örömmel vesznek.

(Kint zörget Szent József):

Felséges királyunk,
Nyisd meg ajtódat,
Ereszd bé házádba
Szegény barátodat.

(Királyszolgához szól a király):

Királyszolgám jöjj egy keveset
Kérdjed, ki vagy, mi vagy,
És honnan jöttetek.

Szolga:

Felséged ajtóján ily bátor szívvel
Zörgetni hogy mertél?

Szent József:

Kemény kösziklához hasonló nemzetség,
Még a pogánynál is van engedelmesség.
Hát Te nálad uradhoz,
Hogy nincs kegyelmesség?

Király:

Jer bé hát barátom,
Füttözz egy keveset.

Szent József (bejön):

Áldjon meg az Isten felséges barátom,

Király:

Hozott a szerencse,
Kedves jó barátom.

Szent József:

Fölséges királyom,
Fogadj be házádba,
Szállást nem találtam
Az egész városban.
Fizetést nem szánok
Ezen éjszakára,
Mégfizeti néked
Az egeknek Ura.

Kirdly:

Nézd kedves jó barátom,
Sok vendégeim vadnak,
S ha te itten maradsz,
Engemet megszólílnak.

Szent József:

Fölséges királyom,
Merre, hova legyek?
A nagy hideg miatt
Alig meg kell fagyni.

Kirdly:

Ha megfagysz sem bánom,
De itten nem maradhatsz.
Királyi házamtól
Ezennel indulhatsz.

Szent József:

Menjünk hát jegyesem,
Városon kívül tudok egy istállót.
Oda szokták küldeni
Az idegen szállókat.

Mária:

Nem bánom jegyesem,
Akármerre menjünk,
Most már látom itten
Mindent megértettünk.
Szerelmes Jézusom,
Méhemnek gyümölcse,
Az Atya Istennek
Választott gyümölcse.
Ha engem választottál
Szent születésedre,
És szűz tejem kívántad
Fölnevelésedre,
Ne engedd immár hát
Szolgálód ennyire.

I. Angyal:

Gloria in exelsis deo!

(Az egész énekel):

Dicsőség mennyben az Istennek,
Bátorság földön az embereknek,
És a jó akarat jó embereknek.

II. angyal:

Serkenjetelek óh ti szegény, jó pásztorok,
Mert született Uratok,
Néktek kis Jézusotok.

I. pásztor:

Áuz kétáne,
Hogy haj, haj mit hallék,
Álmomba mit láték?
Nekem az Isten anyyala
Megjelenék.
Angyal-e vaj ördög?
Én csak kételkedem,
De a Krisztus született,
Ezen az elmémet
Nem is epeztém,
Eme jó puha pucékra,
Fejemet leteszem.

II. angyal:

Keljetelek fel pásztorok!
Gyorsan induljatok
Betlehem városába.
Krisztust szénán találjátok.

I. pásztor:

Serkenjetelek, óh ti szegény pásztorok,
Mert amit hallottam,
Nem bolondság.
Pusztába láttam
Jaj, az Isten, az Isten anyyala,
Akuma vinit
A világ megváltója.

II. pásztor:

Nu trefák, álmod látsz vagy beszélsz.
Pácse sze mie,
Pácse sze dorm.
Dutye lá oj,
Nehogy a juhok a farkasok
Megegyék.

II. pásztor (öreg):

Áuz māj mosule,
Haj, haj mit hallék,
Betlehem várossába
Új király születék.
Keljünk fel és mennyünk el.

Nem bánom mennyünk el,
De ne üres kézzel.
Vigyünk ajándékot
Néki, amit lehet.

I. pásztor :

Jeu am ducse bárány,
Dare de si o pujne,
Hogy a kis Jézuskának
Betelhessék kedve.

II. pásztor :

Jeu szá duk lápte
Duk rex Jézuskának.

III. pásztor :

Jeu szárak, brinze
Ku oajcse bine däre.

I. pásztor :

Bine zo mosule,
Szköale, auz pakuläre.

(Felkelnek és az egész énekli):

9.45.1 Mennynek megnyílt kapuja,
Született Isten fia
Minékünk.
Mondván: mi is keljünk fel,
Bötlehembe menjünk föl.
Ej, ej.
Az én szüzem lőtt bentér (!)
Haj, haj
Úgy repülünk, mint a raj,
Mennybe megyünk, mint angyal.

Mária :

Serkenj fel, óh fiam,
Pásztorok eljönnek.
Alázatos szívvél
Térgeikre esnek.
Kik szent angyaliktól
Te hozzád küldetnek.

I. pásztor (ajándékot ad a kis Jézuskának):

Mivel a többenél
Első pásztor vagyok,
Azért kis Jézuskámnak
Egy kis tejet adok.
Tőlem vedd jó névvel,
Mert jó szivemből adom.

II. pásztor:

Mivel a többenél
A legszegényebb pásztor vagyok,
Azért Jézuskámnak,
Egy kis tejet adok,
Tőlem vedd jó névvel,
Mert szivemből adom.

III. pásztor:

Mivel a többenél
Legöregebb pásztor vagyok,
Hogy a juhok után alig cammogatok,
De azért Jézuskámnak
Egy hagymácskát adok.
Tőlem vedd jó névvel,
Mert szivemből adom.

Mária:

Köszönöm fiaim
Mindnektek, ti hárman,
Mennyekbe koronát megnyeritek,
És a dicsőségben
Vele lehessetek.

(Az egész énekel):

Dicsőség mennyben Istennek,
Békesség földön az embernek.

Kirdly:

Köszönöm és hálálom,
Kik itten hallgattátok,
E csekély munkánkat
Meg nem utáltátok.
Nem hiszem, hogy itten
Rosszat hallottatok,
Mellyel az egekben
Legyen koronátok.
Tiszteltessék Jézus,
Messzin valóktól,
De ne itt e földön,
E juhásztoroktól,
Hanem mennyben,
Az Isten angyalaitól.
Isten angyalai
Vezéreljenek titeket
A jóra,
Hogy helyetek legyen
Boldog mennyországban.

Ti pedig jó uraim,
Kik befogadtatok,
Mint szegény utasoknak
Szállást is adtatok.
Mi immán elmegyünk,
Vigan maradjatok,
Istennek áldása
Szálljon ti reátok.

(Az egész énekel):

Immán minket jó gazda
Bocsáss minket útunkra,
Sódorral és kolbásszal
Jól feltarisznyázva.
Egy-egy pohár jó borral
]: Torkunk is kinyílna,
Szívünk megvidulna. :]

II. pásztor:

Kedves jó barátjaim,
Azt gondolám el,
Mennyünk el más útra,
Hisz még a szomszédba
Jó emberek laknak.

I. pásztor:

Auz pakulár,
Hova sietsz kérlek,
Hisz még a gazdától
Ajándékot kérek.
Auz māj domnule!
Látám szándékoat,
Szute si bángó
Zergeti kulcsodat.
A Jézus nevibe
Jó akaratodat,
Dakā fācse bine,
Veszed jutalmadat.

(Énekel az egész):

Nesze pajtás, fogd az ajtót,
Én pedig a gilincstartót.
Mű elmenyünk,
Búcsút veszünk.
Isten veletek.

Elmondta: *Moró János, Gelencéről beköltözött róm. kat. vallású ember. Ő tanította meg a bethlehemeseket. Kézdiszentléleken tanulta. Az idén nem játszhatták, mert nem kaptak engedélyt.*

Karácsonyi énekek.

I.

Felkelék szeredán jó reggel,
Megmosdódám darany¹ medencében,
Megkendőzém darany kendőzővel,
Föltekinték magos mennybe.
Nytva látám magos menyország ajtóját.
Ajtón bejül egy darany bécsücske,
Bécsü mellett egy darany székecske,
Széken üle asszonyom Szűz Mária,
Rengetgeti világ ura Jédust.
Sírni kezde asszonyom Szűz Mária.
Mét sirsz, mét rengsz asszonyom Szűz Mária?
Hogyne sírnék, hogyne rengnék,
Két édesse szípják, vonják egymás piros vérit,
Szántassuk fel cintorom² elejét,
Boronáltassuk szép anyai iszokkal, (I)
Vettessük el bűnös Ádám maggal.

II.

1 Paradicsom szegeletbe
Darany szőnyeg leterítve.
Azon fekszik az Úr Jédus,
2 Jobb kezében darany alma,
Bal kezében darany vessző.
Fel-felhajcsa, megzudiccsa,
Leheltibe még kikapja.
3 Én se láték szebb keresztfát,
Mind Úr Jédus keresztfáját,
Mert az vérrel virágozik,
Szent lelkünkvel gyümölcsözik.
4 Réz templomba csengetének,
Az angyalkák bégyülének.
Egy olvasót elmondának,
Avval szépen indulának.

III.

Elindula Szent József
Szép Szűz Máriával
Bőtle várossába.
A szép Szűz Máriával,
Terhes mátkájával.
A városon küjjel,
Egy romlott estálló,
Hol szoktak szállani
A jövevény szállók.

¹ A cigányok *darany*nak ejtik az arany szót.

² Cinterem.

Nó, jövevény szállók,
Most örvendezzettek,
Mer született Jédus,
A mi váltságunkra.

Karácsonyi mondóka.

Új emberi nemzet
Induj vigasságra,
Mer eljött a Jédus
Szegény szállásidra.
Tisztítsd ki házadat,
Vidd bé őket oda,
Hogy vigyék bé lelked,
Boldog mennyországba.

Elmondották: Gerebenyes Miklós 36 éves és Májlát János 20 éves görögkeleti vallású, zabolai születésű cigányok.

Aprószentek. A gyermekek és legények csipős vesszővel járnak *aprószentekelni*. Ahová bemennek, a vesszővel megsuhogtatják a leányokat, asszonyokat és a férfiakat is a következő versike kíséretében: *Aprószentek, szent Dávid, | Isten éltesse sokáig! | A rokoja szakadjon | S a leán maradjon.*

Erre a gyermekek pénzt kapnak, a legényeket *megtisztelik*. *Újesztendő* reggelén a gyermekek aranyos vizet hordanak a házakhoz, mindenütt öntenek a mosdótálba és azt mondják: „*Mosgyanak meg benne, hogy az újesztendőben legyenek szépek, egészségesek és szerencsések!*” Ilyenkor almát, kalácsot, vagy pénzt adnak a gyermekeknek.

Az óesztendőről való búcsúzkodás és az újesztendő köszöntése a templom előtt történik a másutt is szokásos módon. Éjjel tizenkét órakor. Helyi érdekesség, hogy a toronykapu felett bádogból készült tábla függ, amelyen ki van vágva az óév száma színespapírral és hátulról villanylámpa világítja meg.

Az óév elbúcsúztatása után a toronykapu felett kicserélik az évszámokat és egy mondást tesznek fel: „*Boldog újesztendőt!*”

A fonó. Nálunk annyiból áll, hogy összegyűlnek 15—20-an egy házhoz vegyesen fiatalok és öregek. Az asszonyok, leányok fonnak, a férfiak kártyáznak, egyet-egyet énekelnek. A háziasszony később előveszi a *kéndciót* (ez lehet *tepertyűspogácsa*, *pdnkó*, *csöröge* vagy *kürtöskalács* is) és jó erős szilvapálinkát. Így szórakoznak éjjel 1—2 óráig is. Majdnem minden utcának van fonója.

V. Kisküküllő megye.

14. Radnót.

A téli népszokások hosszú sorát az *Andrásnap* nyitja meg. András napján a leányok egész nap szigorú böjtöt tartanak, még víz sem megy le a torkukon. Este lisztből galuskát csinálnak, de só nélkül, felét megeszik, másfelét pedig beteszik a párnájuk alá. Akivel álmodnak (legénnyel), az lesz a jövődöbelijük, vagy az jár utánuk. Mások *hét papírszeletre* felírják *hét legény* nevét s a papirosokat hét galuskába gyúróják, a galuskákat pedig főni teszik. Amelyik galuska feljön a víz színére, azt kibontják, elolvassák s az illető legény lesz a férj. Mások hétágú papírcsillag hét ágára egy-egy legény nevét írják, a csillagot a párna alá teszik s éjjel, ha felébrednek, betűrik az egyik ágát. Az a legény lesz a jövődöbeli.

A *Miklósnap*nak is megvan a maga szokása, eltekintve az ajándéktól, virgáctól, krampuszoktól. Este, mikor már besötétedett, egy bőrbundát szokás felöltöni, megfogni egy macskát vagy kutyát s bedobni a szomszéd udvarába, majd mikor elszaladnak, egy hamuval telt papírzacskót dobni a ház ajtaja elé, vagy neki az ajtónak.

Karácsony előtti délután (24-én) már délután három óra tájban elindulnak a gyermekek *kántálni*. Kezükből horgasvégű botokat visznek, melyekre az ajándékba kapott kenyértésztából készült pereceket húzzák fel. A gyermekek először énekelnek:

Krisztus Urunknak áldott születésén stb.

Miután az ének elhangzott, következik a beköszöntő:

Örömeire jöttünk tisztelni e házat,
Mert zengő énekszóval nagy király támadt.
Kicsiny Betlehemben Úr Jézus született,
Ki a világnak Megváltója lett.
Adjon az Isten sok szép karácsony napokat,
Engedje jólétben tölteni el azokat.
Ha pedig eltöltjük, érjük halál telít,
Halál tele után ragyogjon fel lelkünk
Isten országában.

Ezt kívánjuk kedves gazduramnak s gazdasszonyunknak! Ezután a gyermek megkapja a maga ajándékát (percec, alma, egy-két lej) s tovább indul. A gyermekek kántálása csak szűrküldetig tart, mert sötétedés után elindulnak a legények. Először valamely egyházi vagy egyéb karácsonyi éneket énekel-

nek s azután ők is verset mondanak, komolyabbat vagy tréfásabbat a következőképen :

Ma karácsony napja,
Nem kell nekem hagyma,
Egye meg a gazda,
Aki nekem adta.

Ezután jönnek a jókívánságok :

Kerek a kalács, horgas a disznóláb.
Ne pityeregj gazda,
Tégy bort az asztalra.
Én is ott leszek a
Meleg vacsorára.

Túlavizen nagy hideg csatázik,
Még a fickó is megfázik,
Ha be nem pálinkázik.

Némelykor elindulnak a falu vénei is, de ők csak első napján. A karácsonyi éjjelt rendszeren mulatozással ünneplik, mely sokszor rontja meg a szent ünnep áhítatát, mert a részegség bizony rossz tanácsadó.

Karácsony másodnapján, vagyis István első vértanu ünnepén szokásos az úgynevezett *istvánozás*. Istvánnapján a legények összegyűlnek a falu végén és megindulnak az első házba, ahol velük egykorú István nevű legény van. Ez a ház kapuja előtt várja őket. A legények megragadják a házilegény két kezét, lábát s lábával előre átemelik a kis- és nagykapu közötti gerenda fölé. Ezután kevésbé szép rész következik: ivás, mulatozás, esetleg a házileány megtáncoltatása; zenét a kísérő cigányok szolgáltatnak. Innen mennek a következő Istvánhoz s így a mulatozás késő estig tart.

Másnap, *János napján* történik a *jánosozás*, mely ugyanolyan, mint az Istvánozás.

Szilveszter napján nincsen különösebb szokás; a szokott, általánosan elterjedtek pl. *ólomöntés*, *galuskafőzés* itt is megvannak. A lakosság fennmarad addig, míg megkondul az éjfél jelző harangszó s jókedvű mulatással indul neki az újesztendőnek.

Újév napján hajnalban megindulnak a gyermekek, még a 14 évesek is. Mindegyiknél hatalmas ostor vagy csengő, melyekkel pokoli zajt csapnak, majd az elősiető gazdának boldog újévet kívánnak és tovább indulnak. Újév napján, a szokás szerint, senkisé is ad pénzt ki, mert akkor egész esztendőben azt fogja kiadni; mindenki igyekszik korán kelni stb., mert aki újév napján cselekszik valamit, azt teszi egész éven át.

Rövid idő múlva megkezdődik a farsang, a tánc, az összejövetelek, mulatóságok időszaka. A farsangi szokás, a *fonó*. Egy-egy háznál összegyűlnek a leányok és legények; máshol a menyecskék, asszonyok és idősebb férfiak. A legény-leány *fonó* rendszeren lányosháznál van. A foglalkozás itt, mint a név is mutatja, a fonás. Ha egy leány leejti az orsót, a legközelebbi legény felkapja azt és követeli a leánytól a váltságdíjat (csók). Ha a leány nem hajlandó erre, kimegy az orsóval a tornácra s a fonalat felgombolyítja a tornác egyik oszlopára s azután elbúvik, vagy hazamegy. Az ilyen legénynek, akitől

nem váltják vissza az orsót, nincsen helye többé a fonóban, mert a legények megverik. Az oszlopra feltekert fonalat a leány egy leánytársával letekerí s visszamegy tovább fonni, ránézve nem szégyen, hogy visszautasította a legényt. Szórakozásul a mesemondás szolgál, amelyet a fonó tagjai felváltva végeznek. Előbb utóbb mindenkinek mesélnie kell.

A farsang közepetáján a fonó tagjai tojást, lisztet, cukrot, bort stb. adnak össze, ételeket készítenek és közös bált rendeznek a fonó-teremben; ha szűk a ház, vagy gyermekek vannak, akiknek aludni szükséges, máshol, inkább leányos háznál rendeznek bált.

Ugyancsak a fonóban úgynevezett *maszkurába* is öltöznek s ezzel mulattatják egymást. Felöltöznek idegenek ruházatába, papírból, rongyból állatmaszkokat készítenek. Olyan álarcosbál-féle ez, úgy a nézők, mint a résztvevők nagy mulatsága.

A farsang utolsó napján, húshagyókedden is van egy érdekes szokás. Reggel korán, még virradat előtt kimegy valaki s körülnéz, hogy talál-e idegen udvaron a kerítésre szokás szerint feltűzött cserép- vagy vasfazekat. Ha talál, akkor beoson a gazda ajtaja elé, a fazekat odadobja az ajtó elé s elszalad. Este bál minden különösebb szokás nélkül.

Végül a nagybőjt első napján, hamvazószerdán a következő szokás járja: Valaki ad egy hozzátartozójának (fiúnak vagy leánynak) egy tarisznyát és átküldi a szomszédba, hogy kérjen sót beléje. Az illető elmegy, a szomszéd pedig (úgy, hogy a küldött ne lássa) egy követ tesz a tarisznyába és leköli, hogy ne látszódjék ki. A küldött hazaviszi a tarisznyát, a küldő kibontja azt, kiveszi a követ és megkérdi a másiktól: Hát neked nem jutott eszedbe az, hogy ma hamvazószerda napja?

Ennyi az egész, inkább tréfa, mint komoly szokás.

A román lakosság szokásai közül felemlíthető a bellehemes játék, karácsony előestéjén és karácsonykor a turkajárás. Állatbőrökbe és tarka csengőkkel feldíszített ruhákba öltözik a turka, fején pedig szarvas- vagy tehénkoponyát utánzó álarc van.

Lejegyezte: Szabó György.

VI. Kolozs megye.

15. Bogártelke.

Bogártelkén állandó fonó nincs. A leányok hetenként felváltva más-más leányos házhoz gyűlnek össze fonni, s szórakozásukra odagyűlnek össze a falu legényei is. Csak a világítási költséghez járulnak hozzá, mivel más költségük az állandó változtatás miatt nincsen.

A leányok szürkületkor már elmennek fonni, a legények azonban csak fejes után (kb. 8–9 óra) mehetnek. Addig a leányok játszanak. Ha az egyik orsó már megtelt, elszedik az orsókat s azt a másik házban (szobában) várakozó legények között kiosztják. A leányok, amikor gondolják, hogy az orsó szét van osztva, kimennek és megkeresik a sötétben várakozóknál orsóikat. Keveset beszélgetve velük, kiváltják azokat. Itt nemcsak szorítás (ölelés) a váltás, hanem rendszerint csókkal is jár. Így történik ez két-három rendben, mely idő alatt meglehetősen gyorsan telnek az órák. A hátralevő órát fonással, tréfával, mesével töltik el.

Bogártelkén kedden és pénteken legény nem szabad hogy átlépje a fonóház küszöbét (midőn mi méraiak elmondtuk, hogy nálunk bármikor lehet menni a fonóba, csodálkozva kérdezték, hogy mi mikor eszünk hagymát?), mert tudvalevő dolog, hogy kedden és pénteken csaknem minden háznál paszulyt főznek, mit hagymával fogyasztanak.

Fekete János Poncsa (35 é.), Szilágyi Anna (18 é.)

Lejegyezte: *Simon András.*

16. Farnos.

Farsangi játékok.

1. *Apostolok öt könyve.* Egy legénynek keszkenővel bekötik a szemét s így, bekötött szemmel hajlongani kezd, kinyújtva mindkét kezét. Minden meghajlaskor ezt mondja: „apostolok öt könyve”. A játékvezető egy mosdótálat megtölt vízzel s ezt tartja a másik elé, kb. olyan magasságba, ameddig hajolni szokott. Ez természetesen belecsap s bepreckeli magát vízzel. (Ezután másnak kötik be a szemét s más tartja a tálat, amíg mindenki nem szerepelt.)

2. *Mit küldesz a királynak?* Játsszák: király, póstás és tetszésszerűen számú játékos. A királyt jó távol kell ültetni, hogy ne hallja a többiek beszélgetését. A póstás minden játékostól megkérdi: „mit küldesz a királynak?” (ládát, kabátot, szoknyát, lovat stb.). Miután mindenkit megkérdezett, elmegy a királyhoz s elmondja, mi mindent küldtek neki, de azt nem mondja, hogy

ki. A király választ egyet a küldött dolgok közül s annak küldője odamegy, s ő lesz a király s folytatják tovább a játékot. A küldés természetesen csak névleges.

3. *Mit ehetnél?* Játsszák: egy játékvezető s tetszésszerű játékos. A játékvezető laskanyújtót vesz a kezébe. Mindenik játékosnak van egy gyümölcsneve (alma, körte, szilva stb.). A játékvezető ezeket a neveket jól meg kell hogy jegyezze. Ezután kezdődik a játék. A játékvezető a laskanyújtóval kezd egyet szurkálni, kérdezve tőle: „mit ehetnél?“, mire az illető egy gyümölcsnevet kell hogy mondjon, ami valamelyik másik játékosnak a neve, mert a sajátját semmiképpen sem mondhatja. Ha azt találja mondani, addig szurkálja, amíg mást mond. A játékvezető most ahhoz megy, akinek a nevét mondták s azzal ugyanúgy játszik.

4. *Pattanj balha.* Játsszák: egy játékvezető s annyi játékos, ahány van. A játékvezető kezében jól megbogozott törülköző. A szoba közepén külön áll egy szék. A játékosok jó messze állanak a széktől. A játékvezető ráút valamelyik játékosra, ezt kiáltva: „pattanj balha!“, amire a játékos szalad a szék felé s ráút. Ha utólré a játékvezető, újra ütlegetni kezdi a már említett kiáltás közben. A székreült játékos újra hallja a vezető hangját: „pattanj balha!“, játékos: nem pattanok, amíg X. Y. ide nem jön (fiú leányt, leány fiút hív), ekkor odamegy a hívott s csókkal átveszi a helyet és így folyik tovább a játék a már leírt módon.

5. *Megyen a kosár.* Játsszák: a játékvezető és minél több játékos. A vezető rámutat egy játékosra, mondván: „megyen a kosár“. Játékos: „ki ül benne?“. Vezető: János. A játékvezető így végigkérdi mindenik játékost háromszor, adva mindenkinek egy-egy fiú-, illetőleg leánynevet. Tehát a végén minden játékosnak van három fiú-, illetőleg három leányneve. Következő kérdés: „kivel méssz virágot szedni?“. Erre a kérdésre a játékosnak az első nevet kell mondania. Ezt mindenik játékostól megkérdi. Játékvezető: „kivel méssz koszorút kötni?“. Erre a kérdésre a játékos a második nevet kell hogy mondja. Játékvezető: „kivel méssz esküdni?“. Erre a kérdésre mindenkinek a harmadik nevet kell mondania.

Pl. Valaki ezt a három nevet kapja: János, Pista, Jóska.

I. kérdés: Kivel méssz virágot szedni? János.

II. kérdés: Kivel méssz koszorút kötni? Pista.

III. kérdés: Kivel méssz esküdni? Jóska.

A játékvezető ügyességétől függ, hogy úgy válogassa ki a neveket, ahogy neveltségesebb helyzetbe hozhatja a játékosokat.

6. *Kell kis pinz?* Fehér, fekete, igen, nem, ezeket a szavakat nem szabad használni. Jv.: Kell kis pinz? J.: Kell. Jv.: Mit veszel vele? J.: Szoknya. Jv.: Milyen lesz? J.: Piros. Jv.: Fekete. J.: Zöld. Jv.: Lesz benne fehér csík? J.: Zöld lesz. Jv.: De fekete is lesz benne? J.: Rózsaszín, stb. A játékvezető addig kérdi össze-vissza, amíg belezavarodik s használja a tiltott szokat, s ekkor zálogot kell adnia. Ugyanezt végigkérdi mindenik játékostól. Mikor már mindenkinek van záloga, következik a kiváltás. A játékvezető az elvett zálogot lehajolva lengeti a kezében, mintha söpörne, ezt mondván: „A kis utcán lesétáltam, a nagy utcán felsétáltam. Egy riszeges (mondja a zálogtulajdonos nevét) elvesztette (a zálog nevét mondja). Kivel bujik át a kürtön? (leány a fiúval s fordítva). Ez is csak jelképesen történik.

8. *Cici-mici*. Egy játékosnak bekötik a szemét. A többi körülötte ugrál s tapsol. Ha a bekötözött szemű megfog valakit, ezt kérdi: Cici-mici, mit fogtam? Akit megfogott, ezt feleli: egeret. Bekötött szemű kérdi: vágjam a földhöz? Másik: várjál még egy hétig (s ekkor elengedi). Ha ugyanezt megfogják még egyszer, annak kötik be a szemét.

17. Kajántó.

Kajántón a *kántáldást* kezdik elhagyni. Csak a legények kántálnak. Zenével mennek el az egyes leányos-legényes házhoz. Beköszöntenek, bemennek. Ha van kivel, táncolnak. Tánc után letelepednek, egy kevés italt elhasználnak. Táncuk végeztével a háziasszony egy szépen sült kántás kalácsot (*kovriga*-nak hívják) tesz a zsákjukba s útravalónak pálinkát tölt korsójukba. Összekeverül 40 liter pálinka is, amit a fiatalok aprószenteken fogyaszt el. Aprószenteket csak a fiatalok tartják. E napon délután három óráig van még tánc. Azután kifizetik a cigányokat s szerteszóródnak.

Óév estéje még alkalmat ad arra, hogy a leányok a szeretőjük után kérdezzenek. A legények betemetik a kútakat polyvával, a kapukat, ha le tudják venni, messzi elhurcolják.

A leány, ha meg akarja tudni, ki lesz a szeretője, *óév estéjén* vegyen egy kevés zabot a kezébe, menjen el a piacra s ott körbejárva szórja el; az év folyamán meg fogja álmodni, ki lesz a férje.

Simon M. Anna (19 é.).

Nevezetes nap még a *vízkereszt*. Ez ünnep a faluban. Újba nem öltöznek fel ugyan, csak *hurbolóba*, házi munkán kívül azonban dolgozni semmit sem mernek. Jóságukat e napon be nem fogják. Ezért az utóbbi dologért *marhák napjának* is hívják. E napon általában csak pattogatott kukoricát (kakast) és főtt tengerit esznek. Leányok, legények szánkáznak, a fonóban összegyűlnek és játszadoznak.

E napon a köveikező módon lehet megtudni, hogy a lányok közül ki megy férjhez hamarabb: Felfordított szitára, vagy rostára egy-egy darab szalonnát raknak. Annyi falás szalonnát, ahány leány érdeklődik az iránt, hogy ki hova megy, illetőleg mikor megy férjhez? Mindenik megjegyzi a szalonna darabkáját, mellyel körülrakják a szitát s előkerítik a házigazda macskáját. A macska az izes falatok láttára csakhamar a szitához megy. Amelyik kisdarab szalonnát először megeszi, annak a tulajdonosa megy férjhez leg hamarabb.

Vízkeresztén kívül más olyan nap nincs, melyhez valami nevezetesség fűződik.

Fonóélet. A leányok alkalmilag gyűlnek össze egy-egy háznál. Nagyon kevesen vannak s ezért szívesen megtűrik maguk között az *özvegy menyecskét* is. Körülbelül hat óra felé elmennek fonni a leányok s menyecskék, a legények csak nyolc óra után érkeznek oda. Játsszani, kevesen lévén, nem szoktak. Fonás közben teszik ezt, akkor, mikor a fiúk is bejönnek. Két játékuk ismeretes:

1. *Libasütés*. Egy legény áll az ajtóba és egy leányt hív magához. Ez odamegy. Megöleli. Elmegy. Így megy ez felváltva mindaddig, míg meg-

Ki? A legény; a leány odamegy!
mód: hív legényt.

szűnik. (Miért hívják libasültésnek, azt nem tudom, ők sem tudják megmondani.) Mérái változatát „birózásnak” nevezi a mérái.

2. Mikor az előző játékot eljátszották, akkor kiosztják a „kispínt”. Mindenkinek adnak valamit (utánzás csupán). Azután az egyik sorra jár és megkérdi: „mit csináltál a kispíneddel?” Mindenki mond egy foglalkozásához és neméhez illő tárgyat (ruhát, orsót, kalapot, kalapácsot). Megkérdik ezt másodszor is, igyekezve feladni mástermészetű kérdéseket is, de mindég csak annak a tárgynak a nevét mondjuk, amit előbb mondtunk, ha eltévesztjük, vagy nevetünk, akkor zálogot vesznek. Zálogkiváltás: ölelés. Kiváltásának helye a elsötéftett pitvar.

Fársárgoldást Kajántón is üznek. Itt is vannak szép és csunya fársángok. A fársáng neve mindkét esetben: *maszkura*. Kedden este és pénteken nem öltözhetnek fársángok. Fársángolni szoktak vasárnap délután is. Ez nálunk — Mérában — nem szokás. Kedvelt alakjuk a *berbécs*. Ugyanaz, legalább is ehhez hasonló a kajántói *berbécs* alakja.

18. Kalotaszentkirály.

András napján a leányok eltesznek borostyánágot és vízben hagyják karácsonyig. Akkor reáteszik valakinek a nevére kinyílt borostyánt s a leány azé lesz. (Tudniillik ha a borostyán karácsonyra kinyílt.) A vízhez nem szabad nyulni.

Luca napján, Mikulás napján semmi szokás nincs.

Karácsony előtt a legények összeállanak. Választanak maguknak egy kócsárt meg egy bankászt. A bankásznak fizetnek. A kócsár ügyel a rendre. Választanak egy első legényt is, aki vezeti a kántálást. Ünnepe szombatja estéjén kántálnak. Körülbelül tizenhatan vannak és két részbe vannak beosztva. Egyik jár éjjél előtt s amikor elmegy az egyik rész, akkor jön a másik. Behívják a legényeket lányos és legényes házakhoz s akkor táncolnak. Kalácsot is kapnak, ezt egy hordár szedi össze. Közben, ha tudnak, lopnak is a legények, ez az ő ügyességük. A pénzen, ami a bankásznál van, bort vesznek. Karácsonykor van a tánc. Harmadik nap reggelén, ha egy legény valamit is hibázott, megbotozzák. Leül az asztalhoz a kócsár és a bankász s elítélik a bűnöst. Az első legény: üti. Meg kell köszönni a büntetést. Akit megvernek, kap egy pohár bort. A vezetőket is el lehet ítélni.

Aprószentek napját megünneplik, ilyenkor rendszeren táncba mennek.

Szilveszter éjszakáján a legények pattogtatnak, csattogtatnak minden udvarban s az utcákon. Szoktak adni ezért nekik egy pár lejt. Bábokat állítanak s amelyik báb kidől, reggel a családnak az a tagja meghal. (A bábokat t. i. elnevezik a család egyik vagy másik tagjáról.) Ismeretes a galuskafőzés és ólomöntés. „Nekem szilveszterben (az elmondó szavai) egy csónak jött ki s ez mutatja, hogy utazni fogok, halász lesz, akihez férjhez megyek.” Szilveszterkor tojást is szoktak önteni egy pohár vízbe és ha ez a tojás másnapra megfehéredik, akkor a tojásöntő férjhez megy, ha nem, akkor pártában marad.

Újévkor köszönteni mennek. Mennek a kicsik leginkább, a nagyob-
bacskák tizennégyéves korig. A köszöntők sokfélék:

Pici szívem, pici szám,
Boldog újévet kíván.

Vagy:

Megjött már az új esztendő,
Ojan, mint egy rongyos kendő.
Megállok a küszöbön,
Boldog új évet kívánok.

A nagyobbak így szoktak köszönteni:

Dicséret, dicsőség legyen az Istennek,
Ki megtartója volt a mi életünknek,
Felvirrasztott minket ez új esztendőre,
Az ezerkilencszázharminckilencedik évre.
Négy szakasza van az új esztendőnek:
Tél, tavasz, nyár, ősz rendre mind eljönnek.
Isten rendelte az évnek folyását,
Mindnyájunknak készítse áldását.
Adjon a tél után szép tavasz napokat,
A nyár érlelje meg a gabonáinkat,
Az ősz pedig adja kezünkbe azokat.
Az Isten éltesse gazduramékat.
Adjon az Úristen áldásokat bőven.

Nőknek nem szabad köszönteni.

Húshagyókedden mindenki süt, főz.

Farsang ideje vízkeresztől húshagyókeddig. Ilyenkor a fonó-élet a leg-
fontosabb. Külön fonóba járnak a nagyleányok és külön a kicsi leányok.
A fonóban ha elejtik az orsót, a legényektől csókkal kell kiváltani. A leány
ilyenkor a legény kérdésére — földajam e az orsót? — azt mondja — nem
bánom. Akkor a legény azt kérdezi: hát ölelni tudsz-e, hát csókolni tudsz-e?
Mikor tanulod meg? — Ha sokáig élek, megtanulom — feleli a leány. Akkor
a legény így felel: éjj sokáig és tanuld meg. Ha nem akarja a legény vissza-
adni, akkor félreteszik és a szösz megcsózzák, néha borsot tesznek bele.
Olyankor is szokták ezt, mikor kimegy egy leány. Veszik a borsot, ráteszik a
fonalra s mikor a leány dolgozni kezd vele, megérzi a sózott vagy borsozott
fonalat. A maszkura is szokásban van. Nő férfiruhába, férfi nőiruhába öltözik.
A maszkurázást mostanában a csendőrök zavarják. A maszkura sokféle. Van
töltötttember, pl. aki szalmával tömi ki a ruházatát. A maszkurák beköszönte-
nek a házba, a töltötttembert például egyenesen belökik s akkor visít egyet.
Máskor a legények bundát vesznek a hátukra, a fejükre kecskefejet tesznek.
Ilyenkor úgy néznek ki, mint egy valóságos kecske. Vagy nyolcan-tízen is
összeállanak, bemennek a konyhába s ugrálni kezdenek. A leányok félnek
tőlük. Máskor a fiúkat szalmával kitöltik és tesznek neki egy medvefejet. Úgy

nevezik az ilyen maszkurát, hogy „medve“. Kiabálni kezdik: medve, medve, s félnek tőle. Húshagyókedden este a medve bemegy a házakhoz s ha nem adnak neki valamit, akkor elkezd forogni. Mondókája is van ilyenkor annak, aki a medvét bevezeti, mert rendszeren több legény szokta kísélni. Ilyeneket mondanak például: Most jött Abesszíniából egy jegesmedve, befogadná-e? Húshagyókedden a vénleányok házatól elviszik a tornác ajtaját. Kiabálni is szoktak ilyenkor.

Elmondás után szószerint lejegyezte:

Bereczky Sándor, ref. teol. hallg.

19. Magyarbikal.

Bikalon karácsony előestéjén szoktak kántálni. Itt csak a férfiak kántálnak, legalább is nők csoportosan nem indulnak el. Legközelebbi hozzátartozójukat, ha megkántálják. Bikalon annál érdekesebb a legények kántálása. Idősebb legények (rendszerint tizenketten) összeállanak és egy „bandát“ alkotnak. Előzetes próbák után összegyűlnek egy házhoz s innen először elmennek a tiszteletes urat felkántálni. Innen mennek tovább. Mindannyiukon cifra szűr van. Kezükből pedig kreppapírral kidíszített kicsi lámpást, *mécses* tartanak. Ezek a kicsi lámpák boltból kerülnek ki. Oldalára és fölére kreppapírból készült és cénára fűzött sok kicsi rózsát tesznek. Ezeket a rózsákat leányok készítik. A legények választottjuktól szokták rendszerint kérni. Szokásos énekük „Krisztus urunknak“ című egyházi énekünk. Az ének elhangzása után egyik közülök beköszönt. Beköszöntés után bemennek a házba és letelepednek. Fizetségtük az a kevés ital és tészta, mit elfogyasztanak. Megjegyzendő, hogy ezek ahol virágot (papírrózsa, muskáté) kapnak, ott azt letépi. Semmit sem hagynak belőle, vagy legalább is nagyon keveset. A virágokat előlük nagyon rejtegetik. Kántálásuk este 6 órától reggel 4 óráig tart. Négy óra után lepihennek, hogy valamennyire kipihenve állhassanak az Úrasztala elé. Mondják, látványosság számba megy az, midőn tizenkét legény cifraszűrrel úrvacsorát vesz. Sajnos, kevés a józan köztük.

Délutáni templomozás után áll be a tánc. Tánc beállta előtt kiválasztanak maguk közül a legények két-három legényt, kiknek kötelessége a leányokat táncba vinni. Miután a legények megkapták beosztásukat, hárman háromfelé mennek és a többiek által kijelölt s nekik jutott utcákból összeszedik a leányokat. Midőn a házba bemennek, párszavas köszöntőt mondanak. A szülők megkínálják a legényt pálinkával és kaláccsal, ezalatt a leány elkészül. Miután a leányokat összeszedik, megkezdődik a tánc, mely tart este tíz óráig. Tíz óra után a leányok elszélednek: a tánc megbomlik, a legények is hazamennek. A három legény éjjel két órákor újra a leányok után megy, hol nyitott kapuk és ajtók várják (akadályokat nem gördítenek az útjukba), felköltve őket újra a táncoló házhoz viszik, hol mulatnak hajnali négy óráig. Négy órákor újra széjjel oszlanak, hogy másodnapján délután templomozás után újra összekerüljenek.

Megjegyzendő: három legény mindig a „bandából“ kerül ki. A leányokat faj- és felekezeti különbség nélkül össze kell szednie, különben súlyos botozás várja a legényt. Feledékenység és „nem lehet“: nincs. Ennek az ára: botozás.

20. Boncida.

Ha a népszokásokról is újévi jelentést olvasna fel a boncidai pap, mint ahogy a halandóságról és születésről jelentést olvas fel, előbbieket az utóbbiakkal egy fejezetbe kellene hogy írja. Lehet, nincs ok és okozati összefüggés a nép pusztulása s a hagyományok elsekélyesedése között, de valószínű, hogy mindkettőjüknek egy közös oka van s egyikkel vele jár a másik. S ha fel is olvasná, nem akadna nehéz dolga. Mert az alább következő szokások jórésze egészen a múlté s csak emlékezetében él már a falunak, a meglévő kevés szokás végrehajtásában igen kevés erő frisseskedik: a fejlődés nyilvánvalóan a pusztulás iránya felé halad. Tekintve, hogy a néprajzi gyűjtő-mozgalom nem öncélú adathalmozás s nemcsak egészen pontos felsorolása akar lenni népünk hagyományainak, hanem az összegyűjtött részletek alapján, ezeknek egybevetésével bizonyos általános érvényű törvényeket igyekszik megállapítani, nem felesleges a már csak emlékezetben élő vagy csak alig pislákoló erőtlen szokások feljegyzése sem. Ezért mindazt, amit ottlétem alatt alkalmam volt meghallani és feljegyezni, leírom — akár a gyakorlat, akár az emlékezet tárgya csupán.

Katalinnapja. Ezt a napot a kíváncsi legények megbőjtölik, este párnájuk alá egy kőrfésűt és női hálóinget tesznek, hogy álmuk jövődöbeli párjukra vonatkozzék, ami bizonyára nem is marad el.

Andrásnapja ellenben a leányok „Katalinnapja”. Ugyanúgy kezdődik az ő szertartásuk is, mint a fiúké: bőjtöléssel. Azután kenyeret pirítanak s asztali ruhába téve, párnájuk alá csúsztatják egy férfilábravalóval együtt.

A **Miklósnap**-szokásoknak semmi nyoma sincs Boncidán, pedig több embertől is érdeklődtem erre vonatkozólag.

A **Lucázdsnak** érdekes változata volt meg régebben: Lucanapjától karácsony napjáig csinálták Luca székét, mindennap gyarapítván rajta valamit. Karácsonykor el kellett vinni a templomba s ráülve meglátták *Katalint* vagy *Andrást* — párjukat. Egy másik elmondás szerint az elkészített székét vagy „asztalt” megterítették s 12 óraker melléje ültek, mert ekkor mutatkoztak meg a titkok.

István- és Jánosnapját úgy ülik meg, hogy két vagy három család összegyűl egy helyre; cigányt fogadnak s zeneszó mellett egy kis házimulatságot rendeznek: iddognak, falatoznak s még táncolnak is.

A **betlehemezés**en az elsekélyesedés minden nyoma rajta van: eltöredékesedett s a nép elfelejtette. A régenre bizonyára magyarok által előadott¹ betlehemes játéknak még a nyoma sem él azokban, akiktől alkalmam volt kérdezősködni. A magyarok elhagyták s felvették a cigányok, akiknek kolbász-, májas- és miegymás-forrás a magyar családoknál, mert román helyekre tudnak román dolgokat. Egy ilyen betlehemes játékot két cigánylegény adott elő nekem (Káló Miklós 16 é., Berki István 17 é.), akik mint rendezők nemcsak az összes versek szövegét, hanem a zárójelbe gondolt utasításokat is tudják. Ami a játék menetét illeti, az általános sémával összevetve — töredékes: a születés rövid hírládása pl. egészen kimaradt, Szent Józsefről egyáltalán szó sincs, a szállást sem ő keresi, hanem a pásztorok, élükön a királlyal.

¹ Ez természetesen nem biztos, tanulhatták a cigányok más faluból is.

Betlehemes.

Szereplők: Király, pásztorok (I. öreg, II. középső, III. fiatal) két angyal fogja a betlehemet.

Kirdly:

Szerencsés jóestét kívánok!
Én vagyok a pásztorok királya.
Kis betlehemmel járunk,
Szabad bemutatni?

Nevedlem kisdéd,
Hogy hozzád jöttem.
Szaporás lépéssel
Házajukba tettem.
Lebegő nyelve
Mire készítettem
Szavam hirdetése
Nagyon megtelhettem.¹

Pásztorok és két angyal:

Egészséget gazda,
Nyisd meg az ajtódát,
Hogy kaphassunk nálad
Csendes nyugodalmat.

Kirdly:

Lám én biza nem kaptam,
Kid² városon megfagytam.

Pásztorok:

Ott egy-egy kemény kősziklához
Hasalik³ nemzetség,
Hogy nyist ki⁴ bennetek
Egy annyi kegyesség,
Hogy utojára
Szegény pásztoroknak⁵
Be ne bocsássátok.

Kirdly:

Lám, csak gyertek bé
Velem pár órára fűtőzni,
Míg a hajnali csillag
Felderült az égre.

¹ Ez az egész szakasz elég érthetetlen. Én így gondolom: Ne vedd meg kisdéddel, hogy hozzád jöttem, szaporás lépéssel házádba léptem (egyszer „léptem“-et is mondtak). Lebegő nyelvem mire készítettem: szóval — hirdetésre — nagyon megtelhettem.

² Kint a városban.

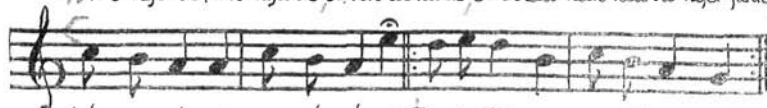
³ Hasonlik.

⁴ Nincs ti bennetek.

⁵ Pásztorokat.

1. Me-nyünk, me-nyünk ör-ven-de-zünk, Úr Jé-zus-nak ked-vit nyer-jünk.

2. Lás-son si-pot, nagy víz-ságot, Tisz-te-jük meg mi Ur-un-kot.

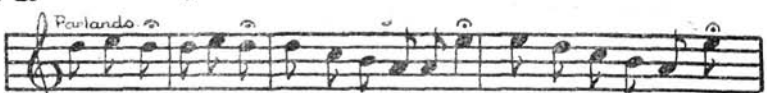
I. pdsztor:

Hobcu bágye rajta
Nyugodjunk egy here (helyre).
Míg a hajnal csillag
Feldertül az égre.

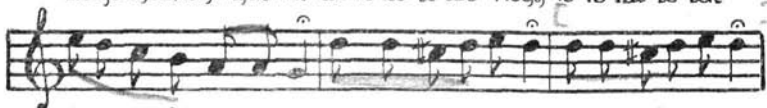
II. pdsztor:

Nem bánom Fártátye.

Kirdly (egyedül énekel):

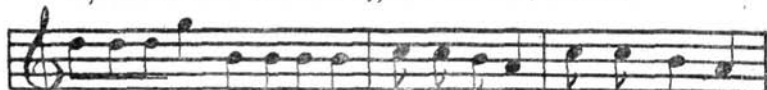
Le-gi-nyek, le-gi-nyek-mi cse-te-ke-te-tek Hogy le-fe-kü-te-tek

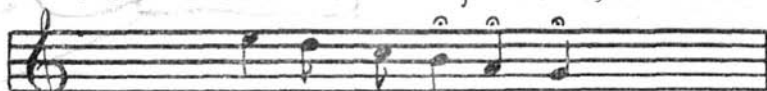
és en-gem fel-hagy-lá-tok Mer-tén se-ru-va-gyok, mer-tén fürge vagyok

Fe-je-tek-nél ál-lok, reá-tok vigá-zok Glo-ria, Glo-ria

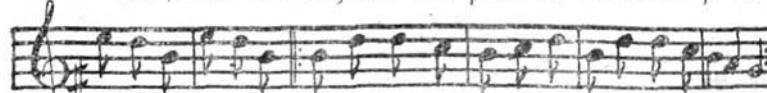
Ki-nek a szer szü-zí-a-nak Ta-lá-já-tok, meg-lás-sá-tok.

Mind: Jé-zus a já-szoj-'ba

Ke-je-tek fel, ke-je-tek fel pász-to-rok ki-ki-já-tok

a-lusz-tok, alusz-tok, mert ma nek-tek szü-le-tett, aki jö-ven-dőt te-tett

I. pásztor (mialatt a király a második éneket énekli):

Kejjünk fel pásztorok,
Angyali szót hajjunk.

(Mind éneklik):

Vontatottan.

Pász-to-rok, pász-to-rok, ke-jünk fel ha-ma-in-du-junk el. I-me-an-gyal je-len-tés,
ho-gy lé-gyen sze-le-tés, Si-es-sünk, ne kés-sünk. Fá-rad-sá-got mi é-ret-tünk,
ne saj-ná-junk, Rá-la-lá-junk, ne saj-ná-junk. In-net már nem mesz-sze
fényes-ség je-len-tés Bet-le-hem vá-ro-sá-ba, ron-gyos
is-tá-lós-ká-ba, Szé-ná-ba szal-má-ba,

III. pásztor (a középsőhöz):

Hát te kupa kolégám,
Mit álmodtál az éccakán?

II. pásztor:

Én álmomban Bakos felé jártam,
Találtam egy üveg pálinkát,
Azt is a torkomnak ajáltam. (Mutatja is.)

Jegyzetek a 66-ik lap második dallamához:

¹ A zárójelbe tett hangzókat nem ejtik ki határozottan.

² Mielőtt különösképpen kérdezősködtem volna erre a „kinek”-re vonatkozólag (minthogy érthetetlen hangcsoportot ejtettek ki), úgy tetszett nekem, mintha „Kirie”-t mondtak volna.

³ A Szent Szűz fiának.

II. pásztor (az öreghez s meglőki vállon):

Hát te kupa kolégám,
Mít álmodtál az éccakán ?

I. pásztor:

Én álmomban ringó hegyen jártam,
Találtam egy báránt,
Azt is az Úr Jézusnak ajáltam.

III. pásztor:

Váj gye minye si gye minye (*Fejhez tett kézzel sopánkodik.*).
Mijen szegin lettem,
Hogy három napig nem ettem.
Tőtött káposzta ja barátom,
Singes kolbász ja pajtásom.
Éljen a házigazda !

II. pásztor:

Ma karácson este
Kalácsot álmodtam,
Három singes kolbász(t)
Mellé ákasztottam.

I. pásztor:

Ne csudálkozz gazda,
Fuss a kamarába,
Mejik a legszebb kalács,
Dugd a tarisnyába.

III. pásztor:

Kéi hej kész.
Hideg szél csatázik.
Úgy megfázik szegin pakulár legin,
Hogy nem pálinkázik szegin.

II. pásztor:

Kácc macska, kácc !
Komámasszon, leányom,
Kergessen le azt
A rühes macskát az asztalrul,
Hogy ne dülccsön fel asztot
A kancsó borocskát,
Mert avval kenik meg
A szegin pakulárnak a torkát.

Kirdly:

Született a Jézus
Mostan Betlehembe,
Mennek az angyalok,
Örvendezve menve.

Ha a Jézus nem született volna,
 Ki a földön vagyunk,
 Mind elvesztünk volna.
 Sátányos hatalmas¹
 Eddig rajta volna.
 Szomjuságos város
 Ölteti² — megfontolom —
 Dicsőséges feje.
 Vess keresztet öreg!

I. pdsztor:

Talán perecet?

Kirdly:

Nem perecet, hanem keresztet.

I. pdsztor:

Hogy vetik a keresztet?

Kirdly:

Atya, Fiú, Szentlélek.

I. pdsztor:

Atya, Szentlélek.

Kirdly:

Hát a Fiú hol maradt?

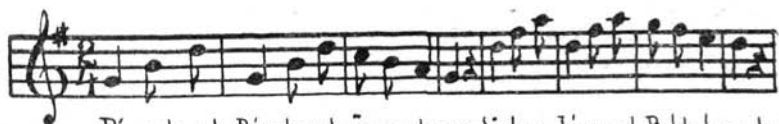
I. pdsztor:

A jászojba nyukszik.

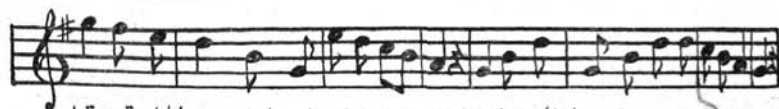
Kirdly:

Hát fujjunk egy dicsőséges éneket.

(Mind éneklik):

Pá-sz-to-rok Pász-to-rok ör-ven-dez-ve, si-el-ve Je-zu-sot Bel-le-hem-be

kö-szön-tést mon-dat-nak a kis-ded-nek kíván-sák, hogy hoz-zunk az embere-nek

¹ Sátányos hatalma.

² Szomjuságos város éltetője.

³ Jézushoz.

2. Üdvözlégy kis Jézus, ki miértünk
Született, válságot hozott nékünk.
|: Meghozta az igaz ég világát,
Megnyitta Szent Atya¹ országát. :|

Kirdly :

Na má most jó gazdám
Magokhoz fordulom.
Egy pár szót teniked
Kimondom, kiszólok :
A még kisebb betlehem-
Jászojnak vége van.
Sok szerencsét, kívánom
Érhessenek erővel, egésséggel,
Ezeket az ünnepeket
Örömmel tölcsestek.

I. pásztor :

Fordítom lovamat
A szomszéd házába,
Tartom a tenyerem
Pár garasra (*Tartja is.*).

(Mind éneklik) :

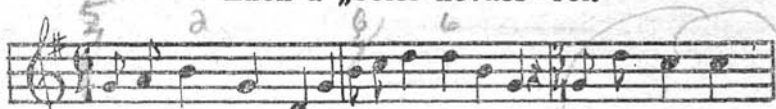
Bár az utasítás szerint mindenben teljesen a népi kiejtéshez kell alkalmazkodni, még sem tudhattam egészen megfelelni ennek a követelménynek. Mert (a cigányok nem tudván jól magyarul) az elmosódott bizonytalanságok, kivehetetlen hangzavarok, rag-elharapások, a kettős hangzók egynek ejtése, a rövidek hosszú, a hosszúak rövid hangoztatása, az *ü-t* -*unak* ejtése; szóval a határozatlanságok olyan mennyiségben és olyan formában hemzsegték, hogy azokat biztosan és az eredetinek egészen megfelelően emberi füllel és ceruzával lejegyezni nem nagyon lehet. Több helyen olyan szavakat mondtak, amelyeket tudatos értelemmel nem voltam képes megfejteni, úgy hogy a képzelethez kellett fordulnom segítségül: *nevedlem* = ne vesd meg, *szenszu-ziá-nak* = Szent Szűz Fiának. Az énekek időértékes beosztását is csak nagyjában és hozzávetőlegesen jelezhettem, mert a dallamokat nagyrészt az ő

¹ A második versben az utolsó sor második üteme a megelőzővel egyforma.

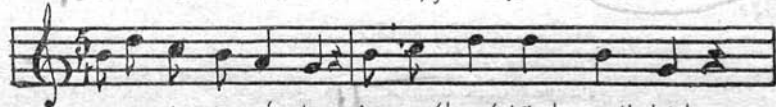
cigányos kiejtésüknek megfelelő szótagbeli hangsúly után éneklük. Meglepő azonban, hogy milyen szépen éneklük ezeket az énekeket; szinte hihetetlen, hogy előzetes betanulás nélkül úgy énekelhessenek két és három szólamra. Megfigyeltem, hogy az egyik nem is tercet, hanem mellékdallamokat variált a vezetőszólamhoz.

A kántálás ellenben már a magyarok között sem ismeretlen. Igaz, hogy a hajdani énekező és csoport-csináló legények mostanában nem igen vannak otthon s nincs, aki kompániát szervezzon. Aki az alábbi éneket elénekelte nekem, katona (Rigó János 22 é.). Máskülönben ez az ének nem is boncidai; régebben (6–10 évvel ezelőtti) tanulták a szomszédos Székről. A szertartást nem egyházi énekkel, hanem a „Bölcs kovács“-csal kezdték, azután kántálták el a hivatalos egyházi énekeskönyv valamelyik karácsonyi énekét.

Ének a „bölcs kovács“-ról.

1. El-in-dult Má-ria ka-ra-csony es-té-jén Szál-lást kér-ni

a gaz-dag ko-vács-hoz Agy-gyál né-künk szál-lást

Szál-lást nek-tek nem ad-ha-tok, mert sok a ven-dé-gem.

1. v. 3 1/2 sor
2. " 3 "
a 3. v. 4 sor
de dallam
mellé

3. Volt a bölcs kovácsnak
Egy szép vak leánya.
Elvezette Szűzanyánkot
Barmok jászójához.

Tizenkét órákor
Meggzületett Jézus.
Tizenkét szép őrzőangyal
Köti a bokréját.

Arra járt Szent József,
Befogta szamarát.
Elvezette Szűzanyánkot
Barmok jászójához.

„Jóreggelt bölcs kovács!
Mért nem attál szállást?
Mért nem attál Szűzanyánknak
Éjszakára szállást?”

102 ar. ép. el. h. =
a b c d
5/4 6/4 7/4 8/4

„Ha én tuttam volna,
Hogy te vagy Mária,
Aranyból is, ezüstből is
Szállást attam volna.
[1] Én pediglen hideg földre
Lefeküdtem volna.” [1]

*nyilván: az első
szállás megismétlése
2000.*

„Süjegygyen el házad,
Süjegygyen el barmod,
Csak a te szép vak leányod
Holtig legyen boldog!”

A kántálás végeztével bemennek a házba s különböző rigmusokkal köszöntik a családot:

Aggyon Isten sokakat,
Sok karácson napokat,
Bort, buzát eleget,
A pohárnak feneket,
Hogy ihassunk eleget.

Vagy:

Megjött a szép karácson
Borzas szakállával,
Fenyeggetnek engem
Kétágú korbáccsal.
Nem kell nekem korbács,
Hanem vajas kalács.
Keringő a kalács:
A karomba húzom.
Görbe a disznóláb:
A zsebembe dugom.
Ne pityeregj gazda,
Tégy bort az asztalra,
Majd én is eljövök
Az újévi pánkóra.
De s mit érek ezzel
A sok szép beszéddel,
Ha a száraz ménkő,
Torkom szedi széjjel.

Szilveszter estjén gyakorolják a **gombócfozést**.

Újév reggelén a béresek s a disznópásztorok csattogtatnak, a cigányok pedig, különösen a kovácsok (de buzgólkodó kovácsok is szép számmal csatlakoznak hozzájuk) mennek az üllővel, máskor ekevassal boldog újévet üllőzni, illetőleg ekevasalni. Még dikciót is tudnak:

Ádám csinált egy szekeret,
Belefogott hat egeret.
Mind a hat elszalatt,
A szekér ittmaratt.

Patkót csinálunk,
Ökröt vasalunk,
Lovat vasalunk, stb.
Boldog újévet!

A *Farsang* sem bővülkedik szokásokban, egyetlen része maradt meg: a vége, a tuskó. Ennek a szokásnak — amint ott indokolják — célja a vénleányok kiscsúfolása. Az egész *tuskózás* „lakodalom” megjátszásának keretében történik. A húshagyókeddi hagyományos bálon reggelig mulat a fiatalság, hamvazó-szerda reggelén pedig felöltözik a lakodalmas menet, kizárólag fiúkból, még a női szerepekben is. Elöl mennek a *betydrok* haton, eseileg nyolcan (attól függ, hogy van-e elég legény). Bőgatya, lerakott ruha, bőujjú ing, fekete vitézkötéses mellény az öltözetük, nyakukra csokor formájában két szalagot kötnek. Fekete pörgekalapjukat piros és kék szalag futja körül. Mellükre olajos-piros kendő van átkötve (gombostűvel erősítik oda). Kezükből ostor, mert fő feladatuk a szünetnélküli csattogtatás. A betyárok nyalka sora után következik a *zsidók* képviselője. Ketten vannak. Szakálluk, pájszlijuk van kenderből, púpjuk: nem is egy, ócska, feslett ruhájuk. Tálát visznek magukkal s kötelet, amellyel folytonosan futkároznak egyik sánc szélétől a másikig, hogy akit csak az úton talál rossz végzete, becsavarják. A *menyasszony* és *vőlegény* helyi román menyasszonyi és vőlegényi viseletben. A *vőfélyek* (ketten) magyar ruha, kendővel átkötve, csokrokkal feldíszített pálca; a *koszorus ledny* koszorúval. Leghátul mennek a *vénleányok* négyen (kettőnként). Hosszú, fehér hajuk van téve kenderből, hátuk telehintve tollal szimbolumként annak az ítéletnek, hogy ők tépjék csak tovább a tollat. Egyelőre azonban nem tollat tépnek, hanem tuskót húznak: ők huzzák a láncal vagy kötéllal megkötött butykót, amellyel a faluban levő vénleányos házak ajtóit beverik. De nemcsak a vénleányoknál. Soronkívül megtisztelnék más házakat is úgyannyira, hogy legtöbb helyen bölcs előrelátással megerősítik a kaput. A menet bizony — amint elmondták — elég féktelenül viselkedik; nem egyszer felletelepedik hivatlanul békés, komoly szekerekre is. Hogy a lakodalom megjátszása teljes legyen, mielőtt elindulnak, a valóságos szokáshoz híven, rigmusokkal búcsúztatják a menyasszonyt a hozzáértők:

Piros alma gurulóba,
Mostan vagyunk indulóba.

Fehér galamb szállt az ágra.
Édes anyám megbocsásson.
Köszönöm a szeretetét,
Hozzámváló szívecségit.

Úgy is tudom: fáj a szíve,
De azért csak Isten vele.

Lejegyezte: *Máté Ákos*, VIII. g. o. t.

21. Mákó.

Mákói földműveseink életében is nagy nap a karácsony. Készülnek is rá épp úgy, mint a többi falvakon. Karácsonyi kántálásokra itt is az előkészület az advent első hetében kezdődik. Addig itt is tilos karácsonyi éne-

keket énekelni, mert egyébként, úgy mondják, *űszkös lesz a búza*. Karácsony előestéjén legények, leányok, idősebbek, nők, férfiak megindulnak kántálni. Rendszerint egyházi énekeinket használják fel erre a célra. Fizettségük: kalács és egy kevés ital. Az első legények a cigányokkal együtt zeneszóval mennek kántálni. Elhúznak egy nótát az ablak alatt. A gazda kijön, behívja őket. Bent is hegedülnek egy keveset és a házban lévőkkel együtt az első legények táncra kerekednek.

Istvánózs: szokásban volt. Erre a célra külön dallamú és szövegű dalokat énekelnek. Most már kiment divatból. Ez a rendbéli legénység már nem ismeri ezeket a dallamokat, szövegeket, mert úgy mondják, mióta ők feljöttek a legények sorába *kötözés* nem volt. Istvánózsást *kötözés*-nek, az éneket pedig *kötöző nótá*-nak hívják. A kötöző csak töredékében él.

Betlehemesek nem járnak. Nagykapusról jön egy szegényebb csapat. Céljuk a pénzkeresés.

Húshagyó keddet fészegő estének nevezik: az ember [nem tesz mást, — úgy mondják — eszik, iszik, fészeng.

Hamvazószerda. „Hamvas Miklós” a lustáknak egy targonca (taliga) szöszöt hoz, hogy legyen mit fonniuk addig, míg a kakuk megszólal.

Özv. Both Jánoska Györgyné (62).

Lejegyezte: Simon András.

22. Méra.

András napja előtti nap leányaink egyrésze sem nem eszik, sem nem iszik esti tizenkét óráig. Így fekszik le az Andrásnapja előestéjén. Párnája alá előbb egy férfi gatyát, egy férfi inget, fésűt, tükröt tesz, melléje egy darab pirított kenyeret. A kenyeret, midőn éjjel felébred, megeszi. Így aludván, megálmodja, hogy ki lesz a jövődöbelije.

Hatházi Anna (20).

A legények ugyanezt csinálják *Katalin* napján (november 25-én), csak annyi különbséggel, hogy a gatyá és ing helyett női ing és pendely kerül a fej alá.

Hatházi Erzsébet (29) szerint az előbb felsorolt tárgyak mellé még egy kevés zabot is kell kötni, így biztosabb, talán megálmodja, hogy kinek lesz a kéveköltője. Mindaddig, míg elaluszna, állandóan kell, hogy mondják a következő mondókat: „*Agyamat tapotom, András napját várom, hogy mondja meg nekem: ki lesz az én párom*”. Vagy: „*Agyamat lépem, András napját kérem, hogy mondja meg nekem: ki lesz az én férjem*”.

András napján, aki böjtöl, nem dolgozik semmit. Összegyűlnek a fonóházba és ott játszadoznak. Este nincs fonás, hanem mulatozással töltik az időt. A böjtölők minden alkalmat felhasználnak, hogy szeretőjük után kérdészködjének. Egy ilyen alkalom az általánosan ismert *gombócfozás*. A szerető utáni kutatásnak egy másik módja az, hogy tizenhárom papírszeletet vesznek. Mindegyikre egy-egy nevet írnak, összehajtogatják, jól összerázzák. Összerázás után egyik kézben tartva, beleeresztgetik a tűzbe. Az utolsót megnézik. A rajta levő név a „szeretők” neve.

Tótszegi Anna, Boncz (18).

Karácsonyig nincs olyan nap, melyet ilyesmikre használnak fel. A többi napokhoz semmi különösség nem fűződik. *Mikulds nem ismeretes.*

Karácsony. Ahogy Adventre nagyhetet hirdetnek, azonnal megcsendül az ajkakon a karácsonyi ének [addig nem szabad, mert állítólag, ha karácsonyi énekeket más alkalommal énekelnek, úgy az illetők ülepén „kilis” (kelevény) támadna]. Kicsik, nagyok készülnek egymást karácsony estéjén felkeresni és erre az alkalomra különböző egyházi és más énekek elénekését tűzik ki célul s erre szorgalmasan készülnek. A karácsonyt megelőző héten, ha esténként végigsétálunk a falun, innen is, onnan is, mind az emeletes házból, mind az egyszerűbb házból karácsonyi énekek dallamai ütnek meg fülünket. Fonókban legények, leányok, más helyen férfiak és nők hol erősebb, hol gyengébb hangon próbálgatják a meghatározott éneket.

Elérkezik az ünnep. Délután négy órákor már esteledik. Sürgés forgás jelzi, hogy csak percek vannak, az ünnep beköszön, mindenki igyekszik méltóképpen fogadni a látogatókat, vagy éppen méltó formában igyekszik tudomására hozni szomszédnak, rokonnak, hogy róla nem feledkezett meg.

A fejés hamarabb van, mint máskor. Ez fontos tényező. Nagy szerepet játszik a falu életében és számottevő most is, midőn ünneplésről van szó. A férfiak, alighogy megfejték a jószágot, a nők, alighogy leszűrték a tejet, kissé ünnepi színt adva külsőleg, felöltöznének ünnepi ruhájukba, ha nem is egészen, de legalább a „hurbolót” felveszik.

Nyolc órákor nagy nyüzsgés van az utcákon. Elindul a gyermeksereg, el a nők és férfiak s nemsokára itt is, ott is csoportosan, vagy magányos énekhang jelzi, hogy megkezdődött a *kántálás*, mely alkalommal előkerülnek régi zsoltárok és új egyházi énekek egyaránt. De ezek mellett egészen különálló, semmiféle egyházi könyvben nem található énekeket énekelnek. Nem áll módomban a dallamot megörökíteni.

Mikor az énekeket elénekelték, egy közülök, kit megbíznak s ki előre készült erre, „beköszönt”. Ezek a köszöntők lehetnek többfélék. Ilyenek pl.:

I.

Serkenj fel óh mozsár, kezd el énekedet,
Az Úr Jézus felett folytasd beszédedet.
Örülj és örvendezz, óh emberi nemzet,
Figyelmeztet téged, ki igazán szeret.
A mennyei csúrnak gazdag birodalma
Csepegjen be áldás e ház hajlékába.
Bátran az én kezem pennáját felkapja,
Az áldott Úr Jézus, vigyen kézenfogva a paradicsomba.
Ezt kívánom, gazduram!

II.

Áldom, magasztalom seregeknek Urát,
Hogy megadta néktünk ez karácsony napját.
Buzgó szívemből kívánom kenteknek,
Hogy a föld zsírjából *bőrvint*¹ vehessenek.
Hogy a mennybe mehessenek,
Aranykoronát nyerjenek.
Ezt kívánom kigyelmednek, gazduram!

¹ bőrvint = bőven?

III.

Keresztyén halandó, álmodból serkenj fel,
Míglen megtisztellek köszöntő versemmel!
Örvendj jó keresztyén e dicső estének,
Zengjen ajkaidról hálaadó ének.

Betlehemi pásztorok öröme-nékléssel,
Ünneplik ez estét víg örvendezéssel.
Jézus születése nagy isteni jószág,
Minekünk végtelen, teljes irgalmasság.

Jézus születése nekünk új világot
Nyitott fel szívünkben s fényel mennyországod.
Mint a feljövő nap bíboros sugára,
Sötétséget űz el tündöklő világa.

Sokan jövendőlték, sokan óhajtották
Jézus születése hajnalát, hogy lássák.
Fel is derült egyszer, dicsően ragyogva,
Mint harmatos virág, mikor ki van nyílván.

Látszik napkeleten, mint árássza fényét,
Hívja Betlehembe, napkeletnek bölcsét.
És mely nagy örömmel, sietnek a bölcsék,
Látván a csillagot, mint vezérli őket.

Látják, miként ragyog az istálló felett,
Melyben a nagy király szűztől megszületett.
Megszületett az ég hatalmas králya,
Kinek istálló volt fényes palotája.

Emeljétek fel hát ti is fejetekeket
A magas egekre és örvendezzetek.
Hála legyen a mi mennyei Atyánknak,
Hogy megkegyelmezett a föld lakójának.

Antal Márton.

Karácsonyi köszöntés. Karácsony első napján így köszöntenek: Adjon a jó Isten jó napot! Sok karácsony napokat érjenek erővel, egészséggel, ezt is töltésék el békével! Ezt kívánom!

Felelet rá: Az Isten hallgassa meg, s legyen megadója!

Szerencsés jó reggelt kívánok e háznak,
Mind kicsinynek, nagynak,
Leginkább magának, úgy mint Szent Istvánnak.
Amidőn e napnak feltetszett sugára,
Aranyos palástot vett a *brusz* magának.

Micsoda csillag ez, esmét elderüle,
Derülése után esmét elkerüle.

Csakugyan kimennek párnapos¹ hegyire,
Kötők egy bokrétát Szent István fejére.
Az én bokrétámnak zöldleveles ága,
Mert ír a pennám, futásával várja.

A kántálókkal egyidőben indulnak el a betlehemesek is. Sietniök kell ezeknek, mert a kántálás ideje „minden becsületes ember számára” tizenkét óráig tart s aztán bezárják a kapukat. Teszik ezt óvintézkedésként a cigányok hada ellen, akik egész éjjel járnak, sőt karácsony első napján reggeli, illetve délelőtti harangozás vet véget a cigányok kántálásának, miközben nem egyszer lerészegedve, botrányba fullad miattuk a népszokás.

A betlehemesek a vezető házáól indulnak, hol nem egyszer próbáltak indulás előtt. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy nem egyszer és nem egy csapatot „vezeltem” végig a falun e célból, s így alkalmam volt betekinteni a legmélyére ilyen alkalomkor a nép lelkének.

Mérában nagyon régen, s hogy mégis pontosabban lássuk a betlehemeszés idejét, az 1800-as évek végefelé megvolt az a szokás, hogy a falu egyes férfitagjai összeállva, maguk készítette betlehemmél járták végig a falut. Idősebb emberek emlékeznek rá. Az utóbbi időben a betlehemes járás megszűnt.

A betlehemes járás, ha a régi időket nem tekintjük, nálunk 1933 telén kezdődik „Mándi bácsi” néven ismert asztalosmester kezdeményezésére és vezetésével.

A betlehemes játékok három változatának egyikénél, a „Bókovács”-nál a ruhadarabok a következők: 1. Kovács: ennek öltözte mindenben a férfi vagy fiú nem ünneplő, hanem viselő gúnyája, ehhez hozzájön a kék „mejjes surc” (munkakötény) és kelléke egy nagyobb kalapács. 2. Szent József ruháját öreg asszonyok által használt két fekete fersingből nem nehéz összeállítani. Derékban megkötve, mint ahogy a nők hordozzák, az egyik fersing, míg a másik hátuljával elől, tehát úgy, hogy a hasrész hátra kerüljön, a nyakra kötendő. A nyakra közvetlen a fersing párkányára egy horgolt vagy más módon készített csipkét (lepedők szélére teszik máskor) tesznek. 3. Szűz Mária öltözetét a ledíszesebb kalotaszegi leányöltözetből válogatjuk össze. (Egyszer öltöztettük úri ruhába és többet rontottunk vele, mit amennyit használtunk.) 4. Szent Péter. Ennek öltözte Szent Józseffel hasonló módon készíthető el, de míg ott csak fekete lehet a fersing, itt megkülönböztetésül bármilyen más szín alkalmazható. 5. Öreg juhász, pásztorok öltözte ugyanolyan, mint a Mándi bácsi által betanított betlehemes játéknál szerepelt juhászoké, annyi különbséggel, hogy az öreg juhász kivételével a pásztorok valamennyien „cifraszűrt” hordanak. 6. Angyal a leírt módon öltöztetendő. Másik két változásnál is ugyanilyen szabályok követendők az öltöztetésénél.

A kirdly teljesen ünnepi ruhában és papundekliből s aranyozott staniol-lemezzel bevont koronával szerepel. Más tekintetben az elmondottak az irányadók.

Hűség kedvéért feljegyzem, hogy a „Bókovács” című betlehemes játékot 1934 karácsonyán újjítottuk fel és akkor a következő szereposztásban adtuk elő: 1. Kovács: Sándor András (18 éves földműves ifjú, nemzetisége magyar, vallása református). 2. Szent József: Simon András (17 éves ref. ifjú). 3. Szent

¹ párnapos = Parnaszus ?

Péter: Kovács István Csimiga (16 éves ref. földműves ifjú). 4. **Angyal:** Kónya Gergely (24 éves román, görög katolikus ifjú). 5. **Öreg juhász:** Kozma Márton (kajántói születésű 22 éves ref. földműves). 6. **Kis juhász:** Tótszegi István (17 éves, református).

A bő kovács.

Betlehemes játék.

Szereplők: Szent József, kovács, angyal, öreg pásztor, I. pásztor, II. pásztor, III. pásztor, Szent Péter.

József:

Jőestét, jőestét világ bő kovácsa,
Nem lenne számunkra éjjeli szállása ?

Kovács:

Eredj rongyos vándor, ne tolakodj ide,
Ne tolakodj soha gazdagok közibe.
Talán azt gondolod, ép ésszel felfogod,
Hogy én a vendégemet érted megszorítom ?
Nem érdemelsz jó szót, sem éjjeli szállást,
Tehát a legjobb lesz, ha innen tovább állsz !

József:

Uram ! Hangod kemény, hideg a te szived,
Ha engem nem sajnálsz, szánd meg jegyesemet.
Fagyos, kemény az út, bárhova induljunk,
Nincs szállás s az éjjel künn kell elpusztuljunk.

Kovács:

Menj, rimámkodj másnál,
Engem ne instáljál,
Mert, ha te, mint én, szintoly gazdag volnál,
Befogadnálak én szívest és örömet.
De már nem gondolod, hogy így szégyenszemre
Befogadlak, tartván kedves vendégemnek.
Hát van arcod bőre ide merészkedni,
Kedves vendégimmel együtt enni-inni ?

József:

Jó uram, pénzem nincs, azt te is jól látod,
De én szent öröme, boldogságra vágyom.
Nem kell az ételed, az italod sem kell,
Csak ne kelljen megfagynunk, mert hideg az éjjel.

Kovács:

Ejnye ilyen, olyan ! Ki velük legények !
Ezeknek arcuk nincs, túlságos merészek.

József:

Eredj, rendeld vissza összes legényidet,
Ne érintse kezük beteg jegyesemet.
Elmegyünk. Istenünk, ki felettünk lakózol,
Te tudod, Te látod, kinek hogy tartozol.
Isteni fiad nem kell a világnak,
Nem ad puha ágyat ő megváltójának.

Angyal:

József és Mária, szerelmes jegyesek,
Im egy istálló vár, ti oda menjetek.
A város határában, romlott, düledező,
Azt választotta ki a jóságos teremtó.
Ne zúgolódjatok! Békével menjetek,
Mert Isten kegyelme leszáll ma közétek.

József:

Uram! Köszönöm, hogy tanácsot adtál,
Hogy rajtunk könyörülvén, rólunk gondoskodtál.
Im eljön az óra, dicső boldog óra,
Eljön ma közénk a világ Megváltója.
Eredj fényes angyal, helyezz egy csillagot
Fel a magas égre, hogy szépen ragyogjon.
Mutassa az utat a jámbor embereknek,
Kik a Megváltó látására jönnek.
Harsanjanak kürtök, legyen öröm, vigság,
Megszabadult immár ez a bűnös világ.

(Ezalatt pásztorok jönnek be s szalmán elhelyezkednek.)

Angyalok:

Dicsőség mennyben az Istennek,
Dicsőség mennyben az Istennek.
Az angyali seregek vígan így énekelnek:
Dicsőség, dicsőség Istennek.

I. pásztor:

Szentséges jó Atyám! Ne hagyj el, ne hagyj el.
Édes jó apám, serkenj fel, serkenj fel!

Öreg pásztor:

Mi baj, édes fiam? Nagyon megijedtél?
Tán biza álmodban rosszat cselekedtél?
Tán édes kis fiam, meg akartak ölni?
Ugyan, ezért kár volt apád fölkelteni!

I. pásztor:

Édes öregapám! Ked ne haragudjon,
De, valami angyal költött fel álomból.
Édes öregapám, szent volt minden szava,
Ma Krisztus született erre a világra.

Öreg pásztor :

Ugyan bizony, ehhez, mi nagy közünk lehet,
Hogy valahol Kristóf, vagy mi is született.
Emberek születnek, emberek halnak meg,
Ugyan kár volt engem ezért felköltened.

I. pásztor :

Édes öregapám, másképp szól a nóta,
Szent ez a dolog s így félre most a móka.
Nem Kristóf, mint azt kelmed magyarázza,
Hanem az Úr Jézus, világ megváltója.

Öreg pásztor :

No, már azt elhiszem, te azt gondolod,
Hogy arról hirt halljanak a szegény pásztorok?
Nagy úr lesz az ám, királyi sarjadék!
Nagy lesz annak híre, meglátja föld s az ég!

II. pásztor :

Ugyan öreg pásztor, mélyen aludhattál,
Hogy te semmiről semmit nem tudnál.
Angyal járt a földön, valóságos angyal,
Olyan fényes volt, mint a fényes nappal.
Engem megérintett, én összerereztem,
De azért neked szólni nem mertem.

Öreg pásztor :

No, hát gyávák vagytok, ostoba legények,
Az árnyékoktól hamar megijedtek.
Hát ti mit gondoltok, ha csoda történik,
Azt épp nektek az orrotokra kötik.

II. pásztor :

Pásztortárs keljünk fel, angyalok mondották.
Menjünk, keressük fel a város istállóját,
Mert meglátjuk ott a világ megváltóját.

(Felkelnek.)

Pásztorok :

Csordapásztorok, midőn Betlehembe
Csordát őriznek éjjel a mezőben, stb.

József :

Jertek ti jámbor, egyszerű emberek,
Mert a Megváltó nektek ma született.
Nem fogadta be őt gazdag kovács háza,
Szállást ad e város romlott istállója.
Mondjátok, mondjátok el a panaszotok,
Mert meghallgatja a ti dicső megváltótok.

Pásztorok:

Vigan zengjetelek citerák, Jézus született,
Harsogjatok dob s trombiták, Isten ember lett.

Péter:

Uram én Istenem, micsoda nagy zaj ez ?
Vajjon mi az, minek e jámbor nép örvendez ?
Messze Betlehemnek hangos a tájéka,
Talán megszületett a világ megváltója ?

I. angyal:

Eredj el Péter im e csillag nyomán,
Lásd meg szemtől-szembe világ Megváltóját,
Hajts térdet előtte, légy a tanítványa,
Légy neki mindenben hű segítő társa.

Péter:

Hallom szózatodat én édes Istenem,
Követlek Téged szeretett mesterem.
Bárhová visz utad, én utánad megyek,
Majd veled a mennyben örökké örvendek.
Kedves pásztorok és kedves atyafiak,
Kik ma szerfelett vagytok jók és boldogak,
Boruljunk le térdre íme e jászol előtt,
Áldjuk örömmel a mi nagy Teremtőnk.

(Leborulnak.)

Kedves kis Jézusom, életem vezére,
Szemeimmel látlak világ ékessége.
Életed példa lesz, meglátja a világ,
Hogy te nálad van az idvesség, boldogság.
Nem ismernek téged, nem volt senki oly jó,
Hogy te néked puha, meleg ágyat adjon.
Gazdagság kiveszi a szívből a szeretetet,
Szülőanyja lesz a sok számos gaztettnek.
Hódolunk előtted, mint hű embereid,
Kik nyilván tapasztaljuk Atyád szent szerelmit.
Eljöttünk tehozzád reménykedve, bizva,
Hogy te megsegítesz minden mi munkánkban.
Országod terjesszük, neved emlegetve
S ha te úgy akarod, ördögöket űzve.
Legyen szent és kedves a mi könyörgésünk,
Teljesítsd Megváltónk a mi egy kérésünk.
Add nekünk Megváltónk az igazság lelkét,
Hogy a te nevedben szóljuk majd az ígét.
El ne tántorítson sem jó, sem rossz szellem.
Világ megváltója üdvözlünk téged. Ámen.

Pásztorok :

Mennyből az angyal, stb.

Péter :

Isten szent felsége, egy az akarata,
Hogy térjünk e kiseddel a bő kovácshoz vissza.
Im készen áll az útra, hű jámbor hívetek.
Minden erőmmel segítségtekre leszek.

József :

Megköszönve azt, hogy Isten felvirrasztott,
Hogy minket karácsony estére juttatott.
Dicsérjük az Istent, kérjük nagy kegyelmét,
Segítse életünk további lépését.
Jó reggelt, jó reggelt világ bő kovácsa,
Nem lesz szívednek e földön mulatása.
Elég volt, Isten is végkép elrendelé,
Bűnös életednek, hogy a végét vetnék.

Kovács :

Istenem, Istenem ! Ura vagy éltémnek,
Kegyelmezz, kegyelmezz én beteg lelkemnek.
Mert ha tudtam volna, hogy szent fiad talál éjjeli szállásra,
Cifra palotámat leromboltam volna,
Aranyból, ezüstből szállást adtam volna.
Falait gyémánttal ki is kirakattam,
Bölcsőjét gyöngyökkel ki is kiaggattam.
Minden jószágomat levágattam volna,
Hetedhétországra szóló vígság volna.

Angyal :

Eredj el, eredj el, ne mentegetőzzél,
Isten akarata szerint sose éltél.
Isten végképpen kitöröl könyvéből,
Nem részesülsz többé ő nagy kegyelméből.
Szent orcája elől el nem bujdokolhatsz,
Emberek gyűlölnék, tőlük ma még meghalsz.
Holttested, ha látja emberi sokaság,
Tudják, hogy nem könyörültél világ megváltóján.

József :

Ime, méltó példát előtökbe adok :
Isten hogy büntette a gazdag kovácsot.
Isten egyetlenjét leküldte a földre,
Minden embereknek a lelki üdvére.
Két út van ó, ember, ezt vedd az eszedbe,
Ne rohanj, ne rohanj te szörnyű vesztedbe.

Megtérésed, ember, sohase halogasd,
Isten szent szülöttjét szívedbe befogadd.
Légy méltó hajléka Isten felségének,
Légy a tisztelője mindig szent nevének.

A falu a betlehemeseket nagyon szívesen fogadja. Készül erre. Számukra külön kalácsot sütnek, s részükre több-kevesebb italt tesznek el. Midőn a betlehemes játék bemutatásának vége van, miután a gyermekek kibámulták magukat, szíves jóéjszakát köszön az öreg juhász, boldog ünnepet kívánva, s eltávoznak. A vezető személy elteszi a pénzt (legkisebb adomány 10, legnagyobb falusi adomány 100 lej), a kalácsot és pálinkát pedig az erre elkészített zsákba és korsókba öntik; ezt a betlehemes játék tagjai felváltva cipelik. Az összegyűlt kalácsot rendszerint másnap a szegények között kiosztják, az italt elfogyasztják istvánozás és jánosozás alkalmával. A pénzt vagy egyénenként szétosztják, vagy közös célra beadják. Az 1934. évi gyűjtés az Ifjúsági Keresztény Egyesület alapja lett. Az ifjúságot általában véve a betlehemes játékokkal nem az anyagi haszon vonja, hanem a lelki.

Kántálókon és betlehemeseken kívül a dalárda szokta végigjárni a falut és egy-két karácsonyi ének eléneklésével tiszteli meg tagjainak családját és a falu vezető embereit. Ezek nem mennek mindentüvé, épp azért ahova mennek, nagy örömmel várják őket és megkülönböztetett tisztelettel viseltetnek irántuk. Eseményszámba megy a családban, ha valahova az énekek bevégezése alkalmával bemennek a házba is. Itt a jószívű gazda leülteti őket, pálinkát vagy bort hoz az asztalra, a gazdasszony előveszi a kalácsot s iszogatnak békességgel, elbeszélgetve egyről másról. Midőn eltávoznak, legkevesebb egy liter bort vagy pálinkát és egy nagyon szép, azt mondhatni a legszebb kalácsot kapják jutalmul. Ha be nem mennének, úgy ezt a háziasszony hozza ki és adja át az arra kirendelt tagoknak. Így ér véget a karácsonyi kántálás.

Felvirrad az ünnep áldott napja. Azok a kántálók, kik egy korty bort is ittak, ha semmi mást nem is vétkeztek (emberileg), nagyhetüket elrontották, úri szent vacsorában nem részesülhetnek, s így távolmaradnak aznap a templomból. A „mindenki ünnepnapja” az ünnep másodnapja, ilyenkor zsúfolásig van a templom, a „vendégpadok” (melyre régen a templomba felvitt koporsót is helyezték) előkerülnek, s a kápráztató, színpompás gyülekezet ünneplő áhítattal énekel.

Az *istvánozs, jánosozs* rendszeren mulatozásból áll. A jánosok, Istvánok meghívják komáikat és mulatnak „soh'se halunk meg!” s ehhez hasonló közbekiáltásokkal. Semmi szertartás nem fűződik most hozzá. Hogy régebben hogyan volt, nem sikerült kikutatnom.

Annál több jelentősége van a falu életében az *aprószenteknek*. Ez a *negyedik napja* az ünnepnek. Erre készülnek legények, leányok.

Harmadnapján este egy legény sem hagyhatja el a fonóház udvarát. Minden legénynek kötelessége az, hogy aprószentek éjjelén „ott háljon a fonóban”. Este tízkor végét vetik az immár első napján délutáni istentisztelet után azonnal beállott és szakadatlanul folyó táncnak, az idősebbek, leányok, gyermekek eltávoznak, csak a legények maradnak magukba és a tőlük ilyen alkalommal elmaradhatatlan cigányok. Alvás helyett teáznak, vagy pálinkát isznak, mindenki éber és figyel, hogy nem jár-e idegen legény a portán.

Szokásban van az, hogy ilyenkor a cigány hegedűjét ellopják „idegenek”. Könnyebb érthetőség kedvéért elmondom, hogy falumban bizonyos tagozódás van. Négy főutcaja van falunknak. (*Kis-utca, Szász-utca, Nádas-utca, Nagy-utca*) és aszerint csoportosulnak ifjaink. A kis-utcai és szász-utcai leányok külön, illetve együtt, nádas-utcai és nagy-utcai leányok pedig együtt vesznek ki fonóházat. Tehát két fonót tartanak fenn. Ezek szerint oszlik meg a legénység is. Azoknak szeretői oda, ezeknek szeretői ide jönnek. Leányok egyik fonóból a másikba át nem mehetnek még tánc esetén sem. Legények átmehetnek, ha nem idegeneknek, de vendégeknek nézik őket. Táncolni vendégnek csak úgy lehet, ha „felhúzzák”.

Aprószentek éjjelén „meglátszik”, hogy ki hova tartozik s azok, kik egy csoportba tartoznak, nagyon ügyelnek arra, hogy „idegen” az udvarra a lábát be ne tegye. Ha a mulatozást megunták, lefekszenek, előbb azonban gondosan elrejtik a hegedűt. Ládába teszik és ráfeküsznek. Erre nagyon vigyáznak, mert ha ellopják, úgy nagy fizetség (tíz liter bor, vagy még több is) árán kapják vissza, de több a szégyen.

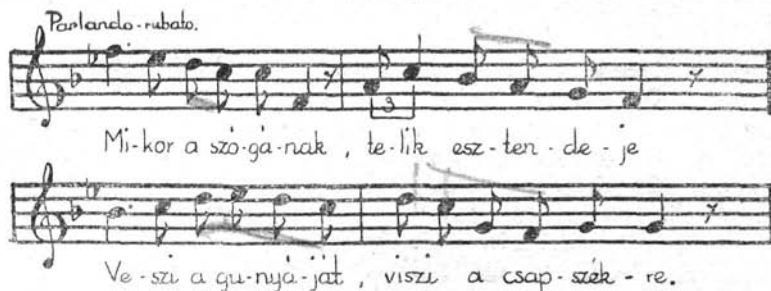
Ha semmi zavar nem történt, idegenek nem háborították őket, úgy az „első” legény parancsszavára reggel négy órakor felkelnek és elindulnak a leányok után. Mindenki elszéled és kedvesét felkeresi. Ez jó alkalom arra, hogy lássák, kinek merre van a szándéka. Felkeresve a leányokat felköltik őket s egy arra a célra előre elkészített pálcával „megcsapdossa” a legény a leányt mondván: „Aprószentek, Dávé, Dávé!” Felkel a leány s attól függ, hogy mennyire rokonszenvezik a legénnyel, azt ellátja, ha mást nem, diót, mogyorót és hasonló jókat adván. Ha jó fogadtatásban részesül, akkor enni, inni kap; ez jelenti azt, hogy nem hiába fáradt, szerencséjét megtalálta.

Megajándékozás, illetve megvendéglés után a legény elviszi a leányt a fonóházhoz, mely egyben, mint mondtam, táncoló-ház is, s féltve őrzi és gondoskodik arról, hogy ahhoz avatatlan kéz, sem pálca ne érjen. Reggel öt-kor megkezdődik a tánc, ki-ki a párjával járja.

A hűtlen legényt (az, aki nem aludt ott) súlyos botozás várja s ettől csak egy liter pálinka árán menekül meg, mit közösen megisznak.

Az ó-év estéjén, jobban mondva délutánján, megtelik a templom. Beesteledik. Beáll a tánc újra. Senkisésem álmos, senkisésem alszik, ha mást nem csinál, olvas vagy beszélget, de világért sem fekszik le egy lélek sem, hisz össze kell kötni az ó-évet az újjal, mert ellenkező esetben megszakadna a kapcsolat, s beállana az újévben a halál.

Tizenkét órakor megszólal a templom harangja jelezve azt, hogy Im egy évnek vége és kicserélte az utolsó számot Istenünk az évek számát jelző könyvében. A nép a templom elé gyűl, a toronyból dalárdaének s a lelkész szava hangzik. Valaki újévi verset mond és ezzel megnyitja az évet. A tömeg elénekel egy-egy egyházi éneket s aztán eloszlik. Beáll a csend. Alszik mindenki. Az éj hátralevő része a szolgálké és gyermekeké. A csendet sűrű *ostorpatogatások* bontják meg. Mindenki tudja, hogy a szolgálk csattogatnak, aztán felhangzik búcsúénektük:

Mondja a gazdája: maradj meg jövőre,
Csak a hat ökrömet hajtsd a legelőre.
Egyék meg a kutyák mind a hat ökrödet,
Égesse a tűz vasas szekeredet.
Meguntam, meguntam gazdám kovartéjját,
Három töpörttyűvel a bűtös laskáját.

Miután a szolgák elhúzódnak, a gyermekek zajától lesz hangos az utca. Éjfélt után megindulnak a fiúgyermekek. Az asszonyfélének nem szabad kimozdulnia. A gyermekek csaknem minden házat felkeresnek és köszöntőversekkel üdvözlnek a ház népét. Az üdvözlést rendszerint a gazdasszony veszi át, ki kora hajnalban pánkót süt. A köszöntőversikék közül néhányat feljegyzek:

I.

Adjon Isten füvet, fát,
Teli pincét, kamarát.
Sok örömet e házba,
Boldogságot hazánkba!

II.

Ma az újesztendő,
Ti azt jól tudjátok,
Akkik elértétek,
Azon vígadjátok.
Valamint az égnek
Lehulló zápora,
Annyi áldás szálljon
Gazduram házára.

III.

Áldott vagy Szent András, hogy felvirradtál mára,
Az újesztendőnek, mint első napjára.
Hosszúra terjedjen életed határja,
Sok jó embereknek hasznára, javára.
Adjanak egy tallért üres tarsolyomba.
Adjon a jó Isten sok e máji napot,
A vénleányoknak leánykérő papot,
A fejébe egy furcsa kalapot.
Ezt kívánom, gazduram!

IV.

Ez újév reggelén minden jót kívánok,
Ahova csak néznek, nyiljanak virágok.

Még a hó felett is virág nyiladozzon,
Dalos madár zengjen minden rózsabokron.
Minden szép, minden jó legyen mindig bővel,
Szálljon mindig áldás rátok, ebben az újévben.
Ezt kívánom, gazduram!

V.

Kicsi szívem, kicsi szám,
Boldog újévet kíván!

A köszöntő gyermekek nyolc tizenkétéves gyermekekből kerül ki. Fizetésük egy pánkó, alma, dió, gyakrabban egy, esetleg öt lej. A gyermekek örülnek, némelyikük tekintélyes összeghez jut.

Asszonyok vagy leánygyermekek újév délelőtti harangozásig idegen házhoz nem mehetnek, különösen nem mehetnek elsőnek oda, mert azt tartják, hol első vendég nő, ott a szerencsétlenségek egész sora áll be az újévben. Ha mégis megtörténnék, akkor minden ezévbeli szerencsétlenséget a nőnek tulajdonítanak és átkozni is képesek.

Újévben régebben a román falukból „kecskések” jöttek. Látogatásuk újabban elmaradt.

Alig telik el a négynapos nagy ünnep, a karácsony, újra ünnepi készülődés között találjuk a falu népét. Jön az újév. Sietnek a gyermekek, tanulják a mondókájukat, az ők estéjük közeleg, felcsillan lelkükben a pénz utáni vágy, de sürgőldönek, sietnek az asszonyok, leányok is. Megmosnak mindent, ami négy nap alatt beszennyeződött, hogy az újév semmi szennyeset ne találjon, mert úgy mondják, egész évben szennyes marad az, kit az újév hajnala szennyesen talált. A szolgák is jobban dolgoznak, mint máskor. Jó emléket akarnak hagyni maguk után s még az is, ki egész éven át immel-ámmal dolgozott, serényebb lesz ezekben a napokban.

Fonó. Kukoricaszedés után már hűvösebbre fordul az idő. Ifjúságunk, mely eddig egy-egy ház előtt padon ülve csoportosan töltötte az időt, szobába vágyik s ilyenkor (szept. 25., okt. 10.) elindulnak a nagyobb leányok „házat venni”. Leányok dolga ez, ebben függetlenek mindenki akarától, ahogy alkusznak, a szülők azt a díjat tartoznak fizetni, ahogy leányaik a házigazdával megegyeztek.

A fonóházat a leányok több időre veszik ki. Beáll a fonó rendszerint október első hetében és tart a következő év húsvétiáig, tekintet nélkül arra, hogy húsvét milyen dátumra esik. Ezalatt az idő alatt a házigazda gondoskodik a szoba takarításáról, fűtéséről. A leányok a világításhoz szükséges petróleumot adják. A lámpáknak is a leányok a tulajdonosai. A fentemlített időre a leányok egyenként 160 lejt tartoznak fizetni. Ezt két részletben adják meg. Az első részt november hó végéig, a másodikat február hónapban. Ha ezt a határidőt elmulasztanák, akkor a házigazdának jogában van a leányt a fonóházból „kilökní”. Ez ugyan sohasem történik meg, mert a szegényebb leányok, kik tehetetlenek, nem tudják a díjat megfizetni, levarrják a háziasszonynak, vagy terményben fizetik meg díjukat. A legények pár év előtt semmitsem fizettek, ma már hatvan lejt fizetnek. A fűtéshez minden legény egy nagyobb rúd fát ad.

Az így kivett fonóházba gyűlnek össze a leányok fonni, s szórakoztatásukra ott gyűlnek össze a falu legényei is. A leányok utcarész szerint járnak. Jelenleg két fonó van a faluban: egyik a Nagy-utcán, másik a Szász-utcán.

Egész télen, úgyszólván már délután öt óra felé összegyűlnek a leányok, ki-ki a maga munkaszerszámmal. Az első hetekben senkisé sem fon. A leányok varrni, vagy horgolni járnak. Ilyenkor nem a körül elhelyezett padokra ülnek, hanem mindenki viszi magával az erre a célra elkészített kis széket, mely faragásokban és színekben gazdag. E székeket a fiúk csinálják s mindnyájan arra törekednek, hogy egymást felülmúlják a székaragás kivitelének dolgában. Ilyenkor a lámpákat leeresztik s ezt ülik körül a leányok rendszerint két csoportban. A fiatalabbak külön, az idősebbek szintén más lámpa alatt.

November 20 dn kezdődik meg a tulajdonképeni fonds. Ekkor a leányok székeiket otthon hagyják s ülésre ők is a falak mellett körben elhelyezett padokat használják, szép sorban ülve egymás mellett. Arra vigyáznak, hogy a nagy tűkör alá ne kerüljön senki (ez az utcára nyíló két ablak között van felfüggesztve), mert úgy mondják, hogy aki oda ül, az férjhezmenni vagy nem, vagy nagyon későre fog. A legények a leányok mellett a „guzsaly alatt” foglalnak helyet. Ilyenkor látszik meg, hogy ki kinek akar a „szeretője” lenni, mert ha valaki egy leány guzsalya alá ül több alkalommal azért, hogy vele beszélgessen, ez annak a jele, hogy azt a leányt szereti.

A legények kb. hét-nyolc óra között érkeznek a fonóba. Ezt az alkalmat, ami hat, sőt némelykor öt órától nyolc óráig van, a leányok játékra használják fel. Ilyenkor szoktak a leányok játszani. A játékok a fiúk játékeinak változata nők számára átalakítva. A fiús játékuhoz „fersingükből” nadrágot csinálnak olyanformán, hogy azt a lábuk között összecsapják és hátul összetűrik.

A legények megérkezésük alkalmával a hangos köszönés után kerekre járnak és minden legénnyel keztfogva, letelepednek szeretőjük guzsalya alatt. Hosszú az este, beszélgetést, játszadozást megúnva, elhúzódnak egy-egy sarokba meséznek, s igyekeznek egymást felülmúlni találós kérdések feladásában.

Este kilenc óra után egy idősebb legény kezdeményezésére megkezdődik az „orsóváltás”. Rendszerint egy idősebb legény körüljárja a leányokat, tőlük az orsót, ha fonnak, gyűszűt, ha varrnak, elszedi. Az így összeszedett orsókat, gyűszűket kiosztja a fonóban lévő legények között. A leányok felállanak és megindulnak keresni az elvesztett orsót, gyűszűt. Rendszerint kevés keresés után valamelyik legénynél ráakadnak és kiváltják. A kiváltás nálunk úgy történik, hogy a leányt a legény megszorítja. A megszorítás ölelést jelent. Mikor a leány a fonóba megy, s először kerül orsója vagy gyűszűje legény kezébe, e mondókát köteles mondani: „Első váltás engedelem, adja ide, édes kedvesem!” Az első eset alkalmával megbocsátanak, de azután a szorítás el nem marad.

Igy megy a váltás két-három rendben. Aztán annak, ki az orsót szedte, „visszaszedi” egy másik legény az orsókat. Midőn sorra minden gyűszűt, orsót odaadtak az orsószedőnek, s attól minden leány visszaváltotta, az orsóváltás befejeződik az estére. A többi időt fonással, dúdolással töltik. Tizenkétóra-egyóra között, némelykor hamarabb oszlanak el, hogy másnap ismét összegyűljenek.

Fonóbeli játékok. Vasárnap este, ha tánc nincs, társasjátékot játszanak a fonóban.

1. Elhelyezkednek a legények körbe a padokon. Mindenik legénynek az ölébe leány ül. Egy közülük bottal jár körül és sorban megkérdi a legényektől: „Kit kívánsz?” A legény egy másik leány nevét tartozik hangosan kiál-

tani. Mindaddig, míg ezt nem teszi, a körbenjáró legény botozza azt, kinek a kérdést feladta. A leánynév tulajdonosa, bárkinek az ölében üljön is, azonnal a kiáltó felé fut s annak ölébe ül, míg az, ki addig a legény ölébe ült, átfut annak a legénynek az ölébe, akinek a helyéről a leányt elszóltatták. Így megy ez többször, többnyire szertelenül jönnek a kérdések s az, ki az ölében ülővel „beszélgetésbe” elegyedik, s elfeledkezve későre mond leányt, bizony ráfizet, mert vakarhatja sokszor a botítás helyét.

2. *A négyesi matoldzás.* Kettő négykézláb elhelyezkedik a földön szorosan egymás mellé, fejfelé ellenkező irányban. A harmadik hanyatfekszik keresztül rajtuk. A lábonálló átöleli a harmadikat, kinek feje a negyediknek lábaközé esik, a negyedik erős fogással felemeli úgy, hogy a harmadik függőhelyzetbe kerül, így megfordulnak, előlről kezdve a játékot, azzal a különbséggel, hogy a negyedik kerül a harmadik helyére.

3. *A hármasi matoldzás.* Az első szétvetett lábakkal áll, a második lehajol s fejét az első lába közé teszi és felemeli. Az első erős fogással a másodikat átöleli, hogy az függőhelyzetbe kerülve nehogy leessék, harmadik a másodiknak a fenekét megfogva a nyaka köré helyezkedik, a második anynyira meghajol, hogy az első lábra állhasson, harmadikat függő helyzetben tartva a kiszabadult első hátrakerül, s előlről kezdődik a játék azzal a különbséggel, hogy a harmadik a felemelő.

4. *Matruskázás.* Körülbelül tizenöt vagy húsz legény elhelyezkedik a földön ülőhelyzetben kört alkotva. Lábukkal úgy helyezkednek el, hogy alatta a matruska, ami nem más mint egy meggöcsösözött törülközőkendő, szabadon mozoghasson. Egy fiút álltanak középre, kinek az a szerepe, hogy a szorosan egymás mellé helyezett lábak alatt körbejáró matruskát megkeresse; ezt megnehezíti az, hogy mindenik fiú úgy tesz, mintha nála lenne s keresés közben, már ha az hiábavaló, a felszabadult matruska bizony sokszor végigcsattan a hátán. Ha megkapta, elveszi s addig, míg az illető felkel, szabadon ütheti. A fennálló azonnal leül a másik helyére.

5. *Zankózás.* Két fiú járhatja, kiknek szemét bekötik egy törülközővel. Egy törülközőkendőt meggöcsösözve adnak a kezükbe, a teret is meghatározzák, felfordított kis székeket tesznek le a földre, melyeknek ellenkező lábait a játszók megfogják, egymástól kérdezve: hol vagy zankó? s a hang irányába ütnek. Ehhez a játékhoz nagy éberség kell.

6. *Püspökszentelés.* Ehhez szükséges egy tányérba víz s egy kis szösz, amelyet a vízben jól megáztatnak. Letűtetik a felszentelendő püspököt, kit a legények körüljárnak, bemázolva a száját a beáztatott szöszszel. A püspöknek ki-nevezett fiú célja az, hogy a körbejárókat megnevettesse, mert ha ez sikerül, akkor a nevető legény ül le a helyére.

7. *II. Matruskázás.* Két fiúnak bekötik a szemét. Az egyiknek egy matruskát adnak a kezébe, a másiknak egy sípot abban az esetben, ha nem tud fűtyülni. Akinek síp van a kezében, körbejár a házban, időközönként sípol a matruskákhang irányába és üt.

8. *Libasütés.* Egy fiú elhelyezkedik a földön térdbehajlított lábakkal úgy, hogy kezével a rudat közrevegye. Két fiú a rudat a fiúval együtt felemeli. Ehhez szükséges a negyedik. Később ez forgatja. Forgatás közben a libát leöntik.

9. *Oltoványozás.* Mielőtt megkezdik a játékot, három részre osztják a fiúkat, mindeniknek külön-külön nevet adva (Vackor, Vadalma, Vadcseresznye).

Most ezek közül kiválasztják azokat, akik be akarnak oltódni. Az oltoványnak bekötik a szemét s négy fiú az oltócseberhez vezeti; ebben természetesen víz van. Az oltovány, ki erről semmitsem tud, hirtelen beleereszkedik.

10. *Kocsizás.* Ehhez hét fiú szükséges. Ugyanis négy ló, egy kocsis és két hordóra van szükség. A kocsis, miután kiválasztotta a magának való pálcát, leült, a két rudas ló felveszi a kocsisnak a lábát, kibe belekapaszkodott ugyanolyan ülő helyzetben két hordó. Megindul a játék. A négy ló minden erejét megfeszítve húzni kezdi a kocsist a hordókkal. A tréfa az, hogy a kocsis és a hordók erejüket összeszedve magukat megtartóztatják; a kocsisnak joga van az általa kiválasztott pálcával ütni a lovakat, ellenkező esetben, ha a hordók nem tudják visszatartani a kocsist, akkor ezt a lovak semmitsem kímélve, minden akadályon keresztül (küszöb, ajtó) kihúzzhatják az utcára is.

11. *Ódal-misézés.* Beállítanak egy fiút könyökben behajtott kezekkel úgy, hogy a tenyere a szemét elfedje s a jobb keze erősítés végett a bal hónajba kerül kifordított tenyérrel. A játszó a háta mögé állanak s közülük valamelyik fordított tenyerébe csap. Az ütészről ha kifalálja, hogy ki ütötte, akkor a nevéen szólított beáll.

12. *Dongózás.* Ehhez három fiú szükséges. Egy, aki középre áll szétvetett lábakkal és derékban meghajolva, kezét ütésre készen tartja s ezen kívül két fiú, kik két oldalról körülveszik, kezüket a középsőnek feje alá és fölé tartva, kezdődik a játék; ez tulajdonképpen egymás csalogatásából áll. A szabály az, hogy aki nem egy időben üt, az áll be. A középső a dongó, zümmögést utánoz az orrával s innen a játék neve is.

13. *I. Légejezés.* Ehhez két fiú szükséges: egy, aki áll s egy, aki a légej szerepét tölti be. A légej meghajol, fejét az elsőnek a lábaközött helyezi el s a kezét a saját lába között hátra nyújtja. Az első erős fogással megfogja és felemeli, miközben a légej megfordul, lábra áll.

14. *II. Légejezés.* A légej leül a földre térdben behajtott lábakkal, majd erősítés végett kezével átkapcsolja. A másik az így elhelyezkedett légejt derekán megfogja s ellenkező irányba forgatva, vállára veszi s hátul leereszti.

15. *Rudazás.* Az egyik meredt testtartással lefekszik a földre, a másik az elsőnek lábát saját lábaközé veszi s alul átkapcsolva, erős fogással felemeli.

16. *Borhúzás.* A mestergerendán átvetnek egy kötelet, melynek egyik végére hurkot kötnek. A hurokra kerül a lábfej s a kötélt szabadon hagyott vége a hurokhúzó kezében van. A játék benne az, hogy a térdben meghajlított lábakkal megpróbálják magukat felhúzni, ami természetesen csak akkor sikerül, ha a lábnak behajlított tartása mindvégig megmarad. Mindaddig húzzák, míg a lábfej a gerendára kerül.

17. *Rókalövés.* A mestergerendára felkötnek a két végénél fogva egy oldalrudat, úgy, hogy csak egy szál kötélén függjön, hogy a kilengése minél nagyobb legyen. Ez azért szükséges, mert a játék benne az, hogy a vadász erre az ingó rúdra ülve, egyetlen bottal támaszkodva, olyan egyensúlyi helyzetet nyerjen, melyben időközönként célozni is legyen ideje a rókat, mely nem más, mint a kés, a vadász lába előtt keresztbe ülve a rúdiba. Ehhez

szükséges az, hogy a vadásznak jó egyensúlya legyen, mert ellenkező esetben a támasztékát elvesztve, nem tudja leülni a kést.

18. *Tolvajozás.* Ehhez hat legény szükséges, mert két bíró, két tolvaj és két csendőr játsza. A két bíró leülve várja a két tolvajt, kiket két csendőr elővezet a másik szobából. A két bíró vallatni kezdi a tolvajokat, megkérlelik a bíróságot. Felmentés után a két tolvaj hálából bekeni a két bíró arcát korommal, vagy sárral, aszerint, hogy mire készültek rá a másik szobában.

19. *Tojásdugás.* Közös akarattal megegyezve két fiú fogad, hogy az egyik eldugja a házban levőknél a tojást úgy, hogy a másik meg nem kapja. A kereső kimegy, miután névszerint megtudta, hogy kinél lesz a tojás, a másik bennmaradva hozzálát a tojás eldugásához; azt végül a megnevezett fiúnak a kalapja alá teszi. Ezek után beszólják a keresőt, ki hosszas keresés után a megnevezett fiúhoz ér, hogy ez semmit észre ne vegyen, először zsebeit kezdi kutatni s végül haragot színlelve, a tojást egyetlen ütéssel a kalap alatt széttöri.

20. *Lej-dugás.* Közös akarattal megegyezve, két fiú fogad, hogy a másik nem kapja meg az eldugott pénzdarabot. A kereső kimegy és miután névszerint megtudta, hogy kinél lesz a lej, a másik bennmaradva hozzálát a lej eldugásához. Ezek után behívják a keresőt, ki hozzálát a lej megkereséséhez, mindenkinek zsebét, száját megvizsgálja, míg végül a kiszemelt fiúhoz ér, kinek keresés közben megtölti a száját az előre elkészített sárral, vagy hamuval.

Simon Ferenc.

21. Az ajtóhoz állítanak két leányt, vagy két legényt. Egy idősebb legény megkérdi tőlük: „kit kívánsz?” Arra az ajtónál álló két leány, illetve legény nevet mond. A hívott legények, leányok az ajtóhoz mennek. Megölelik az ott talált két leányt, vagy legényt s akkor helyet cserélnek. Mielőtt helyet cserélnének, „szorítanak” egyet. A két legény vagy leány, akit hívnak, az ajtónál maradnak, az első kettő pedig leül a padokra valahová. Így folytatódik sokáig. Ez alkalommal a szerelmeskedésre is jut idő, mert az ajtónál addig maradnak, míg „kibeszélték” magukat.

Farsang. A fonó keretében zajlik le a *farsangolás* is. Beáll a farsang vízkereszt napján és tart húshagyó keddig estig, tekintet nélkül arra, hogy az milyen dátumra esik. Nálunk két csoportra lehet osztani a farsangokat. Vannak *szép farsangok* és *csúnya farsangok (maszkurák)*. Leányaink és legényeink öltöznek szép farsangoknak. Kedvelt módja a lakodalmasdi. Egész lakodalmi menetre valót szednek össze maguk közül. Leányok legénynek, legények leánynak öltöznek s hatalmas menetbe verődve hangos énekszóval mennek végig a falun s betérnek minden házhoz, ahol többen összegyűlnek fenni. Asszonyaink külön járnak fenni több csapatban. Egy-egy csapat négy-tizenkét asszonyból áll. Semmit sem fizetnek, éppen csak a világítás költségeihez járulnak hozzá, felváltva szükség szerint petróleumot vásárolnak. Bemenetel előtt a kísérők egyike (egy, vagy több legény kíséri őket) előre bemegy s köszönés után bekéri őket: „Adjon a jó Isten jóestét, beengednek

„farsang” = jelművés, álarvos

kendtek egy szép ifjú párt!" Felel a gazda: „Hogyne, szívesen látjuk!" Erre betódul az egész nép s valamennyien táncolni kezdenek. A zenét az asszonyok hangos énekszóval helyettesítik. A szép farsángok látogatása alkalmával a következő dalt éneklük:

Ez a szokásos énekük. Ha ebből kifogynak, táncnótákat énekelnek. A vőlegény öltözete eredeti kalotaszegi öltözet. Bő galya, ráncos ing, lájbi, bokrétás kalap a szokásos, ilyen alkalomkor arcát *kézbevaló keszkenyő* takarja. A menyasszony öltözete eredeti kalotaszegi öltözet. Ilyenkor az eredetiségre törekednek. Bagaria, sőt piros csizma is előkerül, amit más alkalomkor nem vesznek fel. Piros *verfűs* ing, rajta *mejrevaló*, *cifra bojt*, gyöngy a nyakban, fején menyasszonyi fátyol gombostűvel kiaggatva ékesíti a menyasszonyt. A menyasszony egy leányosabb mozgású fiú szokott lenni. Viszont a vőlegény minden esetben fehérszínű (leány). A *nyoszó* leányok pártába öltöznék, más öltözőkük megegyezik a menyasszonyéval. A *nyoszó asszony* (násznagy asszony) élteesebb menyecskének öltözik (eredeti kalotaszegi ruha), karján rendszerint egy *szedetles takaró ruhával* letakart kosár, van benne egy kisebb vagy nagyobb üveg. Az üvegben káposztalé vagy víz szolgál a pálinka imitálására. Állandóan körbe jár, a táncoló párokat kerülgeti, üvegét magasra emelve *rikotozik* (ujjujuju ju-ju-ju). Nevezetes alakja még a többi hozzátartozókon kívül a szép farsángok csapatának: a *haldí*. Ennek öltözete tiszta fehér lepedőből tevődik össze. Egyik lepedőt derékban, amennyire ér, összeakasztják *brostúval* (biztosítótű), vagy éppen összevarrják. A másik lepedőt a magas tartásban levő kezekre kötik, vagy varrják. Az így lepedőkkel teljesen eltakart, egy kéz hossznyival magasabb alak nagyságával hat, a tetejébe kendőt kötnek s így arci része fehéren világít a másszínű kendő alól s azt a látszatot kelti, hogy egy hatalmas magas lényvel áll szemben az ember. Félelemkeltő hatást tesz, midőn karját mozgatja a lepedők alá bujt alakoskodó. Úgy fest, mintha a halál derékban hajlongana. Nagy sikoltozással húzódnak asszonyaink tőle. Miután egy néhány táncot eltáncoltak, a vezető (kísérő) intésére elhagyják a házat minden köszönés nélkül. Mihelyt kimentek, megkezdődnek a fonó asszonyok között a találgatások: vajjon kik lehetnek, vajjon nem ez, vajjon nem az volt-e? Amíg ezen évdődnek, újabb csapatok jönnek s így vidámság, tréfa és munka között telik orsójuk.

A csúnya farsangok népszerű alakjai szinte kedvencei a fonóknak. Ezeket inkább látni lehet, mint leírni. Változatos, ötletszerű álarcok fedik arcukat. Az álarcok gyapottas csomagok papundeklijéből készülnek, rendszerint igen torz kiállításban; ezt korommal, *bányai festővel*, vagy ultra-

marinnal festenek ki s hogy még rettenetesebb hatást keltsen, fogsort is helyeznek a szájrésznek megfelelő nyílásába. A fogsort cénára fűzött fehér paszuly helyettesíti, melyet függőleges irányba húznak be. Fejükre rendszerint kifordított kucma kerül, melybe tyúktollúból bokrétát tesznek. Rossz bundadarabok, rossz felsőruhák (kabátok, nadrágok) szolgálnak öltözködésként. Lábuikat, hogy bakkancsukról meg ne ismerjék, kapcával tekerik be. Kedvelt alakjuk a *bopó* és a *banyó*. Rendszerint csak egy pár jár egyszerre. Ezeket a kísérő a következőképpen kéri be: „Jó estét adjon Isten, béengednek valami hideg vött (vett) embereket?” (vagy valami havasi cigányokat). Gazda felelete: „Béengedjük szívesen, ha jól viselkednek.” Bejön az emberpár minden köszönés nélkül s attól függ, hogy milyen mesterséget űz, egy kevés ideig tréfál a jelenlevők mulattatására. Kedvelt alakjuk a *kovács*. Ilyenkor kaszaverő kalapács és üllő a szerszáma, melyen kalapál. Az asszonyát, a *banyót* megvasalja. Esetleg ha ügyes, egy-egy asszony lábát. Elkapja és csizmája sarkát ütögeti. Ehhez hasonlókkal, vagy banyójával tréfás jeleneteket rögtönözve (némajáték) töltik az időt, míg végül fölállanak táncolni. Táncnótájuk (mit az asszonyok énekelnek) szövege a következő:

Illik a tánc a cudarnak,
Minden rongya fűtyög annak.
Tra-la-la-la-la-la-la-la-la
La-la-la-la-la-la.

Ez az általános. Ha a sok la-la-t megúnták (a két kezdő soron kívül csak a *la-la-k* vannak mindvégig), akkor más nótákba kezdenek:

Aki ezt a táncot járja,
Száradjon el keze-lába.
Ja-ja-ja-ja-jah, ja-ja-ja-ja-jah,
Ja-ja-ja-ja-ja-ja-ja.
Addig egye fene magát,
Ameddig ér ez a kabát-ja
Ja-ja-ja-ja, stb.
Addig törje a nyavalya,
Ameddig ér ez a condra (bunda)
Ja-ja-ja-ja-ja, stb.

Más:

Vett a zsidó hat libát,
Négy feketét, két tarkát.
B...d meg zsidó a libát,
Mért nem vettél egyformát.

A *banyó* öltözete a lehető legrongyosabb kalotaszegi ruha. Arcát rossz-kendő (*viselő kendő*) takarja. Addig, míg a *szép farsangok*-hoz nyúlni idegeneknek, fonó asszonnak nem szabad, addig ezeket bárki megnézheti, feltéve, ha ez sikerül a farsang ügyetlensége, élhetetlensége miatt. A táncba bevonják a fonókat is. A *bopó* rendszerint asszonyt, vagy leányt húz fel táncolni, míg a *banyó* egy legénnyel, vagy a házigazdával fordul egy párat. A hét bármelyik estéjén szabad farsangnak öltözni. Szombaton kevesen

vagy egyáltalában nem is öltöznek. Ennek oka az, hogy asszonyainknak szombaton nem szabad fonóba menni s a fiatalságnak is nagyrésze táncban van. A farsang jó szórakoztató asszonyainknak, leányainknak s mint ilyen, nem is megy ki divatból soha. Öltözködésükben, farsangolásukban az illetlenkedésekre vigyáznak. Ezelőtt egy pár nappal történt meg, hogy egy férfi csaknem ádámkosztűmben (fügefalevelet rövidre, szinte ágyéig felcsavart gatyája helyettesítette) járt-kelt utcáinkon, vállán kevés meleget egy rossz bundadarab adott, lábán szőrpapucs, fején drótszita volt. Meztelen lábát, mellét teloválásszerű zöld és piros festékekkel festette be tulipános mintákkal. A közszeméremnek ez volt az első megsértése, a köz óriási felháborodására. A különböző farsangoló csapatok az utcákon egymás közelébe férkőzve nagyon verekesznek, minden harag nélkül. Ha máskor történnék ilyen botozások, súlyos verekedés lenne a vége. Így minden harag nélkül igyekeznek arra, hogy egymásnak adósai ne maradjanak. Így telik a hosszú téli estéken az idő; amit a tréfa meghagy, kitölti a mese.

Mihelyt beáll a farsang, asszonyaink, leányaink jókor reggel veszik guzsalyaikat s mennek fonni kedves barátnéjukhoz, rokonukhoz. Ott ülnek egész nap. Ebéddel a háziasszony kínálja meg. Rendszerint „hosszú pecsenye” (disznóhús), kolbász és *káposztacika* az ebéd. Minden asszony alkalmat igyekszik kapni arra, hogy a fonás idejében összes közeli rokonait, jóbarátait meglátogassa.

A farsang *húshagyókedden* este végződik be. Ezen az estén nagy vacsorát rendeznek minden háznál; ezt zenés multság követi a táncoló háznál.

Húshagyókeddet *hamvazószerda* követi. E napon, úgy mondják, eljön „*Hamvas Miklós*” és számon kéri a leányoktól, hogy mit fontak a farsangon. Ha nem végezték el munkájukat, akkor egy zacskó hamúval megveregetik arcukat s így csúnyává teszi őket. Reájuk nyomja a *dögség* jelét.

Kurucz Ilona.

Lejegyezte: Simon András, gazdász.

23. Nagypetri.

A karácsonyi ünnepekre nemcsak a háziasszonyok készülnek kalács, pánkó, dióstészta sütésével, hanem a legények és gyermekek is. Már hetekkel karácsony előtt megkezdik a rigmus-tanulást. A gyermekek a szüleiktől, a fiatalok az öregektől, vagy éppen egymástól is.

A rigmust tanulók három csoportra oszlanak: 1. A legények csoportja. Ide tartoznak azok a fiúk, akik konfirmáltak. A második csoport a muzsikus cigánnyal jár. Tizenkét tizenháromeves koruktól konfirmálásig. A harmadik a kisgyermekek csoportja; ezek között már leányok is vannak, nemcsak fiúk.

A legények közösen megtanulnak két egyházi éneket, vigyázva arra, hogy az eredeti, hivatalos dallamhoz ne is hasonlítson, minél több hajlítás legyen benne. Az ügyesebbek rigmust tanulnak.

Karácsony estéjén összegyűlnek, elpróbálják még egy párszor az egyházi éneket és tíz-tizenegyre felé elindulnak. Reggelig sorra minden magyar házhoz elmennek. Megállnak az ablak alatt és az egyik hangosan beszél: „Gazd-uram, megtisztelnők egy pár verssel, ha szíves lenne meghallgatni”. A gazda

kiszól és akkor rázendítenek az énekre. Felváltva hol az egyikre, hol a másikra. Az ének után következik a rigmus mondás. Egy vagy két fiú elmondja a köszöntőt, amely részint bellehemes énekrészek szövegéből, részint másutt is szokásos jókívánságok verses elmondásából áll.

Áldjon meg Isten titeket a mennyből
Ezen szent ünnepen, hogy örvendjete.
Csepegjen le az ég bőséges harmatja
Határaitokon, hogy legyen megáldva
Szántóföldeitek minden barázdája.
Termőhelyeitek a bőség megszállja,
Minden munkáitok az Isten megáldja.
Kaszáló rétetetek minden kis halma
Sok sűrű boglyákkal legyen koszorúzva.
Szőlőhegyeitek minden vesszőszálát,
Sok sűrű gerezdek hajtsák meg az ágát.
Gyümölcsstermő fátok, legelőhelyetek
Legyenek megáldva minden helységetek,
Hogy örömtől telve, vígan énekelve,
Sok karácsonynapot vígan ünnepezve,
Végre ha majd eljön élteteknek vége,
Nyerje meg jutalmát az egek egébe.

Valkai János (12).

A rigmusokból a kisebbek csak egyes részeket tanulnak meg, a nagyobbak az egészet. A beköszöntő után a vendégszerető házaknál, különösen ott, ahol nagylányok vannak, megnyílik az ajtó és a házigazda kiszól: „Na, gyertek bé!”. Erre a legények sorban bemennek, természetesen az idősek elől. Mindegyik szerencsés jóestét vagy jóreggelt köszön, s a gazda külön-külön fogadja őket. Az asztalra kalácsot, tésztát és italt raknak. A háziasszony megkínálja őket. A fiúk között van egy *pénzszedő*, egy *kalácszedő* és egy *pálinkagyűjtő* korszóval. A háziak, miután megvendégelték őket, adnak egy kalácsot és egy félliter pálinkát. Egy fiú megköszöni:

I.
Megköszönjük szépen az adományokat,
Adjon az Isten ezer annyi jókat.
Boldog ünneplést!

II.
Adjon Isten mindnyájuknak életet, örömet,
Boldog ünneplések között friss jó egészséget.
Hogy töltheszük el az esztendő erővel, békével,
És úgy jussunk az újévre.
Szívemből kívánom.
Boldog ünnepléseket kívánunk!

Jári Sári János (18).

Ezután a legények összefogózva az út közepén, nótázva továbbmennek. A legényeket muzsikuscigányok követik. Elhúznak egy karácsonyi éneket az ablak alatt, a fiúk közül valamelyik elmondja a beköszöntőt. A beköszöntő

lehet ugyanaz, amit a legények mondanak. Ezeket is megkínálják, kapnak kalácsot, italt és pénzt. Az összegyűlt kalácsot és italt karácsony másodnapján a táncban közösen elfogyasztják, a pénzből pedig kifizetik a cigányt. Reggel felé megnépesedik az utca. Elindulnak a gyermekek is. Hátukon kis tarisznyával állítanak be rokonaikhoz és szomszédaikhoz. A bátrabbak azonban beköszöntgetnek sorra mindenkire:

I.

Én kis furcsa Katus,
Egerek királya,
Nem cincogok többé,
Mert elfog a macska.
Fordítom kezemet
Egy darab kalácsra,
Két singes kolbászra.
Aggyanak a tarisznyába!

Topai Katus (5).

II.

Azért jöttem hozzátok,
Tudom, hogy van pálinkátok,
Ne is nagyon tagadjátok,
Mert láttam, mikor hoztátok.
Csak az ágyfejébe dugtátok.

Ágoston Náci Erzs (11).

Istvánözds. Karácsony másodnapján, Istvánnapkor általános szokás az *istvánözds*. Az Istvánokhoz már korán reggel *belopóznak* a felköszöntők és megpróbálják az *Istvánt az asztalhoz vagy ágyhoz kötni*, ez azonban csak akkor lehetséges, ha István nem elég éber és ismerve a helyi szokást, nem várja készen a korai látogatásokat. Ha mégis sikerül megkötni valahogy, mindaddig nem bocsájtják szabadon, míg pálinkával vagy borral meg nem váltja magát.

Az Istvánok rendszeren összegyűlnek valamelyik Istvánnál, ott egész éjjel mulatnak és reggel harangozás előtt összefogózva, danolva bejárják a falut és minden Istvános-ház előtt nagy kurjongatások közt éljenzik az Istvánt. Az istentiszteleten mind résztvesznek, akár részek, akár nem. Templomozás után megint folytatják a mulatást. Ünnepe harmadnapján mindez megismétlődik. Az Istvánok és Jánosok rendszeren összefognak és egymást köszöngetve két napig is eltart a mulatás.

Újév. Az újévi szokások közül legérdekesebb az *angyalozds*. Csakhogy itt az angyalok ritka esetben hoznak, inkább visznek, sok bosszúságot szerelve a gazdának. Szilveszter estéjén a legények megfogadják a cigányokat az újévi táncra. Szilveszter éjszakáján velük mulatnak éjfélig, akkor a cigányok elindulnak újévet köszönteni, a legények pedig nyakukba veszik a falut és elindulnak *angyalozni*.

Egyik háznál egy nagy *tuskót kötnek az ajtóhoz*, hogy mikor kinyitják az ajtót, az *angyal* ajándéka beessék a házba; másik háznál a *szamarat kötik a kilincshez*, hogy a gazda ne tudja kinyitni az ajtót. Különösen az *utcaajtók, kapuk* elvívésében telik az angyaloknak nagy örömük. Sokszor

bizony úgy elteszik szegény gazdák ajtóit, hogy két-három napig is keresniök kell, míg végre valamelyik szomszédnál a *hijuban* vagy a falu valamelyik diófáján megkapják.

Petriben általánosan elterjedt hiedelem, hogy aki újév első napján dolgozik, az egész évben szorgalmasan fog dolgozni.

Az angyalok már éjfélkor gondoskodnak arról, hogy az újév első napját a gazda valahogy el ne lustálkodja. Éppen ezért ha nagyobb dolgot nem is tudnak végeztetni vele, legalább felviszik a szekérét a kertbe, megrakják kóréval, hogy reggel a gazda két biállal is alig tudja lehozni, vagy a *forráshoz* közel lakóit behúzzák a forrás közepébe, hogy ezáltal a szomszédok is, akik segítenek neki kihúzni, munkára legyenek kényszerítve.

Az *eladóleányoknak* első dolguk újév hajnalán vízért menni, mert *aki elsőnek meríti ki az aranyos vizet, az megy hamarabb férjhez*. Mivel minden kútból csak az első merítheti ki az aranyos vizet, igyekszik a kutat beszórni polyvával, hogy az utána jövők lássák, hogy az aranyosvíz ki van merítve.

Hajnalban megindulnak újévet köszönteni: a pásztorok furulyázva, a disznópásztorok dudálva, a kocsisok csengővel, a béresek ostoraikat, karikáikat csattogtatva, a kovácsok vasat ütve.

Az újévi köszöntőket minden háznál fogadják már csak azért is, hogy nehogy leány legyen az első, aki átlépi házuk küszöbét, mert az szerencsétlenséget hoz. A köszöntőket a gazdasszonyok frissen sült pánkóval kínálják.

Lejegyezte: *Pósta Borbála és Erzsébet*, mindkettő fg. tanuló.

24. Nagysármás.

Andrásnapja. Andrásnapján a leányok egész nap böjtölnek és böjtöltetnek egy fekete tyúkot is. Éjszakára pedig sőt tesznek párnájuk alá és ráfeküsznek s megálmodják, hogy ki lesz a férjük. Lefekvés előtt a fekete tyúkot jól elverik. Hogy a sónak s a fekete tyúknak mi az értelme az andrásnapi hagyományban, azt többtől is kérdeztem, de nem tudták megmagyarázni. Tudniillik, már csak elvétve akad egy-egy leány, aki ezt megteszi, mert ha megtudják hogy böjtölt, akkor kicsúfolják s valamennyien gúnynevet adnak neki.

Kántálás. Karácsony szombatján, mielőtt szürkülni kezd, megindulnak a kántálók s az egész falut bejárják, keservesen énekelve a megszokott karácsonyi kántáló énekeket. A fiúk külön és a leányok is külön járnak, de mostanában a leányok csak nagyon ritkán indulnak kántálni.

Két kántáló éneket ismernek és énekelnek:

1. Paradicsom szegeletbe
Aranyszőnyeg leterítve, stb.
2. Mennyekből az angyal, (vagy Mennyből az angyal) stb.

Mielőtt elkezdenének énekelni, az ablakok alatt mindig megkérdik, hogy:

Az Úr Jézus Krisztus
Születését ünnepeelve
Megengedik keetek (vagy keetek),
Hogy énekejjünk
Az Ő dicsőségire ?

Ha a válasz: „megengeggyük“, akkor kántálnak. Bemenne a házba, köszöntőt is mondanak; ezt nem közlöm, mert a zsoltárból a kántor által betanított verseket mondják el.

Következik az úgynevezett *csankahét* (csonkahét), amikor igyekeznek minden háznál minél több paszulyt enni, mert azt tartják, hogy a paszuly a szegénység étele és minden szegénységük maradjon az őszendőben, az újévben pedig álljon elő a gyarapodás. Ugyanígy tesznek a majorsággal is.

Az esztendő kakasokat levágják és új kakast vesznek, vagy ha volt fiatalabb kakas, akkor azt hagyják meg, tudniillik azt mondják, hogy a régi kakas igen sokat kapart hátra és igen sokat kukurigolt s egy csomó faldosó vendéget hozott a házhoz, s ezért le kell vágni, s fiatal kakast kell hagyni, hátha ez nem fog annyi bajt hozni a házra (Egy öreg 78 éves néni mondta. Székelyné, Kétsor).

Újév előtti este szokásos az ólomöntés. A palacsintasütőbe ólmot tesznek és izzásig hevítik. Azon bizonyos formát vesz fel, miután megolvadt és az öreg néni melléülnek és *magukban mondanak valamit s jósolnak* a formából és pedig ha *koporsó* alakú az *ón*, akkor valaki a háztól biztosan meg fog halni. Ha *bölcső* alakú, akkor gyermek fog születni, ha pedig *bokor* alakú, akkor bokros lesz a búza, stb. Minden formára találnak ki valami magyarázatot.

Egy másik szokás a *vízmerítés*. A leányok vagy özvegyasszonyok, *akik férjhez szeretnének menni*, tizenkét óra előtt merítenek vizet a kútból és beviszik a házba. Eközben nem szólnak senkinek semmit. Már azelőtt egy órával elkezdene imádkozni, hogy a jó Isten rendeljen számukra is valakit, hogy ne legyenek olyan árvák. A kútból merített vízből vesznek egy pohárral és a pohárba tesznek egy olyan gyűrűt, amely rövid ideig tartó mátkaságban volt házaspáré s kezüket a lányok homlokukra téve, egy külön szobába elhúzódnak és folyton a gyűrű közepibe néznek s meglátják a leendő vőlegényüket. Sok asszony meg mer rá esküdni, hogy meglátta a leendő férjét.

Gulyahajtás. Újév reggelén már három óraker elindulnak csattogtatni a legénykék és a gyermekek. A derekukra csengőket kötnek s kezükbe ostort vesznek s mindentüvé ellátogatnak, mintha ökröket és birkákat hajtának, elkezdene táncolni a csengősök, a pattogatók pedig csattogtatnak s ilyen módon kiabálnak: Ha Pajkos, Bodor, Csokros, nye, nye vizes, csá Szekfű, ha Viala, ha Bodor, nya, lá sztrungá, nya, stb.

Ha nem kel fel a gazda és nem kínálja meg kaláccsal és pálinkával, akkor elviszik az ekéjét, szekerét, villáját, szánját stb. A marháit kikötik a kapuba s ha van lova, kicsapják az útra. A kaput kiveszik sarkából (a kapusarkát letörik) stb. s végül odakiáltják a gazdának:

Ha nem adnak kalácsot,

Az ablakjak alá k...lok, stb.

Újévben csillaggal járnak a román és a környékbeli magyar gyermekek, de persze ezek is románul énekelnek, a feldíszített csillagot többször lehajtják a földre, majd ismét felállítják.

Farsang. A farsangban a legdivatosabb szokás a „maszkurának“ való felöltözés. Például felöltöznek kéményseprőnek, eladó leánynak, beszegődni akaró cselédnek, „Sánta Lázár“ hírhedt cigánynak (a nép hite szerint gyer-

mekeket fogdosott), aki azokat a gyermekeket, akik nem fektüdtek le, megveri, vagy elviszi. Persze ez sohasem történik meg, mert az apa mindig kiváltja gyermekét. Felöltöznak *télapónak* is. Legtöbbször rongyosak, fázósak s bekérezkednek melegedni. Többen vannak és csoportosan járnak. A télapó hosszú csepűszakállat ragaszt magának, fehér kucsmát tesz a fejére s kifordított fehér mellrevalót vesz magára, román fehér harisnyát hűz fel és ami a legérdekesebb a *télapóban*, az *apók*, vagy *ahogy némely háznál nevezik: a fehér emberek, akik nyáron a bodzafában, a kertek hátuljában rejtőzködnek el*, a ház asszonyát és leányát is megtáncoltatják, pattogatva ujjakkal. Ez a tánc rendesen a gyorscsárdás. Ha a házi ember ezt nem engedi meg, akkor a *télapók* egymásközt táncolnak.

Egy másik érdekes szokás a *székelyezés*, ami csak most egy pár éve jött divatba. Holmi nagy fekete csizmákat s rongyos székely harisnyát s fehér lobogós inget vesznek fel a kabátra. Az ingre pedig székely mellényt, a fejükre kis pörge kalapot tesznek, az arcukra pedig álarcot és nagy fene fogakat csinálnak pityókából. Itt már nagyobb csoportról beszélhetünk, mert egy elárvult székely család keres téliszállást. Ott van köztük az apa, az anya, gyermekek: fiúk s leányok. Az anyát legtöbbször Trézsinnek vagy Penzsinek hívják. Az apa a háznép előtt megdöngöli Trézsit azért, mert elpazarolta a vagyont. Az egész alakoskodás szépsége és vídamsága azon múlik, hogy van-e a házigazdának találékonysága, hogy a *székelyeket* alaposan kiforgassa beszédjükből, úgy, hogy a végén vagy gazduram lesz a *számár*, vagy a székelyeket *titulálja* (nagyon használja ezt a kifejezést a sármási nép) félkegyelműnek. 1939 január 9-én figyeltem meg egy ilyen székelyező farsangi csoportot, akik közül csak kettőt lehetett felismerni, a többi olyan ügyesen játszott, hogy nem lehetett rájuk ismerni.

Lejegyezte: Herman János, teol. hallg.

25. Vista.

Vistában is, mint mindenütt, nagy készülődések vannak karácsony előtt. Készülnek erre az ünnepre kicsik és nagyok egyformán. A karácsonyi kántálásoktól már advent első hetében hangosak a hajlékok (Hamarabb nem szabad, mert *gyöttyes* lesz a kender.). Elérkezvén az ünnep előestéje, a leányok, gyermekek, idősebb nők elindulnak kántálni. A leányok a fonóháznál gyűlnek össze és a „fonóházat kántálják” fel először. Innen elmennek, mindenik leánybarátjuk házáat sorra veszik és mindenütt kántálnak. Kántálás végeztével egy leány beköszönt, aztán bemennek a házba s letelepedve ott, a házigazda őket borral és téstáival kínálja meg. Mindenikből keveset használva, tovább mennek. Útra semmit sem kapnak, csak épp azt, amit a háznál elfogyasztanak. Idősebb nők, gyermekek szertelenül összejárvák a falut és felkántálják ismerőseiket, rokonaikat, barátaikat.

Ünnep előestéjén csak nők járnak kántálni. Ünnep elsőnapján este kántálnak a férfiak. Ez az este az övék. A legények a férfiakkal (*emberekkel*) vegyesen járnak kántálni. Utcák szerint (Alsó-utca, Hidegkút-utca, Kis-utca, Cserép-utca, Széláj, Selymék) beosztva elindulnak a csapatok és minden házat *kivételesen* felkántálnak. Kántálás után „beköszönt” egy élteesebb

férfi. Erre a házigazda kijön és behijja őket. A kántálók bemennek, letelepednek. Előkerül a bor és a kalács. Keveset fogyasztanak és tovább mennek. Más fizettségük nincs.

A cigány az első napján a reggeli órákban elindul köszönteni az első legények vezetése mellett. A cigány fizetése egy kevés ital, amit a háznál elfogyaszt. Zsákjába, amelyet az első legény, vagy egy fiúcska hordoz, kalácsot tesz a háziasszony. Ebből egy meghatározott mennyiség (kb. hatvan darab) a cigányé, a megmaradt kalácsot elsőnapján, vagy másodnapján este, éjfél körül a táncban lévőeknek kiosztják.

Bellehemesek nem járnak. Ezt a játékot a vistai nem ismeri még eddig.

Istvánözds, jánosözds legények között nem szokás. Névnepozásuk minden különösebb dolog nélkül zajlik le. Rendszerint egy ivásra való jó alkalom ez.

Aprószentek ünneplése hozzátartozik a karácsonyi ünnepekhez. Legények aprószentekelésé botozással jár. „Aprószentek Dávé, Dávé” mondogatása közben egymást jól elverik. E napon ér véget karácsony ünneplése.

Bartha Erzs (29).

Lejegyezte: Simon Andrács.

26. Zsombok.

Andrácsnapja. A leányok bőjtölnek vagy a hajnalcsillag feljöttéig, vagy pedig másnapig. Az úgy sikerének érdekében ajánlatos bibliát olvasni és imádkozni. Este két karéj kenyeret a párna alá tesz a leány s amikor lép fel az ágyba, a következő verset mondja:

Ágyfa léplek,
Szent András kérlek,
Jelentsd meg nekem,
Ki lesz a férjem.

Ruzsa Gazsi Gyuri István (26).

Bandázds (Leírása megjelent Jankó János: Kalotaszeg magyar népe c. művében 169—180 l. Kalotaszentkirályról és Zentelkéről „Bejárólegények” címen).

Karácsony előtt négy héttel gazdaság és kor szerint kiválasztanak négy első legényt és miután a táncteremből mindenki kimegy és csak a négy kiszemelt legény marad bent, megkezdődik a *szavalás*. A terem ajtajánál álló legény egyenként engedi be a kinnlevőket. Csak arra a négy legényre lehet szavazni, aki bent van. Mikor melyikre szavalnak, az hűz egy vonalkát az előttelévő papírra. Amikor mindenki szavalt már, összeadják a vonalkák számát. Akire a legtöbb szavazat esett, az az *első gazda*, az utánakövekező a *második gazda*. Ezután választanak két pandurt. A pandurválasztás ugyanígy folyik le. Éppen így folyik le a választás a kicsi, még nem konfirmált legények között is, azzal a különbséggel, hogy a közülük megválasztott csak néhány liter bort visz, míg a legények két-három vederrel, de azért ők is éppen úgy hitelbe veszik, mint a nagyok. Az erre a célra vásárolt bor árát a karácsonyi tánc bejöveteleiből egyenlítik ki a hitelező gazdánál.

A *gazda teendői* már jóval az ünnepek előtt megkezdődnek. Az ő feladata a ház elkérése az ünnepi tánc részére, a cigányok megfogadása. Mint gazdának, a legnagyobb tekintélye van. A kántálás ideje alatt ő az, aki fel-

ügyel arra, hogy a legények ne rugjanak be nagyon s ebből kifolyólag ne legyen rendzavarás. A pandurral együtt ő viszi haza december 29-én a cigányt. Régebben, az *őkorban* kicsaphatták a rendetlenkedő legényeket (megfenekeítették).

A *pandur*: teljesíteni tartozik a gazda parancsait.

A *hívogatókat* a többség választja egyidőben a gazda és pandur választásával.

Kántálás. Első napján, a délutáni templomozás után beáll a tánc. Szürkület után a leányok hazamennek, a legények pedig, akik között ott van a két gazda és a két pandur, elindulnak kántálni. A kántálást a pap házában kezdik; kint az ablak alatt elénekelik a „Krisztus Urunknak áldott születésén” kezdetű éneket. Az ének után a paphoz és a tanítóhoz bemenve, gazdátársaiknál kívülről kérdik: „Jóestét gazduram, egy pár vers énekkel megfogjuk tisztelni, meghallgatják-e?” Ha erre az a felelet, hogy meg, akkor bemennek s a gazda elmondja a karácsonyesti köszöntőt. A pap után a tanító házában tisztelik meg. A paptól és a tanítótól kapott kalácsokat a falu piacán felszeleltetik és elosztják. Ezután két részre oszlanak. Az egyik rész megindul az Alsözegbe, az utca jobboldalán, a másik rész pedig az Egellőn az utca baloldalán. Szigorúan csak az utca egyik oldalán mennek úgy, hogy körülbelül éjfél után egy óra körül a Felsőzeg végén találkoznak. A legények után mennek a cigányok. A cigányokat követik a kicsi legények s az ők cigányaik. A cigányok nem tartják meg azt, hogy csak az egyik oldalán menjenek az utcának, hanem keresztbeveszik azt, hogy mindenkihez eljuthassanak. Ez azonban ritkán sikerül.

A kántálókat abban az esetben, ha nem hívják be, az ablakon kiadott kaláccsal tisztelik meg. Az így kapott kalácsokat a zsákba gyűjtik össze. Azt a legényt, aki a zsákot hordozza, *legény számrának* hívják. A cigányokkal is jár három-négy legény, akik közül egy, miután a cigányok elhagydülnek az ablak alatt az említett egyházi éneket, elmond egy karácsonyesti köszöntőt. Van *cigány-számr* is, az tudniillik, aki a cigányoknak adott kalácsot gyűjti össze. Ha a zsák megtelt vagy nehéz, leleszik egy háznál és felírják, hány maradt ott. A házból aprószentek napján gyűjtik össze. A legények által összegyűjtött kalácsból fizetik a cigányokat (A cigányok fizetése: négyezer lej, húsz véka krumpli, két véka paszuly, két kalangya kender, 150 kalács és minden táncoló után 20 lej. Azonkívül étel és ital, amennyi beléjük fér).

Amíg a legények kántálnak, a leányok utcánként egy egy házhoz összegyűlve elkészlik a hívogató botot, amely szekerce formájú. Minden leány aggat reá annyi szalagot, ahányat akar, régit, újat, amit nem féltének.

Kántálás után két óra körül a legények elmennek táncbáhvni a leányokat. A leányok lefeküdve ugyan, de várják őket s miután a szokásos idővölés: „Jó reggelt kívánok, erejükre, egészségükre kívánom az éjszakai nyugodalmat”, „Hasonlóképpen kívánom nektek is”, elhangzik, azonnal felkel és indul a táncba.

A tánc virradatig tart. Templomozásig, aki akar, lefekhetik, csak a két pandur és négy hívogató nem, mert ők korán reggel elmennek ahhoz a házhoz, ahol készítették a botot, elkérik és utcánként két-két hívogató legény (nagyok közül is kettő, kicsik közül is kettő) minden leányos házhoz bemegy és elmondja a következő hívogatót; egyik háznál az egyik, másnál a másik mondja:

Krisztusnak hívei boldog keresztyének,
 Nem mai dolog ez, amit most elbeszélék.
 Hisz mindnyájan jól tudjuk azt a régi csodát,
 Hogy Isten elküldte földre a szent fiát,
 Mert miként a próféták jövendölték vala,
 Teljesíté azt az Isten akarata.
 Egyetlen szent fiát küldötte a földre,
 Hogy a bűneikből őket megtérítse.
 Ezerkilencszázharmincnyolc év telt le már azóta,
 Hogy megszületett nekünk világ megtartója.
 S ezen nevezetes napot ünnepli a világ,
 Amelyben megnyertük lelkünk megváltóját.
 Még a fényes nap is szebben süt le máma,
 E szép karácsonynak dicső hajnalára,
 Amely emlékeztet arra a szent időre,
 Midőn az Úr Jézus szállott le a földre.
 Adjunk ezért hálát a mi Istenünknek,
 Hogy megadta érnünk ezen szent ünnepet.
 Adja, hogy békében tölthessük el eztet,
 Elvárva Istentől boldog jövendőnket.
 Magukat pedig mindnyájan áldja meg,
 Szívüket a vágytól örömmel töltse meg.
 Őrizze a bajtól, őrizze a kártól,
 Határukat pedig szörnyű csapásoktól.
 Adjon hosszú életet legjobb egészségben,
 Örömet, boldogságot a földi életben.
 Köszöntő versemnek már végére jártam,
 Mondjam meg már azt is, mért ide fárattam.
 A zaoboki egybegyűlt ifjú legénysereg,
 Kéreti általam ama kegyelmüket,
 Engedjék lányukat velünk táncba jönni,
 Hol nagy boldogságban fog majd részesülni.
 Bántódása nem lesz, Isten, ember látja,
 Ifjúseregünknek ez a kívánsága.
 Kívánok sok boldog ünnepi napokat
 Áldja meg az Isten mindnyájan magukat.

Gál Jankó Gyula (16).

A vers elmondása után esznek, isznak, amennyit el tudnak használni. Legtöbb helyen muskátli, vagy más virágot kapnak, amelyet kalapjuk mellé tűznek. A hívogatás körülbelül az istentisztelet idejére ér véget, amikor a hívogatók is felszalagozott botjukkal együtt a templomba mennek. A tánc ebéd utántól folytatódik 12 vagy 1 óráig. A kicsi legények már kilenc óra felé befejezik.

Szent István és Szent János köszöntése össze van kötve a leányok táncba hívogatásával. Másod- és harmadnapján az ünnepnek a nagy leányokhoz csak a nagy legények s a kicsikhez csak a kicsi legények mennek, elmentében az elsőnap ünnepi köszöntővel egybekötött hívogatással, amikor ugyanis a hívogatók minden családhoz bemennek.

A hivogatókat borral, pálinkával, kaláccsal szívesen megvendégelik.

Aprószentek napja még ünnepszámba megy. A tánc hajnaltól éjfélig, sokszor éjfélutánig tart. Aprószentek napján bontják szét a hivogató-botokat. Ezen a napon szedi össze a cigány fizetését a gazda.

Az ünnep tulajdonképpen befejezése 29-én történik. Ekkor viszi haza a gazda és a pandur a cigányokat (Almási vagy hunyadi cigányok szoktak Zsobokra menni.). A cigányok a maguk falujában alaposan megvendégelik az őket hazakisérő legényeket.

Szilveszter estéjén 10—12 óráig szól a harang. Tizenkettőkor a leányok kimennek a kúthoz, belenéznek és akinek az arcát a kút vizében meglátják, az lesz a férjük. Ismeretes még a *hagymanaptár* és az *ólomöntés*. Régebben este tizenegy óra tájban annyi hasábfát tettek az ablak alá, ahány családtag volt s a hasábokat elnevezték a házban lakók nevével. Ha az újévre virradó éjszakán valamelyik eldőlt, úgy hitték, hogy az, akinek a nevével viselte, abban az évben meghal. Ma már nem csinálják, mert a legények élcelődésre használták fel ezt az alkalmat és ha nem tudtak bejutni az udvarra, dorongokkal és kövekkel igyekeztek ledönteni a felállított fahasábokat, amíg rá nem jöttek a dolog magyarázatára, nem egyszer nagy riadalom támadt egy-egy családban.

Újév reggelén a templomból kijövet előbb valaki a község nevében *megszólítja* (felköszönti) a tiszteletes urat, melyre a pap pár szóval felel. A pap szavaira Ruzsa Gazsi Gyuri István az idén egy 31 versszakos verses köszöntővel felelt.

Újévkor vagy pedig az újévet követő első vasárnap megy végbe a *pásztorfogadás*. Egyik gazdánál összegyűlnek azok, akiknek bivalyuk, ökrük, pirostehentük, juhuk, vagy disznójuk van és közös megbeszélés alapján meg tárgyalják az új pásztorjelölttel a fizetési feltételeket. Miután az alkú megtörtént, közösen bort rendelnek és azt éneklés közben elfogyasztják. A pásztor fizetése pénzből és gabonafélékből áll, azonkívül kap kendert és fát. Ezzel szemben a pásztor kötelessége mind télen, mind nyáron teljes felelősséggel vigyázni a reábizott nyájra, illetve csordára.

Fonó. A fonó már karácsony előtt a tél beálltával megkezdődik és januárban folytatódik, több fonóházban. Miután az összes leányok elmennek a fonóba, a legények is, akik addig az utcán itt-ott egymásközt beszélgetnek, bemennek. Rendesen négy-öt egyszerre. Egy közülük, aki idősebb, összeszedi az orsókat a leányoktól és mindenik legénynek ad egyet-egyet. A nála levő orsót mindenik legény megmutatja a leányoknak, hogy mindenki tudja kinél van az ő orsója. Ezután következik az orsó kiváltása (Ritkán lámpaoltással egybekötve, hogy ne kelljen szégyelnie magukat.). A leány megcsókolja a legényt, vagy csak megöleli és visszakapja az orsóját. A legény, ha tetszik neki a leány, leül mellé, esetleg az ölébe is veszi.

Fonóbeli játékok. Mit ehetnél? Lásd: Farnos, azzal a különbséggel, hogy nem gyümölcs, hanem *lé* (leves) nevet használnak. Pl. *szilvalé*, *bugyókalé* (burgonya), *kőmindlé* stb. Egyébként a játék lefolyása megegyező.

Megy a kosdr. L. Farnos.

Szembekötődsdi. Az ismert formában.

Bakföltty. Az ismert formában.

Mit igérsz a kirdlynak? Fiúk, leányok körbetűlnek és a játékvezető

mindenkitől egyenként megkérdezi, úgy hogy más ne hallja, hogy mit ígér a királynak. Erre mindenki azt felelhet, amit akar (Bárányt, vasgereblyét, kicsi székét stb.). Miután már mindenkit kikérdezett, odaáll a király és hangosan mondja: Felséges királyom, izenetet hoztam. A király erre azt feleli: Halljam! Ezután a játékvezető átadja az ítéletet: ez ezt ígért, az azt stb. Ha valakinek az ígéretét elfelejtette volna, visszamegy és még egyszer megkérdezi. A fontos az, hogy minél mulatságosabb legyen.

Házasodik a zsidó. Ketten játszdják. Az egyik egy tál vízbe dugja az arcát és miután, mint címet bemondja a vízbe, hogy „házasodik a zsidó“, kérdi a felelőtől, „kit vesz el?“ A felelet erre az, hogy a vereshagymát. „Elméssz a lakodalomba?“ — kérdi tovább. Ha azt mondja, hogy nem, akkor a tál vizet a szeme közé önti.

Ha farsang érkezik a fonóba, a leányok énekelni kezdenek, a farsang pedig táncol (ugyanígy az asszonyoknál is). A farsang nem szól egy szót sem, az a fontos, hogy ne ismerjék fel. A fenti játékokat olyankor játszá, amikor egyéb szórakoztató játék nincs. Az asszonyok, szokásukhoz híven, valakit csépelnek. Rendesen ilyenkor tárgyalják meg a házasulandók sorsát.

Farsangi alakoskodók. A legények felöltöznek leányoknak azzal a különbséggel, hogy minden ruhadarabot fordítva vesznek magukra. Arcukra vagy álarcot (papírból) tesznek vagy befestik pirosra-feketére. Répából fogakat raknak. Sokszor lakodalmi menetet alkotnak, vőlegény, menyasszony, pap stb. Természetesen egy szót sem szólnak, a pap is mikor esketi őket, csak morog.

Keresztelő. Egy legény zsidópapnak öltözik hosszú, fekete szoknyába, fejére széleskarimájú fekete kalapot tesz, kezében vastag könyvet tartva mormol. Mellette halad az asszony, ki kezében viszi a kisgyereket (egy bábu), a menethez tartozik a bábaasszony is. Minden fonóházba bemennek.

Cigánynak öltöznek, rostával, üsttel rongyosan, arcukat befeketítik, lábukon bocskorral (bocskort csak ilyenkor szabad felkötni, máskor csizma dukál.)

Mesemondás nem igen szokásos a fonó alkalmain, babonás cselekvések közül pedig csak a *bábikót* gyakorolják. A bábikó abban áll, hogy a legfinomabb szöszből három kis csomót gyúrnak össze, egysorba állítják és aszerint, hogy fiú csinálja-e vagy leány, a két szélsőt fiú vagy leány névre kereszteli. A középső mindig az, aki csinálja. Miután ez megtörtént, a középsőt meggyújtja, mire az felszáll a levegőbe, magával rántva vagy egyik, vagy másik csomócskát. A felrántott csomócska nevű legény, illetőleg leány lesz a jóslást végző párja. Ha egyedül száll fel, akkor egyedül éri meg a következő farsangot.

Lejegyezte: *Kupa István* ref. tanító
és *Makkai Endre* teol. hallg.

VII. Maros-Torda megye.

27. Alsóbölkény.

Téli néphagyományaink kezdete a nov. 30 iki *Andrásnapjához* fűződik. Férj- és a férjhezmenés tudakolása.

Karácsonykor a regélés, betlehemezés ismeretlen. Elterjedt szokás a karácsonyfagyújtás és ajándékosztogatás, úgynevezett *angyaljárás*. Az *istvánozás* és *jánosozás* ismeretes ugyan, de ekkor csupán egyszerű, meleg kívánságokkal éltetik a ház urát.

Szilveszter estéje a legmozgalmasabb. Szürkületkor *aranyos csitkó* vivés. A keresztszülők ajándékozzák meg a keresztyerekeiket kisebb-nagyobb csomagokkal. Pogácsa, alma, csokoládé s főként dió a csomag tartalma. Az ajándékozás a keresztyerek konfirmálásával befejeződik. Éjfélkor harangzúgással búcsúztatják az ó-esztendőt.

A harangozás idején a fiatalság a patakba siet, hogy lemossa magáról egy év bűnét, hogy az újév tisztán kapja őket. Ugyanekkor szokásos leányos házaknál a *tükrörbe nézés*, melyet a sütőkemence szájába helyeznek. Megvan a *gombóc főzés* szokása is.

Csontrakogatás. Advent kezdetétől meggyújtik a leányok a majorságcsontokat. Éjfélkor megnevezik, más-más férfi nevét adván mindegyik csontnak és körbe rakják a konyha földjén. Beengedik a kutyát és megfigyelik, hogy az melyik darabot kapta el.

Ez éjjel egyetlen családban sem engedik a tüzet leszakadni, mert ellenkező esetben az új évben meghal valaki.

Lejegyezte: *Fodor Mária* tanárjelölt.

28. Ákosfalva.

Andrásnapi és katalinnapi hiedelmek. A legény meg kell, hogy bőjtölje Katalin napját, a leány Szent András napját, hogy meglássa, ki lesz a jövőbelije. Egész nap nem eszik semmit, vizet se iszik. Este kiveszi a bal lába alól a kapcát s a feje alá teszi. Megteríti az asztalt, tesz fel két tányért, két kalánt, két villát s meglátja álmában az asztalánál a jövőbelijét ülni.

Karácsonyesti hiedelmek. „Este egy vásott fakalánt kell átfúrní a közepén. Éjfélkor, mikor templomoznak, el kell menni vele a templomajtóhoz. A fakalánra fűrt lyukat a kulcslyukára teszi s azon keresztül meglátja az ördögöket rostán, seprűn, varizslón. Ha van valaki ellensége, azt is meglátja az ördögök között.

Karácsony éjfélin a férjhezadó leány, vagy házasulandó legény leveti ballábáról a csizmát, kimenyen a disznópajtához s a csurdé lábával meg-

rugja a pajta ódalát. Erre a disznyó megébred és durrag. Ahányat durrag, annyi esztendő mulva menyen férjhez, vagy házodik meg az illető. Ha egyet, akkor még abba az esztendőbe.

Kardcsonyi hiedelem. Karácsony első napjától számítva tizenkét napig amilyen az időjárás, olyan időjárás lesz a következő év egyes hónapjaiban.

Őesztendő estéli hiedelmek. „Őesztendő éjjelén a gazda a karát tegye a hátához s ott egy seprűre kössön kilenc bogot, aztán békunyt szemmel menjen a pajtához, a pajta ódalát a seprűvel ha megfélezi, a marhák megszólalnak s elmondják, hogy abba az esztendőbe hogyan kurálták őket s megverték-e? (Igy lehet megtudni, hogy a szóga milyen vót.)“

Ismeretes a hagymanaptár. — A fahasábállítás szokását is gyakorolják.

Újévi hiedelmek. „Újév reggelin az itatócseberbe egy ezüst koronát kell tenni s arról megitatni a marhákat, hogy abba az esztendőbe ne érje őket betegség. — Újév reggelin mogyorófa gúzszt kell csinálni s a tyukaknak abba enni adni, hogy tarcsanak össze s tojjanak egy heré. — Újév reggelin a házat az ajtótól befelé kell seperni, hogy a szerencse bennmaradjon a házbo. — Újév napján nem szabad pénzt kiadni, mert fojton csak kiadás lesz abba az esztendőbe.“ — Tyukhústilalom.

Húshagyókeddi hiedelmek. „Húsajókedden a hamut, kivált a kürtöskalács hamuját, mind el kell tenni s tavasszal, mikor a káposztamagot elvetik, réja kell szitálni, hogy a bolha ne egye meg a káposztát.

Húsajókedd estéjén a vacsarából, mindenféléből egy kicsit (kürtöskalács hús, pánkó, bor, leves, szócs stb.) egy korondi fazékba kell tenni. A fazakat a kakastüllőre kell kötni s mikor eljő a vetés ideje, a búza közi kell keverni, hogy a madarak ne egyék a búzát.“

Lejegyezte: Gdll Károly teol. hallgató.

29. Csittszentivány.

Andrásnap. Kizárólag a leányok hagyománya a bőjtölés és az ezzel kapcsolatos eljárások, meg az asztal megterítése.

Szilveszter éjszaka. 1. **Galuskafőzés.** Ez másutt is ismeretes. Itt csak annyit kell megjegyeznem, hogy pontosan 9 galuskát főznek meg és *nemcsak a leányok, de a legények is*, akik számára a galuskát vagy egyik szomszédjuk, vagy egy leánybarátjuk készíti el. Ennek oka az, hogy e faluban kevés a legény. 2. **Önöntés.** Ezt is gyakorolják a legények is. 3. Nyolc legénynevet írnak cédulákra, a 9 ikre pedig egy koporsót rajzolnak. A cédulákat lefekvés előtt a párna alá dugják. Álmából felébredve a leány kétézen megfordítja a párnát s mindannyiszor tovább folytatja álmát. A harmadszori felébredéskor álmosan kihúzza egy cédulát. A ráírt nevű egyén lesz a férje, ha pedig a koporsót húzza ki, akkor abban az esztendőben meg fog halni (Természetesen az éjféli harangozás előtt végzik el ezt a hagyományos műveletet, az újévben már nem érvényes). 4. Mielőtt a leány lefeküdnék, sót, kenyérbelet tesz egy kis papírba vagy asztalkendőbe és a párna alá dugja. Az újévben felébredve kimegy az udvarra, anélkül, hogy valakihez egy szót is szólna és háromszor megkerüli a kútat, mindannyiszor belenéz a kútba s a harmadszori belenézés után, akinek az arcát véli látni a kútban, az lesz a férje. 5. Őesztendő éjje-

lén egy rövid ideig való alvás után, álmosan az udvarra megy s a léces *kertnél* megfog egy karót. A karó, illetve lécs hosszúsága, görbesége, kicsisége és egyenessége elárulja, hogy a jövődöbelije hosszú, löcsös, zömök stb. lesz. Ezt a legények is gyakorolják. 6. Őszkendő éjjelén hasogatott fát visznek be a házba. A leány — aki ezt a műveletet végzi — párosával megszámolja a fadarabokat. Ha egy darab fennmarad, tehát páratlan lesz, abban az évben nem megy férjhez, ellenkező esetben igen. 7. A disznóól hiedelme. 8. A leány koszorút csinál elfonnyadt őszi vagy téli virágokból, s hajnalban 4–5 óra között (tehát már az újévben) ezt a fejére téve, a Maros felé veszi útját. Útközben óvakodnia kell, nehogy valaki szembejövő megszólalásra bírja. A Marosnál kezével keresztet vet s fejről a koszorút a vízbe dobja. Aki ebben az évben a koszorút kifogja a vízből, az illető leánynak férje lesz. 9. Újesztendő reggelén a leány kimegy az útra, s ha a legelső szembejövő férfi, ennek neve megmutatja a jövődöbelije nevét. Pl.: ha a férfit Gálfi Ödönnek hívják, akkor a jövődöbeli Ödön nevű lesz.

Az őszkendő éjszakájával kapcsolatban még meg kell említeni két dolgot. Pontosan 12 órakor a toronyban harangoznak s ekkor összegyűl a falu népe, hogy énekléssel és a tanító beszédével elbúcsúzzanak a haldokló őszkendőtől és hitet nyerjenek a bekövetkezendő esztendőre. Továbbá a beállott újesztendőben egynéhány legény a toronyból éneklél el ezt az éneket: Ez esztendőt megáldjad.

Újesztendő. Újesztendő reggelén *asszonynéppel találkozni* először, szerencsétlenséget jelent. *Üres kancsóval* bemenni valakinek házába, szintén szerencsétlenséget jelent a házbeliekre nézve. — Karácsony és újév közötti napokon *nem jó növényi ételeket enni* (paszuly, káposzta, tök, krumpli stb.), mert *külises* lesz tőle az ember. Hasonlóképpen *nem jó újév reggelén majorsághúst enni*, mert a tyúk is hátrafelé kapar és mert a szerencse elrepül, mint ahogy a szárnyasok is repülnek. Hasonlóképpen *nem jó nyúlhúst enni*, mert a szerencse elszalad. De disznóhúst kell enni, mert a disznó előre túr s ez előrehaladást jelent.

Hamvazószerda. 1. A legények még szürkületben elindulnak — többnyire leányos házakhoz — s egy korondi fazakat, amelyben hamu, tollu, tüveg-szilánk stb. van, a küszöbhez vagy pedig a pitvarhoz vernek. Ez csak mint tréfás hagyomány szerepel. 2. Ugyanezen a napon, de már virradatkor a szomszéd házakba el kell menni egy fazék hamuval, melynek tetejére búza- vagy málélisztet szórtak. Ezzel a kiáltással: „Meghoztam a lisztet!” beleöntik a hambárba a liszt közé. Ez is csak tréfás cselekmény. 3. A gyermekek és legények a leányosházakhoz vagy máshová mennek. Benyúlva a házba, ezt mondják: „*Eljöttem a hammas zsákért*”. A hagyomány szerint a házbeliék valamelyik tagja, többnyire fehérszép, rácsap egy seprővel s azt mondja: „Na, gyere, adak neked hammas zsákát, bújj be az ágy alá, ott megkapad”. A legény vagy gyermek az ágy alá bújjik s mire kijön, megkínálják süteménnyel, pánkó-, kürtös-, lepény- és borral. 4. Egy szalmatekercsből emberi alakot, *bubd* csinálnak, amit kívülről az ajtónyílásának támasztanak, avégből, hogy ez a buba a legelső házbelinek, aki kijön, szembeessék. Ezt is kora reggel csinálják.¹

Lejegyezte: Nagy Ibolyka.

¹ A karácsonyi köszöntők máshonnan ismerősök, az istvánzó ének szövegét is közölték már (Erdély: 1937. 114–6. l.) s ezért nem adjuk közre.

30. Koronka.

András napja A leányok ezen a napon meglátják — mármint az idősebb leányok, — hogy mikor mennek férjhez. Régebben pont tizenkét órakor három-négyen körülfogtak egy kutat és *egy-egy tükröt beletartottak a kútba* és külön-külön mindegyik meglátta benne, hogy kihez fog ő férjhez menni. Azonkívül ezen az éjjel *megálmodják* a férjhezmenés idejét és azt is, hogy kihez mennek férjhez.

Mátyus Elek (81), Székely Eszter (42).

Mikulás nap. A gyermekek — akik jól viselkedtek — kapnak diót, mogyorót, cukrot, babákat és ruhaneműt. Semmi különösebb szokás nincs ezen a napon.

Nem tudják, mi az a *Luca nap*. A fél falut megkérdeztem, míg végre egy öreg emlékezett, hogy fiatal legény korában ezt a napot *szerencsétlen napnak* tartották. Kimentek a temetőbe és ott voltak hazajáró szellemek és megkeresték őket és beszélgettek velük. *Gonoszjáró napnak* nevezték. Este lefekvés előtt bezárták az ajtókat, hogy a boszorkányok éjjel ne tudjanak bemenni.

Mátyus Elek.

Karácsonyi kántálás. Karácsony szombatján két csoport kántál: a gyermekek és legények csoportja. Körülbelül tízes csoportokban mennek házról-házra s éneklük a „Mennyből az angyal“, „Pásztorok keljünk fel“ és más egyházi éneket. Mikor elénekelték ezeket, az egyik beköszönt:

Mennybéli muzsika szó,
Szent anyagi zene.
Ma született Jézus,
Áldott az ő neve.
Három keleti bölcs
Hozott neki ruhát,
Hogy felruhazza
A szegényt és az árvát.

Akkor behívják és adnak nekik 4—5 lejt, bort és kalácsot.

A legények kántálása. A legények is karácsony szombatján a falut járkák, előbb kevesen, később pedig az egész falu legénye csoportosul. Közülük egy-egy korsóba szedi azt a bort, amit kapnak és mikor végeznek, a legutolsó helyen megisszák. Énekelni ezek is egyházi énekeket szoktak.

Mikor énekeltek, beköszöntenek, majd bekopogtatnak. Letültetik őket és borral, kaláccsal kínálják. A bort edénybe gyűjtik, de azért egy pohárral elhasználnak. Még pohárköszöntőt is mondanak: „Adja Isten, hogy e szent estét érijük meg mindannyian örömmel, békével és egészséggel, ezt kívánom!“ Mikor pedig mennek, így köszönnek: „Boldog felvirradást kívánunk a ház népének“.

Istvánok. Karácsony első nap estéjén, István napján összegyűltek a legények és mindenkihez elmentek a muzsikusokkal együtt, csak a Jánosokhoz nem. Bésurrantak az ablak alá és énekeltek:

Mennyi csillag vagyon az égre ruházva,
Annyi jókkal legyen gazda koronája.
Mennyi fővény van a tengerbe zárva,
S mennyi szilva lehull a fákról megrázva,
Annyi jókkal legyen István koronája.

Mikor ezt elénekelték, a *vőfély* békopogtatott a szobába s békőszöntött: „Adja az Isten, hogy élhessen sok boldog István napját örömmel, egészséggel, ezt kívánom”. Akkor, ha béengedte a házigazda, bementek és táncra perdültek és a kinnmaradottak kápszlis pisztolyokkal lödöztek. Mikor a házban mindenkiel táncoltak, kaptak egy kalácsot és egy félliter pálinkát, amit egy legény kis hordóba gyűjtött. A legények közt volt egy szesz- és egy kalácshordozó legény. Az összegyűjtött kalácsot és pálinkát harmadnapján a vőfélyek házánál elmulatták.

Jánosozás. Másodnapján éjfélkor kezdték, mert csak a Jánosokhoz mentek és így míg az istvánózást este hétkor kezdték, ez sokkal hátrább szorult. Az istvánózás korán kezdésének az volt az oka, hogy nemcsak az Istvánokhoz mentek, hanem mindenkihez, aki nem János volt. Másodnapján este a Jánosnál is ugyanúgy énekeltek, mint az Istvánoknál, csak az volt az eltérés, hogy „István koronája” helyett „János koronája”-t fújtak.

Balázs Károly (56).

Aprószentek napja. Régente ezen a napon a gyermekeket elküldötték a rokonokhoz és jó ismerősökhöz, hogy kérjenek mustármagot. Ezek természetesen nem tudták, hogy az mi. A gyermek elment és mondta, hogy (egy kicsi mustármagért küldött édesapám.) Mikor ezt elmondta, a háziasszony vett egy kis vesszőt és *megsuprdlta* ezt mondván: „Aprószentek Dávid, Dávid, éljen a fiad sokáig!” A *suprdlás* után a gyermek kapott diót, mogyorót és egy pár lejt.

Régebben ő-év éjszakáján a legények felmentek a toronyba és elénekeltek az „Ez esztendőt megáldjad” kezdetű éneket.

Újévi szokások: szilveszteri *galuskafőzés*, *fahordás*, *disznópajtarúgds*, *hagymanaptár* stb. Az *aranyos víz hordásának* szokása nálunk is megvolt. Ő-év estéjén a leány vesz egy almát, azt megeszi, kilenc magot papírban a feje alá tesz és így megálmodja, hogy ki lesz az ura. *Újév reggelén* asszonyt nem engednek be a házba, csak férfit. *Újév első napján* a tyúkoknak vasabroncsban adnak enni és azt tartják, hogy akkor egész évben egy helyre fog tojni a tyúk, nem tojik szerte-széjjel.

Farsang. A legszebben öltöző farsangosok a *betyárok*. Két legény felöltözik szépen ünneplő gúnyába és elmegy egy leányhoz, aki fehér szoknyából, szép csipkés kendőből szoknyát ad rá és kötényt köt neki, a kalapjába pedig árvaleányhaját tesz. Magára fekete mellényt vesz. A szoknyát a lábaközt összeakasztják és így betyárszerűen néz ki és a harmadik fiú a *betyár k...* *jának* öltözik és velük megy. Tehát két betyár, egy k... va. A negyedik velük megy és bekéregeti: „Két alföldi betyár a k... jával, beengedik-e?” Beengedjük, mondja a gazda, csak jól viselkedjenek. Bemennek és a betyárok minden leányt a házban megtáncoltatnak, a k... át pedig a házilégények táncoltatják.

Öltöznek még *cigánynak* is. Négyen öten bekormozzák magukat, rongyos

ruhát vesznek és így járnak. Mikor bemennek, együtt táncolnak és ütik a vasat és kérik a foltozni való edényt.

Szoktak öltözni *kecskének* is. Fából faragják a kecskefejet, amely belül üres, egy legény belebúvik és négykézláb megy. A legények mindig bemennek a cigányokhoz és úgy megijeszítik a kézen kötéllel vezetett kecskével, hogy volt eset, mikor az őrmesterhez is felfutottak.

Feldider József (18).

Hamvazó szerda. Tuskóhúzás. A falu legöregebb legényei hamvazó-szerdán reggel ketten húzzák a csutkát minden házhoz, ahol leány és legény van. Ide bemennek. Egyik legény nagy korsóba gyűjti az italt, amit kapnak és egy másik kosárba a kalácsot. A legényes házaktól minden legény csatlakozik és énekelve járják be a falut. Énekük:

Ha még egyszer tizennyolc éves lehetnék,
A lányok közt jobban széjjel nézhetnék.
Keresnék egy olyan igaz szeretőt,
Ki elvárja azt a három esztendő.

A tuskót húzó két legény közül az egyik öregembernek öltözik szürke hajjal, a másik vénleánynak; földigérő fehér haja piros szalaggal két ágba fonva. Mindentüvé bekukkintanak.

Húshagyó, húshagyó,
Engem ugyan ítthagyo.

Azután biztatják a leányt, hogy a jövő húshagyókeddig menjen férjhez. Este, mikor végeznek, letűlnek egy legényes házhoz és ott megeszik és megisszák a keresetét.

Téli fonó. A falu valahány utcájában van egy-egy fonóház, ahová fonni, eselleg varrni járnak. A legények egy este mindegyik fonót végigjárják. Játékok is vannak a nótászó mellett.

Orsóváltás. Ha a legény elveszi az orsót, a leány ki kell, hogy váltsa csókkal. Aki nem váltja ki, annak az orsóját kiviszik az utcára és egyik kaputól a másikig felmotollálják.

Lejegyezte: Szabó Károly teol. hallgató.

31. Lukafalva és Ilencfalva.

Katalin napján a legény, *András napján* a leány egész nap szigorúan böjtöl. Lefektekor párnája alá tesz „egy falás kenyeret s egy kis tűkröt“, az ágy mellé székre egy pohár vizet. Aki a kenyeret, vizet tőle álmában elkéri, vagy kit a tűkörbe nézve meglát, az lesz az ura, vagy a felesége.

Miklós napján legfeljebb közönséges vásárlást kap a gyermek (Újabb szokás.).

Karácsony szombatján szürkületkor a gyermekek kezdik a *kántálást*, éjfélfele a felnőttek. Énekelni szokták: „Szívünk vígsággal“, „A próféták elhallgattak“, „Mennyből az angyal“. A gyermekek is énekelnek, a felnőttek meg cikornyás köszöntőket mondanak. Beköszönő után a gazda behívja megtisztelőit és kínálgatja őket. Pénzt nem fogadnak el, csak a gyermekek.

Karácsony másodnapján indulnak el a kisebb gyermekek (4—12) rigmust mondani. Sokszor az anyjával megy a kicsi négy éves fiúcska és nagy selypen hadarja betanult rigmusát. Kalácsot, pénzt kap s azzal siet tovább. Néha csapatostól indulnak el s úgy járják be a falut. Egyes házaknál külön e célra lepényeket sütnek a gyermekeknek.

Gyermekrigmusok :

Kerek a kalács, horgos a disznóláb !
Ne keseregj gazda, tégy jó bort az asztalra !
Én is itt maradok a zsíros pánkóra.

Nagy Juli (32).

Mikor kicsi voltam, a góc alá bujtam,
Az ingem ráncába petikulát kaptam.
Megtartam a lábát, kidobtam a hóba.
Na, te petikula többet nem a ráncba.

Mátyás Áronné.

Áminimusz szerbusz,
Már én is itt vagyok,
Úgy fázik a lábom,
Hogy mindjárt megfagyok.
Álvin sándra, álmadi dómus,
Gezselektor dei dépus, dápús, dipus.

Szász Samuné sz. György Ida (44).

Eljött a karácsony burzus szakállával,
Fenyegetnek engem hatágú korbáccsal.
Nem kell nekem korbács, csak egy darab kalács.
Ha nincs a szobába, van a kamarába.
Ne petyeregj gazda, tégy bort az asztalra.
Én is itt maradok a zsíros pánkóra.

Székely József, IV. elemista.

Én vagyok Titires híres darabontja,
Hurkárus kovácsnak vasverő inassa.
Kikis országoknak voltam vándorlója,
Bejártam Ázsiát, nagy Bárdanburgiát.
Hétszer róváltam a filezóiát.
De én olyan jól tudtam a napoknak számát,
Hogy más mondta meg nagykarácsony napját.
De ne legyen elég, többé nem órálok
És ezután nektek bő áldást kívánok.
Minden jót, egy nagy tinós kecskét,
Annak húsából főznivaló lencsét.

Högyes Mihály (45).

Jónapot uraim, meg ne jeggyenek tőlem,
Kis legénytől semmit ne féljenek.
Elrúgta a bolha a gagyám kötőit,
Én is megbúsulék, útnak elindulék.

Amint menék egy sötét erdőn, egy hattyút találék,
 Én is megölelém, sárba belecsapám.
 Hát érkezik apám hétágú korbáccsal, jót vagdalva reám.
 Jártam oly országba, hol tetűkkel szántnak,
 Bolhákkal pediglen tőkéket vontatnak.
 Én Titides vagyok, munter darabontja.
 A minap az úton egy fazék káposzta,
 Két nagy izmos gömböc megkötözve húzta.
 Horgas a disznóláb, a nyakába akassza
 Lyukas egy nagy kalács, a karóba húzza.

Szász Bálint (50), Ilencfalva.

Bellehemes játék. Karácsony szombatján este kezdik látogatásukat, első és másodnapján is folytatják. Szereplők: 1. *Király* (rendes kalap piros szalagdíszítéssel, rendes ruha, derekán szíj és kard). 2. *Szent József* (papírcsákó, színes csillag és angyal fejdíszsel, fehér bőujjú ing, fekete lájbi, fehér csikos gatyá, derékszíj és kard). 3. *Kengyelfutó* (ú. m. az előző, kard nélkül. T-alakú bot két csengővel). 4–5. *Angyalok* (öltözet az előbbivel azonos). 6–7. *Pásztorok* (báránbőr süveg, ujjas, bot). A szereplők mind fiúk. A betlehem egy kb. 70×40×50 cm. lécváz, papírhúzatú, házalakú ládikó. Kívül angyalfej, tetején csillag. Belseje berendezett istálló, bábu szereplőkkel s gyertya világítja. A betlehemet az angyalok viszik.

Kengyelfutó (kopogás nélkül belép s az ajtó mellett megáll):

Nagy csodavallásra hívom e világot,
 Hogy az én szavaim, kérlek hallgassátok.
 Hallgassátok tehát ezen történetet,
 Barmak jáslában kisgyermek született.
 Kicsoda e gyermek, tudni szeretnétek?
 Örömmel hirdetem, ti is örvendezetek.
 Mit felel a házigazda, szabad bejönni a betlehemeseknek?

(Igenlő felelet után mind bejönnek énekelve, Szent József kint marad):

Mennyből az angyal, stb.

Király:

Dicsértessék Jézus a magas mennyekben,
 Itt lent a földön, mint odafent az égben.
 Mi nem azért jöttünk, hogy itt istóriázzunk,
 Hanem a Jézusról példát mutassunk.
 Példánk tehát legyen a Jézusé.
 Szent József be nem bocsáttatik,
 Istállóba hálai kényszerítetik.

(Szent József kopogtat): Ki vagy?

Szt. József:

Felséges királyom, nyisd meg az ajtódat,
 Ereszd be szegény, megszőkött utasodat,
 Ki az utazásban nagyon eltáradott.
 Kaphatnék-e szállást ezen éjszakára?

Király:

Parancsolom néked szolgám sietséggel,
Nézd, ki meri zörgetni ajtómat ilyen bátor szívvel?

Angyal:

Miféle ember vagy, vajjon honnan jöttél
Hogy felelet nélkül mostan erre tértél?

Szt. József:

Kemény kősziklához hasonló nemzetség,
Még a pogánynál is van engedelmesség.
Hát te nálad uram, mért nincs kegyesség?

Király:

Ime, jer be barátom, pihenj egy keveset.

Szt. József (belép a királlyal, kardjaikat összeültik):

Szerencsés jó estét felséges királyom.

Király:

Isten hozott kedves, jó barátom.

Szt. József:

Én is hát, mint József, bejöttem hozzátok,
Ime hallok itt benn zengő dicső angyalokat,
Betlehem mezején lakó pásztorokat.
Megnyílt Áronnak veszője, kinyílt csemetéje,
Az Úr Jézus Krisztus idvezítője.
Megnyílt a paradicsomkertben
A bűnösöknek helye.

(Mind éneklik):

Vajjon Szent József mit gondoltál,
Hogy istállót választottál?
Nem találtam nyugvóhelyet
Ez városban,
Hanem inkább a barmok közt
A jászolban.
Pásztorok, pásztorok keljünk fel,
Betlehembe menjünk el!
Ime, angyal jelenti,
Hogy Messiás született.
Siessünk, ne késünk!
Fáradtságot ő érette ne sajnáljunk,
Talán még az éjszaka is rátalálunk.
Ime most is fázik, könnyeitől ázik.
Nincsen neki gúnyája,
Sem cifra nyuszulyája,
Csak széna, nincs párna.

[; Barmok szája melegítő kályha. :|

(Közben a kengyelfutó taktusosan üti a botját a földhöz s csenget.)

Mit vigyünk hát néki, ajándékot néki,
Hogy kedvét találhassuk?
Egy sajtot, egy bárányt.
Ilyen szegény pásztoroktól elég leszén,
Talán még az aranyból is többen téssen.
Keljetek fel pásztorok, pásztorok,
|: Kik juhoknál alusztok, :|
Megszületett uratok, uratok,
|: Néktek kis Jézuskátok. :|

Király: Kelj fel juhász hirtelen, mert annyit aludtál, hogy a szemed is ki-
mered. (Az eddig fekvő juhászokat kardjával üti.)

Öreg pásztor (feltérgyel):

Én nem bánom, keljünk fel,
Betlehembe menjünk el.

(Mind éneklik):

Menjünk, menjünk, örvendezzünk,
Úr Jézustól kedvet nyerjünk.
Lássuk, lássuk szép angyali
Nagy vígságát.
Mondjunk szépet |: a Jézusnak. :|

Öreg pásztor (feláll):

Pásztorok, pásztorok,
Én vagyok a legöregebbik pakulár,
Aki a juhok után alig cammog már.
Mégis az én Jézusomnak egy sajtot ajánlok.
Uram, vedd jó néven, mert most adhatok.

Fiatal pásztor (feláll):

Pásztorok, pásztorok,
Én vagyok a legfiatalabb pakulár,
Ki a juhok után vígan szaladgál.
Mégis az én Jézusomnak
Egy bárányt ajánlok.
Uram vedd jó néven, mert most adhatok.

(Mind éneklik):

Mostan kinyílt egy szép rózsavirág,
Melyet oly rég várt az egész világ.
Betlehemben kibimbózott zöld ág,
|: Király, mennyből méltóság. :|
Szűz Mária így kesereg sorsán,
Szent Józseffel szent fiúkat tartván,
Nyugszik szegény csak egy marék szénán,

- |: Szeméből könny csordulván. :|
 Aludj, aludj kedves jácintuskám,
 Mely illatos, teljes virágocskám,
 Szűz tejemből szopó kis báránycám.
 |: Sorsunk nehéz, violám. :|

(Tovább énekelve, kengyelfutó csenget.)

- Egy kancsó bor ürmőssel,
 Beszélgezzünk jó kedvvel,
 |: Torkunk is újuljon
 Ezer víg örömmel :|
 Tíz lejiket majd adnak,
 Húszasokat reá adnak.
 |: Tíz leji, húsz leji,
 Indítson útunkra. :|

(Az adomány vétele után mind éneklük):

- Jó gazdák, megbocsássatok,
 Ha vétettünk most nálatok.
 |: Köszönjük, hogy mit adtatok,
 Mennyből áldás szálljon rátok. :|

Bartha A., Kakasi E., Benkő J. elemisták, Lukafalva és Ilencfalva.

Az istvánok vagy jánosok ketten-hárman indulnak el. A ház körül alkalomszerű köszöntőt énekelnek. Akinél járnak felköszönteni, azt evés után magukkal viszik. Az utolsó Istvánnál vagy Jánosnál eltelik az idő még másnap délig is. Elázott állapotban hallani: „Én is János, te is János, még az Isten is János.”

Böhm János (19), Lukafalva.

Aprószentek napján reggel a szülő vagy nagyobb testvér, ahány a gyermek, annyi vesszőt hoz be. Az ágyban levő gyermeket felveszi s sarkától a fejébübjáig jól megcsapdossa: *Aprószentek, aprószentek, nagyot nőjjenek a gyermekek.* Vagy: *A jó Isten növeljen, ne maradjatok kicsik. Adjon áldást, szerencsét.* Ha reggel elfeledték, napközben teszik meg.

Keserű S. (25) és özv. Székely Zs.-né, János Karolina (79), Lukafalva.

Köszöntő:

Aprószentek Dávid, Dávid,
 Kalácsot is, pálinkát is.

Szász Samuné, Lukafalva.

Újévi házaló kántálás most nem szokás. Éjfélkor a toronyban éneklük: „*Ez esztendő megdoldjad...*”
 Szülő mondja gyermekének reggel:

Újesztendő, lyukas kendő,
 Kelj fel Ferkó, ég az erdő!
 Vedd a botot, üsd a papot.

Nagy József, Lukafalva.

Rigmusok:

Azért jöttem tihozzátok,
Tudom van jó pálinkátok.
Ha mézesen nem adjátok,
Tőlem meg is ihatjátok.

Kakasi István (62), Ilencfalva.

Bátyám a szakállát
Félvállára veti,
Ami kicsi esze vót,
Az acskóba teszi.
Az acskó zsírós volt,
A kutya elvitte,
Igy hát minden jószágát
A porba keverte.

Horváth Domokosné (42), Ilencfalva.

Inkus, binkus apád
Király volt Badamban,
Kecskék után sétált
Egy nagy, rongyos kozsokban.
Egy fazék káposzta,
Két nagy izmos gömböc
Meggötözve húzta.

Kakasi István (62), Ilencfalva.

Farsang. Különös megismétlődő, avagy jellegzetes farsangi szokásról nem beszélhetünk. Megemlítem a fonót játékaival, tánckurjantásaival, azután húshagyókedd és hamvazószerda szokásait.

A **fonót** a farsangi idő alatt valaki házában tartották. Mindenki vitt magával kicsiszéket. A „**fotó**”-t közösen adták össze. A háziasszonynak egy este mindenki segített 1—2 óráig fonalat fonni. Ének, tánc (énekszóra), tréfákozás mindennapi volt. Fonóbeli játékok: 1. **Csizmaszárads.** Két legény leül a földre szembe s egymás lábát lábuk közé fogva egy-egy lágyszárú csizma szárával, amikor felváltva hátradőltek, „sűrűn csapkodták” egymás fenekét. 2. A **dangózs** is mulattató. Hárman egymás mellé állanak széltett lábakkal. A **dangó** orrát ütögeti és zümmög s jobbra-balra hajolva igyekszik játszóitársai lábszárát hirtelen megütni úgy, hogy azok a feje felett tartott kezükkel meg ne üthessék. Az ügyes, hajlékonyderekű **dangó** nem is kap, csak ad ütést. Ha ok nélkül üti a játszóitárs, akkor ő lesz a **dangó**. 3. **Szebenbe gyertyáért** is fonóbeli játék. Padra, vagy földre ül a vezető. Háttal neki 5—6 játékos derékban összekötve. A vezető hajladozik jobbra-balra s figyel, hogy ki marad el a mozgásnál s azt egy megbogozott törülközőkendővel csapdossa. A figyelmelem, avagy az utolsó sok püfölést kap. 4. **Hamuörzés.** A földre egy kupányi hamut öntenek s középebe lyukat csinálva, vizet. A játékos leül, lábakkal veszi a hamut s egy darab fával kavargatja és őrzi. Ütögeti azokat, kik a hamuhoz hozzá nyúlnak, lökik, szúrják stb., míg figyelmét kikerülve, valamelyik hirtelen megragadja két lábát, felborítja s belehúzza a hamuba. 5. **Jó a vonat**-nak nevezik azt a tréfát, amelyet a járatlanokkal rendesen elszenvedtetnek, akár a többi mókát is. Egy **újjast** a kíváncsi fejére borítanak. Annak az ujján

kell kifelé nézzen és sípoljon, mint a vonat. Közben beöntenek egy csüpor vizet a fejére. 6. A *csillagldítás* alkalmával az asztalon levő tál vízben a körülállók a csillagot keresik. Valaki tenyerével belecsap a tál vízbe. 7. A *víz-eresztés székről*. A hitetlent felállítják a székre, mondva: vizet nem tudtam eresztetni, de egy szamarat a székre tudtam állítani. 8. A járatlant kiküldik azzal, hogy emeljen fel ott valamit s innen belülről megmondják, hogy mi az. Az kimegy, keres valami tárgyat, felemeli s kérdezi: „Mit emeltem fel?” „A nyelvedet”, hangzik a válasz. 9. A leány elejti orsóját, a legény kapja föl. Csókkal lehet kiváltani. Ha nincs meg a mersz, kiküldik „pitarozni” vagyis a pitvarba s ha itt se váltja ki a leány, akkor a legény *kertre*, kapura felmötölálja a fonalat. (Ez különben nyílt érzésvilágítás.) 10. Szokásos volt az úgynevezett *szarkatánc*. Ennek szövedéktörredéke kb. ez: „Icu, picu komám-asszony, ez a szarkák tánc. Csepű, csepű lepedő, ez a fordítása. Most jöttem én lila városából, ott vettem két szarkafiút, viszem más vásárba. Hej, ha réce, ruca, vadmacska, ez a fordítása.”

Soós András (54).

Közben be-bejön egy-egy maskara s szórakoztatja a fonóbelieket, avagy ők indulnak el a faluba s így kérezkodnek be: „Beengednek egy pár vendéget?” Felelet rendszeren ez: „Be, ha jól viseli magát!” Bárminek átöltözhethetnek ötletszerűen. Nincs szokásos forma.

A fonóbontás estéjére a háziasszony törökbúzáat főzött (cukrot mindenki visz magával). Az asszonyok és leányok süteményt hoznak. Mindnyájan ott ettek-ittak (az italt a legények hozzák) s azután ének és tánc következett (cigány nélkül). Tánc közben kurjongatnak a legények, sőt a menyecskék, asszonyok is. Pl. *Álló szegfű, viola. Ezt nem gondoltam soha! Hopp! Hopp!* E kiáltások más alkalommal is szokásosak, ha a hangulat megfelelő. *Ide lábam, ne tuva, ne járj o... faluba.* Vagy *Aki most előttem jár, az az éjjel velem jár. Szorítsd meg a derekát, három liter tejet ad. Csíp a bolha, rug a légy, azt kívánom boldog légy. Járj előttem lábujhegyen, hogy vigyelek túl a hegyen. Ne taposd a lábomat, tudom a szándékodat.* stb., stb.

A fonóban az orsóval együtt pereg a nyelv is. Még a *szapulds* is szokásos. Letárgyalják az eseményeket, elintézik a falu minden ügyes-bajos dolgát. A pározódás cselszövényei is itt indulnak el. Itt beszélnek a leánnyal, biztatják a fiút. Azonban az utcaszerinti fonókból akad (módos) család, amelyik kimarad, mert fősvényecske vagy mogorva.

Húshagyókedd reggelén a kisgyermek „papucsába” pánkót vagy cukrot tesznek. (Szász Lajos, 70.) Egész nap készülődés, sütés, főzés, mert *pupos-napja* az utolsó alkalom az eszem-izsomra. Este jár az utolsó *farsang* s szatyrot visznek s minden háznál kérnek valami ennivalót, közben tollal, vagy hamuval hintik be a ház földjét. Ha a fiatalság táncot rendez, vacsora után a házastársak is lemennek. Ha nincs *táncmulacsság*, jó ismerősök, rokonok verődnek össze és mulatoznak késő éjjelig.

Hammas vagy hamvas szerda reggelén küldik a *csonka kardot*. A gazdasszony a puposnapi sütemény maradékból küld rokonainak vagy jó ismerőseinek kóstolót. E küldemény neve *csonka kard*.

Valamelyik gazda több segítséget hívhat össze a szomszédoktól. Úgy rendez, hogy a komoly munka mellett véletlenül egy pár idősebb legényt külön meghív azzal, hogy egy „csutkót hozzanak az udvar egyik részéből a

másikba." Ezt többször ismételheti, míg a jelenlévők nagy derűtsége közben mondja: *Huzzátok vén legények, mert rég gyűjtitek az erődöket.*" E napon jár a *bőtemelő zsdák*. Háziaktól vagy bárki mástól tarisznnyában *kóstolót* küldenek valakihez. A tarisznnyában alul kő, por, hamu stb. van s a tetején pár darab sütemény. Kisebb gyermekektől is szokták küldeni. (Szász Samuné). Vagy csak hamu van a tarisznnyában s izenik: "Mondd meg, küldjük a lisztet s köszönjük szépen s ne haragudjanak, hogy ilyen későn küldjük." Rossz korondi fazekat megtöltenek hamuval. Elviszik egy vén legény vagy vénleány házához s az ajtó előtt mondják: *Húshagyó, húshagyó, a vén leányt itt hagyó,* s azzal a fazekat a küszöbhez vágják s elszaladnak. (Szász Lajos).

Hamvazószerda reggelén a vén leány, vagy a vén legény kapujától az út közepéig rossz fehér fuszujkát szórnak a földre. (Szász Elek 31).

Lejegyezte: Adorjáni Zoltán ref. ig. tanító.

32. Magyaró.

Andrásnapján az a leány, aki a leánypártát fejkötővel akarja felcserélni és jövődöbelijét megakarja látni, már az előző nap déltől fogva teljes böjtöt tart és este feje alá tesz egy szelet kenyeret, egy pohár vizet az ágya mellé és hogy biztos legyen az eredmény, egy férfigatyát is tesz a feje alá. Ezekkel elaludva, biztosan meglátja a jövődöbeli férjét. Az András nevűeket a rokonok és jóbarátok felkeresik tisztességet tenni nekik a következő felköszöntő énekkel:

Ma Andrásnak nevenapja, | Az Úrjézus neki hagyta.
Vivát, vivát, káccsunk¹ vivát, | Hogy megértük Andrásnapját.
András sok vig napot éljen, | Számos esztendőket töltsen.
Káccsunk mi Andrásnak sok jót, | Hogy be ne zárja a sírbolt.
Hogy András sokáig éljen, | Hogy sok Andrásnapot érjen.
Ligetről² jöttünk hozzátok, | Van-e mézes pálinkátok?
Ha nincs mézes, mézeljétek, | S minket is részeltessetek.

Fonó. Nézzük most meg a *fonókat*. Karácsony előtt csak az asszonyok vesznek részt benne este öt-hat órától, tíz-tizenegy óráig. A fonók részben külön házakhoz járnak rendre, részint pedig külön fogadnak ki pénzért az egész időnyre. Fát mindenki saját maga visz, petróleumot is közösen vesznek. Itt aztán kezdődnek a tréfás mulatságok. Rendesen énekkel kezdik s különösen szép az, hogy egyházi énekkel, zsoltárokkal. Ezekután megkezdődik a rendes esti szórakozás. Mindenesetre nagyon ügyelnek arra, hogy mindenki pontosan jelenjék meg s azokra, akik későn jönnek, büntetést szabnak. Azokért, akik előző este hiányoztak a fonóból, három-négy asszony elmegy, kosarat visz magával és abban hozza el a fonóba. Amikor a fonósházhoz érnek, be-

¹ Kiáltunk, kiáltunk.

² Más változat szerint: *szigetről*.

ültetik a kosárba s az ajtón kosarastól bedobják. Büntetés jár azoknak is, akik későn jönnek a fonóba. Aki későre jön, azt a belépés után azonnal lefogják, egy hosszú törülközőkendő végét megbogozzák s azzal rávernek. Ez is egyik büntetés. A fonóban igyekeznek összeházasítani az ifjakat. A község ügyét is megtárgyalják a maguk módján. Csak a nők vannak jelen, a férfiakat innen száműzik. A tréfák nap-nap után ismétlődnek, természetesen rendivel. Kell is a vídámság. Ifjú asszonyok és öregebbek szépen megjárnek egymás között. Az öregebbek tanítgatják az ifjabbakat.

Fonóbeli játékok. 1. *Csizmaszárjáték.* Az álmosabb asszony hanyatvágódik s a többiek gyorsan lehúzza csizmájukat, szárával az illető alsótestrészére vernek. Mindenki siet, hogy első lehessen. — 2. *Telefon.* Ha valaki kimegy valamiért a fonóházból, az orsóján lévő fonalat rágöngyöltik a többiek guzsalyára. Úgy kötik rá, hogy mindenki guzsalyára jusson, s az illető amikor bejön, alig bírja újra összegyűjteni. — 3. *Motolla.* Két asszony négykézláb áll, fejjel ellenkező irányba, csak hátsó részüket teszik össze, ők a tőkék. A többi asszony pedig rajtuk bukfencezik át. Az a legügyesebb, aki fejállást csinálhat a tőkéken. — 4. *Csepűsózás.* Aki kimegy, annak csepűjét vagy kenderét megszózzák s így egész este sózott anyagot fon. — 5. *Üvegelhelyezés.* Amíg az illető kimegy, csepűjébe vízzeltelt kis üveget helyeznek, melyet csepűvel bedugaszolnak. A visszatérő asszony mihelyt fonni kezd, munkaközben a dugót kihúzza s az egész anyagára ráömlik a víz, ami sokszor nagyon kellemetlen. — 6. *Malomkerék.* Hat-nyolc asszony kör sugarainak irányába hanyatfekszik a földön, úgy, hogy talpuk a kör középpontján összeérjen, a többiek pedig megfogják a kezüket és körbe forognak velük. Egy perc múlva már újra ébrek és álmatlanok. — 7. *Mennybemenetel.* Az asszonyok sorban egymás ölére ülnek. Az alsók elkezdik őket a térdükkel táncoltatni. Egy jeltől aztán átdobják a szomszédjuk ölére. Így megy, amíg mindenki a földrekerül *kutyakalandyba*. Természetesen az ügyetlenebb kerül legálul, akit aztán jól agyonlapítanak s azonkívül egy pár ütést is kap. — 8. *A rest fonó büntetése.* Minden asszonymak személtartják a munkáját s aki lassan dolgozik és sokszor jön a fonóba ugyanazon csepűvel, a csepű közé vékony kolbászt tesznek s egész este köteles a kolbász mellől fonni. — 9. *Cövekverés.* Aki rossz ércet mond vagy véletlenül megbántja asszonytársát, megbüntetik cövekveréssel. A bűnöst lefogják, megbujtatják, ez a cövek. A verő egy másik asszony, kit kezétől és lábától fogva, az alsó részével ötször-hatszor hozzáverik a megbujtatott asszonyhoz. — 10. *Álmos asszonyok felfrissítése.* Ha valamelyik asszony szunyókál, annak szomszédja elveszi a guzsalyát és azzal együtt a szunnyadó lába elé veti magát nagy kiabálással, mire az álmos felrettenve, a többiek vidám kacagása mellett, újra frissen fog munkához. Így történik ez estéről-estére. A játék mellett felzendül a zsoltar s énekeink vidám zengése mellett teszik hasznossá az időt.

A leányok fonója mindezeket mellőzve, énekekkel fűszerezik az estéjüket. Itt már megjelennek a fiúk is. Dallal, táncsal töltik az estét, de semmit sem vesznek át az asszonyok szokásaiból. Majd ők is megízlelik az asszonyorsót.

Kardcsony. Alighogy meggyúlnak az első lámpák, kezdetét veszi az örömnép bejelentése. Kisgyermekek három-négyes csoportokban megjelennek a házak ablakai alatt s eléneklik a *Szívünk vígsággal ma betölt,* vagy

Krisztus Urunknak áldott születésén kezdetű énekeket. Az ének elhangzása után egy közülük köszöntővel üdvözlí a ház népét.

A vers elmondása után minden gyermeknek adnak pénzt, téstát stb. A gyermekek kántálása éjszaka tizenkét óráig tart. Egy órától három-négy óráig kántálnak a legények és leányok. A legények rendszeren zenészekkel járnak.

A legények csoportját a *sereg* csoportjának is nevezik. A legények kántálása annyiban különbözik a gyermekek kántálásától, hogy nem az ajtó előtt, hanem a házban kerekén ülve éneklík az *Az Istennek szent anygala* kezdetű éneket. Az ének elhangzása után köszöntő nincs, hanem az asztalon levő üveget vagy üvegeket veszik és adják kézről-kézre. A *sereget*, ami az ünnep alatti táncsopórtot jelent, egy pár legény és a cigányzenekar képviseli a kántálásnál. A cigányokkal levő legények a következó módon köszöntik a házat és annak gazdáját: A cigányok az ajtó előtt húzzák *Szlvünk vlgsággal ma bétölt* kezdetű éneket, amíg az egyik legény a házban köszöntőt mond. A köszöntő elhangzása után a bentlévő legény behívja a cigányokat és a vele levő többi legényeket. Vig poharazás indul a gazda és vendégei között, míg a cigányok rendszerint rázendítenek a szaporára, s ha van leány vagy fiatal menyecske a háznál, a köszöntő legény táncra perdül vele. Eközben a ház asszonya kihoz egy kalácsot és a legények által hozott zsákba rakja. Ezzel adózík a köszöntésért. A házigazda pedig pénzt ad.

A kántálók harmadík csoportja a házasemberek és asszonyok, valamint a nagyobb legények és férjhez adandó leányok csoportja. Ez is úgy tíz-tizenöt tagból áll s legfőbbnyire a komákból és sógorokból tevődík össze. A kántálásuk abban különbözik a gyermekek csoportjától, hogy mindig a *Krisztus Urunknak áldott születésén* kezdetű éneket éneklík és legfőbbször két szólamban. Az éneket kinn a ház tornácán fújják el, majd egy-két pohár pálinka kihörpíntése után bent is eléneklík. Köszöntőt nem mondanak, csupán a koccintás alkalmával kívánnak sok szerencsét, egészséget a ház lakóinak és a gazda barmainak. Hajnal hasadása után mindenki hazamegy készülni az Isten házába. Karácsony első napján Úrvacsoraosztás van s emíatt minden vlgság, zeneszó szünetel egészen éjfélig, amikor megkezdődík a majdnem egy héten át tartó tánc. A táncot a gazda nyitja meg a székely *verbunk* eljárásával, ezt követi a legényeknek a *körtánca*, majd a leányokkal egyútt járják a *szaporát*, a *korcsost*, *lassút*, *csárdást* addig, amíg a cigány mindezek eljátszása után be nem húzza a párt.

A pár behúzása után, a legények és leányok a szomszéd terembe vonulnak át és ott énekelve, élcelődve várják, míg újra rázendít a cigány. Ezt a termet *szorító* nak nevezik. Szünet közben a legények a kántálás alkalmával gyűjtött kalácsból sorra kínálják a padon ülő nézőket. A kántálás alkalmával kapott pénzből pálinkát vesznek és koccintgatnak a táncban levő házias emberekkel. Ezt *vendégelésnek* hívják. A tánc forgatagában néha halatszik, amint a gazda botjával meg-meg veregeti a ház mestergerendáját és kihírdeti annak a leánynak a nevét, aki ebédet, vagy vacsorát köteles vinni a cigányoknak. Ha valamelyík leány nem viseli jól magát, kiutasítják a táncteremből. A tánc gazdája legfőbbször a muzsikás-fogadó szokott lenni. Így megy ez másodnapján, harmadnapján stb. tovább, csak éjjel kettőtől, háromtól az istentisztelet befejeztéig szünetel. A karácsonyi ünnepek egyik legszebb és legvidámabb eseménye az istvánózás és jánosozás. Ez a következó mó-

don történik: Éjjel három óra után elindulnak a házaspárok és legények a cigányokkal együtt a rokonokhoz, barátokhoz névnapot ünnepelni, köszönteni. A házban a lehúzott lámpa fénye vetődik a ruhástól ledült háziakra s ekkor kinn megszólal a nagyapáktól, dédapáktól maradt köszöntő. „Kelj fel János, ne aludjál.” Ekkor a gazda felkel, felcsavarja a lámpát s előkészíti az asztalt a koccintgatáshoz. A köszöntő ugyanaz, mint András napján.

A köszöntő éneket kint a ház tornácában éneklik. Az ének elhangzása után bejönnek és újra éneklük, amikor így fejezik be:

Felkelt János, nem aluszik,
Itt van köztünk, mulatozik.

Víg poharazgatás, éneklés után a háziasszony étellel kínálja meg a vendégeket, akik virradatig Jánost köszöntgetve mulatoznak. Hasonlóan folyik le az istvánözás s a gáspározás is. Egészen az aprószentek napja estéjéig az ifjúság táncsal tölti el az idejét. A falu többi népe rokonokat látogat, elő-elő veszik olvasmányait, de legnagyobb része a táncban gyönyörködik, a legények és a leányok táncában. Az asszonyok itt boronálják össze a házasulandó párokat.

Négy órától reggel hat-hét óráig járnak köszönteni a férfiak és asszonyok. Ezek már a teljes szöveget éneklük, mégpedig részben künn, részben bent a házban. Ezeket már itallal és kaláccsal kínálja meg a ház gazdája. Nincs a községben ház, ahol ne lenne lámpavilág ezen az éjszakán, mindenki ébren van. Nincs bezárt ajtó.

Másnap, ünnep első napján azok mennek délelőtt templomba, akik élni akarnak az Úri szent vacsorával. Az ünnep első napját mindenki otthon tölti. Ünnep másodnapján megkezdődik a tánc, amely öt-hat nap s hat-hét éjszaka tart. Az egész ünnep alatt az anyák rendületlenül kitarának a táncon s nem szünnek meg kötni a házasságokat.

István, János és Gáspár napok megtartása igen fontos. Hasonlóan az András napjához, ugyanazon énekkel köszöntik őket, természetesen csak a nevek változnak. Ekkor már a vendégek bemennek a házigazdához, aki itallal és étellel vendégeli meg őket.

Szilveszter. Ez már egy újabb nevezetessége községünknek, tudniillik a fiatalok (legények) *almát öntenek* a leányoknak. Este hat és nyolc óra között a gyermekek elindulnak és egy-egy tarisznya almával beköszöntenek a leánykák házaikhoz és boldog újévet kívánva, a tarisznya almát a kisleányka ölétébe öntik, a leányka pedig tesz a tarisznyájába téstát. Hasonló a legényeké, azzal a különbséggel, hogy ők csak egy helyre öntenek kb. egy véka almát, mindenki a jövődöbelijének. A házakhoz csak azok mennek be, akik almát öntenek. A többiek az utcán dalolgatva várják a köszöntők kijövetelét. A cigány a tornácon halkan, rendszerint a szaporát húzza, amíg az almaöntő bent megköszönti a házigazdát.

Ezután az átalvetőben lévő almát a leány kötényébe önti, majd ősi szokás szerint elmondja a köszöntőt.

A köszöntő elmondása után behívja a cigányokat, megtáncoltatja a ház leányát s majd a poharat boldog újévre ültetve, mindannyian elmennek, hogy máshol is tisztességet tegyenek. Amennyiben a társaság kedvéért más leányos házhoz elmegy, ott már csak egy pár almát önt. A legényeknek már nem

adnak téstát, hanem ott helyben étellel és itallal kínálják meg őket. Ezen az éjszakán is mindenki fent van, úgyhogy a község úgy néz ki, mint a hangyaboly. Jönnek, mennek egész éjjel. Ő év estéjén aztán tizenkét óra előtt tíz perccel megkondulnak a harangok, jelzik, hogy egy év sirjához értünk. A templom udvarán összesereglik a község lakossága, ahol a harangszó után a kántortanító vezetésével eltemetik az ő-évet, elénekelve az *Oh mily rövid ez az élet* kezdetű egyházi éneket. Az újévet mindjárt harangzúgás jelzi és a hívek eléneklik az *Ez esztendő megáldjad* kezdetű éneket. Utána a lelkész egy pár szóval üdvözlí a megjelenteket s boldog újévet kívánva „Tebenned bízunk” énekkel zárul az itt lefolyt ünnepély. Miután ennek vége van, megkezdődik a legényeknek és a leányoknak a tánca, míg a *házasemberek* különböző *állati jelmezekben* (boszorkány) mennek házról-házra, legtöbbször mogyorót vagy diót vive, szétöntik a ház padlójára. Ez a szétöntés azt jelképezi, hogy kívánják a háznak azt, hogy ilyen bőségben teljék az újév. Ezek a maszkurák különböző tréfákat csinálnak, hol a háziakkal, hol egymásközt s különböző táncokat járnak el. Újév napján mindenki megy a templomba. A templomból kijövet megállanak a cinterem udvarán és az egyház gondnoka köszönti rövid beszédben az újévet, amire a lelkész válaszolva, boldog újévet kíván az egész gyülekezetnek.

Szilveszteri hiedelem. Az évközb en elhaltak lábáról (nemcsak akasztott) levett összekötő szalagot az „előhasú” tehén lábára kötik, hogy az fejés alkalmával ne rúgjon.

Húshagyó kedd estéjén a legények elmennek azoknak a leányoknak az ablaka alá, akik nem mentek férjhez és karban mondják: „*Húshagyó, itt maradt az eladó*”. Ritkán történik meg, mert nagyon kevés férjhezadó leány marad pártában.¹

Lejegyezte: *Szente Lajos* ref. ig.-tanító
és *Kocsis János* jogszigorló.

33. Mezőkölpény.

Aprószentek. A gyermekeket küldik *mustármagért*. A gyermekek nem tudják miről van szó, a magot az ágy alatt kerestetik velük. Mikor a gyermek keresi a mustármagot, vesszővel ráütnek. Fájdalomdíjképen pénzt, süteményt, almát adnak nekik. Jelentősége a falusiak szerint az, hogy Krisztus születésekor Heródes kerestette a két éven aluli gyermekeket megölés végett. Innen maradt fenn, hogy kerestetik a mustármagot, még pedig a gyermekek által.

Szilveszter. A leányok éjtélkor *zabot hintonak az útra*, saját kapujuktól a legközelebbi hídig. Ezt azért csinálják, hogy a leendő vőlegény azon menjen végig, illetőleg lássa a leányos házhoz vezető utat.

Egyéb ismertebb szokások: *galuskafőzés, dísznőrfőgtetés, felvágott tűzelőfa behordása*. Ezekből mind arra következtetnek a leányok, hogy a következő esztendőben férjhezmennek e, vagy pártában maradnak.

¹ Újév után megkezdődnek a házasságok, olyan gyorsan, hogy január és február hónapokban mind megtörténnek. Amelyik leány ekkor nem megy férjhez, az már mehet is szolgálni egy évig.

Újév. Reggel korán a gyermekek ostorpattogatással és csengetéssel járnak házról-házra. Ez azt jelenti, hogy az illető gazdának *marhát hajtanak be az udvarra*. A marha szerencsét hoz a házhoz. Ugyanakkor a gazda pénzt ad a csattogatóknak.

Farsang. Leányok, legények felöltöznek különféle öltözkébe. Kétféle farsang van: *szép farsang* és *csúf farsang*. Az úgynevezett szép farsang menyasszony és vőlegényből áll. Ugyanekkor tíz-tizenkét legény felöltözik szép fehér ruhába, ezek képezik a násznépet. Ahova bemennek, ott körüljárják az asztalt, végül felemelik álarcukat; táncolnak és ezt éneklik: *„Rengesd uram a gyermeket, hogy menjek a bálba, ott vannak a szép legények a jó mulatságba”* Mielőtt eltávoznak a gazda pénzt ad, a kapott pénzre italt vesznek.

Lejegyezte: *Técsy Piroska* ref. tanítónő.

34. Mezőpanit.

Karácsony estéjén, úgy szürkület táján egy pillanatra csend borul a falura. A sok sütés-főzés, a ház tisztogatása után egy kevés pihenés következik. De csak egy szempillantásig tart a falu mozdulatlansága. Mert a gyermekek között mindenütt megindul a lázas készülődés az esti kántáláshoz. Mihelyt megették vacsorájukat, el is indulnak úgy 6—7 óra körül a faluban kántálni. Csoportosan mennek fiúcskák és leánykák 3—4, vagy még többen is és személyválogatás nélkül minden nyitott kapun bemennek énekelni.

A gyermekeken kezdem a sort, mert ők indulnak el legelőbb.

Amikor elhelyezkedtek a ház ajtaja előtt, rá is zendítenek az énekre: *„Szívünk vigsdggal ma bétölt”* vagy *„Kicsiny Betlehemben”*. Az ének után rigmus felköszöntő következik:

Adjunk hálát Istennek,
Isten Ő Felségének,
Hogy e háznak gazdait
Megtartatta híveit.
Továbbra is tartsa meg,
Sok karácsont érjenek.
Szivem kívánása,
Az Úrnak áldása.
Mind magukan maraggyan,
Isten mindég jót aggyan.
Azt kívánam szívemből: Éjjen!

A másik rigmus így hangzik:

Álgya meg az Isten e háznak gazdáját,
Házanépestül együtt kedves gazdasszonyát,
Ragyagó fákjakkal rakja bé udvarát,
Úgy várja haza született Jézusát.
Duna, Maras vize fojdagál csendesen...
Amennyi víz elfoj annak a két partján:
Annyi áldás szájján a magak házára.
Azt kívánam szívemből: Éjjen!

Sikó Gyula (14).

Néha ezt a rigmust mondják:

Álgyuk és dicsérjük az egeknek Urát,
Hagy megadta érzük e jeles éccakát;
Mejjel felemelték idvesség zászlaját,
És elkütték világ Megváltóját.
Virrassza fel Isten annak ünnepére,
Mejet rendelt nekünk emlékezetére.
Ó, szívünk bánattya, homájas fellege!
Éltesse az Isten magakat sok karácson napakig.
Éjjünk és éjjenek sok karácson napakat!

Bartha Sándor (13).

Ha a gyermekek e rigmusok valamelyikét elmondták, akkor a gazda kiszól a kis kántálóknak: „Isten hallgassa meg, fiaim“. S emellett kiküldi az éneklésért járó jutalmat. Ez a jutalom, illetve ajándék egy lejből áll, néha kettőből is, vagy valami süteményféléből.

Ha a gazda — fukar lévén — (de ez ritkán történik meg) vagy nem akarja meghallgatni a már annyit hallott s talán megúnt kántálást, az ajtóból hazaküldi őket ezekkel a szavakkal: „Mit bódaragtlak annyit, mennyetek haza s fektögyetek le“. A gyermekek, akik el is vannak egy ilyen kellemetlen esetre készülve, hamar feltalálják magukat s a durva szókra versben felelnek:

Tudam: disznót, jót öltetek,
Kolbászt, májast töltöttetek,
Ha engem nem részeltettetek:
Több karácsonat ne érjete!

Gál Annuska (13).

S még csúfondárosan a kapuból visszakiáltják: „Éjjen“.

A gyermekek éjszaka előtt mennek kántálni.

A legények éjszaka idején indulnak el s többnyire a lányos házakba mennek kántálni. Más különbséget is találunk a gyermekek és a legények kántálása között. Így míg a gyermekek felkészületlenül mennek énekelni, addig a legények csak alapos felkészültség után indulnak el. S nemcsak karácsonyi énekeket énekelnek, hanem előszeretettel zengik a zsoltárokat is, így különösen a XC. zsoltárt, a panitiak legjobban szeretett énekét. Ha már egy vagy több éneket elénekeltek, akkor előáll az egyik s beköszönt:

I. Nagy Isten, mit láték! Mit képzelt az eszem,
Hogy álmaimba megvidult a szívem.
Tiszteletűkre én is eljűvék,
Karácsany éjjelén egy áldást mondanék:
Ahány csepp víz van a Nilus medrébe,
Ahány hal uszkál a vizek méjébe,
Annyi jó érje e háznak népét.
Gabanát a mezők néktek teremjenek,
Bort a szőlőhegyek bőven eresszenek.
Most hozzád szólok, e háznak virága:
Téged a boldogság emeljen szárnyára,
Vigyen fel a dicsőség zödelő halmára,
Hogy tündekeljen e ház, mint napnak sugára.

Ha majd ezek a napak is eltelnének,
Mondhassuk: dicsőség Istennek,
Ki megtartatta a mi életünket.
Kívánjuk szívünkben, sokáig éjjenek!

- II. Kétezer év óta, ki e földre szálltál,
Mert megígérted és a jászajba háltál,
Zordan tél idején, hideg éccakába,
Ne féjj kis Jézuska, nem történt hiába.
S ekkor megvetettek a bűnes emberek,
De imádságra megnyíltak a szívek.
Ma már más a helyzet. Más világ van nálunk,
A karácsony éjjelén szívrepesve várunk.
Sajag a mi lelkünk, óh Istennek Fija,
Ajándékul hozd a régi békét vissza.
Ültess a szívekbe tiszta szeretetet,
E békesség mutassa a földön az eget.
Kívánnuk szívünkben: sokáig éjjenek,
Ij jeles napakat sokszor élhessenek. Éjjen!

Gadl Tamás (19).

Ha a legények bevégzik a köszöntőt, akkor kijön a ház „szép virága” s szemérmesen betessékeli őket. Bent aztán helyet kínálják s kalács meg más sütemény mellett, borozgalás közben egy pár percig elbeszélgetnek. Aztán, ha a háziak is megköszönték a róluk való szíves megemlékezést, a legények a meleg marasztalás ellenére is továbbállnak kántálni.

A karácsony-estével kapcsolatosan még egy pár dolgot szükséges megemlíteni. Karácsonykor, a szeretet ünnepén a falusi ember is megveszi a maga kis szeretet-ajándékát a gyermekének. Érdekes, hogy csak a *kis gyermekes szülők* gyakorolják különösképen ezt a szokást. A nagyobbacska fiúk és leányok semmit sem kapnak. A kicsi gyermekeknek megvett cukorkát, szentjános-kenyeret vagy fűgét a cipőbe rakják s csak másnap, első napján kapják meg. (Régente — s talán néhol ma is — újév napján ajándékozták meg a szülők gyermekeiket.)

Karácsonyfát egy pár évvel ezelőtt még nem ismertek, mégis érdemes megfigyelni, hogyan jelenik meg mind nagyobb számban egy-egy szerény kis fenyőág egyszerű feldíszítéssel. Ezek a karácsonyfák csak a kis gyermekes háznál találhatók s szaporodásuk falunk magyarságának polgáriasodását, a városi életmód lassú átvételét jelenti.

Istvdnozds. Hajnalban elindulnak a komák, cimborák, szomszédok Istvánt köszönteni. Az ablak alatt éneklük: *

1. Jelen van angyali zengéssel várt óránk.
Itt István várt nevenapja virradt reánk.
2. Éjj István kedves, éjj nemzetednek díszére,
Virágozz mindenek kívánt örömére.
3. Nyújjanak napjaid sok víg esztendőkre
S rádvirradó napja hozzon áldást néked.

* Dallamát l. Volly István: *Népi játékok* I. köt. 8—9. l.

Mikor befejezik az éneket, István felébred mély álmából, gyorsan felkel s lámpát gyújt annak jeléül, hogy a hajnali vendégek szíves fogadtatásra találhatnak.

De a tapintatos névnapozók még künn maradnak kissé, hátha Istvánnak elrendezni való dolga akadna s ez alatt az idő alatt rázendítnek egy másik szép énekre:

Ó, kedves hajnali csillag,
Mely éltünkre szépen villag.
Ékesítsd István reggelét,
Vedd el róla komor telét!

Hozza Isten reggeledre
Napját áldással életedre,
Hogy minden órá megálgyon,
Mint harmat fejedre szálljon.

Felsütett a nap sugára
Istvánnak szép ablakára.
A napnak szép ragyagása
Tündeklik szép formájába.

Jánosi Sándor (40).

Az éneklés alatt István és felesége elvégzik a tennivalót a fogadtatás körül. Az asztalon már ott díszik a finom fehér kalács vagy más sütemény s közepén ott ágaskodik egy kancsó bor. Az istvánok, mielőtt belépnek a házba, kint a pítvarban (ez télen olyan előszoba-féle) rázendítnek egy másik énekre:

Ebregy István, kejj fel, ájj hamar talpadra!
Kakas kukurigol, hajnal felé vagyan.
Szarka farkát billegeti,
Vendéged jön azt jelentí.
Kejj, kejj, kejj, kejj, kejj, kejj!
Nó hamar felkejj!

Az baráccság serkent, ájj hamar talpadra,
Kitőtetett az bor nekünk is számunkra.
Mert mű téged úgy szeretünk,
Pohár mellett köszönetünk.
Éjj, éjj, éjj, éjj, éjj, éjj!
Éjj István, éjj!

Amikor ezt a pítvarbeli éneket is elénekelték, akkor bemennek az „első ház”-ba a gazda szíves hívására. Itt az egyik istvánzó felköszönti a gazdát: „Szerencsés jóreggelt aggyan az Isten!”

Legyen hála a Teremtő Szent Istennek, hogy eljutattunk ez öremünnepi napra, úgy mint Krisztus Urunk születése emléke napjára, melynek első napja el is van már telve, most már felvirradtunk István napjának reggelére. Azért az Istennek legyen hála érte, hogy Istvánnak napja ismét már eljőve. Kívánjuk barátam, hogy sok nevednapját érhesd, s ezeket mindég öremmel szemlélhesd. Ez év hátralévő kevés napjaiban tarcsan meg az Isten békebarátságban és a jövő újév első reggelére juttassan el békében, virradj fel öremben. Sok

újesztendőben álgyan meg tégedet; még ezek közt csapások is jönnek, a szép tiszta égen fátyalok terülnek, sötét felhő borítja bé az eget, vagy még másféle csapás is fenyeget tégedet; akkor is az Úrnak vezérlő szent karja legyen életednek megoltalmazója, hogy mikor az újévnek napjai lemennek, akkor is mondhassunk hálát: dicsőség Istennek. István! az Úr Isten tégedet megálgyan, végre az égekbe magához fogagyan és szép csendes eső öntezze helyünket, Istennek áldása lepje bé mezőnket és mű azért álgyük a mi Istenünket“.

Ha ezt a megkapó köszöntőt *egyálltban* elmondja a felköszöntő, akkor a gazda szívélyesen megköszöni: „Köszönöm szépen szíves szavaitakat, az Isten hallgassa meg!“ Majd letelepednek az asztal mellé és néhány percig elbeszélgetnek együtt. Istvánnapja reggelén eljönnek a rokonok vagy más jó emberei Istvánnak, de akik már éltesebbek s így nem is énekelnek semmit, csupán csak egyszerűen, röviden, kerülgetés nélkül felköszöntik Istvánt külön-külön, s aztán elhelyezkednek a kaláccsal és borral terített asztalnál. Koccintgatás közben ilyen köszöntők hangzanak el: „Legyen hála a Teremtő Szent Istennek, hogy megértük Krisztus Urunk születése ünnepének másodnapját, u. m. Istvánnapját. Kívánjuk, hogy eltölthesd öremmel, boldagsággal kedves családaddal együtt. Isten éltesen sokáig!“ Erre István azt válaszolja: „Köszönem szépen szíves szavaitakat, az Isten hallgassa meg, s álgyan meg tükteket is“.

Ezek a délelőtti istvánózók több ideig időznek, elbeszélgetnek szántásról, vetésről, aratásról, az időjárásról, s megemlékeznek az „esztendejenkor“ együtt töltött istvánózásról.

Jánosozás. A jánosozás éppen úgy megy végbe, mint az istvánózás, csak István helyett mindenütt Jánost mondanak.

Szilveszter. A gyermekek este kántálni járnak és éppen úgy, mint karácsony estéjén, be-benyitnak minden útjukba eső házba, s az ajtó előtt elkezdik az éneket.

Egy XIX.-ik század elején kiadott énekeskönyvből való dicséretet énekelnek.

1. Nékünk születék Mennyei Király,
Kit Idvezítőnek mondá az Angyal.

Refr.:

Újesztendőbe mi vigadjunk,
Született Jézus, mi imádjuk.

2. Régen megírták ezt a próféták,
Hogy Fiat fog szülni egy nemes Virág.

Refr.:

3. Nyolcad napak alatt körülmetseték
A nagy Istennek törvénye szerint.

Refr.:

Gaál Anna (12).

Ezen az éneken kívül a gyermekek még az „Ez esztendőt megáldjad“ kezdetű éneket is éneklük *néha*.

Az ének után következik a felköszöntő:

- I. Serkenyetek, hallgassatok,
Mer' én nektek jó hirt mondanak,
Az Úr Jézus megszületett,
Újesztendőbe léptetett.
Aggyunk hálát Istennek,
Isten Ófelségének,
Hogy megértük ezt a jeles ünnepet.
Éjjen !

Vagy :

- II. Isten ! Ki, mióta élünk, törvényidre oktátál,
Az igazság világhírű¹ botlás nélkül jártatál.
Engedd, hogy mi versengessük az Úr Jézus csillagát,
Hirdethessük, követhessük annak tiszta világát.
Kinek körülmetszetése nyolcadnapan történt meg,
Kívánam, a hajnalszínre álgya meg.
Éjjenek boldag újévet !

A köszöntő után valamelyik házbéli kimegy s egy pár lejt vagy pánkót ad a gyermekeknek.

A *legények* csak a „*bédillott újesztendőben*“ indulnak el énekelni. Éppen úgy, mint karácsonykor, most is több egyházi éneket énekelnek, köztük : *Ez esztendőt megáldjad s Tebenned bíztunk eleitől fogva*. Az ének után a ház „virágszála“ kimegy s behívja őket. Bent aztán megkínálják frissensült pánkóval, ami tudvalevőleg az óév éjszakájának ünnepi süteménye. Természetes, hogy a pánkó mellett bor is van.

Rátérek az éjszaka többi eseményére, melyek a következők : a *temetőjárás* és az *éjjeli harangszó*.

A temetőjárás az újesztendő beállta előtt, azaz az éjszakai harangszó előtt történik. A temetőbe ilyenkor elmennek azok a bánatos emberek, akiknek kedveseik ez évben vagy azelőtt haltak meg. Nem egymaguk mennek, hanem elviszik ismerőseiket, különösen ha *jó énekűek* és *énekelletnek* zsolnárokat, s meg más istenes éneket a sír felett. Az énekeseket a gyászosok házukban kalácscsal és borral vendégelik meg.

Ha a harang megszólal, az egész falu a temp'om elé megy, hol az ünnepélyes harangzúgás mellett az óesztendőt elsíratja. A meghatott emberek a kántor vezetésével eléneklik a *Tebenned bíztunk eleitől fogva* című egyházi éneket. (Eközben a kivilágított toronyból a gyermekek csillagszórókat dobálnak).

Ha elénekelték a fentemlítt zsolnárt, akkor a tiszteletes úr arról beszél, hogy Isten vezetett át ez éven, Isten adjon áldást, lelki erőt az újesztendőben. Mire ezeket elmondja, már be is állott az újesztendő s illő tehát, hogy dicsőítsük Istent ebben az újesztendőben is, elénekelvén ezt az éneket : *Ez esztendőt megáldjad*, aminek elvégzésével boldog újesztendőt kívánva egymásnak, hazatérnek. Harangszó hallszik újra, felvirradt az újesztendő.

Aranyos víz. Kora hajnalban aki legelőbb megy a közös kútra, az u. n. „ivókútra“ (ami tulajdonképpen forrás) s korsójával vizet merít, az az ügyes és annak sikerült aranyos vizet mernie. E szokásnak nem tulajdonítanak ma

¹ A második sorban „Az igazság világhírű“ szövegromlást mutat, eredetileg így lehetett : „Az igazság világában“.

már különösebb jelentőséget, sőt valószínű, hogy elvesztette eredeti értelmét. Még megjegyzésre méltónak találom, hogy ez a szokás kihalófélben van, alig tudnak róla valamit még az idősebbek is.

Minden újesztendő első napján a tiszteletes urat a tanító urakkal együtt ünnepélyesen felköszöntik. Ez olyan hivatalos újévi szokás, mint teszem a kántálás, temetőjárás, éjjeli harangozás. Falunk egy tehetséges embere, Bartha Lajos 40 esztendő s férfi a nemes gyülekezet nevében egyházunk lelkipásztorát köszönti fel.

A beszéd így kezdődik: „Tiszteletes Lelkipásztarunk, e nemes egyházközség hű Lelkipásztara! Istennek szent kegyelméből újév reggele virradt reánk, mert megvagyán írva: Legyenek bizanyas jelei napaknak és esztendőknék. Hálás köszonettel állak a tiszteletes Lelkipásztar urunk előtt e nemes egyházközség népének nevében, hogy az elmúlt esztendőben az Őrnak Igéjét hirdette ebben az anyaszentegyházban, amelynek szegletköve az Úr Jézus Krisztus“.

Aztán beszél az elmúlt esztendőről, majd így folytatja:

„Tudam, hogy az elmúlt esztendő a tiszteletes Lelkipásztar urunkra is hozatt keserűséget, mint sokakat vezetett a nélkülözésre, sokakat az ögyvezségre, sokaknak adta az árvaság keserű kenyerét, de ezáltal is javunkat akarja, mert megvagyán írva: Az orcának szomarúsága által jobbá lesz az embernek lelke! A mostan béállatt újesztendő oszlassa el a bánatunkat mert:

Nem is tudam, mi van ezen a népen,

Sírva vígad már a magyar régen.

Vagy a következő verset mondja:

Rég veri már a magyart a Teremtő,

Nem is tudja, milyen lesz a jövendő.

Lesz-e még ezen a földön jó napja,

Örüljen-e, reméljen-e? nem tudja.

Álgya meg az Isten testi és lelki megelégedéssel a tanító urakat, hogy az mű kicsinyeinket szorgalmazatosan tanították s tanítsák meg Istennek félelmire, hogy majd egykor lehessenek az egyháznak, s az hazánknek, s az nemzetünknek előmenetelire és hasznára“.

Andrásnappa. A babonás hit, amely ehhez az éjszakához fűződik, a következő: Ha egész nap böjtölök bizonyos előírt szabályok szerint, akkor megálmodhatom az éjszaka a jövendőbeli férjet. Ez a babona a leányoké. A babonás eljárás a következő: egésznap böjtölés után a leány kimegy este az udvarra és *kötényébe csillagokat szed*. Ez a csillagszedés elég nehéz dolog, mert miközben egyik kezével szorgalmasan „szedi“ az égről a *kiszemelt* csillagokat, aközben visszafelé számol 10-től 1-ig. A szeme természetesen az égre, illetve a csillagokra van függesztve, mert azt mondja a törvény, nehogy kétszer szedd ugyanazt a csillagot, mert akkor minden hiábavaló. Ez a 10-től 1-ig való számolás 10 szer történik meg, s akkor gyorsan befut a házba és kötényéből a csillagokat az ágyába önti. Elkészíti a fekvőhelyét is, de nem olyan egyszerű dolog ez, mint máskor, mert a párna alá tesz egy *darabka kenyeret* és *sót*, ezeket egy asztalkendőbe köti, melléje egy férfi családtag ruhadarabját, legtöbbször *gagyát* tesznek, s a párnán kívül egy pohár vizet helyeznek el. Éjszaka idején a kíváncsi leányzó gyakran fel-felébred, s ilyenkor eszik

a kenyérből s iszik a pohárból. A megálmodott férfi kétségkívül a férje lesz. (Ez a babonás eljárás a csillagszedés nélkül is ismeretes).

Szilveszter. — a) *Kútbanezés.* Szilveszter éjszakáján pontosan a 12 órai harangozáskor a leány kimegy az udvarra gyertyával. A kúthoz megy s ezt megvilágítva belenéz. Amelyik férfi arcát *véli* a kútban meglátni, megismerni, az lesz a jövődöbelije.

b) Egy másik, még jellegzetesebb babonás cselekvés az úgynevezett *éjtszakai sulykolás*. 12 órakor, pontosan harangozáskor, ha ráütsz a sulyokkal a sulykoló padra, akkor tudd meg, hogy a *felhangzó kutyaugatások* irányából kiszámíthatod, hogy leendő férjed hol lakik és honnan jön el utánad.

c) Ugyancsak érdekes népszokás az is, hogy a leány a *disznó röffintéséből* olvassa ki férjhezmenetelének idejét. Ha a szilveszteri harangszólás közben a *disznóolat* a lány a lábával *megrugja*, akkor a megijedt disznó röffinteni kezd. Röffintésének számától függ az, hogy egy, két, vagy több év múlva megy férjhez.

d) Ha a leány bekötött szemmel megy el a *sövénykerthez*, illetőleg ennek a kerítéséhez — lehet léckerítés is — s onnan *találomra* megfog egy karót, ennek hosszúságától vagy kicsiségétől, egyenességétől vagy görbeségétől függ a férjnek az alakja is. Eszerint lesz kicsi, nagy, egyenes, vagy görbe ura.

Tükörbenezés. Szilveszter éjszakáján az egyik szobában egy *két terítékes* asztalt terítünk. Az asztalon lesznek tányérok, villák, kanalak. Az asztalt olyan módon helyezzük el, hogy a tükör előtt legyen. Pontosan a harang megkondulásakor a leány eloltja a lámpát s a sötét szobában átnéz a szemben levő tükörbe. Ilyenkor *levetkezik* s a sötétségben egy arcot vél látni, amely a babona szerint a leendő férjének az arca.

Újesztendei babonás szokások: a) Nem illik az új esztendő reggelén senki asszonyfélének a szomszédba vagy bárhova, idegen házba mennie, mert arra a házra szerencsétlenséget hoz. Éppen ezért mindenki arra törekszik falun, hogy egy férfi családtagot küldjön látogatóba már a kora hajnali órában jó ismerőseihez, mert a férfi szerencsét hoz.

b) Az adósságot még az ó-esztendőben kell megfizetni, nehogy az új esztendőbe adóssággal kelljen átmenni, mert ez azt jelenti, hogy az egész esztendőben fizetni fog az ember.

Húshagyókeddi és hamvazószerdai babonák: Húshagyókedden korán reggel a házat, azaz az első szobát kiséprik, a szemetet befelé seperve a küszöbötől a lapátra teszik s ezt elviszik a harmadik szomszédba, mert az a hit, hogy így a *bolhák elhagyják a házat* s a *szomszédságban maradnak*.

Ennek a babonának — egy idős asszony szerint — egy másik változata is van; eszerint a szeméttel együtt három papírrba csomagolt bolhát is kell vinni s ezt is *rdolvasdssal* a szomszédban kell hagyni ezekkel a román szavakkal: „Marți în casă, purice afară.” (= Kedd a házban, kifelé bolhák.)

Hamvazószerdán egy kupa hamut vagy korpát vesznek s tetejébe egy kis málé- vagy búzalisztet szórnak, amelyet a kölcsönadó szomszédasszony hambárjába öntenek tréfából. Ma már ennek a kedves és tréfás hagyomány-szerű szokásnak *semmi babonás utóíze nincsen*. *Hát a kenyérnek, amit*

Lejegyezte: Nagy Olga, fg. VIII. o. t.

Fonó. Meg kell jegyezni, hogy az itt felsorolt szokások, az farsáng előtti időszakban, rendszerint 10—11 óra tájban kerülnek sorra, mikor az álmoság kezd erőt venni a szemeken.

1. **Vinklizés.** Haton-heten leülnek a földre egymás ölébe. A hátsó átöleli az előtte levőnek a derekát s azután elkezd kiki az előtte levőt jobbra-balra teljes erejéből lengetni. Aki legelől van, nincs senki, kibe megfogózkodjék s mivel a lengető erő nála a legnagyobb, alaposan megvinkli-minkliztetik úgy, hogy fejét az ágy lábához, vagy a földhöz veregeti.

2. **Futógén-drúds.** Ketten ülnek egy karátlan székre egymásnak hátat fordítva. Derekat törülközővel egymáshoz kötik, hogy szabadulni ne tudjanak. Közben egy csuporba vizet töltenek és egy fára „szöszet” kötnek és az egyiknek a kezébe adják. Ezután elkezdődik az alkudozás a *futón*. Ha a vevők megdrágálják és nem akarják annyiért megvenni, mint amennyiért ajánlják, fogja magát és a „*csepi*” megmártja a vízben és a másik szájához veri, azt mondván: „*Inkább a szolgálomhoz verem, mincsőbb annyiért eladjam.*” Ekkor a hátsó elkezdi vergődni, míg mindketten a földre esnek.

3. **Rókabőr-árulás.** Egy fadarabot rongyra akasztanak és miután valamelyikük száját egy fécskával kipeckelik, elindul ezzel rókabőrt árulni. Ekkor elkezdődik az alkú. Az árus neveltségesen kiabálja, hogy „vegyenek rókabőrt.” Természetesen nem adják meg az árát, mire azt hozzájuk veri.

4. **Szarka-tánc.** Legugolva szarka módjára ugrálnak, közben kezüket elől és hátul összezsapkodják és a következő versikét mondják: *Hapcsilárom, ksilárom, szarkák táncát kijárom. S ahogy járom úgy járom, de én aztat kijárom.*

5. **Véresesztés.** Kést szúrnak a gerendába és az egyiknek a fejét letakarják és oda állítják, hogy a kést fogja. Közben vizet öntenek a kabátja ujjába. Ez fogadás formájában történik.

6. **Melyik tud hamarabb székre állani?** Fogadnak, hogy melyik teszi hamarabb székre a lábát. Aki indítványozza a fogadást, az a szomszéd szobába megy, hogy ott tegye székre a lábát. Ott a csizmáját lehúzza és úgy megy vissza, ahol a bentlevő boldogan tartja lábát a széken (mert ő hamarabb feltette). De a fogadást elvesztette, mert nem a lábát, hanem a csizmáját rakta a székre.

7. **Hamuetetés.** Egyiknek törökbúza szemet adnak, hogy rejtse el valahová. A másik közben hátraoson a kemencéhez, hogy hamut vegyen a markába. Azután ahhoz megy, aki eldugta a kukoricát, hogy nála megkeresse azt. „Nem találám sehol. Tácsd ki a szád!” — mondja neki, mire az bátran kitátja, abban a tudatban, hogy úgy sincs ott. Erre a másik szájába önti a hamut.

8. Fogadnak, hogy ha az egyik kimegy és aztán bejön, átlát az ajtón. Közben „á”-t írnak az ajtóra. S mikor visszajön csakugyan „á”-t lát rajta.

9. Egyet kiküldenek azzal a biztatással, hogy mikor bejő, a kemence ki lesz fordítva. Közben elvesznek a kemencéről két kormos karikát és a bejövőt alaposan bekenik korommal, s ott van a kifordított kemence.

10. **Mi belé?** Két legény leül a fonó közepébe, sapkát vesz a kezébe és elkezd kérdezni sorban a fonóktól: „Mi belé?” Mire ilyen feleletet adnak: „Te belé Juci Birivel.” „Az egyik lábad legyen az Uraji csupon, a másik a Síkóhegyen, s a hollók vájják az ágyéködat.” „Járjon ki a szemed, mint az asztal fia.” „Klán bácsinak a t... e legyen átalvetőd”; másik: „vajverő fazakad”;

másik: „főzzél vele tötélkes káposztát“; másik: „gömbec helyett, mert jó zsíros lesz.“ „Nyald ki a csipás Peti szemét“ stb., stb. Amelyik tartja a sapkát, visszamondja a másik legénynek s erre nagyot nevetnek. A leányok pedig fejüket lesütve szégyelik magukat.

11. Egy lefekszik a földre és egy másik jókedvű vénasszony, vagy legény sítatja, így: „Penka, Penka, mé hótál meg, még a tennap a pázsintan sz. rda-gálál, s máris a padon vagy“; s erre nyálas szösszel a „hótnak“ szájába csap.

12. Ha egy asszony szundikál, a másik kapja magát, *csicsit* kiveszi, az arcához veregetve *megszoptatja*; mikor a többiek irtózatosan sikoltani kezdenek, fedőket vernek össze, guzsalyt a földhöz. A nagy lármára az alvó természetesen úgy megijed, hogy egyelőre elmegy a kedve az alvástól.

A nagyhéten nem bolondoznak, hanem templomi énekeket énekelnek. A fonóból hazafelé menve a legény nem kíséri haza a leányt; *a leány úgysem beszél vele, mert véteknak tartja.*

Bartha Árpádné (21).

Lejegyezte: Bartha Albert ref. teol. hallg.

35. Nagyernye.

Karácsony reggelén *hajnalozóval* köszöntenek be a házakba.

Karácsony első napja elejétől, másodnapja virradatáig cigány-bandával járlák végig a falu összes házait, kivéve a Jánosokat. Egy pár nóta után sokhelyt behívják őket a házba, ott verset mondanak. Ezt követi a másik legény köszöntője.

Másodnapján este csak a Jánosokhoz mennek, ekkor azonban minden házhöz beengedik őket.

Hivogató. Ünnepe másodnapján reggel két legény járja a falut, hogy az esti táncmulatságra meghívjon mindenkit. Egyik a következő hivogatót mondja el: „Tiszta virtusokkal ékeskedő nemes és nemzetes nagy jóakaró urunk és asszonyunk! A most felserdült ifjú legényseregünk hivatattya kigyelmeteket, a kigyelmeknek ifját máma délután és este, holnap délután és este községházába egy-két pár tánc eljárására, vagy elnézésére. Szívesen fogjuk látni, el is fogjuk várni“.

Második legény: „Addig is, míg szívünk szándékát teljesítenék, az Úr szent oltalmába ajánljuk. Boldog ünnepeket kívánunk“.

Ha megkínálják őket borral vagy pálinkával, pohárköszöntőt mondanak:

Kántdlók.

Elindul Szent József szép szűz Máriával
Terhes mátkájával szállást kéregetni.
Szállást nem adának a sok vendég miatt,
Mégis kirendelték küjel a városon.
S ott született Jézus barmok jásojában.
Nem kőpalotában sem vetett ágyában.
Jövel Jézus, jövel egy hivatalunkra,
Hogy megdícsírhesstük drága szent nevedet.
Mostan kinyílt e szép rózsavirág,
Melyet rég vár mind az egész világ.

Betlehembe kibimbózott zöld ág,
Királyé a nagy méltóság,
Királyé a nagy méltóság.

Elindul Márja e jeles éccaka,
Elment a gazdag kovácshoz szállást kéregetni.
A gazdag kovácsnak volt egy szép báránya,
Elvezette szűz Máriát a barmok jászójába.
Ébredj gazda, ébredj e jeles éccaka.
Madarak repdesik, angyalok hirdetik.
Tizenkét szép őszi angyal köti a bokrétát.
Nézd meg mi van kapud előtt:
Két aranyalmafa.

Felkelek én szép piros hajnalban,
Megmosdottam arany folyóvízzel
S megkendőztem Mária kendővel.
Feltekintek boldog mennyországba.
S ott is láttunk egy vigasz lajtorját,
S azon felül egy márvány koporsót,
Kiben nyugszik világ Urunk Jézus.
Mér sírsz, mér sírsz asszonyom, Márija?
Hogyne sírnék világ Ura Jézus.
Szípják, konyák (l ontják) egymás piros virit.
Felszántották cinterem elejét,
Bévetették Ádám-méh magjával.

Aggya Isten, hogy érjenek sok karácsony első napját örömmel, egészséggel, békével, áldással, szerencsével sok számos esztendőkből, hogy érjenek.

Nyisd meg Uram, nyisd meg mennyeknek kapuját,
Hogy dicsírhessük meg áldott szent nevedet.
S a mennyei harang mint húzódnak, szólnak;
S a mennyei gyertya mint gyűjtődnek, gyúlnak.
Madarak repdesnek, angyalok kerülnek,
S be vannak kerítve gyémánttal s ezüsttel.
Nyisd meg Uram, nyisd meg mennyeknek kapuját,
Hogy láthassuk münk is Krisztus Urunk fiát.

Kántálási ének elénekzése után elmondott rigmus:

Jó kicsi fácskám, zengj kicsi fácskám.
Elküldett a Jézus az Úr nevenapján.
Az Úr nevenapján aratás ha vóna,
Az én zengő nyelvem bé se fagyott vóna.

Zörgetik a kócsot,
Pénzt akarnak adni,
Ha egy máriást nem adnak,
El se fogom venni.

Lejegyezte: Jenői Jenő, ref. teol. hallg.

Az *istványozás*. Karácsony másodnapján már a kora hajnali órákban megindul nagy csoportokban a falu legénysége, s istványozás címén tisztességet tesz a falu minden leányának versmondással, énekléssel. A leányosház aztán ünnepélyesen látja vendégül a tisztességtevő legénycsoportot.

Már este megkezdődik a készülődés, a leányok szépen megterítik az asztalt, felrakják rá, amiket *éde* (édesanyám) e célra *sütkölőzött*, a pompás *bélesek*et, *pánkót*, *süteményeket*, a *mézesített pálinkát*, s aztán szívdobogva figyelik a halk éneket, amikor a kapu előtt felcsendül.

Első ének mindig Petőfi „Éj van csend és nyugalomnak éje” kezdetű éneke. Aztán belép a *békéresztető* s így rigmusol:

Elérkeztünk tisztelni a ház szép leányát,
Ha ő meg nem vetné tiszteletünk szavát.
Azértan hát kérjük, nyissa meg az ajtaját,
Hogy szép tisztességbe részesítsük magát.
Az örömpohárból, vígság koszorújából
E ház részeltesse, — Isten áldásába s
Minden jószágba mindenkor élhessék

A családfő illendő meghívására aztán besereglenek a fiúk, s az ajtóba állva még eléneklük együttesen:

Óh, fényes hajnali csillag,
Ki éltünkre szépen virrad,
Vedd el a sötétség telit,
S ékesítsd István reggelit.

Az ének után az ajtóba állva sorban rigmust mond négy legény.

Az éneklés megszűntével előáll a családfő és asztalhoz tessékeli a vendégeket, ezek helyet foglalnak s megkezdődik a kínálgatás. A piruldozó leány, a szorgoskodó háziasszony egyaránt unszolják a fiúkat: „Használd édes fiam Minya, te is Bóldi, használjátok, szívesen adjuk”.

Évés után a gazda kínál, töltöget a *mézesített*, aztán még egy pár szép hallgató nőta kerül sorra.

Végezetül rigmust mondanak, énekelnek, aztán mennek tovább a falu minden leányához, kicsihez és nagyhoz, ha már konfirmált leány. Nincs itt kivétel, egyformán elmennek a falu végén lakó szénégető kis vityillójába, s a gazdagok magas házaihoz.

Lejegyezte: Péterfi Emma.

36. Nyáradselye.

Selyében a fonót *kórusnak* nevezik. Asszonyok, leányok a téli estéken összejúlekeznek egy erre a célra elkért háznál és fonással töltik el az időt. A fonók guzsalyai, mintha egy kéz csinálta volna, olyan egyformák, legfennebb annyi különbséggel, hogy némelyiken több kis tükrő, zörgő, festett tulipán, szívecske van, aszerint, amint ügyesebb kezű a lánynak a *legénye* (udvarlója), mint a másiké. Minden lánynak a választottja csinálja a díszguzsalyat. Mert a fiúkra is szükség van ott rájuk, megesik gyakran, hogy leesik az orsó a lány kezéből, a legénynek kell felkapnia, s csók a vált-

sága. Megjő aztán az öreg *Lidi néni* is, a kórus mesemondója. Ha elkezd a mesét és a rigmust, se vége, se hossza, foly a szó az ajkáról.

Farsang beáltával a mi falunkban is esténként, a fiatalság *farsang*-nak vagy *maskurá*-nak öltözik. Cifra alföldi, bőgatyás betyárnak, piros csákós huszárnak, menyasszonynak öltöztetik a legényt. Arcukon csipkerongyból álarc van, hogy fel ne ismerje őket senki.

Öltöztetnek még szalmába burkolt medvét, gólya orral, kecske szarvval torz alakokat.

Itt leirom a *maskurások* verses *békérőit*.

A vándor legények a faluba járnak.
Egy küs üdőre, itt is megállanak.
Mivel e házban világosság nagyon,
Azért jöttek erre, kérék ketek nagyon
Engedjék meg ketek, hogy beljebb kerüljenek.

A házi gazda :

Ha illőn viselkednek, jöjjenek be bátran,
De gonosz szándéknak, kapum be van zárva.

Bent a házban illedelmesen, rövidet táncolnak és tarisznnyát zörgetnek ;
abba almát, diót vagy aprópénzt szokás tenni.

Párosító énekeket is szoktak az asszonyok a fonóban énekelni :

A köszikla tetejében, két gyenge viola.
Egyiknek nyillása Róza szívem vala.
Másiknak nyillása, Ferenc szívem vala.
Róza szívem, csokros szekfü, tegyük a kalapba.
Ferenc szívem, hosszú villa, tegyük az odorba.
Aggyon Isten záporosót holnap éccakára
Mossa össze ezt a kettőt, bár holnaputánra.

Gyér a szita, gyér a rosta, törökbúza pattog rajta,
Zsuzsi szívem pattogtatja, Albert szívem ropogtatja.
Cinge goga az ágán, sejem zsinor a lábán.
Kössük az Albert lábára, rántsuk a Zsuzsi útjára.
Mert azt tudjuk régen, ebből egy pár lészen !

Hiedelmek és babondk. Szemetet nem szabad napnyugta után kivinni, mert elmegy a szerencse a háztól. — Péntek nap nem szabad adni senkinek szemet, mert üszkös lesz a búza. — A tejet nem szabad kifuttatni, mert a tehén tőgye felsebzik. — Ha a tehén megborjúzik, három napig semmit a háztól ki nem szabad adni, mert elviszik a tejet. — Hasított körmű állatot nem szabad két karácsony között befogni, mert álatdög lesz abban az évben. — A ganét nem szabad napnyugta után kihányani, mert a tehén nem lesz borjúz. — A két karácsony között ahány darab ruhát kiterít valaki, annyi állatbőrt terítenek ki abban az évben. — Ha fehérszínű meg kereszttűl a befogott marha előtt, akkor feltörök a marha nyaka. — Amelyik háznál tejes állat van, ott Szentgyörgynap éjszakáján, rózsafának a tövises ágát ki kell tenni a kapura, hogy a koborgó lüdercek vagy boszorkányok el ne vigyék

a tejet. — Amikor a tehén borjúzik, addig a pajtába senkit beengedni nem szabad, amíg 3 darab kenyér, három csipet sóval, 3 cikk foghagymával a tehenet meg nem keresztelik és azokat az ajtó felé a falba el nem ássák, mert akkor aztán nem tudják elvinni sem a szerencsét, sem a tejet. — Ha este korán a kakas kukorékol, akkor idegen lúdérc jár a faluba. — Ha a kutya orgonál, amerre tartja a száját, arra halál lesz. — Este a sötétben semmiféle vizet kiönteni nem szabad, mert szembe önti a halottjával. — A gyermeknek a körmit egy év előtt levágni nem szabad, mert tolvaj lesz. — Ha a kicsi gyermeket tükröbe néztetik, néma lesz. — A húshagyókeddi téstás fakalányt ki kell fúrni és el kell tenni a templomba; ha valaki azon keresztül néz, meglátja, hogy ki a boszorkány a faluban.

37. Nyárádszentbenedek.

Karácsonyi este a gyerekek járnak páronként; ezeknek pénzt szoktak adni; a kántálók az ablak alatt eléneklik a 99. ref. egyházi éneket vagy a nagyobbak a 96. ének 2. versét és rövid köszöntőt mondanak. Amikor a gyerekek eljártak, este 10 vagy 11 órakor külön csoportba gyűlve a nagy legények és külön az emberek járnak az összegyűlt társaság tagjaihoz szerre. Kint eléneklik a 96. ének 2. versét. Egy elmondja a köszöntőt és akkor behívják őket, bent megkínálják borral és kaláccsal és így időznek minden háznál egy-egy fél órát; közben eléneklik a fentírt énekek több versét meg egy-egy zsoltárt is. Így telik el az éjszaka; mikor virrad, akkor mennek haza. Karácsonyba hajnalozni nem szoktak; András, Miklós, Luca napja, regélés, aprószentek, ezeket nem gyakorolják. Újév, vagyis Szilveszter éjjelén éjfélkor az ifjabbak éjféli harangozáskor felgyűlnek a toronyba és ott eléneklik a 103., 175. és 259. éneket, miközben hangos kiáltással „boldog újévet” kívánnak a falunak.

Farsang végén, vagyis húshagyókedden a fiatalabb legények *feldőlőnek farsangnak*, vagy *maszkurálnak*. Egyik részök vén legénynek, a másik részök vén leánynak. Kenderből fehér haját fonva, magok után húznak egy láncsal megkötött *csutkát* (tuskót) és az idősebb legények és lányok kapujában nagy sírást utánozva jajgatnak, mondván: „Én is itt maradtam, te is itt.” Ezeket is borral és süteménnyel szokták megkínálni.

Lejegyezte: *Moréh János.*

38. Nyárádszentimre.

A *fonó* szokás szerint *Szentmárton napján* (nov. 11.) este kezdődik. Alkonyatkor minden asszony, menyecske és lány elindul a fonóba, ahova járni akar, kezében *guzsaly* és üllőszék. Azért sietnek, hogy „jobb” helyet kapjanak. A férfiak azzal a biztatással engedik el hazulról: „Na, megindult a háború, mert két asszon: hetivásár, három: országos és hús asszon már egy egész háború”. Három, esetleg négy *fonó kórus* van a faluban. A két felszegen, az alszegen és a falu közepében. Szombat és vasárnap estét kivéve, minden este összegyűlnek. A *fonó* egészen karácsony nagyhétéig tart. Egy *fonóban* körülbelül húszan vannak, máskülönben a *ház* nagy-

ságától függ. A *fonóhdz* a *középsőhdz* szokott lenni, mert az a legnagyobb. Korszerint ülnek. A *füttő* mellett kezdődik a sor, itt ülnek a legöregebb asszonyok, mert már „a csontjuk is fázik.” A háznak a kályhától számított másik végében végződik a sor. A leányok általában a kanapé mellett ülnek, mert a kanapén a legények ülnek.

Ha fonás közben valaki *elszunnyódik*, fadarabot tesznek a kenderébe vagy *rongybubát* az ölébe, vagy pedig felütik a *csepűjét* a guzsaly tetejébe. Azért a csepűt, mert legtöbbször a vénasszonyok szunnyódnak és ők fonják a csepűt. Ha vénasszony *szunnyódik*, ezt verselik: „Komámasszony ne szunnyódjék, ott a botja támaszkodjék.” Ha fiatal, akkor ezt: „Fonj Véra, fonj, mert hozzák a szőszöt”.

Nemsokára megérkeznek a már felavatott és fel nem avatott legények is. Akik legelőször mennek a fonóba, azt *felavatják*. A leánynak szoknyája alá, a legénynek a lába közé égő csepű csutkát dugnak, *megperzselik* s ezzel felavatottnak számít. Majdnem mindenik leány mellett ül egy legény. Általában kiki a kedvese mellett. Éber szemmel figyelik, mikor ejti ki a leány a kezéből az orsót. Ha valaki kiejti, a legény felkapja s addig nem adja vissza, amíg ki nem váltja. A kiváltás ára egy csók. A párt letakarják egy kendővel s úgy csókolják meg egymást.

Fonójáték. 1. *Récefarkozás.* Két asszony (vagy leány) háttal állva a lábuk között átvesszik a kötényüket, összekötik és húzzák kétfelé. Kötélhúzáshoz hasonlít.

2. *Lepénysültés.* A guzsaját a lábaközé teszi és egy széken *varizsol* vele. Egy másik asszony mellé áll s azt mondja: „Elütöm a kemencéjét”. Az első: „Nem hagyom.” Dulakodnak, míg a széket eldöntik.

3. *Matoldás.* Négy legény játsza. Két legény háttal letérdel, úgy, hogy egy hanyat ráfekhetik. A negyedik megáll a ráfekűdt fejénél, fejét a lába közé veszi, megfogja a lábát és felemeli, úgy, hogy majdnem a földet éri az illető feje, akkor megfordul és ő fekszik hanyat, a másik keresztül bucskázik s ő fogja meg a lábát s emeli fel, így folytatják.

4. *Dangózás.* Három legény egymásmellé áll. A középen álló az orrával *dangózik*, zümmög, az egyik ujjával ütögeti az egyik orrajukat és hol az egyik, hol a másik legényhez üt. Mikor a baloldalt állóhoz üt, akkor a jobboldali legény üti oldalba a dangót és fordítva.

5. *Szarkatánc.* Asszonyok és leányok sorba lekuporodnak és kezüket a horgasinuk alatt összekapcsolják és úgy ugrálnak előre. Azt éneklük, illetőleg verselik:

„Hapcsillárom, csillárom
Szarkatáncot eljáróm.
Ahogy járom úgy járom,
De én aztat eljáróm.

Hopp mókuskám, mókuskám,
Mostan jöttem Váradról.
Suhunt úton nem jöttem,
A kerten szökdöstem.

A szegény szarkának kiszakadt a nadrágja,
Arra kéri Szabó Pált, foggya be a nadrágját.
Neki adja leányát, Rózsikát.

6. *Szövés.* Két asszony leülve, a horgasina alá vesz egy guzsalyt és kezükkel megfogva, előre-hátra dülnek egymás mellett és ezt mondják: „Jó

nyüstöm, jó bordám, nagyokat ugorjál". Akkor hátraesnek. Vagy pedig: „Mit szó kend, mit szó kend? Csepű gyócsot. Há' lám színt, nézze kend". Erre felfordulnak.

7. *Bagojrugds.* Két asszony szembe leül, horgasinuk alá fadarabot tesznek, azt karjukkal átfogják és rugják a talpukkal egymást. A gyengébb hátraesik.

8. *Debrecenbe pipáért.* Az asszonyok szétvetett lábbal leülnek egymás lábaközé és mindenik az előttelévőt átfogja. Aki elől ül, az vesz a kezébe egy a végén megbogozott kendőt és hátra-hátra üt és amint a fenekükön előreszúszkálnak, ezt mondja: „Gyí, menyünk Debrecenbe pipáért".

9. *Egérténc.* Az asszonyok egymás kezét fogva körbe állanak, egy pedig a kör közepén áll. Ugrálva körbe forognak és ezt éneklük:

Rengesd uram a gyermeket,
Hogy menjünk a táncba,
Ott vannak a szép legények
A szép multságba!

A középen álló a körből kikap egyet, táncra perdül és mindenik igyekszik társat találni. Akinek nem marad, az áll a közepre.

10. *Sujkolds.* Az asszonyok s a leányok sorba ülnek s a szoknyájuk alatt dugdosva, egyik a másiknak egy sujkot ad tovább. A kereső az váltja fel, akinél a sujkot megtalálja.

11. *Csepű koszorú.* Csepűből koszorút csinálnak és ugyancsak csepűből két bubát is. Az egyik fiú, a másik leány, melyeket élő személyekről neveznek el. A két bubát szembeállítják a koszorú körének átlója irányába és a koszorút a bubák mellett meggyújtják. Ha a koszorún a tűz pld. a legényhez ér hamarabb a leány mellől, azt jelenti, hogy a leány fut a legény után és megfordítva.

12. *Macska-drulds.* Egy legény árulja a szoba közepén a „macskát". Az egésznek a „mellébeszélés" a veleje. A legény a legközelebbi asszonytól ezt kérdi: „Van egy macskám eladó, ki veszi meg? Vegye ke meg, Zuzsa nén!" Zuzsa néni azt mondja: „ingom(b)." A legény a következő asszonynak azt mondja: „Lina nén, hajja, ingom(b)." Lina nén: „Idd meg a f... gom." A következőnek: „Igya meg a f... gom, Anna nén." Anna nén: „Menyen a pap, hogy pipázzon." Legény: „Menyen a pap, hogy pipázzon Rózsa nén." Rózsa nén: „Edd meg a sz. rt paprikáson." Legény: „Egye meg a sz. rt paprikáson Ilona nén." Ilona nén: „A pap korlátja végig vasas." Legény: „A pap korlátja végig vasas Ágnes nén." Ágnes nén: „A falu kutyája tőled hasas." Legény: „A falu kutyája kétől hasas Kalári nén." Kalári nén: „Az úr viszi a maga pálcáját." Legény: „Az úr viszi a maga pálcáját Justina nén." Justina nén: „Nyald meg a s... em vápáját." Legény: „Nyaja meg a s... ge vápáját Eszter nén." Eszter nén: „Idekinn egy száraz árok, én a szádra sz. rni járok." A leányok az ilyen szavak helyett virágnevet mondanak.

13. *Férjhezadó és házastló ének.* A leányokat férjhezadják, a legényeket házastlják.

1.

Város végin kismadár,
Aki engem odavár,
Várj, várj, vígan várj,

Én is odamenyek már.
Szeretem szívből szívedet,
Szépen gombos mejjedet,

Kérjed azért Istened,
Adjon nekem tégedet.
Károly bácsi, ki kegyes,
Azt se mondja, mi rendes,
Szája édes, mint a méz,

Peng a nyelve, mint a réz.
Szállásodra számodra
Szabó Károly jó forma,
Legyen életed párja.
Köszön meg!

2.

A hegyet, a völgyet valami nyomdossa.
Sárgalábú madár ne szájjon minden ágra.
Én sem hállok mindenkor derekajas ágyba,
Szállásodra, számodra X. Y. jó forma.

3.

Teli kertem zsályával, zsályával,
Hap (hab) szerelem lángjával.
Gyere Anna szedj rózsát, szedj rózsát,
Köss Pistának bokrétát, bokrétát.
Szállásodra, számodra, Szabó Pista jó forma.

4.

Sárga zsinór, sejem sújtás,
Hova megyünk este pajtás?
Ide le a nagyutcába,
Nagy Albertné kapujába.
Nagy Albertné káposztát főz,
Feje felett fut el a gőz.
Hányja-veti pléh kalánnját,

Férjhez adja Ida lányát.
Azér ne fájjon a feje,
(Mert) Tordai Sándor lesz a veje.
Nézz ki Sándor ablakodon,
Ki sétál az udvarodon.
Ott Nagy Ida köntösösön,
Legyen tied örökösön.

5.

Gyér a szita, gyér a rosta,
Ihaj! törökbúza pattog rajta.
Jóska bácsi pattogtassa,
Sári néni ropogtassa.
Szállásodra, számodra,
Jóska bácsi jó volna.

6.

Az ibolyát akkor szedik,
Mikor reá harmat esik.
Ha őt akkor le nem szedik,
Szépszeribe megváltozik.
Pista szíve akkor nyugszik,
Mikor Gizával játszódik.
Szállásodra, számodra,
Tőkés Giza jó forma,
Legyen életed párja.

7.

Kicsi kakas hova mész?
Ganédombra piszkálni.
Térjél vissza Istenér
Sz. Lujza kedvéért.
Sz. Lujza olyan jó,
Mint a lyukas mogyoró.
Sz. Imre hasonló,
Mint a fogatlan sarló.
Szállásodra stb.

8.

Kerüjj rózsám, kerüjj,
Kertem alatt kerüjj,
Csak buba ne merüjj,
Mert ha buba merüsz,
Soha ki nem kerüsz.

9.

Üssed rózsám üssed, asszonyod kutyáját,
Hogy el ne ugassa virág szerelmemet.
Virág szerelmemet, szép Giza nevemet,
Virág szerelmemet, szép Sándor nevemet.

14. *Juliska-tánc.* Egy asszony a szoknyáját átköti, mintha férfinadrágba lenne. Ez a férj: Jankó. Csúf kalapot tesz a fejére és pipát a szájába. Egy másik asszony a felesége: Kati. Jankó azt kérdi: háziasszony, kit vigyek el táncolni? Hát, Katit. Akkor a feleségét táncra perdíti, közben a kalapját a földre csapja s azt mondja: „Az istókját, te Kati!” Kati visszaadja a kalapot és tovább táncolnak.

15. *Székcserélés.* Egy asszony középre áll kendővel a kezében, amelynek a végén bog van és azt verseli:

Megmalacott a királyné gönnéje,
Tarkát, barkát, sutát, butát,
Tüzes istennyilát, felkerekedjetek.

16. *Sós hal drulds.* Egy asszonynak kiágasolják a száját egy fadarabbal úgy, hogy csak selypítve tud beszélni. Egy kalapba fadarabokat tesznek, ezek a halak. „Vegyenek sós halat!” — mondja az asszony. Az asszonyok kis darabka csepűvel vásárolják. Mikor mind eladta, akkor meggyűjtja a sóshal áruló a csepűt és az asszonyokra dobja.

17. *Olaj árulás.* Egy legény a másik hátára ül és azt kiáltja: „Vedd meg az olajomat!” Az asszonyok vizes seprűvel ütik.

Eközben fonnak is és sokat kacagnak. Ha valamelyik asszony elmarad a fonóból, *tajigával* mennek utána. Ha kitudják csalni, ráültetik a tajigára és úgy taszítják a fonóba.

Kardcsony nagyhetének csütiörtökén a virrasztással fejezik be a fonót. A virrasztó estén a háziasszonynak fonnak. Éjfélkor aztán nagyot esznek, isznak. Az enni-innivalót az asszonyok és lányok viszik. Főtt töröbúza, cukor, pálinka, sütemény. Azután tánc. Az első nótát mindig erre táncolják:

Járompáca, tengejszeg,
Járjad bolond, nincs eszed,
Ami volt is, elveszett.

A fonó vízkereszt utáni nap folytatódik és tart farsang végéig. Karácsonytól vízkereszt napjáig nem szabad a guzsalyat kivinni a kapun, mert ahová viszik, fergeteges lesz a juh.

Mikor valaki idegen házba megy, *kardcsonyi beköszöntőt* mond.

Istványozás, jánosozás. Este István (János) gazda ablaka alatt régebben lőttek, azután bementek és felköszöntötték Istvánt.

Kardcsony éjszakáján nem szabad ruhát szárítani, mert ahány darabot kiterítenek, annyi állat pusztul el a következő évben. — Az ollót be kell csukni, a gerebeneket össze kell ütni, mert ha nem, az állat elpusztul.

Aprószentek napján a gyermekek mustármagért indulnak. Megverik és megajándékozzák őket kaláccsal, dióval stb.

Szilveszter estéjén arany gyűrűt tesznek a vízbe, kavarni kell s be kell nézni a vízbe s meglátja a jövődöbelijét. Mondják, hogy „nagyon jó a hatása”.

Újév napján a teheneket ezüstláncról kell megitatni, hogy szerencsések legyenek. — Szilveszter estéjén éjfélkor a lány fésülődik, a tükörben meglátja a jövődöbelijét. — Ő esztendő éjjelén tizenkét órakor régebben lövöldöztek. Ismeretes a gombócözés és a hagymanaptár. — Mikor az osztóvátán „befordul a fonal”, hogy az utolsó bogánycs is leesik, felkapja a lány, kifut vele

az útra, akivel találkozik, az lesz a férje. — Mikor a szövő lefogy, az osztóvátárol le kell vetni a lábitó kötőket, ha nem, akkor a szövő sokáig haldoklik, a bordát is, mert ha nem, mikor meghal, tátva marad a szája. — Ha a tehénnek elapad a teje, elindul a gazda az erdőre, de nem szabad senkinek köszönnie. Az erdőn balkézzel levág egy mogyorófa pálcát, hazafelé menet sem köszön. Hazamegy, egy ruhadarabot terítnek a földre (az istálló hídlására) és addig üti a pálcával, míg odamegy az, aki elvette a tehén tejét. — Hogy ei ne vegyék a tehén tejét, Szentgyörgy napján hajnalban vadrózsafa pálcát kell tenni a kapura. Balkézzel kell vágni, vizen nem szabad keresztül menni. — Húshagyó keddi tésztás kanalat zsebbe teszi, a templomba viszi s meglátja a boszorkányokat.

A farsang. Vízkeresztkor kezdődik és húshagyó keddig tart. Öltöznek: cigánynak, grófnak, kéményseprőnek. A cigányok árulják az edényt, vaskanalat stb.

Kecske. Valaki derékban meghajlik, egy pokróccal beborítják, a kezében kecskefejet fog. A kecskével van egy major, majorné, a két „pakulár“ más ruhájába öltözve, az arcukon álarc rongyból. A major feji a kecskét, a kecske szökök, a major mondja: „Hol Maro ho“. A pakulárok dörzsölik a hátát, hogy álljon meg.

Lejegyezte: Szabó Bálint, ref. teol. hallgató.

39. Nyárádszentlászló.

András napja. Az egyik 72 éves öregasszony elbeszélése szerint, az ő leánykorában nagyban szokásos volt András napján a böjtölés. Ezen a napon semmit sem ettek, mert ha bármi is bekerült a szájába annak, aki arra volt kíváncsi, hogy meglássa álmában azt, aki a férje lesz, akkor nem álmodott semmit. A fent említett személy is elvette a favágón a kendermagot, de nem álmodott semmit és így nem tudhatta meg, hogy ki lesz a férje azaz kivel fogja a kenderet kinyőni, mert az egyik legény annyit bíztatta, amíg megevelt egy szem cukrot. Az elbeszélő állítja, hogy ha ő nem eszi meg a cukrot, akkor álmodott volna.

Az egyik fiatal 26 éves asszony beszéli el, hogy András napján éjjel tizenkét órakor megtudhatja, hogy a falu melyik részéből fog jönni a kérője, azaz a falu melyik részében lakik a jövendőbelije. A dolog a következőképpen történik: éjjel tizenkét órakor kiáll a leány a ganécsomóra, két fakanállal a kezében. A két fakanalat összeveri és amerről hallszik a kutyaugatás, a falunak abban a részében lakik a jövendőbelije (t. i. a zajra a kutya ugatni szoktak). Ezt ő is megcsinálta, de a férje nem abból a részből került ki, melyről a kutya ugatott.

Kardcsöny szombatján a gyermekek között szokásos a kántálás. A „Mennyből az angyal“-t és „Urístennek Szent fiá“-t szokták énekelni (Unitárius énekeskönyv). Az ének után köszöntőt szoktak mondani. Két-két gyermek szokott járni és általában almát, diót és pénzt szoktak kapni (2 lejt).

A **pistázás** és **jánosozás** megvan nagy mulatozások kíséretében. Az egyik 80 éves öreg ember beszéli, hogy a mostani pistázás és jánosozás semmi a régihez képest.

Ahogy a farsang megkezdődik, elindulnak a *maszskurd* is. A fonókba és a magános házakhoz is beszoktak állítani. A gyakori maszskurák a *lő*, *kecske*, *kéményseprő* és a *lakodalom*. A *lő*: Vesznek egy tekenyőt, amelyiknek a közepe ki van lyukasztva, a lő feje meg van csinálva fából. Az egyik legényt a teknőbe beállítják és azt felkötik a derekára, mert a lyuk olyan nagy, hogy a dereka belefér. A teknőt letakarják egy lepedővel. A teknőre kétoldalt kötnek két csizmát. A lő feje fel van szerelve egy botra, amelyet a lovas tart a kezében a lepedő alatt. Az egésznek a kinézése olyan, mint egy lovas lőháton. Ahova bemegy a lő, ott a kovács megvasalja a lovat. A lő többször elrugja a kovácsot. Végül a lő is összeesik. Sajnálkoznak afelett, hogy a szegény lő megdőglött, de egyszer csak felugrik a lő és elfut. Megjegyzendő, hogy a lő fel van csengettyűzve és zörgőzve úgy, hogy nagy zajt csap, mikor megindul. A *kecske* olyanformán van megoldva, hogy a legény lehajol, egy lepedővel leborlítja és a már elkészített és botra felszerelt kecskefejet a kezébe adják és beállítva a fonókba, ott mekeg, ugrál ide oda, ijesztgeti az asszonyokat és leányokat. Megtörténik egyszer az is, hogy a kecske az egyik leánynak úgy nekiugrott, hogy két fogát kiütötte. A *kéményseprőhöz* egy mester és egy inas kell. Megtörténik az is, hogy a nagy munkában még a kályhát is feldöntik. A *lakodalomnál* hét személy szerepel: a vőlegény és menyasszony, két vőfély, két *nyuszóleány* és a pap.

Ahová bemennek, ott az új párokat megesketik. A pap mondja az esküt és az új pár mondja utána, de ott, ahol igennel kellene felelni, ott mindig nemmel felelnek és ott, ahol nemmel, igennel felelnek. Az esketés után táncra perdülnek és a tánc végeztével elmennek.

Lejegyezte: *Tóth Albert*.

40. Póka.

Andrásnapján bál szokott lenni.

Szilveszterkor megkerülik a falu határát. Zenészekkel mennek és énekelnek. Két órákor van vége s akkor a táncba mennek. Az utcán levő kutakból ilyenkor vesznek *aranyos* vizet.

Újévkor igen sok játék van. Egyik ilyen játék a *fazakas lő*. Egy fiút felöltöztetnek úgy, mint egy lovat. Egy rossz fazakat húznak a fejébe. Három zsidó megy a lóval, akiknek rossz ruhájuk van. A zsidók megakarják venni a lovat a gazdától. Az egyik zsidó megüti a nagy fazakat s akkor a lő összeesik. Akkor megfogják a lovat, kiviszik s a gazda megveri. Csak a fonóházba szoktak ezzel ellátogatni.

Szokásban van az is, hogy egy embert felöltöztetnek *surgyé*-nak. Ez elmegy a fonóházba, ott rendre megtáncoltatja az összes leányokat. Mikor az utolsó leányt is megtáncoltatta, akkor a leány meglöki, eloltják a lámpát s már ekkor el is tűnt a *surgyé*.

A *betyárok* járása is szokásos farsangkor. Megkérdezi egy fiú, hogy béeresztik-e a betyárokat. A betyárok fehér ingben vannak, fehér csipke takarja arcukat; ezt a tánc előtt felhajtják. Az ingük ki van diszítve apró szalagokkal. Kendőt is tesznek magukra keresztbe. Törülköző kendőket. Zené-

szek is szoktak a betyárokkal járni. Mikor végigmennek az utcán, csattogatnak az ostorukkal. A betyárokat rendszeren a szeretőjük öltözteti fel. Járkálás után visszamennek a fonóba, ott táncolnak reggelig.

A halál. Felöltöztetik a legnagyobb fiút, álarcot tesznek rá. Legtöbbször leánybugyogóba öltöztetik. Egy nagy tolluseprűt adnak a kezébe. Az ilyen maszkurát halálnak hívják. Van egy vénasszony, aki jár a halállal. Mikor a házba beérkeztek, azt mondja: „Valami idegen szállókat beeresztenek?” Ha azt felelik, hogy igen, akkor a vénasszony berohan sikítva: „Jaj a halál, jön a halál!” Erre bejön a halál, keresi a vénasszonyt, nem kapja sehol, mikor pedig megkapja, elkezdí fojtogatni. A nála levő seprűvel a halál megseprűzi a vénasszonyt. A halálnak a ruhája fehér, a fejére fekete álarc van rávarrva. A fekete álarc felé fehér sapkát tesznek. Fehér, jól kivágott ing van a halálon, derékigérő. A halál meztláb jár, a vénasszony, aki különben maga is egy legény, rongyos ruhájú, petróleumszagú kendő a fején. Rendszeren még két legény szokott velük járni; ezek közül az egyik hordozza a podgyászt. A házbeliék a végén megköszönik a maszkura látogatását. A halál rendszeren este felé szokott járni.

Felöltöztetnek egy fiút tiszta fehér lepedőbe, aki aztán feláll egy nagy falábra. Mindenkre ráhajlik, a leányokat megcsókolja. Papirzacskóból fehér sapka van a fején piros bojjal. Az arca nem látszik, eltakarja a lepedő. Kéthárom lepedőt is összevarrnak, hogy a legényt eltakarják. Ezek is este járnak.

Van aztán még egy ilyen, a *temetés*. Két fiú megy az utcán. Össze van kötve a derekuk. Az egyik előrebukik és két csizmát tart a kezén, a másik hátra hajlik olyanformán néz ki, mint egy fekvő ember. Az ember hasát párnával töltik ki. Az arcra álarcot tesznek. Van egy vénasszony, az anya s ez siratja. Siratás közben ilyeneket mond: „Vigyétek, vigyétek csak úgy vigyétek, hogy a kertbe meg ne akasszátok, nyakamba ne szakasszátok!” Így is szokta mondani: „Vigyétek, vigyétek, kertek közzé ne tegyétek, megbotlik a kert tövibe, megindul az orra vére s visszajön a földre.” Egy éve van ez a szokás. Van egy másik; ezt megint csak egy éve ismerik. Egy kisfiú jön be, kíséri az apja, anyja és a nénje. Tiszta fehér ruhában van a gyermek, gatyá van rajta. Egy fiú bekéreztetli, akkor a gyermek befut a ház közepébe, lefekszik, mintha ott halt volna meg. Akkor jön be kiabálva az apa: „Meghalt a fiam, meghalt a fiam! Jaj! gyerekek, lelkem gyermekeim, meghalt a fiam!”

41. Szentgerice.

András napja. Fiatal leányok egész nap böjtölnek (vizet sem isznak).

„Aki böjtöl András napján,
Vőlegényt lát éccakáján” — mondják.

Miklós napját egyáltalán nem tartják.

Karácsony. Karácsony szombatján kántálás a szokás. Különösen a szegény iskolás gyermekek szokása volt, akik a gyűjtött pénzt tankönyvekre használták fel. Ma is a legtöbb gyermek szüleinek vagy nagyanyjának adja át a pénzt és azt később hasznos dolgokra költi el.

Egyházi énekeket énekelnek: „Szívünk vígsággal ma bétölt”; „Úristennek szent fia” (unitárius ének) és azután köszöntő vers következik.

Karácsony másodnapján a kicsi gyermekek (legnagyobb 9–10 éves) verset mondani mennek a szomszédokhoz és rokonokhoz.

Hajnalozás. Cigányokkal két vőfély és egy korsóhordozó (a korsóba az italokat gyűjtik össze) végigjárja a falut és bekopogtatnak minden házhoz. Karácsony másodnapjára virradó éjjel 12 órakor kezdik meg és járnak másnap a harangozásig; templomozás alatt nem járnak.

A vőfélyek *megköszöntik az ünnepet* (külön vers nincs) és ezért ajándékot kapnak. Ahol nagyleány van, ott táncolnak is egyet a vőfélyek.

Istvánözds, jánosözds csak mulatozásból áll; nincs semmi érdekes szokás.

Aprószentek napja. Karácsony negyedik napján (dec. 28-án) a kicsi gyermekek a szomszédokhoz és rokonokhoz mennek, ezt mondva: „Azért küldött Édesanyám, hogy adjanak egy kicsi mustármagot.” Ezt vesszőzés követi „Dávid, Dávid aprószentek” mondással, majd almával, dióval, aszalt gyümölccsel látják el a gyermekeket.

Szilveszter. A szerelmesek bőjtölnek: fennmaradnak éjjelig, amikor gyertyát gyújtanak, kimennek és behajolnak a kútba, ahol meglátják a vőlegényüket.

Galuskafőzés. Laskából 9 galuskát csinálnak és 9 fiú nevét felírják cédulákra, a gombócokba teszik és fővő vízbe dobják. Amelyik leghamarább feljön, az lesz az ura. — A leányok kimennek a favágóra, felölelnek egy őt fát és benn megszámlálják. Ha páros, akkor férjhezmennek abban az esztendőben. — Éjfélkor megrugják a disznópajta oldalát. Ha az első rugásra rőffen a disznó, akkor férjhez megy abban az esztendőben. Ha többet rőffen, akkor annyi év múlva megy férjhez, ahányat rőffen. — Ó-esztendő estéjén felállítanak annyi darab fát, ahány tagú a család, mindeniket elnevezve. Ha reggelre ledől valamelyiké, az meghal abban az esztendőben.

Újesztendei babondák. Abroncsban adnak enni a tyúkoknak, mert akkor egy helyre tojnak egész évben. — A teheneket ezüst pénzről kell megitatni, hogy szépek, kövérek legyenek az új esztendőben. — Aki reggel először merít vizet a kútból, *arany vizet* merít.

Özv. Albert Elekéné (65).

Vízkereszt. Mivel csak unitáriusok és reformátusok vannak, csak azzal ünneplik, hogy az asszonyok nem fonnak.

A *fonót* az utóbbi három évben már nem engedélyezik. Azelőtt összegyűltek egy fonóházba az egy utcából valók. „Maszkurákat” öltöztettek, akik az utcán csattogtattak és házról-házra jártak. Sok tréfás játék volt szokásos: Kiküldtek valakit azt mondván, hogy mire visszajön, kifordítják a kürtőt. Ezalatt valaki bekormozta a kezét és mikor a kiküldött bejött, bekormozta őt.

Puliszka kavardás. Letül egy leány a szoba közepébe és hamut tesznek a két lába közé, hogy kavarja meg. Vízet töltenek és amint kavarja, egyik megfogja a két lábát és belecsapja a vizes hamuba.

Méhrajzás. Egy legény leveti a kabátját és behúzza a másik fejébe. A körülállók zúmmognak, mint a méhek és csipkedik a letakartat. Ennek teste ég a méhcsípéstől és kiáltja: égek. Erre vizet vesznek és a kabát ujján betöltik, hogy oltsák el az égést.

Hamvazó szerda: Csutakhúzás. A vén-legények megkötnek egy nagy

csutkót kötéllel és húzzák. Egy közülük, a *béres* hajtja őket. Végighúzzák az utcákon és megállanak az idősebb leányok házánál, bekiáltva: Húshagyó, húshagyó, engem iithagyó.

Sárosi Berla (18), Szombat János (26).

Lejegyezte: Kiss Ferenc, orvostanhallgató.

42. Székelybós.

Karácsonyi hajnalozás. Karácsony másodnapján hajnalban az emberek és a legények összegyűlnek az egyik falu végére. Akkor *tesznek* (választanak) egy *zsákost*, egy *kosost* és egy *pénzszedőt*. A menet elindul és minden házhoz bemegy. Van két vőféj. A *vőféjek* előremennek és békőszöntenek. Egy kerek kalácsra van egy csinált kalács állítva, azt egyik vőféj viszi és kint az ajtóban énekelnek. Akkor egyik vőféj békőszönt és bémegy mind a két vőféj.

Kint az ajtóban ezt énekelik:

Zendicsd mozsár lantodat, zendicsd meg
Muzsikádat; most ideje,
Hogy harsogjon, virgináljon.
Menjünk fel, seregben álljunk
És ott szépen muzsikáljunk.
Mert a Napnak sugara jött,
Szent István napjára úgy ragyog
Az, mind egy csillag,
Mind aki az égen villag.
Adjon Isten keteknek, sok karácsonyt érjenek,
Ezt is így eltöltsék,
Az Istent dicsérhessék.
Dicsérhessék házokban, virágos hajlékukban.
Dicsérhessék házokban, virágos hajlékukban.

A vőféjek rigmusokat mondanak, aztán boldogságot köszönve, elmennek.

Lejegyezte: Zrínyi Tibor, el. isk. IV. o. t.

A vőféj mikor bémegy, ezt mondja: „Szerencsés jóreggelt kívánok e háznak. S valamennyi bennelevő lakosának. Mint fáratt utasok jöttünk mi most ide. S igen szépen kérjük, bocsátának be. Egy kis pihenést kérünk s valami keveset a tarisznyánkba, mert más helyen is hirdetni fogjuk ezt, hogy aki Krisztusban hiszen, boldog lesz. S míg hazaérünk, nagyon későre lesz.”

Mikor elvégzik a hajnalozást, azaz minden háznál jártak, énekszóval egy házhoz begyűlnek. A kalácsot és a kolbászt megeszik, a bort megisszák. Jót mulatnak. A kapott pénzt a cigányoknak adják, amiért másnap reggelig muzsikálnak; az emberek táncolnak.

Nagy István, el. isk. III. o. t.

Beküldte: Ifj. Kolozsvári Józsefné, ref. tanítónő.

43. Székelycsóka.

Kántálás. Kántálnak a gyermekek, legények és a házasemberek.

a) A gyermekek ketten-hárman csoportosulva, már este szürkületkor megindulnak, kezdik egyik falu végén s végzik a falu másik végén. Kántálásukért pénzt kapnak minden háznál; ezt egymás között szétosztják. A gyermekek kántálásának legkésőbb 11 óráig vége van.

A sorrend a következő: 1. Ének: Krisztus Urunknak... (I. versszak). 2. Beköszöntés (a szöveget lásd alább). 3. Ének: Dicsőség az Istennek... (Krisztus Urunknak... II. versszaka), vagy Szállj, szállj magasra...

b) A legények éjfél után indulnak meg; szintén a falu egyik végén kezdik s a másikon végzik. Csak olyan házakhoz mennek, ahol *legény* (konfirmált ifjú) van. Kántálásukért megkínálják őket borral, kaláccsal és tésztával. Ezek addig járnak, míg mindenkit felkeresnek; rendszerint hajnali 4, 5, 6 órakor van vége a kántálásoknak.

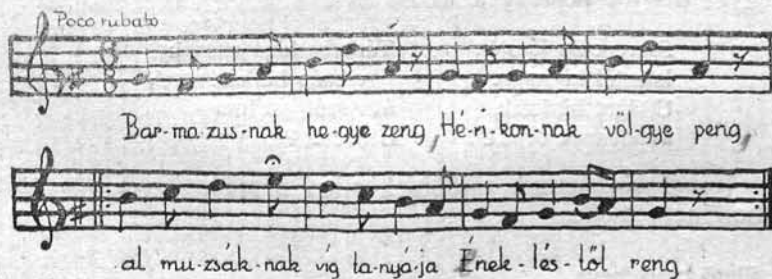
Sorrend a következő: 1. Ének: Szívünk vígsággal... (kint az ablak alatt). 2. Beköszöntés (lásd alább). 3. Ének: Krisztus Urunknak... (I. versszak). Behívják őket; bent azonnal 4. Boldog ünnep-kívánások. 5. Ének: A próféták elhallgattak... 6. Kínálgatás. 7. Ének: Nemes Betlehemnek kicsiny városában... (megjegyzendő, hogy bár „Krisztus Urunknak“ dallamára éneklük, de önálló éneknek gondolják és nem „Krisztus Urunknak“ III. versszakának). 8. Elkészítés.

c) A házas emberek éjfél után egy óra körül indulnak el. Ugyanúgy történik minden, mint a legényeknél.

Az *isványozás* karácsony másodnapjára virradólag történik. Olyan házakhoz mennek, ahol István vagy János van (régebben jártak másokhoz is); de nemcsak Jánosok és Istvánok járnak. Karácsony első napján este összegyűlnek valahol és éjfél után 1–2 órakor elindulnak. Ahol István és János kisgyermek, ott az apa vagy testvér (néha mindketten) megy a csapattal tovább, (t. i. úgy a kántálásnál a megkeresztelt is megy tovább a csapattal). Istvánözás alkalmával megkínálják a társaságot.

Sorrend a következő:

Kint: 1. Ének: Barmazusnak hegye zeng¹... 2. Beköszöntés (lásd alább). 3. Ének: A próféták elhallgattak... *Bent:* 4. Ének: Barmazusnak hegye zeng... Kínálgatás. 5. Köszöntés. Kínálgatás. 6. Ének: Nemes Betlehemnek kicsiny városában...

¹ Parnasszusnak,

2. Mikor nászba volt az szűz,
Férfi nélkül szült az szűz,
Hideg tében megvirágozott
Víz mellett az fű.
Hideg tében megvirágozott
Víz mellett az fű.

3. Reng a föld, ahon állunk,
Mert itt egy Istvánt látunk,
Kinek neve Kapcás¹ István,
Ki előtt állunk.
Kinek neve Kapcás István,
Ki előtt állunk.

Égen mennyi csillag van,
Tengerben hány csepp víz van,
Annyi jókat szórjon rátok
Mennyből az Isten.

Tréfás köszöntő: (Bent szokták mondani.)

Állj félre barátom, kergetnek veszélyek,
Piripó vásárról már hát hogy beszéljek.
Néhol a sült disznók szárnyakon repülnek,
S a töltött kalácsok az asztalon hűlnek.
De, ha már igazat akarnék halászni,
Láttam az ájerben egy bihalat mászni,
S az északi szelet bocskorban nyargalni.
Tatárki testemben volt nagy izmos kanca,
Lekap a lovamról, elfuték, mint fattyú,
Éppeg most érkezem hozzátok.
S nem bánom, számos karácsonyi ünnepeket kívánok.

A jánosozás ugyanúgy történik, mint az istvánozás.

Lejegyezte: **Somodi Albert**, tanárjelölt.

44. Székelykál.

Betlehemes.

Személyek: ² Szent József, három angyal, két pásztor. A betlehem két-tornyú szimmetrikus faláda, a tornyokon kereszt, piros krepp papírral bevonva. A betlehemben fekszik a Jézuska.

Az egyik angyal bemegy a házba és elmondja a beköszöntőt:

Szerencsés jóestét,
Istentől kívánom.
Ujságot hirdetek,
Mindennek örömet.

Társaim kinn vannak
Egy szép betlehemmel,
Mít szól gazduram,
Bébocsát?

Szent József kinnmarad, a többiek mind bemennek. A két pásztor lefekszik a betlehem mellé.

¹ Az illető családneve.

² Rendező: Kiss Tamás 16 éves katolikus, 7 elemi osztályt járt legény.

(Mind énekelnek):

Pásztorok, pásztorok örvendezve
Sietnek Jézushoz Betlehembe
S köszöntést mondanak a kisednek,
Ki váltságot hozott az embernek.

(Szent József bekopogtat.)

Az angyal kérdi:

Ki kopogtat ilyen későn
A királyi kastélyba ?

Szent József:

Szegény vándor szállást keres.

Angyal:

Abból biza nem nyal,
Amíg a város piacán
Meg nem fagy.

Szent József:

Ó, te kősziklából eredt nemzetség,
Hisz még a pogánynál is van kegyesség.
Hát a királyi háznál hogy nincs engedelmesség ?

Angyal:

Gyere pajtás, fűtőz meg, ha fázol.

(Mind énekelnek):

Angyalok szózata minket is hív,
Értse meg ezt tehát minden hű szív.
A kised Jézuskát mi is áldjuk
S mint hű pásztorok, magasztaljuk.

I. pásztor:

No sze pajtás mit jelent
Ez a fényesség ?
Én még ilyet nem láttam,
Bár sok időt bejártam.

II. pásztor:

Magam se vagyok gyermek,
Még se láttam oly remek
Tündöklő csillagot,
Mely itt felettünk ragyog.
De imitt jó valaki,
Majd meg fogjuk kérdezni.

Angyal:

Igazad van pásztor, angyalt láttál,
Az is igaz, amit tőle hallottál.
És ezért minél előbb Betlehembe menjtek,
Imádjátok azt, ki váltságot hozott.

(Mind énekelnek):

Menjünk el hát jó barátim mindnyájan,
Legyen addig az Úr szeme a nyájan,
Menjünk el hát mindnyájan Betlehembe,
Hogy részt vegyünk a mennyei örömben.

I. pásztor:

No te pajtás, menjünk,
De ajándékot is vigyünk.

II. pásztor:

Én viszek egy báránykát,
Tejet, vajat, sajtocskát.
Egyebet nem adhatok,
Mert szegény pásztor vagyok.

(Mind énekelnek):

Pásztorok, pásztorok stb.

I. pásztor:

Üdvözlégy kis Jézus, született Messiás,
Hoztam Felségednek egy darab sajtocskát.

II. pásztor:

Üdvözlégy kis Jézus, született Messiás,
Hoztam Felségednek egy göndör báránykát.

Angyal:

Áldjuk és dicsérjük az egeknek Urát,
Aki megadta ezt a jeles éccakát,
Vagyis a Krisztus születésnapját.
Ahány csillag ragyog
Az ég boltozatján,
Annyi áldás szálljon
A tisztelt gazduram asztalára.
Tiszta szívből kívánjuk.

(Mind énekelnek):

Nosza pajtás fogd az ajtót,
Kezedben a kilincstartót.
Indulj előre, mars!
Szerencsés órát,
Boldog éccakát!

Lejegyezte: Jenei Jenő, ref. teol. hallg.

VIII. Szatmár megye.

45. Apahegy.

Kardcsonyesti és kardcsony elsőnap mondóka.¹

Eljött a karácsony borzas szakállával,
Elszakadt a csizmám, nem győzőm kapcával.
Kérek egy nagy tákot, vagy egy nagy petákot,
Foldjam be a csizmám, ne hulljon le a kapcám.

Én kis Miska, egerek királya,
Nem akarok sokat cincogni,
Mert félek, elkap a macska.
Fordítom szekerem másik szomszéd házára,
Tartom a markom egy darab vajás kalácsra.

Kis karácsony, nagy karácsony,
Kisült-e már a kalácsom?
Adják ki már az ablakon,
Mert ide fagy az ajakom.

Kardcsonyi csillagjárdás. Egy csillaggal öt gyerek jár, egy *kis mennyei angyal* és egy *nagy mennyei angyal*, egy *öreg*, egy *perselyes*, egy *csillagforgató*. Az *öreg* kivételével mind egyforma ingbe és gatyába öltöznék, magas süveggel a fejükön. Az *öreg* öltözeke: guba, kenderszakáll-bajusz, álarc, juhászbót; végén zörgővel.

(Bekopogtatnak az ablakon.)

Öreg: Halljunk szót uraim, itt vannak a csillaggal a társaim. Be tetszenek engedni? (Ha beengedik, bemennek. Az *öreg* kívül marad.)

(Éneklük bent):

Vigan zengnek a citerák, Jézus született,
Harsogjatok suss trombiták a gyermek felett.
Íme az egek teremője jászolban fekszik,
Mindenek hatalmas ura barmok közt nyugszik.
Ó örömdetes hírhallás, mely napkeletről támadás,
Látszik szép csillag-ragyogás...
Kint van a nagy csodálkozás.
Bémenvén egy istállóba,
Hol kis Jézuska jászolba,
Van keserves állapotban
Szent anyjával, Máriával.
Az angyali seregek vigan így énekelnek:
Dicsőség, dicsőség mennyben az Istennek.

¹ Czompa Imre ref. presbiter mondotta el s állítása szerint kb. 45—50 évvel ezelőtt tanulta.

Vagy a perselyes, vagy a csillagforgató kiszól az öregnek: Gyere be öreg. Vagy: Jöjjön be kend öregapám.

Öreg: Nem megyek, mert félek, hogy azt a hetvenhétméteres kolbászt a nyakamba tekerik.

Perselyes: Gyere be öreg.

Öreg: Nem megyek, mert azt a lekváros-törtpaszulyt a pofámhoz kenik.

Perselyes: Ne félj pajtás, mi is itt vagyunk (Bemegy az öreg.). Kezdi: Hopp Istók jó estét; lám én is itt vagyok, nekem abból a füstös kolbászból nem is hagytatok? Ti idebent esztek-isztok, dorbézoltok. Odakint arról a szegény öregapátokról nem is gondoltok! Orbáncos subámat a hideg leli. Fényes süvegemet a kovács reszeli. Pókháló asszonyom ingem, gatyám szöv. S minden öltözetem egy párisi nagy semmi.

Csillagforgató: Vessen öregapám keresztet!

Öreg: Mit, mit? Másszak neki annak a nagy tövises rekesznek?

Csillagforgató: Nem, nem öregapánk, atyának.

Öreg: Mit, mit? Másszak neki annak a nagy fának? (Rámutat a karácsonyfára.)

Csillagforgató: Nem, nem öregapánk, atyának!

Öreg: Mit, mit, vessem le a gatyámat?

Csillagforgató: Nem, nem öregapánk, fiúnak.

Öreg: Mit, mit, ennek a kis papírkás Jancsi fiamnak? (Rámutat valamelyikre a kicsik közül.)

Csillagforgató: Nem, nem öregapánk, fiúnak.

Öreg (vontatottan): Igen... igen... fiúnak?

Csillagforgató: Nem, nem öregapám, Szentlélek.

Öreg: Mit, mit? Szentebb az én ősz lelkem, mint a tietek, mert amit én elloptam, mind ti ettétek meg!

Csillagforgató: Nem, nem öregapánk, Szentlélek.

Öreg: Igen... igen... Szentlélek.

Csillagforgató: Nem, nem öregapánk, Istennek.

Öreg: Ismerlek, ismerlek, milyen nagy gazemberek vagytok.

Csillagforgató: Nem, nem öregapánk, Istennek.

Öreg: Igen... igen... Istennek?

Csillagforgató: Mondja öregapánk: Ámen.

Öreg: Hám, hám, mindőtöket bekaplak.

(Új jelenet.)

Csillagforgató: Hány óra öreg?

Öreg: Háromfertiáj zöldre.

Csillagforgató: Feküdj le a földre.

Öreg (a botra támaszkodva félig lefekszik).

Csillagforgató: Vigyázz öreg, árok van!

Öreg: Abbiza, még víz is van.

Az egész énekli:

Ugorj fel pajtás a talpadra,

Ne legyen gondod a nyájadra.

Amott egy dombocská, megellett a juhacská,

Vedd a válladra, vedd a válladra,

Csillagforgató (kérdézi a nagy mennyei angyaltól): Ki vagy angyal?
Angyal: Én mennyei angyal vagyok. Néktek örömet mondok. Megszületett királyotok Betlehemben, fussatok. Ne fussatok szaporán, szép nő-tázza furulyán.

Együtt éneklik:

Pásztorok, pásztorok, örvendezve,
Siessünk Jézushoz Betlehembe.
Siessünk, siessünk, mi is vágyunk,
Mint a hő pásztorok, úgy imádjuk.

A perselyes előveszi perselyét, az asztalra teszi és így kezdi: Össze-jártam Ázsiát, Afrikát. Hétszer átolvastam a Filegróciát. Tudtam is én jól a napok számát, mégis más mondta meg a karácsony napját. Kedves uraim, úgy nézzenek a szemembe: nemcsak egyszer jártam Betlehembe. Sok pénz megfordult az én iskis (1) perselyemben. Ha az urak is szívesek lesznek egy pár lejt tenni, mi is szívesebbek leszünk innen tovább menni.

Más változat ehelyett: Tegnap este bementem egy úrnál (1), perselyemet az asztalára tettem és azt mondtam az úrnak: tegyen bele pénzt és aranyat! Az úr megijedt: tett bele pénzt és aranyat. Ha az úr meg nem ijedt volna, minket innen kidobott volna.

Kis mennyei angyal mondja:

Én is felmenék a tündérek hegyére,
Szép koszorút kötnek a kisedd fejére.
Angyalok, angyalok, nyissátok meg mennyeknek kapuját,
Ha'd lássam meg Krisztus urunknak jászolát.

Együtt éneklik:

Nosza, nosza, gazda, bocsás minket útunkra.
Istennek áldása szálljon házatokra.

Vagy ilyen változat:

Nosza pajtás fogd az ajtót,
Kezedben a kilincstartót.
Innen most már búcsút veszünk,
Innen tovább megyünk.

A csillagforgató ezen idő alatt állandóan forgatja a szitakávából készített és gyertyával kivilágított hattornyú csillagot.

Czompa Jenő (16).

A karácsonyi csillagjárók voltak: Derecskei Géza (15) (öreg), Székely Béla (15) (nagy mennyei angyal), Mali Árpád (15) (perselyes), Czompa Tibor (15) (csillagforgató), Székely Géza (13) (kis mennyei angyal).

A farsanghajts nálunk a következőképpen zajlik le: Január 6-án este van a farsang behajtása a faluba. Előző vasárnap megbeszélik a legények (15 évtől feljebb), hogyan is hajtsuk be, hogy el ne szökjön a faluból. Kiválasztják a legmozgékonyabb természetűeket maguk közül, hogy majd azok lesznek a *dobosok*. A karikás ostorhoz jobban értők pedig a *konddások*. A jobb torkúak a *bekidbálók*. Így január 6-án összegyűlnek a falu alsó végén s

mindegyik magával hozza a környékükön található rossz bádgedényeket. Ezt spárgával a dobos nyakába kötik. Amikor készen vannak, éktelen kiabálásba kezdenek, az ostorokkal nagyokat cserdítnek és verik a bádgedényeket. A kiabálás: „Csá hé, hojsz hé, ide ne!” szavakból áll. Ezzel aztán elindulnak a falu közepe felé. Útközben cserdítnek, kolompolnak. *Ha elérnek egy olyan házhoz, ahol serdülő, vagy eladó lány van, ott megállanak.* A bekiabáló kinyitja a kaput és a kiskaput; ekkor az ő intésére verik az edényeket, az ostorral cserdítnek s kiabálják: „*Akinek van nagylánya, hajtsa ki a gulyába.*” Különösen ott csapnak nagy zajt, ahol vénleány van a háznál. Ott még ezt is kiabálják: „*A vénlányokkal előre, ők valók a legelőre*” (i. i. gulyába). Így haladnak végig a falu felső végéig, nyitva hagyva mindenütt a kapukat. Ott aztán ki-ki magához veszi szerszámaint és mindenki hazamegy.

Farsang utolsó vasárnapján ismét összegyűlnek szerszámaikkal, de most *a falu felső végén.* Kezdődik a farsang kihajtása a faluból. A lányos házaknál a kapukat és a kiskapukat jól bezárják, sőt némely esztendőben megtörténik, hogy be is kötik fűzfagúzzsal s így kiabálnak: „*Aki nem ment férjhez máig, várjon jövő ilyenkorig.*” A kaput azért kötik be, hogyha már eddig nem ment be a kérő, ezután ne tudjon bemenni. Így mennek végig a falun éktelen lármázással a farsang utolsó vasárnapjának esti szürkületében.

Ennyiből áll nálunk a farsang.

Lejegyezte: *Sólyom Zsigmond* ref. tanító.

46. Egri.

Téli néphagyományaink a karácsonyi ünnepekkel kapcsolatosak. A *Mikulás* alig néhány családban él. Karácsonyfát a szegényebbek is igyekeznek állítani. Dúsan díszítik a karácsonyfát cukrokkal, arany dióval, almával, házi süteménnyel.

A *betlehemezést* „pápastáskodásnak” tartották és tartják ma is; a multban kizárólag katolikusok és görög katolikusok művelték. Az ajtó és az ablak előtti kántálás általánosabb volt, de néhány év óta átadta helyét a *csillaggal járdásnak.* Rendesen három-négy (de lehet kettő is) pásztoroknak öltözött fiúk csoportjából áll. Fejükön színes papírból készült, bojtnal végződő, hosszú süveget viselnek. Csillagjuk szitavázra ügyesen felragasztott 5–6 ágú csillagkarból áll. Forgatható vázában gyertya ég, amely megvilágítja a csillagra ragasztott napokat, holdakat, angyalokat, bárányokat. A csillagosok csengővel jelzik jövetelüket és már az ajtón kívül éneklnek:

Pásztorok, kik a hegyekben,
Nyáját őriznek lent a völgyekben.
Halljátok, mit mondok,
És ezt csodáljátok mindezekben:

Egy nagy fényesség tűnt a szemembe,
És egy angyal szó hangzott fülemben:
Hogy Jézus született,
Jászolba tétetett Betlehemben.

Az egyik pásztor mondókájába kezd:

Felderült a csillag napkeleten,
A bölcsek is látták, mint ragyogott szépen.
Ajándékkal mentek kicsiny Betlehembe,
Tiszteljük hát őket a szent ünnepekben.

Ó, áldott Úr Jézus, Istennek szent Fia,
Kiben áll az Úrnak szentséges magzatja.
Maradjon rajtatok az Úrnak áldása,
Mint a liliumnak, az égnek harmata.

Elmenőben így énekelnek:

Ne féljünk semmitől, hagyjuk itt a nyájt.
Hogy áldást magunkra,
Vehessünk nyájunkra.
Induljunk hát!

Erdekes, hogy míg a betlehemezést pápistásnak, a csillaggal járást románosnak nézik. Az öregek szívesebben vennék a kántálást. A legények és házasemberek szívesen ragaszkodnak az éjszakai kántálás szokásához még húsvétkor is.

Szilveszter estéjén még hallani a suhancifjak ostorcsördítését, kolompok lármáját. A *farsanghajlás* jelképe ez. Ez is kivesztfélben van. Senkisem csodálkoznék rajta, ha egyszer végleg elmaradna.

Szilveszteri hagyományaink közé soroljuk a *szilveszteri összejevetelt*. Ezt az estét, mint egy nagy család, együtt tölti a falu apraja-nagyja, vagyoni tagozódás nélkül. Szívesen hallgatják itt a vlg és komoly felolvasásokat. Éjjél előtt felolvassák a multévi összejejték névsorát, nevüket pedig újból leírják, különös előszeretettel, a *szilveszteri emlékkönyvbe*. Pontosan éjféltkor harangzúgás között a templom előtt énekszóval temetik az ó-esztendőt s boldogabbat kívánnak egymásnak, mint az előző.

A tél hosszú estéit különböző mókákkal, az ú. n. *farsangoldssal* teszik változatosabbá. Felöltöznak *medvének*, *végrehajtónak* (a legközkedveltebb alakítás!), lobogósingű, fehér gatyájú, árvalányhajjas, fókóssal *betyárnak*.

Lejegyezte: ifj. Viski Ferenc ref. tanító.

47. Kakk-Szentmárton.

Kakk-Szentmárton Szatmártól keletre a Szamospartján, a várostól hat kilométerre fekvő kis község. Tulajdonképpen két különálló község: Kakk és Szentmárton, de az uralomváltás után közigazgatásilag egybekapcsolták. Lakói túlnyomó részben magyarok, de laknak románok is. Vallás szerint reformátusok és görögkatolikusok. A népszokásokon már erősen érzik a városi hatás. Kihalófélben van minden hiedelem és szokás. A lakói városiaknak tartják magukat. Igaz, a város utolsó és a község első háza között alig egy kilométernyi a távolság.

Betlehemes játék. Személyek: fuller, két angyal, betyár és az öregapó. Öltözetük: az öregapón kívül mindegyik fehér, lobogós ujjú inget és gatyát visel. Az öregapón guba van, csepűszakállt és bajuszt visel. Betlehemet hordanak magukkal.

Fuller (előremegy a házba):

Jóestét kívánok minden apróságnak,
Legfőképpen a házigazdának.
Karácsony estéjén készítettünk egy szép betlehemet,
Szabad-e behozni?

(Megrázza a csengőt s bejönnek a betlehemmél, az öreg kint marad).

Együtt éneklik :

1. Fel nagy örömmel, ma született,
Aki után a föld epedett.
Mária karján égi a lég,
Isteni kisded szűznek ölen.
2. Nem ragyogó fény kez¹ nyugszik.

Bársonyos ágya nincs néki itt.
Csak ez a szalma koldusi hely,
Rá meleget a számár lehel.
Egyszerű pásztor a térdén áll,
Mert ez az égi s földi király.

Betyár: Jöjjön be kend, öregapám!

Öregapó: Nem megyek, mert félek, hogy a hétméteres kolbászt a nyakamba akasszák!

Betyár: Ne féljen kend, öregapám, nem csináltak itt annyi kolbászt, hogy magának jusson, csak jöjjön be.

Öregapó: Nem megyek, mert az ó-bort a csizmám szárába öntik.

Betyár: Ne féljen, mert nincs itt annyi ó-bor, hogy a maga csizmájába is jusson, csak jöjjön be.

Öregapó: Nem megyek, egy kétméteres árok fekszik előttem.

Betyár: Ne féljen kend, öregapám, nincs itt semmiféle árok, csak jöjjön be.

Öregapó:

Nyissátok ki hát az ajtót,
Nem lelem a kilincstartót.

Betyár: Ott, ott a sarokba keresse, mi is ott jöttünk be, azonban vigyázzon, mert egy hétméteres árok fekszik előtte.

Öregapó (csörgős botját rázva, belép): Hupp! Hupp! Jóestét, szerencsés, lencsés, füstölkolbászós jóestét! Hát ti idebenn esztok, isztok, dorbézoltok, szegény öregapátok penészes szakálláról nem is gondoltok? Én itt kinn küzdöm-veszdem² huszonhét farkassal, mikor belefújtam ebbe a máriásba³, mind a huszonhét szanaszét szaladt. Így hát kedves gyermekeim, jó hogy közzétek jutottam.

Betyár: Járt kend Betlehembe?

Öregapó: Hogyne jártam vóna Debrecenbe.

Betyár: Nem, nem Betlehembe?

Öregapó: Hogyne jártam vóna.

Betyár: Járt kend öregapám iskolába?

Öregapó: Hogy ne jártam vóna a pítvarába.

Betyár: Nem, nem az iskolába?

Öregapó: Hogyne jártam vóna.

Betyár: Tud kend öregapám, olvasni?

Öregapó: Hogyne tudnék Debrecenbe sóspercet enni.

Betyár: Nem, nem, olvasni, öregapó.

Öregapó: Tudok!

Betyár: Olvassa el kend, mi van a betlehem oldalára írva.

Öregapó: Ihom-bihom, torkom a bortul, csizmám a portul nem kémélem.

Betyár: Hány óra kend, öregapám?

Öregapó (elővesz egy fej vereshagymát a lajbi zsebéből): Háromfertáj zödre, lefekszem a födre (lefekszik).

¹ közt.

² vesződöm.

³ egy kúrtfajta.

(A betyár és az angyalok éneklik):

Alszol-e te juhász, te juhász? stb.

Öregapó:

Hej, dehogy is aluszom,
Pederem a bajuszom.
Mikor mindig bort iszom,
A leányokkal cicázom.

Betyár: Csapófát az öreg alá!

Öregapó: Igen, a vén nagyanyád alá! (Feláll).

Betyár: Hun járt kend öregapám, ilyen sokáig?

Öregapó: Bejártam Ázsiát, Afrikát, mégsem kaptam egy becsületes pohár pálinkát, hacsak itt nem adnak (A gazda rendesen megkínálja pálinkával a juhászt).

Betyár:

Betyár vagyok, betyár,
Apám se vót más.
Ostor fityeg balvállamon,
Mégpediglen karikás.
A mult éjjel bementem
A földesúr házába,
Lecsaptam perselyem
Asztalára (A nála lévő perselyt lecsapja).

Mondtam neki, tegyen bele pénzt,
Mert ha nem, kiontom életét.
Erre a földesúr nagyon megijedt,
Teletömte arannyal, ezüsttel.
Kimentem a síkra,
Kitört lovam lába.
Igy maradtam egy ingbe-gatyába,
Mint piros alma hajába.

(Közben, míg a gazda pénzt tesz a perselybe, felveszik a betlehemet és kifelé menet éneklik):

Mind:

Vélünk vagyon az Isten!
Értsétek meg nemzetek.
Vélünk vagyon az Isten!

Újévi köszöntő:

Felsütött a nap sugárja
Újév első napjára.
Ez újévnek örvendetes reggele
Aki minden teremtményeket éleszte,
Öröm újéveket enged az embereknek,
Amelyeket csakis az Istentől nyernek.
Ezen újév, aki ma tündöklöklik,
Ez ház gazdáját mindnyájan tiszteljük.
Én is bejöttem, én is bejöttem a házába,
Hogy lássam meg, ami szíve vára.
Nyujtsa Isten élete határát,
Virágoztassa familiáját.
Kedves családjával éljen sok időket,
Mindég boldogságban járja az mezőket.
És midőn majd elvégzi földi pályáját,
Találja meg mennyben koronáját.

Farsang. A 16—18 éves fiúk egyik falu végétől a másikig szaladnak. Közben csörgővel, ostorral, kolomppal, kürttel éktelen lármát csapnak. Hogy felismerhetetlenek legyenek, szalmába csavarják be magukat. Így hajtják ki a farsangot. Minden ház előtt elkiáltják:

Akinek van eladó lánya,
Hajtsa ki a szűzgulyára.

Néha a leányok is visszakiáltanak a házból:

Fára feszített nagy hosszú,
Nem tudom a nevedet.
Adjál férjhez engemet!

A farsang végén ugyanazzal a zajjal a falu másik végéről kezdve *be-hajtták* a farsangot, miközben „Ezt a kerek erdőt járom én” kezdetű dalt éneklik.

Andrásnapi köszöntő:¹

András napja ma vagyon,
Ugrik a bakk a fagyon.
András nekem pinzt adjon,
Pinzre szükségem vagyon.

Tyúk ide, bubos kalács, fonatos,
A gazdasszony szép piros.
Adjon az Isten három „é”-t,
Három effet, három gét,

Pipát, pujkát, paripát,
Egy jó pohár pájinkát.

Andrásnap éjszakáján a fiatal leány becsavar egy darab pirított kenyeret egy férfi alsónadrágba s a feje alá teszi. Akkor éjszaka megálmodja a jövendőbelijét. — Tizenkét órakor a falusi leány meztelen körüljárja (belül) a házat és akkor éjszaka megálmodja, ki lesz a férje. — András napján reggel a leány felengedi a kútostort, hirtelen belenéz a kútba s meglátja benne azt a legényt, aki feleségül veszi.

Luca napján a leány fehér papírból készít egy tizenháromágú csillagot. A csillag minden ágára egy egy férfinévet ír. A csillagot a párnája alá teszi. Minden nap betűri a párnája alatt egy-egy ágát a csillagnak úgy, hogy nem látja melyiket. Karácsony első napjára már csak egy ág marad meg a tizenháromból; az ezen levő nevet viseli majd a férje. — Néhol több csillagot is készítenek. Másodikra foglalkozást ír fel a leány, a harmadikra évszámokat. Aszerint, hogy melyik ág marad meg, megtudhatja a férje foglalkozását s azt az esztendőt, amelyikben férjhez fog menni.

Lejegyezte: *Boross Dezső, Szatmár.*

48. Szárazberek.

Betlehemes játék.

Szereplők: Öregapó, belyár, juhász, két bojtár, két angyal, huszár. — **Felszerelés:** Rendszerint favázon készített, színes papírbetlehemes templom, amelyben a szent család képe foglalja el a főhelyet. Van benne mohából készltve fű, melyen bárányok legelnek.

¹ Más napokra is alkalmazzák.

Ruházat. Öregapó: Minél hosszabb, szőrével kifordított bunda vagy guba, báránybőr kucsma, nagy bajusz és szakáll kenderből, bot, melyen apró fémlemezek vannak és szeggel lazán megrögzítve úgy, hogy minden mozdulatra zörög a bot. — **Betyár:** Lobogós ing és galya, mellény, pörge kalap, övében pisztoly, vállán karikás ostor. Kis betyáros bajuszt ragaszt vagy fest. — **Husár:** Amennyiben lehet, pirosba öltöztetni, de legalább csákója legyen és kardja, lábán természetesen csizma. — **Juhász:** Mint az öregapó azzal a különbséggel, hogy nincs szakála és bajusza. — **Bojtár:** Hasonló a fentiekhez. Csupán a tömeg miatt van, nem fontos szereplő. — **Angyal:** Talpig fehérben van, fején magas püspöksüveg, mindenkihez ők viszik be a betlehemet.

A betyár a következő verssel megy be:

Jó estét kívánok minden apróságnak,
Legkiválóbb képen a házigazdának.
Isten dicsőségére szép betlehemet készítettünk,
Szabad vele idejönnünk?
Gyertek be erdélyi lakósok!

Bejönnek, a betlehemet alkalmas helyre helyezik, meggyújtják benne a világítási alkalmatosságot és énekelnek egy egyházi éneket. Ének után előáll a betyár, persely van a kezében; ezt a versmondás alatt az asztalra teszi.

Betyár vagyok, még az apám se volt más,
Ostor fityeg bal vállamon, mégpediglen karikás.
A minap, hogy erre jártam, bementem a földesúrhoz
Lecsaptam perselyem asztalára és azt mondtam:
Tölts meg arannyal, ezüsttel, mert ha nem,
Kiontom életét.
Erre az úr megijedt és megtömte arannyal,
Ezüsttel és így engedett útamra.
Mikor a földesúrtól kijöttem, találkoztam
Az elátkozott pandurokkal.
Eljött a kapitány daruszörű paripán.
Perselyemet úgy homlokához vágтам,
Hogy leesett lábáról.
Én sem érkeztem perselyem után kapni,
Hanem csak a szép lóra felülni.
Kimentem a síkra, kitört lovam lába,
Igy maradtam egy ingbe, gatyába,
Mint a piros a hajába.

A beszéd végeztével a huszár félretolja a betyárt és így beszél:

Állj fére barátom, én is hadd beszéljek,
Egy ilyen fickótól én nem igen félek.
Bajuszmra mondták, hogy katona voltam,
Temető árkában sok vitézt levágtam.
Legszebb kard villog a kezemben,
Bátorság-csillag ragyog a szememben.

Ha megnövök, huszár leszek,
Én azonnal kardot veszek,
Lovamra szép kantárt veszek,
Hátára szép nyeret teszek.
Ha jönnek háborús napok,
Szép paripámra felkapok.
Madárszárnyon tengelére,
Úgy repül az ellenségre.
És bizonyos vagyok róla,
Ezt írják a koporsómra :
Szeretett hadnagy uram, felséges királyom,
Szép kis huszár volt az én bajtársom.

Midőn a huszár is elvégzi mondókáját, az öregapó és a juhász között a következő párbeszéd folyik le :

Juhász : Jöjjön be kend öregapám, mert megfázik.

Öregapó (az ajtón kívül) : Nem megyek, mert a hétméteres kolbászt a nyakamba akasztják.

Juhász : Ne féljen, nem olyan serény itt a gazda, csak jöjjön be.

Öregapó : Nem megyek, mert a tele boroskulacsot a kezembe nyomják.

Juhász : Ne féljen, nem olyan serény itt a gazda, csak jöjjön be.

Öregapó : Nyissátok hát ki az ajtót, mert nem lelem a kilincstartót.

Juhász : Keresse kend a sarkánál, mi is ott jöttünk be.

Öregapó : Nyisd ki fiam az ajtót.

Juhász (kinyitja az ajtót) : Vigyázzon kend öregapám, mert itt egy helven-hétméteres nagy lyuk van.

Öregapó (mintha az árokba botlott volna meg) : Hipp estét, Hopp estét, szerencsés lencsés, füstöskolbászos jó estét kívánok. Hát ti kedves fiaim idebenn csak esztek, isztok, dorbézoltok, szegény öregapótok penészes szakállára nem is gondoltok.

Juhász : Se nem eszünk, se nem iszunk, szárazcsontot ropogtatunk, ha kell, magának is adunk.

Öregapó : Egyétek meg apátokkal, anyáttal, meg az összes fajtátokkal, hanem inkább adjatok egy kis bort, mert én már bejártam Ázsiát, Afrikát, Amerikát, mégsem kaptam egy pohár pálinkát.

Juhász (odaad egy kulacsot, de a dugót nem veszi ki belőle).

Öregapó : Lám-lám ilyen a mostani fiatalság, az öregnek a kulacsot fenékekkel adják.

Juhász : Dehogy adjuk öregapám, csak hogy míg jöttünk a nagy melegben, kiszáradt belőle. Hanem inkább beszéljessünk kicsit. Hát járt kend öregapám iskolába ?

Öregapó : Hogyne jártam volna, ostorhámba.

Juhász : Nem, nem öregapó, iskolába.

Öregapó : Jártam fiam, jártam.

Juhász : Akkor hát tud kend silabizálni.

Öregapó : Hogyne tudnék, sírba pipálni.

Juhász : Nem, nem öregapám, silabizálni.

Öregapó: Tudok fiam, tudok.

Juhász: Olvassa el hát, mi van a betlehem oldalára írva?

Öregapó: Ikdálem, bikdálem, csizmámat a portól, torkomat a bortól, gyomromat a fehér cipőtől meg nem kimélem.

Juhász: Tud kend keresztet vetni?

Öregapó: Hogyne tudnék peracet enni.

Juhász: Nem, nem, keresztet vetni.

Öregapó: Nem tudok fiam.

Juhász: No akkor tanulja meg. Mondja utánam: Atyának.

Öregapó: Atyának.

Juhász: Fiúnak.

Öregapó: A fiúk odakint szánkáznak, megyek én is hozzájuk.

Juhász (megfogja és visszatartja az öreg): Ne menjen sehova, mondja tovább. (Elismétlik: a Fiúnak.) Szentléleknek.

Öregapó: Szentebb az én lelkem, mert mán vén (Elismétlik ezt is).

Juhász: Tud kend öregapám az óra járásáról?

Öregapó: Hogyne tudnék fiam, az orrom csavarásához.

Juhász: Nem, nem öregapám, az óra járásához.

Öregapó: Tudok fiam.

Juhász: Hány óra?

Öregapó (előkotorász egy nagy vereshagymát és arról olvassa): Három-negyed zöldre, lefekszem a földre (lefekszik).

A bojtárok éneklik: Aluszol-e te juhász, te juhász?

Öregapó: Hej, dehogy is aluszom, pederem a bajuszom.

Bojtárok: Aluszol-e te juhász, te juhász?

Öregapó: Hej, dehogy is aluszom, a lányokkal cicázom.

Juhász: Keljen fel kend öregapám, j!j be rest!

Öregapó: Restebb vagyok egy százéves vén zsidóasszonynál, pfuj, pfuj. Tele lettem tetűvel, bolhával, még tán poloskával is (megrázkódik, mintha vakaróznék, a botját csörgeti).

Betyárok éneklik:

Ugorj fel juhász a talpadra,
Ne legyen gondod a nyájadra.
Amott egy dombocska, rajta egy báránka,
Vedd válladra.

Öregapó felkel és együtt éneklik:

Pásztorok, pásztorok, keljünk fel,
Hamar induljunk el.
Betlehem városába,
Rongyos istállócskába,
Siessünk, ne késünk,
Hogy az Úrnak tiszteletet tehessünk.

Összeszedelőzködnek és induláskor éneklik:

Nosza, nosza jó gazda, jó gazda,
Bocsáss minket útunkra.
Házodra, nyájodra
Szálljon Isten áldása.

A házigazda ekkorra már beletette a bojtár perselyébe adományát. A betlehemesek illendőképen köszönve mennek tovább.

Lejegyezte: *Simon István.*

IX. Szilágy megye.

49. Kusaly.

Karácsonyi kántáláskor mondott rigmusok:

Eljött karácsony hajnala,
Sütik a kolbászt a lábosba.
Látom is, hogy ették,
Azt se mondták, tessék.
Szeretem a bort hidegen, melegen,
Nem török fel a tenyerem.

Szoktam én hazudni egyszer-másszor,
Meg ne tudja a libapásztor.
Ha én libapásztor volnék,
Szamárháton lovagolnék,
A szamarak konduktora volnék.

Szilágyi Márton.

E háznak érdemes lakosi halljátok,
Karácsony hajnala hasada rátok.
Nosza álmotokból frissen ébredjete,
Isten fegyverével jól felöltözzetek.
Lelki aranyt, tömjént, mirhát szedjete,
Jézus a jászolba látni menjete.
Hitetek karotokkal ötet felfogjátok,
Hitetek szátokkal ötet csókoljátok.
Igy léssen karácsony igazi ünnepe. Elmondám.

Szabó Margit.

Áldom és dicsérem a seregek urát,
Hogy megadta érnem ez karácsony napját.
Áldja meg az Isten e háznak gazdáját,
Cselédjével együtt kedves gazdasszonyát. Elmondám.

Szilágyi Róza.

Én kis Pista Jóska,
Egerek királya,
Nem cincogok többet
Itt elkap a macska.
Fordítson a lovam a szomszéd házához.
Zörgetik a kulcsot, pénzt akarnak adni,
Ha két krajcárt adnak, meg fogom köszönni.
Szaladj friss menyecske
Fuss a kamarába,
Hozz egy darab kolbászt,
Lököd a tarisnyámba. Elmondám.

Márton István.

A Krisztus angyala ma jött el hozzátok,
Ma is egy hírt hozott, mely így van, halljátok :
Egy gyermek született néktek a jászolba,
Szamár, ökrök között alacsony pajtába.
Hosszú széna van a párnácskája helyett.
Nem volt, aki adjon neki nyugvó helyet.
Fogadjuk be őtet, mert szerelmes Jézus.
Adjunk szállást neki, mert megváltó Krisztus.
Énekeljünk neki vígan dicséretet,
Mondjunk Istenünknek szép ékes éneket (verseket),
Hogy áldott szent fiát értünk elküldötte,
Legyen áldott neve felségének érte.

Nagy Ilona.

Megzendült az ének, ember-gyermek ajkán.
Az Úr Jézus Krisztus születése napján.
Örömnünnepe van az emberiségnek,
Ünnepe a földnek, öröme az égnek.
A várva-várt vendég hozzánk érkezett,
Az ígért Messiás, Jézus megszületett.
Jövel Jézus Krisztus, te várva-várt vendég,
Ne is menj el többé, maradj nálunk mindég.

Nagy Ilona.

Eljött a karácsony borzos szakállával,
Kilyukadt a csizmám, nem győzőm szalmával.
Adjanak egy tákot, akár egy petákot,
Hogy tétessek reá egy fertelmes tákot. Elmondám.

Kántor Ferenc.

Én kicsinyke vagyok, szólani sem tudok,
Mégis az Istennek dicséretet mondok.
Nyissátok meg egek a mennyország kapuját,
Hogy lássam meg én is Krisztus koporsóját.

Gergely Józsa.

Egy csillag tetszett fel napkeleten régen,
Mely bölcseket vezérelt Betlehembe éppen.
Hol Jézus született, ott üdvösség legyen,
Betlehem városa szent marad egészen.
Szent, szent, szent, hol Jézus született,
Aki az Atyától a földre küldetett.
Menjünk azért mi is hozzá gondolatban,
Betlehembe, ahol fekszik a jászolban.
Tegyük Jézusunknak mi is tisztességet,
Amiképpen tettek a napkeleti bölcsek.
Áldásteljes legyen az ünnep részünkre,
Jó Atyánknak pedig dicsőítésére.
Szenteljük meg azért mi is ez ünnepet,
Mert Urunk a Jézus e napon született. Elmondám.

Szilágyi Róza.

A kántáláskor „Krisztus Urunknak” áldott születésén”, illetőleg „Szívünk vigsággal” kezdetű egyházi éneket éneklik.

János és István napján köszöntenek.

A következő szilveszteri szokások vannak: galuskafőzés, ólomöntés, fahozás, disznó-ól ütögetése, de csak a módosabbaknál van meg. A többiek „úri bolondságnak” mondják.

Újévi rigmusok:

Új esztendő, lyukas kendő,
Kelj fel Ferkő, ég az erdő,
Meggyújtotta a kertülő.

Szilágyi István.

Eljött a szép újesztendő,
Olyan mint a tarka kendő.
Piros petty az öröm rajta,
Fekete a bánat rajta,
Pici szívem, pici szám,
Boldog új évet kíván.

Domki András.

Kiskarácsony, nagykarácsony,
Kisült már az én kalácsom,
Hogyha kisült, adják ide
Ne fáradjak többet érte.

Kasza Sándor.

Elindult a fébrus ragyogó fényével,
Vágtatta az eget arany kerekével.
Az én gyenge pennám sem szűnik kezemben,
Míg áldást nem mondok ez új esztendőben.
Valamennyi fűszál terem a mezőben
Annyi áldás jöjjön rátok ez új évben.

Nagy István.

Új esztendőbe,
Bujj a kemencébe.
Szedd ki a szilvát
Ropogtasd a magját.

Szilágyi Róza.

Adjon Isten fűvet, fát,
Tele pincét, kamarát,
Sok örömet e házban,
Boldogságot hazánkban,
Ebben az új évben.
Elmondám, nincs bundám,
Mert nem hagyott nagyapám.

Szilágyi Ferenc.

Mendikás koromban
Ültem a pucikba.
Egy nagy balhát fogtam
A gatyám korcába,
Mégfogtam a lábát,
Kicsaptam a hóra.
Nem Peti, nem lesz már a gatyá korbca.

Lejegyezte: *Sipos Endre* ref. teol. hallg.

50. Szilágycseh.

Betlehemes játék.

Személyek: Beköszöntő pásztor, 1. pásztor, 2. pásztor, Mokses (öreg pásztor), az angyal, a huszár.

Beköszöntő pásztor: Jó estét urak! Társaim kint vannak, kis betlehemmel vannak, szegínyek fáznak, bejöhetnek-é, vagy nem? Mit mondanak az urak?

(Igenlő válasza bejön a betlehemmel az angyal és a huszár.)

(Kívülről a pásztorok):

Szóljatok ó pásztorok,
Mi dolgot leltetek,
Hogy az éjjel Betlehembe
Igy siettetek.

Láttuk a megígért Messiást,
Betlehembe született.
Betlehemnek városában,
Barmoknak istállójában
Született Krisztus nekünk.

1. pásztor (bejön): Szalonnás jó estét kívánok idebenn a házigazdának! Összejártam hegyeket, völgyeket, térdig érő sárokat, vizeket, de sehol sem találtam a szelíd Jézuskára. Még most sem tudom, hogy hol járok, csak azt tudom, hogy e becsületes háznál imádkozhatom a szelíd Jézuskát.

2. pásztor (bejön): Kolbászos jó estét kívánok idebenn a házigazdának! No lám, én is itt vagyok. Úgy fázott a lábom, hogy majd le nem fagyott. Keresem a Jézuskát, de seholsem találtam, e becsületes háznál mégis rátaláltam.

Mokses (bejön): A küszöbön akkorát zökkentem, hogy majd kiesett a vén lelkem. Hát ti, kedves fiaim, csak esztek, isztok? Öregapátokról nem is gondoltok? Majd adok én nektek alvást, sem borivást, a hátatokból majd hasítok egy huszonnégyujnyi szalonnát.

3. pásztor: Aprópogácsás jóestét kívánok idebenn a házigazdának. Hallom öregapám zúgolódását, nem akarom hallani pirongatását. Illet téged atyám, fogadd ajándékát (Mokses nyújtja üres csutoráját), igyunk a Krisztus születésére!

Mokses: Ehelyett a borivás helyett jó vóna egy kis aluvás.

2. pásztor: Vess hát ágyat, hadd feküdjék le a vén Koredó (!) (A huszár és az angyal kivételével lefeküsznek).

A huszár és az angyal (énekel): *Mennyből az angyal...*

Angyal: Keljetek fel pásztorok!

Mokses: Hallgass hasam, morogj fejem, roppant szépeket álmodozom!

Angyal: Keljetek fel pásztorok, sietve menjünk Betlehem városába (A pásztorok felkelnek).

Az angyal és a huszár (Énekelnek):

Keljetek fel pásztorok, pásztorok,
Kik juhaknál alusztok.
Megg született uratok, uratok,
Néktek is Jézusotok.
Ma született Isten fia,
Szénán fekszik a jászolba!
Szerencsés óra, boldog éjszaka.

Huszár: Ki mit hozott a kisdéd Jézusnak?

1. pásztor: Én hoztam egy kis zsendicét.

2. pásztor: Én hoztam egy kis lisztcskét.

3. pásztor: Én hoztam egy kis sajtocskát.

Mokses: Én hoztam egy kis báránycskát.

Huszár: Hallom, zörgetik a kulcsot, pénzt akarnak adni, ha tallérokat adnak, meg fogjuk köszönni (Huszár zörgeti a perselyt és körüljár vele).

Mind éneklük:

Tallérokat most adnak,
sóddorral, jó borral
megajándékoznak.
Isten veled jó gazda,
bocsáss minket utunkra.
Isten áldása szálljon házadra,
Isten áldása szálljon házadra (Mind el).

A kántálás. Karácsony éjszakáján „kántások” járnak házról-házra. Az apraja, nagya, idősebb férfiak, néha nők is, megkántálják a családhoz tartozókat és jóismerősöket. Az ablak alá telepszik a kántáló csoport és „Szabad az Istent dicsérni?” kiáltással kéri a háziak beleegyezését.

Az ismeretlen kántás gyermekeknek *kiadják az ablakon az ajándékot* (pénz, kalács, tészta), a felnőtteket betessékelik, asztalhoz ültetik és ázalékkal, tésztával, borral megvendégelik.

Az egyházi énekeken kívül általánosan ismert kánta a következő:

1. Feljött már a hajnalcsillag,
Keljenek föl, kik alusznak.
A fák, fűvek lengedeznek,
Az angyalok énekelnek.
2. Paradicsom kis kertjébe,
Piros ponyva leterítve.
Azon felül ring a bölcső,
Abba' nyugszik a teremő.
3. Jobbkezében aranyalma,
Balkezében aranyvessző.
Mikor aztat megzúdítja,
Zúg az erdő, zengő mező.
4. Soh'se láttam oly termő fát,
Mint a Krisztus keresztfáját.
Piros vérrel virágozik,
Szentlélekkel illatozik.

Beköszöntő :

Áldom és dicsérem a seregeknek Urát,
Hogy megadta érnünk a karácsony napját.
Áldja meg az Isten e háznak gazdáját,
Tegye szerencséssé két keze munkáját.

Kórus : Szívemből kívánom.

Szilveszter. 1. *Ólomöntés.* — 2. Éjfélkor a nagyleányok egy öl fát hoznak be az udvarról. Bent megszámlolják a hasábokat. Ha páros szám jön ki, akkor párja akad még az évben. — 3. Aki éjfél után a házba lép, nem szabad üres kézzel jönnie, mert az szegénységet hoz a jövő évben. Ki egy öl fát, ki egy edény vizet vagy más ilyesmit hoz be az ölében. — 4. *Aranyos víz.* Éjfélfelé a falu leányai a helység egyetlen ártézi kútja köré sereglenek, hogy *aranyos vizet* vigyenek haza. Három csapról folyik a víz, melynek a holdfényben csakugyan fénylő-ezüstös színe van. Az a legboldogabb, aki elsőnek tarthatja edényét éjféli harangkonduláskor az aranyos víz alá. Amíg a harangozás tart, mindenki megtölti edényét aranyos vízzel, majd áhítatos csöndben hallgatják végig a toronyban éneklő férfiak zsoltározását (Ez esztendőt megáldjad...).

Az *aranyos víznek* a nép hite szerint csodálatos ereje van : széppé teszi azt, aki másnap reggel azzal mosdik meg.

Szilveszter éjszakáján újra kezdődik a kántálás. Természetesen az alkalomhoz illően változik a kánta szövege és dallama.

Az énekmondás kiegészítő része a rigmus. Pl. :

Hallom, nagy disznót öltetek
S hogy hurkát is töltöttetek.
En fogtam a fülét, farkát,
Adjatok egy darab hurkát.

Áldom és dicsérem seregeknek Urát,
Ki megadta érnem-ez-újévnek napját.
Áldjuk és dicsérjük fényes koronáját,
Szívemből kívánjuk Istennek áldását.

A szilágycsehi ember *kardcsontól újesztendőig nem eszik szárnyast.* Ugyanis a nép azt vallja, hogy a kétlábú szárnyasok hátrafelé kapingálva lábaikkal, a szerencsét kikaparják a házból. Ellenben annál ajánlatosabb disznóhúst enni, mert a disznó előre tőr és szerencsét hoz a házra. — A férfiember boldog újesztendő köszöntés szerencsét hoz; ha asszonynép kívánja először, az bánatot vagy szerencsétlenséget hoz a házra. — Vigyáznak, hogy a házba is elsőízben férfiember lépjen be. — Ha újévben először férfiember hal meg, akkor gazdag lesz az esztendő, ha fehérszemély, akkor sovány, szűk esztendőre lehet kilátás.

Lejegyezte: *Beksy Andor*, tanárjelölt.

X. Szolnok-Doboka megye.

51. Almásmálom.

Szent András napján a férjhezmenendő leányok egész nap semmit sem dolgoznak, naponta többször imádkoznak, s csak a ház körül vagy a házban jönnek-mennek. Este, amikor lefeküsznek, a párna alá egy 1 lejest, a jobb hajfonadéukból a galandot és a jobblábukról a kapcát, egy darab kenyeret és egy gatyát tesznek; az asztalra egy pohár vizet helyeznek. — Egy asszonytól megkérdeztem, hogy volt-e eredménye a fogadásnak? Azt felelte, hogy igen, mert éppen valamit álmodott, s amikor felébredt, annak a legénynek a karjai között találta magát, aki később feleségül vette.

Katalinnapkor egy borostyándgat (orgona) letörnek és vízbetesznek egy gondolattal. Ha az ág újévig kivirágzik, a gondolatuk teljesül.

Miklósnapján a módosabb házaknál a gyermekek cipőjét eldugják és diót, mogyorót, almát vagy cukrot tesznek belé. Némelykor csak hamut vagy vesszőt helyeznek bele; az ilyen cipőt nem is dugják el minden esetben, csak azt, amelyikbe almát stb. tettek.

Lucanapján a leányok 13 cédulát készítenek; ezek mindenikére egy férfinévvel írnak. A cédulákat összekeverik és karácsony első napjáig egyet minden nap a tűzbe dobznak. A leányt az a fiú veszi el, akinek neve az utoljára maradt cédulára van írva. Egyesek ezt az eljárást úgy teszik bonyolultabbá, hogy ugyanakkor, amikor valaki a cédulákat készíti, letör három fehér borostyándgat, vízbeteszi őket s minden ágnak egy férfinévvel ad. Újévre az olyan nevű ágnak kell kinyíltni, amilyen a cédulán is utoljára maradt.

Kántóds. Kántálni általában a fiatalság szokott. Korábban az iskolás gyermekek, fiúk és leányok vegyesen, később a felnőtt fiatalok. De némelykor egy-két vállalkozóbb szellemű idősebb ember, sőt asszonyok is elindulnak megkántálni jóbarátaikat. Kántálni az ablak alatt szoktak, azután egy-két köszöntőt mondanak, majd a házigazda behívja és megvendégeli a kántálókat. A gyermekeknek köralakú kiskalácsot adnak.

Az egyházi énekek mellett leginkább az alábbiakat éneklük vagy énekeltek:

Moderato.

Énekeltek: M. I. és V. E.

Bet-le-hem kis fa-lucs-ká-ba Ka-rá-csony-kor é-fél táj-ba

Fi-jú Is-ten em-ber lett, Min kis gyer-mek szü-le-tett.

Őt nevezték Jézuskának,
Édesanyját Márijának,
Kit pojvába takarva,
Béfeztetve jászolba.

Az anygyalok fenn az égben,
Mennyei nagy fényességben
Zengetik az éneket,
Dicsőség az Istennek.

Pásztorok a falu mellett
Báránkákat legeltettek,
Hallották az éneket,
Jézuskához sijettek.

Ájtatosan letérdeltek
Jézuskának jászla mellett,
Hogy őt szépen imágygák,
Égne, földnek kiráját.

Azután meg napkeletről
Ragyogó, szép csillag tűnt fel
És elindult nyugatra,
A három kiráj utánna.

Imátták a kis Jézuskát,
Köszöntötték szűz Máriját,

Ajándékat attak át:
Aranyat, tömjént, mirhát.

Jézust sokan nem szerették,
A rossz emberek üldözték,
Egy éjjel meg elfokták,
Iszonyújan kínozták.

El izz vették csúf halálra,
Felszegeszték kereszfára,
Ott meghalt a sok kín után,
Natypénteken délután.

Levették a kereszfáról,
Sírt csináltak kősziklából,
Testét oda temették
És katonák őriszték.

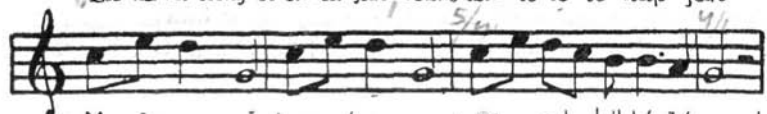
De csak három nap maratt ott,
Húsvét napján feltámadott,
Vígve negyven nap múlva
Mennysországba ment vissza.

Elküldötte a Szentlelket,
Ki megszentelt minden lelket,
Pünközsd napján szállott le,
És itt maratt örökre.

Énekelték: M. I. és V. E.

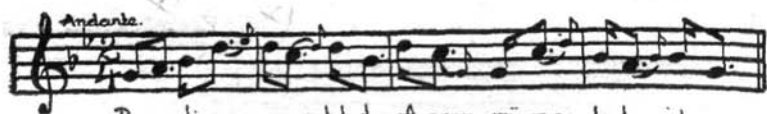
1. Esz ka-rá-csony ec-ca-ká-ján, Jé-zus szű-le-té-se nap-ján

Ma ör-ven-gyünk, ma ví-ga-gy-gyünk, Ma szű-te-tett kis Je-zu-sunk

2. Jé-zus ágyán nincsen paplany,
Mekfázik a kis ártatlan,
A szemei könnyedeznek,
A könnyei esedeznek.

Énekelte: Illés Gy. (71).

Pa-ra-di-csom szege-lety-tye, A-ra-ny szű-ra-gy le-le-vid-ve.

Azan fejl rengő böcső,
Krisztus urunk vagyan benne.
Jopkezibe aranyalma,
Balkezibe aranyvessző.

Fel-felhajtya, megzúdítja,
Zúg az erdő, cseng a mező.
Nem láttam én szép kereszfát,
Mint Úr Jé-zus kereszfáját.

Egy cseb virrel virágazik,
Szentlilekkel gyümölcsezik.

Ész ka-rá-csony es-tén el-mé-ne Má-ri-ja.

el-mé-ne Má-ri-ja a gaz-dak ko-vács-hoz szál-lást kér-ne.

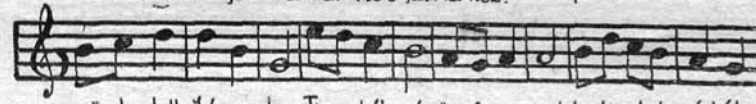
tó-le. Jó es-tét bölcs ko-vács acc-e né-kem szál-lást? Nem ad-ha-

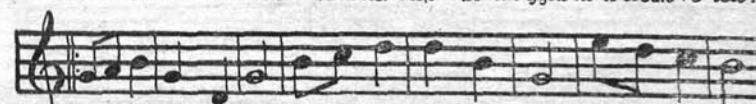
tak né-ked szál-lást, mer sok ven-dé-gem van. Volt annak a
El-ve-ze-ti

bölcs ko-vács-nak egy szép vak le-ánya. Ti-zen-két ó-ra-kor
szűz má-ri-ját a bar-mok já-sz-lá-hoz.

szű-le-lett Je-xus-ha Ti-zen-két szén-ör-ző cin-gyal kö-ti a bok-ré-tát.

Arrajár szent Jó-zsef, be fog-ja szá-ma-rót, el-ve-ze-ti
Jó-reg-gelt bölcs ko-vács Mert nem ad-tál szál-lást Mert nem ad-tál

szűz Má-ri-át a gaz-dag ko-vács-hoz. Hogyha tud-tam vá-na hol-lye vagy
szűz a nyánk-nak egy ej-jel-re szál-lást

Má-ri-ja, a ran-y-ból, e-züst-ből szál-lást ad-tam vá-na, én pe-dig a

hi-deg fód-re le-fe-ki-d-tem vá-na Fe-le-li Má-ri-ja, sü-j-jegy-gyen el há-

zad, sü-j-jegy-gyen-el há-zad; bar-mod és a te szén vak le-nyed hol-tig legyen boldog

Énekelte : Erdős Imréné.

2
4
Moderato.

Pász-to-rok, pász-to-rok ká-junk fel, ha-mar in-dul-junk el. J-me an-gyal
je-le-nék, hogy Me-si-ás szü-le-ték já-szol-ba poj-vá-ba. Jaj mit vi-gyünk neki
a-ján-dé-kot né-ki? Egy bá-rá-ny-t, mint a-nyit. Já-lán még az a-ny-nál is
J-gen sze-gény pász-to-rok-tól
rób-bet té-szen. e-leg lé-szen. Jaj sze-gény mint fá-zik, köny-nyei-től á-zik
Nin-csen né-ki duny-há-ja, sem cif-ra nyo-szoj-há-ja
bar-mok szá-ja me-le-gí-tó ká-j-há-ja.

Az itt felsoroltakon kívül éneklük még a közismert „Mennyből az angyal” kezdetű és más karácsonyi énekeket. Az ének után következik egy, vagy esetleg több köszöntő elmondása :

I. Aggyan Isten sokakat,
Sok karácsony napakat.
A szekérnek kerekét
S a pohárnak fenekét,
Hogy ihassunk eleget.	III. Ha jó vóna a gazda,
Hogy megajándékozna
Tízessel, húszassal,
Tíz méteres kolbásszal.	Valakik e háznak
Lakóai vatyitok,
Az Isten áldása
Szájjon mind ti rátok.
II. Az asztalan az üveg,
Mellette ül az öreg.
Addig iszik belőle,
Míg féredül mellőle.	IV. Ma, karácsony napjára,
Szípen viraggyatok,
Első órájába
Békibe jussatok.	V. Kiskarácsony, natykarácsony,
Kisült-e az én kalácsom ?
VI. Eljött a karácsony fejr szakállával,
Kijukatt a csizmám, nem győzöm szalmával.
Aggyanak egy almát, akár egy kalácsot,
Hogy tőjthessem meg jól eszt az ürezs zsákot.		

Istvánozás, jánosozás. Karácsony első és második napján este a jóbarátok elindulnak köszönteni az Istvánokat vagy Jánosokat. Odaérve, megállanak

az ablak alatt s alkalmi dalokat énekelnek, de újabban inkább csak egyházi énekeket s még világiakat is, különösen ha jó a hangulat. Ezután verssel köszöntik a gazdát, majd ennek hívására bemennek, s némelykor hajnalig is mulatnak. Az itt közölt énekek egyrésze a háború utáni években vált ismertté, Magyardécséből kerültek át, más része pedig ma már alig ismert. Van közöttük egy-egy („Nosza pajtás...”, esetleg „Ez a gazda...” is), amely betlehemes játékból való, de ezt csak István-, illetőleg Jánosnapján éneklük, még kántáláskor sem.

Énekelte: Viski István (48).

Andante.

Asz pi-ro-s haj-nal Tőb-rus-nak pos-tá-ja
Im hol ér-ke-zik ün-dök-lek pák-já-ja.

Hogy ma Ist-vány nap-ja nó-hát ör-ven-dez-zünk

És zen-ge-dez-zünk és zen-ge-dez-zünk.

Két fehér lovat befog a szekérbe,
Sebesen repül, ott fenn az ájérbe.
Hogy ma István napja stb.

Nó, tiszteletes férfi, te is örvenygy,
És a Mozsáknak egy is időt engedj,
Hogy ma Istvánnapja stb.

Énekelte: Viski István (48).

Rubato.

El-jöt-tek a Mó-zsák ne-ved tisz-te-le-té-re-ére

Er-re asz po-lo-si mul-la-toz ked-vé-re-ked-vé-re.

Ked-vé-re kö-szön-ce-ön-ce, bé-től-ce, bé-től-ce.

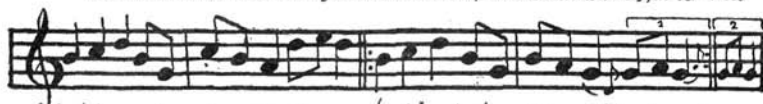
Től-ce bé az Is-ten meny-nyei ál-dá-sok-kal sok-kal

Sok kal ko-ro-náz-za, sok jók-kal, sok jók-kal.

Énekelte: Viski István (48).

Sok szá-mos esz-ten-dő-ket ví-gán el-ér-ke-zd Nab-ja-idat szá-mol-ni ne le-gyen ter-hed.

Az ég har-matya, szí-ve-det új-jus-csa áll-da-sok ár-ja há-zad el-bo-ris-csa bo-ris-za.

Szívednek minden öröm holtig adózzon,

Amelyet semmi bánat ne barátkozzon.

Élted virága légyen mintegy kinyílt,

Szíved ne szenvedgyen semmi sebes nyílt.

Míglen az egek várát vígan elérhezsd,

Ott asztán az életet jobban cserélhezsd.

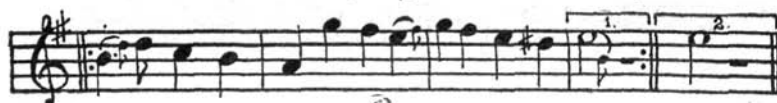
Élted virága légyen mintegy kinyílt,

Szíved ne szenvedgyen semmi sebes nyílt.

Énekelte: Viski István (48).

Bar-na-sus-nak he-gye reng, Je:ri-kó-nak völ-gye zeng

A mo-zák-nak víg tá-bo-ra ének-lés-től zeng - zeng

* Zeng, reng a hej, hol állunk,

Mert itt egy Istványt látunk,

Kinek neve Viski Istvány,

Ki előtt állunk.

Örvengy tehát Viski Istvány,

Mert ma neved napja van.

Ma jutottál és virattál

Neved napjára.

Égen ahány csillag van,

Tengerbe hány csep víz van,

Annyi áldást mérjen Isten

Rejád az égből.

Énekelte : Viski István (48).

Alegretto

Nó-sza paj-lás hagy-gyuk itt a nyá-ját s a csor-dát a nyá-ját s a
 csor-dát Bet-le-hem-be in-daj-junk, mu-zsi-kánk-kal bal-lag-junk Vedd Andris sipodát!
 Te Jan-csi du-dá-dat, én is ve-szem fu-pu-já-mat. Álé - álé -
 lu-ja De ü-res-sen ne meny-nyünk ne meny-nyünk a-ján-dé-ko-kat vigyünk
 a-ján-dé-ko-kat vi-gyünk Egy szép tar-ka gi-docs-kát, fe-jér gön-dör bá-rány-kát
 Vigyünk Jé-zu-sunk-nak. Álé - álé - lu-ja.

Énekelte : Viski István (48).

Moderato

Ez na-pon mi meg-je-len-tünk, ne-vet hogy
 tisz-tel-jük. Mert ma Ist-vány napja mely-tyet so-kan
 vá-ra-nak Haj-na-la-ink fel-de-rül-nek szí-vünk ö-röm be-mé-rül-nek no-hát i-gyünk

Monygyunk áldást hát Istvánnak,
Hogy éjjen sokáig.
Éjjen, éjjen az égben,
Az egeknek egiben,
Az Úr Jézus kebeliben,
Nyugoggyék meg szent öliben
Örökké, ámen.

A következő énekeket már a házban éneklük, közvetlenül a távozás előtt:

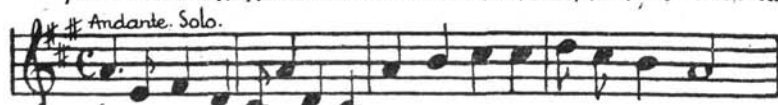
Énekelte: Viski István (48).

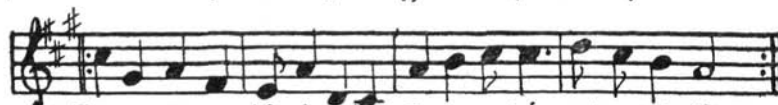
Ez a gaz-da jó gaz-da, jó gaz-da sör-rel bor-ral jól tar-ta, sör-rel, bor-ral

jól tar-ta. Ma-ra-gy-gyon há-zá-nál Is-ten-nek ál-dá-sa, Is-ten-nek ál-dá-sa

Hő-szö-nöm jó szí-ves-sé-ged hogy há-zad-ba bé-fö-gat - tál

En-nem, in-nom bú-vón ál-tál Te-jes po-hár-ból i-lat - tál
Mek-kő-szö-nöm a-míg é-lek az Is-ten ma-ra-gy-gyon vé-led.

Köszöntők:

Isten, a szent Isten sokáig éltesse,
Sok jovaiból büen részeltesse,
A világi véstől híven védelmezzon,
A mennyeiekre pedig szüntelen elkészícson.
Ott légyon lakásod, hol örökki flünk,
Hol semmi búbanat nem járulhat kösztünk.
Eljötték a Mozsák ezen szent ünnepre,
Neved tiszteletére.
Azért jöttek, mert ma
Krisztus urunknak születése nabja.

Engedgye az Isten ez esztendőnek eme kevés hátralevő rlszit is egíssl-
gesen eltöthessük és tegyen át az új esztendőbe. Ott is álgyon meg, szentej-
jen meg minden jovaival.

Aprószentek. Ezt a napot is félig-meddig megünneplik. A fiatalok még
most is táncolnak délután 2—3 óráig, azután pedig az ünnep fáradalmait
pihenik ki. Szokás ezen a napon a táncosház földjére diót vagy almát szórni.
Egy-két legény pedig az ezekért lehajlók hátát üti egy özszeccsavart kendővel

vagy nadrágszíjjal. Újabban úgy csinálják, hogy minden odaérkezőt az előbb említett eszközökkel többször megütnek, azután pedig pálinkával és kaláccsal megvendégelnek.

Korán reggel a gyermekeket a szomszédba küldik „mustármagért.” A szomszédban azt mondják, hogy vegye ki az ágy alól. De amikor a gyermek lehajol érte, a hátát ütik azt mondva: „Nesze mustármag!” Ezután almát vagy ünnepről maradt tésztát adnak nekik.

Szilveszter. Szilveszter estéjén tizenkét órakor megszólalnak a harangok. Előbb a temetések alkalmával szokásos sorrend szerint harangoznak; ezzel az ó esztendő eltemetését jelzik. Ezután pedig úgy harangoznak, mint rendes istentiszteletre szoktak. Közben — újabban mind ritkábban — összegyűlnek a templom előtt, ahol a lelkész, ha van kinek, imát mond s a hívek énekelnek. A faluban ezalatt lövöldöznek és túlkölnék. A fiatalság, amikor a tánc éjféli szünetében hazamegy, az utcakapukat leveszi és azokat az egész faluban össze-vissza cseréli. A leányok a szomszéd udvarán (nem otthon!) a disznóól oldalát megrugdossák. A leány annyi év múlva megy férjhez, ahányat rőfög a zajra felsejkenő disznó. Megtörténik az is, hogy kedvezőtlen válasz esetén bosszúból kiengedik a disznót az ólból. — Haligatóznak a szomszéd ablaka alatt és figyelik, hogy benn mit beszélnek. Ha beszéd közben *igent* mondanak legelőbb, akkor az újévben férjhez mennek, ha pedig előbb *nem-et* mondanak, akkor nem mennek férjhez. — A favágóról egy öl fát vesznek fel számolatlanul. Benn megszámlálják s ha azok párosak, akkor az újévben férjhezmennek. — Egy almát takarítanak meg úgy, hogy a héja egy darabban maradjon. Ezt alma-alakura állítják össze és háttal az ajtó felé fordulva fejük felett átdobják. Az alakról vagy a felvett betűformáról következtetnek a jövőendőbelijük személyére. — A kútról egy veder vizet hoznak be, de közben nem szabad sem beszélni, sem hátranézni. Azután lovagló alakban a küszöbre ülve kilencszer imádkoznak. Közben hajukat kibontják s a jobbfelet meg is fésűlik. A bal lábukról levett kapcát s a fésűt, amellyel a jobb hajfonadékokat megfésűlték, a kihullott hajszálakkal együtt összegöngyölítve a párnájuk alá teszik s miután az ágy mellé az asztalra vagy székre egy pohár vizet helyeztek, ágyba fektüsznek. A férjük az lesz, akiről megálmodják, hogy megitta a vizet.

Újév. Újév reggelén az iskolás gyermekek hármas-négyes csoportba verődve elindulnak köszönteni a szomszédokat. Egy rövid alkalmi verset mondanak. A kisebb gyermekek egy-egy olyan kis verset mondanak, amelyet az iskolában tanultak. A versek elmondása után 1—1 lejt kapnak, vagy valami egyébbel ajándékozzák meg őket.

Aggyon Isten füvet, fát,
Tele pincét, kamarát.
Sok örömet a házba,
Boldogságot hazánkba
Ebben az újévben.

Itt az újév, újat hozzon,
Régi jótól meg ne fosszon.
Ha már több jót nem hozhat,
Vigye el a régi rosszat.

Láttam én egy zöd egeret,
Lőcs nélkül szekeret,
Aki nekem meg nem fizet,
Ne ijjen meg.

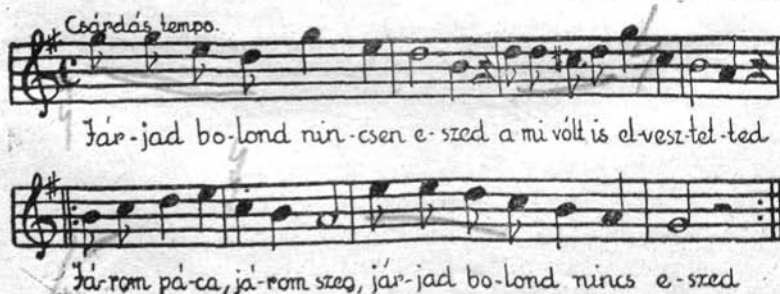
Ójaldott, ójbaldog szent újév reggelen,
Csillagok világítanak finnyel.
Akkor izs ijen szíp iccaka lehetett,
Mikor a kizs Jézus a földre született.
Mennek az emberek éféli misére,
Szemükben örömkönny, szívükben béke.

Itt van már az újév,	Úgy megrugna hátba,
Hopp, én is itt vagyok.	Orra buktatna.
Úty fázik a lábam,	Onnan is felkelek
Hoty szinte mekfagyak.	Valami nagy bajjal
Ety félszemű balha,	S ide tántorodak,
Ha útamba találna,	Tova tántorodak.

Farsangi szokás általában nagyon kevés van. A **fonó** még megvan, de egy-egy helyre csak a közvetlen szomszédokból jönnek el a leányok, úgy, hogy egy télen több fonó alakul ki, de csak alig 3–6 résztvevő van egyik-egyikben. Szokás itt is kevés maradt meg. Ha a leány az orsót leejtí, egy csókkal tartozik annak a legénynek, aki neki azt felveszi. Az orsót a legény néha ki is viszi s ha a leány nem megy utána, hogy kiváltsa, a fiú nem sokáig vár, hanem azt **felmotoldíja**, vagyis az orsón levő fonalat a kerítés karói között letekeri, ügyelve arra, hogy a fonál minél több helyen bomoljon össze. — Minden fonóban kialakul egy közvetlenebb csoport azokból a leányokból, akik rendes tagok és azokból a legényekből, akik egyik vagy másik leány kedvéért azt a fonót a legtöbbször látogatták. Egy egy ilyen csoport aztán a fonó idény vége felé **vérsélt** rendez. Ez abból áll, hogy a leányok pánkót sütnék, a fiúk meg bort visznek a fonóházba, ahol mindezt közösen, némelykor hajnalig tartó éneklés és mulatozás közben elfogyasztják. Ez a szokás is már mind ritkább.

A fonókból indulnak ki a **maszkurdsok** is; ezek különböző alakoknak öltözve (menyasszony, vőlegény, cigány, zsidó stb.) végigjárják az összes fonókat és még más házakat is. Arcukat vagy bekormozzák, vagy fehér rongyokkal takarják be s azon a szemnek stb. egy-egy nyílást vágnak. Egy hétköznapi ruhába öltözött legény vezeti őket; ez előre bemegy a házakba és ott **valami idegen embereknek** szállást kér. Benn a háziak közül valaki elénekeli az alábbi éneket, amire az alakoskodók táncolni kezdenek. A **maszkurdsok** nem énekelnek, nehogy a hangjukról felismerjék őket.

Enekelte: Viski István (48).

Tánc után hajlongva eltávoznak. Érdekes az is, hogy *nemcsak az emberek alakoskodnak, hanem állatokat is felöltöztetnek* (kutyát).

Farsangi szokás még a *kárlátdás*, de ezt farsangon kívül is mindig nagy lelkesedéssel megrendezik, valahányszor alkalom adódik rá. Ezt olyan esetben csinálják, amikor valami miatt összeveszett és különvált házaspár ismét összeköltözik, vagy amikor két fél vadházasság céljából ugyancsak összeköltözik, vagy amikor az ilyenek hosszabb vadházasság után törvényesen megesküsznek. A *kárlátdás* abból áll, hogy szürkület után mindenféle zajt okozó eszközökkel felszerelve (összekötött ekevasak, túlók stb.), a falu legényei irtózatosszerű zakatolás és éneklés közben a falun végigvonulnak s végül megállapodnak a kiszemelt ház előtt és itt is hasonló zajt csapnak. Az énekeket mindig alkalomszerűen válogatják össze. Ezzel az eljárással talán az elmaradt lakodalmi szertartást akarják pótolni gúnyos formában.

Lejegyezte: Székely Pál, ref. teol. hallg.

52. Magyardécse.

Karácsony estéjén minden gazdagabb háznál megjelenik a karácsonyfa. A gyermekek, ahogy beesteledik, elindulnak kántálni. A fiúk külön és a kisleányok külön; minden házhoz bemennek és az ablak alatt kántálnak. A gazda vagy a gazdaasszony behívja őket és tésztát meg almát ad nekik. A gyermekek szépen megköszönik és boldog karácsonyi ünnepeket kívánva, más házhoz mennek.

Mikor a gyermekek elvégzik, akkor indulnak a felnőttek. A fonóból a leányok és a legények az utcán végig, bejárva az egész falut, énekelnek. Az *asszonyok* és *emberek* (férfiak) csak egyes házakhoz mennek be, ott énekelnek és esznek, isznak. Másodnapján kezdődik az *istványozás*. A legények külön-külön csoportban és szép *istványozó* énekeket énekelnek; mennek egyiktől a másikhoz és ott esznek és isznak. Szép pohárköszöntőket mondanak, az Istvánokat éltetik. Minden legény leányt keres párjának és cigányzene mellett az Istvánnál táncolnak.¹

Aprószentek. A templomba úgy harangoznak mint *dolgos nap*. De azért a legények és leányok mulatnak, táncolnak és a legények egyik a másikra jókat ütnek, azt mondván: *Aprószentek, osztjuk a mustárt*. Az ütés a mustár. A férfiak ezen a napon fogadják a szolgákat: a baktort, határőrt, kondást, falusi kovácsot. Más szokás nincsen.

Farsangi élet. Újév után ismét megkezdődik a fonó; ide eljárnak a legények és leányok. A farsangban járnak a *maszkurások*. Vannak szép és csunya *maszkurák*.

A csunya maszkurás legények csúnyán eltorzítják magukat. Rongyos ruhákat vesznek, az egyik asszonynak, a másik férfinak öltözik, cigánynak, kovácsnak vagy púpos asszonynak adva ki magukat. Van aztán a *szalmás*. Az olyan nagy és úgy ki van töltve szalmával, hogy alig tud bemenni a házba; tőle félnek legjobban a leányok.

Felöltözik négy legény: kettő betyárnak, egy menyecskének, egy menyasszonynak. A betyár öltözte: két öregasszony-fersing, a lábán csizma,

¹ Ugyanígy lefolyású a Jánosnap is.

derekán pitykés lájbi, a két karján két fehér ruha van felvarrva ing helye t, fején magyar kalap, a kalapon széles szalag (pántlika) és ostor a vállán. Csak néha csinálnak *piros betyárt* vagy *piros menyecskét*, vagy *fekete betyárt* és *fekete menyecskét*. A menyecske szép asszony-ruhába van öltözve, megválasztják, hogy találjon a legényre és rendesen kontyot is tesznek neki, mint az asszonyoknak. A leányt felöltöztetik menyasszonyi ruhába, menyasszonyi fátollal, a fején gyöngykoszorú. Ez a négy legény mindenhova elmegy.

Bekérés: „Jó estét adjon Isten. Beengedik a magyarországi betyárt feleségével és a leányával?” Bemennek és táncolnak körben egyet-kettőt. Mikor a betyár megüti a gerendát, azt jelenti, hogy vége a táncnak. Furulyaszó mellett táncolnak.

Mikor a téli fonó megkezdődik, a leányok megkeresik a fonóházat. Külön minden utcában van egy fonóház vagy kettő, amennyi leány van az utcán. A leányok járnak és a legények is elmennek. A szomszéd fonó az első, azután mindenki elmegy oda, ahol a szeretője van és hazakíséri.

András napját a leányok megbőjtölik. Egész nap nem esznek semmit és nem is isznak. Este lefeküsznek és akivel álmodnak, az lesz a *férjek*.

Katalin napját ugyanígy bőjtölik meg a legények. Amelyik leánnyal álmodnak, az lesz a *feleségek*.

István napján a gyermekek járnak rigmust mondani, de csak a tizenhárom éven aluliak.

Karácsonyi rigmus:

Egy kis karácsonyi verssel megtisztelném uraim,
Hogyha esztet meghallgatnák, megpengetném húrjaim.
Üdvözlöm én ezen háznak gazdáját és asszonyát,
Valamint az egész család nagyjait és apróját.
E karácsony ez nagy ünnep, mejben Jézus született,
Illő nekünk ezt megülni igaz keresztyéneknek.
Nagyot isznak az Istványok, éppen mint a Jánosok,
Mennek roppant háborúba a kolbászok és a májasok.
Akkor lesz egy dinom-dánom és nagyszerű lakoma,
Sok helyt összetépelődik a jó sógor és koma.
Én is eszem-iszom három éjjel, három nap,
Nem parancsol sem a bíró, sem a pap.
Tuggya meg, ki nem tuggya:
Megütötte a zsebemet egy nagy bús, lapos gutta.
Szeretném, ha felpuffadna, mint egy jóllakott medve,
Akkor lenne a versmondónak jó kedve.

Füstös András (18).

Szilveszter estéjén a gyerekek házról-házra járnak kántálni, ezért pánkót és almát kapnak. A fiúk egybegyűlnek, kolomppal, ostorral, kürttel (dudával) s az utcán végigjárnak. Felmennek a magasabb helyekre is, úgy temetik az őszitendőt. Ennek éjféli előtt vége van. Éjféli után a legények csak csengővel, ostor és kürt nélkül járnak. A leányos házakhoz bemennek az udvarra és az ablak alatt csengetnek, aztán szépen kimennek s addig járnak, amíg megvirrad.

Az asszonyok, leányok és a férfiak külön csoportban járnak. Az asszonyok is házról-házra járnak, esznek és néha isznak is. Az utcán végigéneklük a 101. és 102. éneket;¹ ugyanezt éneklük a házaknál is. Pont tizenkét óraker a toronyban megkondulnak a harangok és akkor elindulnak a férfiak és legények külön-külön csoportban és a 103. éneket éneklük végig az utcán és a házakhoz is bemennek. Ott esznek-isznak és szép áldáskérés között iddognak egész reggelig, szóval egész éjjel nem alusznak. Másnap, az újév első reggelén ismét rigmusmondani indul a gyerektábor.

Újévi rigmus:

Ebben az újesztendőben minden jót kívánok,
Ahová csak lépnek, nyíllanak virágok.
Még a hó felett is rózsza nyílladozzék,
Dalos madár énekeljen.
Minden szép, minden jó,
Legyen minden bőven.
Szálljon rátok áldás
Ebben az új esztendőben.

Az öregasszonyok — régi szokás szerint — karácsony és újév között babot és málészemet főznek, hogy az újévben ne legyenek sebesek a gyerekek.²

Lejegyezte: Jóó Lőrinc Csergő, földműves.

53. Mezőveresegyháza.

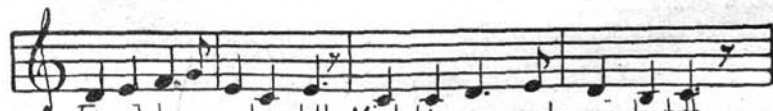
Belcsugár. A falusi asszonyok leánykáikat már egészen kis korban tanítják fonni. Karácsony estéjén aztán elmegy a *belcsugár* (legtisztább bundába öltözött asszony) és bekopog az ajtón: „Gucu, gucu, gereben, mind a s....dbe verem. Gombolyag a kezembe, rossz gyermek a zsebembe”. — Erre megnyílik az ajtó és kidobnak rajta néhány gombolyag fonalat, amit a kisleány font. A *belcsugár* visszadobja azzal, hogy fonjon szebben, de azért diót, almát gurít be az ajtó nyílásán. Ugyanakkor egy vesszőt is benyújt s azzal a körme koppan az ajándékért nyúló gyermeknek. Ez ugyan nem igen sikerül, mert a gyermekek tudják, hogy az ajándékkal vessző is jár, s óvatosak. Természetesen van nevetés, amíg sikerül összeszedni valahogy a *belcsugár* ajándékát.

Kántdás

I.

Bet-le-hem kis fa-luc-ská-ban. Ka-rácsony-kor éj-fél-táj-ban

Fiu Isten em-ber lett. Mint kis gyer-mek szü-le-tett.

¹ Lásd erdélyi ref. egyházi énekeskönyv.

² Lucanapról és regölésről itt semmit sem tudnak. — Betlehemesek csak a szomszéd-faluból jártak.

Őt nevezték Jézuskának, Édesanyját Máriának, Ki pólyába takarva, Lefektette jászolba.	Pásztorok a falu mellett Báránykákat legeltetnek. Hallották az éneket, Jézuskához sietnek.	Azután meg napkeletről Ragyogó szép csillag tűnt föl, Elindult napnyugatnak, Három király utána.
Angyalok a fényes égben, Mennyei nagy dicsőségben Zengetik az éneket, Dicsőség az Istennek.	Ájtatosan letérdelnek Jézuskának jászla mellett, Hogy őt szívből imádják, Mennynek, földnek királyát.	Dicsérték a kis Jézuskát, Köszöntötték szűz Máriát, Ajándékot adtak át : Aranyat, tömjént s mirhát.

Jézust sokan nem szerették,
A rossz emberek üldözték.
Egy éjjel meg elfogták,
Iszonyúan kínozták.

Elítélték csúf halálra,
Fölszegezték keresztfára.
Meghalt ott sok kín után,
Nagypénteken délután.

Levették a keresztfáról,
Sírt csináltak kősziklából.
Testét oda temették,
És katonák őrizték.

De csak három nap maradt ott,
Húsvét napján föltámadott.
Végre negyven nap múlva,
Mennyszágba ment vissza.

És elküldte a Szentlelket,
Ki megszentelt minden lelket,
Pünköst-napján szállott le
És itt maradt örökre.

II.

Karácsony estéjén
Elméne Mária,
Elméne Mária.
Egy gazdag kovácshoz
Szállás kérni tőle :
Jóestét, bölcs kovács !
Adsz te nékem szállást ?
Nem adhatok neked szállást,
Mert sok vendégem van.

Volt annak a bölcs kovácsnak
Egy szép, vak leánya.
Elvezette szűz Máriát
A barmok jászlához.
Tizenkét órákor
Született Jézuska,
Tizenkét szép őrző angyal
Köti a bokrétát.
Arra járt szent József,

Befogta szamarát,
Elvezette szűz Máriát
A gazdag kovácshoz.

Jóreggelt, bölcs kovács !
Mért nem adtál szállást ?
Mért nem adtál szűz anyádnak
Egy éjjelre hálást ?
— Hogyha tudtam volna,
Hogy te vagy Mária,
Aranyból, ezüstből
Néked szállást adtam volna,
Én pedig a hideg földre lefeküdtem volna.
Felelé Mária :
Sülyedjen el házad,
Sülyedjen el házad,
Sülyedjen el barmod
És a te szép vak leányod
Holtig legyen boldog.

Lejegyezte: *Dávid Gabriella*, ref. tanítónő.

54. Szamosújvár.

András napkor az öregasszonyok biztatására a leányok koplalnak, hogy éjszaka megálmodják a jövődöbelit. *Katalin napkor* ugyanezt teszik a legények.

Mikulás napján a szülők biztatják gyermekeiket, hogy legyenek jók, engedelmeseek, szorgalmasak a tanulásban, ha azt akarják, hogy a Mikulás bácsi jöjjön hozzájuk is. Este a gyermekek kitakarítják cipőjüket és az ablakba teszik, hogy Mikulás bácsi meglássa és adományát a cipőbe helyezze. Az adományozók természetesen a szülők.

Karácsony estéjén a városban szerteszét kis gyermekek járkálnak kántálni, vagy pedig betlehemesek kérnek bebocsátást a módosabb családokhoz. A betlehemesek már Mikulás napja után kezdik tanulni mondókájukat, díszítik a betlehemet. Átlag 4–5 betlehemes csoport jár. A betlehemes csoportokon kívül a kis gyermekek *csillaggal* is járnak kántálni. Ezek a *csillagos kántálók* rendszeren eléneklik *Mennyből az angyal*nak egy-két versszakát, vagy a *Csorda pásztorok, midőn Betlehembe* kezdetű betlehemes éneket. Énekelik *A bölcs kovács* c. karácsonyi népéneket is, melyet Szamosújvárt általában e szöveggel szoktak énekelni:

El-in-dult Mári-a ka-rá-csony éj-sza-ká-ján

El-in-dult szál-lást kér-ni Egy gaz-dag ko-vács-hoz

1. Elindult Mária
Karácsony éjszakán.
Elindult szállást kérni
Egy gazdag kovácshoz.

„— Szállást nem adhatok,
Mert sok vendégem van.
Nem adhatok szállást,
Mert sok vendégem van.”

Tizenkét óraker
Megszületett Jézus.
Tizenkét szép őrő angyal
Köti bokrétaját.

2. „— Jó estét bölcs kovács.
Aggyál nekem szállást.
Aggyál nekem éjszakára,
Éjszakára szállást.”

Volt a bölcs kovácsnak
Egy szép vak leánya.
Elvezette Szűz Anyánkat
Barmok jászoljába.

Arra járt Szent József,
Befogta szamarát.
Elvezette Szűz Anyánkat
A gazdag kovácshoz.

„— Jó reggelt, bölcs kovács.
Mért nem adtál szállást?
Mért nem adtál Szűz Anyánknak
Éjszakára szállást?

Én pedig a hideg földre
Lefeküdtem volna.”

„— Hogyha tudtam volna,
Hogy te vagy Mária,
Aranyból, ezüstből
Szállást adtam volna.

„Süllyedjen el házad.
Süllyedjen el házad
Barmaiddal együtt,
Csak ez a szép vak leányod
Holtig legyen boldog.
Holtig legyen boldog.”

Szilveszter estéjén általános a készülődés az új esztendő fogadására. Szilveszter napján a legtöbb család töltött káposztát készlt, kocsonyát és sültket olyan állatok húsból, melyek előre túrnak, pl. disznó, de nem majorság-húst, mert a tyúk hátra felé kapargál. Este későn megterítik az asztalt, amelyre bort, kalácsot, húsfélét, sőt, evőeszközt, tányért, poharat tesznek, hogy az új esztendő rakva találja a ház asztalát.

Babonás szokásokkal is találkozunk Szilveszter éjszakáján. E különböző szokások éjjélkor történnek. A faskamrában taláalomra felőlelt fa páros vagy páratlan számából következtetnek a leányok a férjhezmenetelre. A nagy leány 12 órakor kimegy a *ház kapujába és várakozik*, míg valaki arra felé jön. Ha a jövevény férfi, megkérdi a leány a keresztnévét. A férfi megmondja, hogyan hívják, pl. Péter. Azt hiszik, hogy az új esztendőben Péter nevű férfi lesz a kérő, vagy a komoly udvarló. — *Ólomöntés*. — *Tojásöntés*: Éjjél előtt kimennek a leányok a Szamos partjára tojást önteni. Kezükből tartanak egy üres csuprot, vagy poharat, de visznek magukkal egy tojást is. Amikor 12 órakor harangoznak, a leányok tele merítik csuprukat a Szamos vizéből és a tojást feltörve beleöntik a vízbe. Vigyázva hazaviszik. Reggel megnézik a csinálmányukat. A híg fehérje és sárgája a tojásnak bizonyos formát és merevséget mutat. Ebből is sokfélet magyaráznak. Egyszer hallottam egy ilyen csinálmány magyarázatát. A tojássárga valami keveset elnyúlt a vízben, úgy, hogy a kétoldalt hajószerűen formálódott. A pohár vízben a tojásfehérje fátyolszerűen oszlott szét. Azt mondták erről, hogy a hajó árbocai. Mindebből arra következtettek, hogy az új esztendőben kivándorolnak Amerikába. — *Galuskafőzés*.

Újévi hiedelmek: Új esztendő napján pénzt lehetőleg nem jó a házból kiadni, mert egész évben sok kiadás lesz. E napon lehetőleg *nem jó napközben lefeküdni* és aludni, mert beteg lesz az illető egyén az év folyamán, vagy lusta lesz egész évben. E napon nem illik *a szemetet kivinni* a házból, mert a szerencsét dobják a szemétdombra. Egész nap *vidámnak kell lenni*, hogy egész évben vígan legyünk. Nagy szerencse új esztendő napján emberi ürülékbe véletlenül belelépni.

Vízkereszt napján az örmény katolikusok a templom előtt nagy csebreket és hordókat vízzel megtöltenek színtültig. A pap egyházi szertartás közben megszenteli a vizet, azután jelt ad arra, hogy mindenki annyit merítsen belőle, amennyit akar. A szenteltvizet üvegkancsóban szoktuk hazavinni. Szokás, hogy minden családtag iszik a szentelt vízből. Aztán egy tiszta literes üveget megtöltünk vele és év közben nehéz idő esetén, villámláskor és dörgéskor a házat meghintjük, nehogy baj érje. Haláleset alkalmával is a halottat kissé megmossák a házi szentelt vízzel. Amikor a halott már a ravatalon nyugszik, az egyházi edényekben is a családi szentelt vizet szokás használni a halott megszentelésére.

Ha valaki hirtelen rosszul van a családban, vagy gyors szükségszerű kereszteléskor is használják e szentelt vizet, amit rendszeren könnyű, de védett helyen tartanak.

A *farsang* ideje alatt húshagyó keddig szokás álarcot tenni és az ismerősökhöz elmenni, hogy őket ijesztgessék. Ezt a szokást alig találjuk meg ma már, mert a halóság gyakorlását ellenzi. Sok visszaélés történt e szokással kapcsolatban, azért tiltották be a *maszkok* járását. A *turka* szokott járni húshagyó kedden.

Lejegyezte: *Gabányi János* tanárjelölt.

XI. Torda megye.

55. Ajton.

András napján a leányok egész nap böjtölnek; este megkennek fokhagymával egy szelet kenyeret, sőt is tesznek rá. Emellé egy fésűt téve, egy férfi alsónadrágba csomagolják. Ezt a csomagot teszi a leány a feje alá. Éjféltkor felkel a leány és háromszor teljesen meztelenül körüljárja a házat. Ezután megálmodja, hogy ki lesz a férje.

Katalin napján a férfiak böjtölnek.

Karácsonykor járnak kántálni.¹ Karácsony szombatján már reggel elindulnak az egészen kicsi gyermekek kántálni. A nagyobbak délután mennek, míg a felnőttek este indulnak és reggelig járnak. Mind az ének, mind a beköszöntő kint hangzik el. A gazda, ha módosabb, behívja a kántálókat és megkínálja itallal és tésztával; ezt különösen a felnőttekkel teszi. A gyermekek tésztát kapnak. A gyermekek a „Mennyből az angyal...”, a felnőttek a „Szí-vünk vígsággal...” és „Krisztus Urunknak...” kezdetű énekeket éneklük. Aztán *beköszöntőt* mondanak:

Áldja meg az Isten e háznak gazdáját,
Cselédjével együtt kedves gazdasszonyát.
Hogy még élhessenek sok karácsony napját,
Tölthessék be ezt is erővel, egészséggel
És lelkiidvességgel.

Vagy a következő köszöntőt mondja:

Eljött a karácsony borzas szakállával,
Fenyegtetnek engem kétágú korbáccsal.
Nem kell nekem korbács, csak egy vajas kalács.
Asszonyom, asszonyom, fuss a kamarába,
Háromsinges kolbászt csapj a tarisznyámba.

István és János napján a férfiak eljárnak csoportosan az Istvánokhoz és Jánosokhoz és azokat jelképesen egy láncsal a nyakuknál megkötve elviszik a kocsmába, ahol legalább egy liter pálinkát kell fizetniök.

Szilveszterkor a cselédség a gazdához megy és pedig úgy, hogy egyikükre csomó csengőt aggatnak, a többi pedig pattogtat a korbáccsal. A gazda kijön és megköszöni az újévi jókívánságokat és pénzt ad nekik. — *Gombóc-főzés.*

¹ A betlehemezés csak a románoknál dívik.

A faluban minden húszéven felüli hajadon vénleánynak számít. Ha egy húszéves leány nem megy férjhez a farsang alatt, akkor a legények *a farsang végeztével* csinálnak *egy bábut szalmából és rongyból*, melyet vagy a leány házára, vagy az udvarán levő fa tetejére tesznek fel.

Lejegyezte: Kovács Balázs, fg. VII. oszt. tan.

56. Tordaszentlászló.

Karácsonyi kántálás. Karácsony szombatján estefelé kettesével-hármasával elindulnak a gyermekek kántálni. Mielőtt megkezdénék, az egyik bekiált: „Szabad kántálni?” A háziak kikiáltják: „Szabad.” Akkor a gyermekek elénekelik a következő kántát:

?	Siriában számlást kezdének,
Mennek vala mindenfelől népek.
Hazájokból és ők városokból
Vallást tésznek császárnak magukról.	Máriának eljőve szülése,
Nem találtak szállást Betlehembe.
Vendégnéppel város betölt vala,
Beszállanak egy kis istállóba.
?	Eldula József és Mária,
Mennek vala Betlehem városába.
Mert ők vala Dávid nemzetsége,
A városba kell vala menniek.	Ott született a kicsinyded Jézus,
Pásztoroknak, kit angyal jelentett:
Ne féljete, im mondok örömet,
Meggzületett a kicsinyded Jézus.

Vigadatok immár minden népek,
Dicséretet fejenként tegyetek:
Dicsőség a mennyben az Istennek
És e földön békesség népeknek.

(Ének után az egyik gyermek elmondja a következő beköszöntőt):

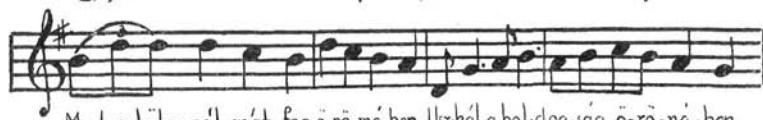
Áldja meg az Isten magukat sokkal, jókkal,
Mint a mezőt virágokkal.
Életeket kívánom, halálokat nem várom,
Áldja meg az Isten, szívemből kívánom.

(A háziak pénzt vagy diót, almát stb. adnak s a gyermekek tovább mennek.)

Istvánözds, jánosözds. Szent István (János) napján a legények és házasemberek István, illetőleg János nevű barátait *megköszöntik*. Csoportokban járnak s az ünnepelt ablaka alatt a következő köszöntőt éneklük:

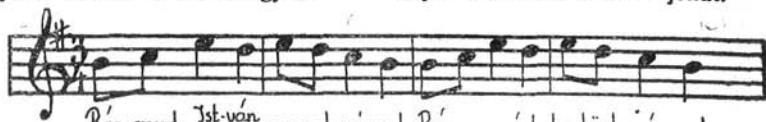
El-jött az ö-röm cse-n-des-lé-nés-sel, ki-vet 'éb-resz-tő bol-dog é-rzés-sel.

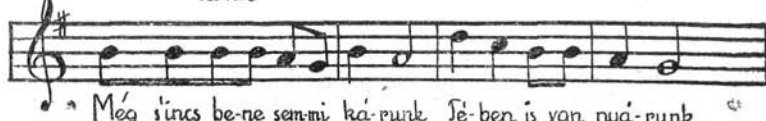
Mert a bölcs pál-mát fog ö-rö-mé-ben úsz-kál a bol-dog-ság ö-zö-né-ben.

Súgár a boldognak tiszta ege,
Ne járja ezt a bánat fellege.
Ne érjen búbanat, kár és szégyen,
A jó szerencse te veled légyen.

Szent István kívánjuk, hogy boldog légy,
Az egek Urától sok áldást végy.
Élj számos napokat, hónapokat,
Adjon a teremő minden jókat.

Rég szent Ist-ván na-pot vá-runk Régen a-zért ke-lünk já-runk
János

Még s'incs be-ne sem-mi ka-runk Té-ben is van nyá-runk

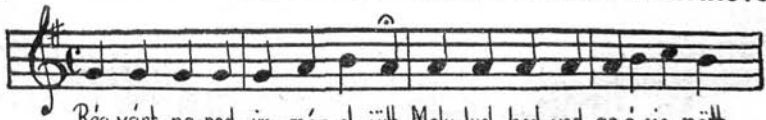
Dicsértessék Atya Isten
Szentfiáért az egekben.

Örökkön-örökké Ámen,
Ámen és úgy légyen.

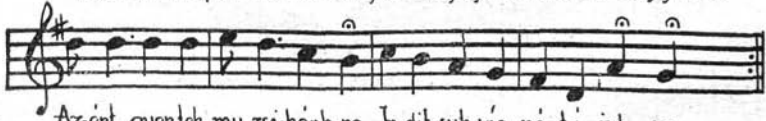
(Ezután a csoport vezetője elmondja a *beköszöntőt*):

E hajnali szellő fúván ablakodra,
Azért nem engedett időt az álomra,
Hogy felébresszelek, mert a szívem várja,
Ki szent István (János) napját igen magasztalja.
Magas plébánosnak (!) hány ágai vannak,
Hány hal a tengerben bűn nélkül úszkálnak.
Ahány csepp víz van a tengernek árján,
Annyi áldást adjon a mennyei bárány.
Szívemből kívánom, adja meg az Úr!

(A házigazda behívja a köszöntőket és mézes pálinkával meg kaláccsal kínálja.
A köszöntés csak éjfél után kezdődik, de eltart reggel 8–9 óráig.)
Ugyancsak Istvánt és Jánost köszöntenek az alábbi köszöntővel is:

Rég várt na-pod im-már el-jött Mely-lyel ked-ved az é-gig nőtt

Az-ért gyen-tek mu-zs-i-kánk-ra In-dít-suk víg nó-tá-ink-ra

Szerkenj fel már te szent István (János),
Ne legyen neved hív István (János).
Neved napja legyen nyájas,
Mert az idő nem homályos.

Neved napját hű pároddal
Virágzó diszes házaddal
Többször is élj minden jóval,
Istentől vett javaiddal.

Ezt kívánja ezen sereg,
Kinek szíve nem kesereg,
Hogy titeket a jó Isten
Sok számos évig éltesse.

Handwritten: 3, 1.2

1. Hé-szid mu-zsám lan-to-dat Zen-dítsd meg mu-zsá-kán-kat Hadd har-sog-jon virgí-naj-jon ké-pen zen-gó nó-tá-ja Meg-ne szün-jön há-r fá-ja Men-jünk fel-se-reg-ben áll-junk Ott víg szív-vel trom-bi-tál-junk Di-csé-ret az Is-ten-nek Ki a-dó-ja volt en-nek. Tisz-te-len-dő jó ll-punk-té-zus a mi pász-to-runk Ger-jesz-sze szí-ved ö-rö-mét víg ked-ved-nek esz-ten-de-jét Ger-jesz-sze fel há-za-don, Vi-rág-zó hajlé-ko-don..

Handwritten: 4.

Lejegyezte: Dedk Sándor, ref. tanító.

Handwritten: I

	a	b	c
1.			
2.			
3.			
4.			

Handwritten: 4.

XII. Udvarhely megye.

57. Böződújfalú.

András napja. A leányok egész nap böjtölnek, éjfélkor pedig elmennek és belenéznek a kútba. Akinek az arcát a kút vizében meglátják, az lesz az uruk. — A leány vizet merít a kútból ugyancsak éjfélkor és abból egy pohárral maga mellé tesz az ágya mellé állított székre. Aki álmában a vizet elkéri tőle, az lesz jövődöbéli ura.

Mikulás napja. A falusi emberek egymás közül kiválasztanak három embert, azt felöltöztetik kifordított bundába, fehér szakállat ragasztanak neki, a kezébe *nyírdkseprűt* adnak és a hátára egy nagy pék-kosarat tesznek. A szülők ezekhez a falu által kinevezett Mikulásokhoz elviszik a gyermekeknek szánt ajándékot. A Mikulás sorra járja azokat a házakat, ahol gyermek van, ha jó volt az év folyamán a gyermek, megajándékozza, ha rossz volt, a nyírág-seprűvel előbb megseprűzi és csak azután adja át a neki szánt ajándékot.

Karácsony este. Karácsony estéjén a fiatalok egy családhoz gyűlnek össze és tizenkettőig kártya vagy pedig társasjátékkal töltik el az időt: 1. A *párodás*. Ez a játék abban áll, hogy a leányok és a fiúk kereken ülnek és a kör közepébe ülő bírő sorra kérli őket: „Hogy élsz pároddal?” Ha az a felelet, hogy jól, megpalcázza, ha pedig azt mondja, hogy nem jól, abban az esetben megkérdezi, hogy kit kíván? A kérdezett megnevez valakit, akivel aztán a párja helyet cserél. — 2. *Kinn a bárdny, benn a farkas*. Leányok és fiúk közösen játszdóják az ismert módon. — 3. *Pattanj bolha*. Lásd Farnos. — 4. *Tűzet viszek, ne lássátok* stb. Ezek a játszadozások tizenegy órakor félbeszakadnak, mivel mindenki a római katolikus templomba megy, tekintet nélkül arra, hogy milyen vallású. Tizenkettő után kijövet folytatják a játékot és evés-ivás között éjféli után két-három óráig elszórakoznak.

István, illetőleg János napján felköszöntik az ismerős Istvánokat (Jánosokat). Divatos a már máshonnan ismert *lekötőzés*.

Aprószentek. A 14 évesnél fiatalabb gyermekek mustármagért mennek a szomszédba, *Aprószentek, Dávid, Dávid* stb. kezdetű versikét mondogatva. A ház gazdaasszonya, ahova a gyermekek bementek, előbb megseprűzi őket, azután ajándékokat ad.

Szilveszter. 8 órától 11 óráig bál van. 11 óra után már kezdődik a gyülekezés a templom előtt. Egy-két módos gazda felszallagoz egy vagy két hat-héltetes kicsi malacot (piros szallag, apró zörgők stb.); ezeket pontosan 12 órakor, amikor a harangot elkezdik kongatni, elengedik. Aki a harangzúgás ideje alatt meg tudja fogni a malacokat, azé. Abban az esetben, ha

azután fogják meg, kisorsolják az 1 óra után folytatódó táncban. Az egész ceremónia alatt a cigányok nótákat húznak. A harangozás ideje alatt a toronyból lövöldöznek és csillagszórókat dobálnak le. Így temetik az ó-esztendőt.

Újév első napján fehérsépet nem engednek be a házba, csak cigányt vagy férfit, mert ezek szerencsét hoznak a házhoz. Újév napján délre és estebédre csak a Szilveszter-éjféli mise alkalmából megszentelt sonkát vagy szárnyast szabad enni. Az újévet cigányokkal köszöntik.

Vízkereszt estéjén *farsangoknak* öltöznek. Legáltalánosabb szokás a *lakodalmi sereg*. A fiúk leányoknak, a leányok fiúknak öltöznek. A lakodalmas menetben egy papnak, két minisztránsnak, kántornak, menyasszonynak és vőlegénynek van szerepe. Utánuk halad a lakodalmas menet.

Kedden, csütörtökön és szombaton rendezik a *kecskét*. Egy legényre két bundát adnak fel olyanformán, hogy az egyik bunda két ujján a két kezét, a másik bunda két ujján a két lábát dugja ki s a két bundát a derekán szíjuval összekötik. A fejére általuk készített kecskefejet tesznek, nyakára pedig csergőt, pergőt és lantot.* Az úton két lábon jár, csak a házban áll négylábra.

Medve. Egy legény kifordított bőrszabát vesz magára s a fejére, úgy, hogy csak a szeméi látszanak ki a kilyukasztott bőrön keresztül. A gyermekek nagyon félnek tőle, mert alsó állával, mely fából van kifaragva és madzaggal van a bőrálarchoz erősítve állandóan csattogtat. — Ezeken az állati alakoskodókon kívül ismeretes a *kéményseprő* is.

Duszsók. Két-három legény szalmával kitömött bő alsónadrágba öltözik; mindenkinek a kezében botra kötött hamuzacskó van, melyet arra használ, hogy szétüssön azok között, akik arra igyekeznek, hogy felismerjék őket. — *Húshagyó* vasárnapjától hamvazószerdáig tánc van. — *Húshagyó keddre* virradólag négy *duszs* s egy *falovas* vonul végig a falun, akiket a muzsikások és a *szürke lovas* követ. A *falovas* az egyik legény, aki derekára húz egy rossz tekenőt, melynek a fenekét előzőleg kiütötték és azt fekete lepedővel leterítik. Fából fejet faragnak neki, melyet a *lovas* a kezében lévő gyeplővel arra fordít, amerre menni akar. A *szürkelovas* nem más, mint egy a *duszsók* közül, aki egy húzóhámmal felszerelt lovon ül. A ló után hosszú, kissé hajlított végű rudat erősítenek, melyre egy ide-oda dülő kerék van rögzítve. A húzás következtében a rudra erősített keréknek hol az egyik, hol a másik széle érinti a földet és ennek megfelelően jobbra és balra forog és így az arra kötött összeölekezett legény- és leányalak imbolygó mozgást végez. A *szürkelovas* után halad nagy zajongás és kiabálás között a kíséző tömeg, melynek az a célja, hogy a *duszsók* közül foglyot ejthessen. Minden elfogott *duszs*ért egy veder bort kell fizetnie a *duszs*-társaságnak váltságdíjképen.

Nagy Károly (31).

Lejegyezte: *Makkai Endre*, ref. teol. hallg.

58. Kibéd.

Andrásnapján a leányok gombócot főznek és bőjtölnek. 1. Ezt azért teszik, hogy a jövődöbelijüknek a kilétét megtudják. Lefekvés előtt a leány *hét-szer meg kell, hogy fordítsa párndját*; akivel álmodik, azt véli a jövődö-

* Juhkolomp.

belijének. — 2. Minden leány igyekszik a feltett szövőt lefogyni. A lefogya-
tott szövőnek az utolsó bogáncsát a kezébe véve, az utcára szalad. Ha legény
jő vele szembe, akkor az a legény lesz a párja, ha pedig gyermeket lát először,
idős ember lesz a férje; ha öreget, akkor nagyon fiatal lesz az élete párja.

Pécsi Samuné (65).

Miklós napján nincsenek szokások. Azt mondják ugyanis, hogy ez *romány*
ünnep. De mégis van egy érdekes szokás. Miklósnapján van a hajtópászto-
rok fogadása. Ekkor a juh-, tehén- és disznócsorda-pásztorokat fogadják meg
és ezért nevezik hajtópásztornak. A gazdák igyekeznek megegyezni ezen a
napon a csordapásztorokkal, mert ha nem Miklósnapján fogadják meg őket,
akkor az állatállományban nagy kárt okoznak a gonosz szellemek.

György József (82).

Luca napja. Aki járatos akar lenni a boszorkányok tudományában, az
Luca éjtéljén be kell, hogy feküdjék a disznópajta hídlása alá és visszajára
hétszer el kell, hogy mongya a Miatyánkot *amen* nélkül. Mikor hetedikszor is
belékezd, akkor az illetőn hét boszorkány vonul keresztül különböző állat
(*béka, fekete macska, pocgérpatkány, disznyó, veres kakas, seprűn ülő*
vénasszony, bölönybika) képében. Ezek különféle csúf hangokat hallatva,
mennek keresztül az illető csurdé hasán. Ezeken kívül át kell, hogy men-
jenek a boszorkánymesterséget tanulni akaró hasán kígyók, giliszták és
különféle csúf bogarak. Ha mindez nem rettentette meg és egy jajsztót sem
ejtett ki a száján, akkor forgószél kerekedik és négy vénasszony rostában
ülve megy hozzá; ezek bevezetik a boszorkányok tudományába.

Borbély Lidia (58).

Kántáló énekek. Karácsony éjjelén régen — az öregek szerint — a legé-
nyek elindultak, hogy *kántáló* énekekkel emlékeztessék az embereket a Jézus
Krisztus születésére. Ma csak a cigányok járnak kántálni. Az egyik öreg
cigány, Fodor Majla Ferenc (75), a következő kántáló énekeket énekelte:

I.

Elindult Szent József
Terhes mátkájával, stb.*

II.

A szép fényes hajnalcsillag,
Ti pásztorok felett virrad.
Ti pásztorok vigyázatok,
Ma születék az Úr Jézus.

Az Úr Jézus ojan ékes,
Ez világnak kellemetes.
Én nem látok szebb gyümölcsfát,
Mint a Jézus keresztfáját.

Vérrel vérzik, virágozik,
Szentlélekkel gyümölcsözik.
Vérrel vérzik, virágozik,
Szentlélekkel gyümölcsözik.

Ezt csoportokba verődve éneklük a cigányok. Közülök a legértelmesebb
ének elhangzása után előáll és elmondja a köszöntőt.

* Lásd 53. l.

Az istványozás ma nincsen meg a faluban, de Réthi Sándor bá' (90) emlékszik, hogy még gyermekkorában a legények a leányosházhoz járva istványoztak. Ez az istványozás és az istványozó ének, amelyet elmondott, hasonló és szinte szószerint van meg Nyárádszeredában is. Ott azonban csak az Istvánokhoz járnak és nem a leányosházakhoz, amint az öreg mondta. Az istványozást hajnalban kezdték meg abban az időben, amikorra emlékszik.

Kezdték Petőfi „Éj van, csend és nyugalomnak éjé”-vel, majd elmondották a köszöntőt. Azután a leány beeresztelte a házba az istványozó csoportot és elkezdtek énekelni a tulajdonképeni istványozó nótát:

Az ég s a föld üregibe
Furdult, szokott tengejibe.
Fébrus (!) nyargal szekeribe,
Fákját gyújcson örömbibe.

Réti Istvány azért éjjen,
Sok szép nevenapját érjen.
Napja vígan felderűjjön,
Párjával sokat szemléjjen ¹

Bakus (!) asztalát tericcse,
Üres poharát megtölccse.
Réti Istványt így köszöncse:
Éjjen, éjjen, újratölccse.

Ha felsüt a napsugára
Réti Istvány ablakára,
Ragyog öcsillag móggyára,
Az ő neve nagy napjára.

Erre köszöntő következik.

Ezután megkezdődik a vendégség: bor, sütemény, pálinka és más dolgok kerülnek az asztalra. Végül, mielőtt tovább mennének, ezzel a rövid énekekkel búcsúznak:

Éjjen, éjjen, éjjen soká,
Réti Istvány éjjen soká.
Felesége éjjen, éjjen,
Családja is sokat éjjen.

Az aprószentekelés még ma is él a nép között. A gyermekeket a szegényebb szülők elküldik a szomszédba, hogy kérjenek mustármagot. A gyermekek ezt mondják:

„Azért küldött apám, anyám, a kutyánknak fáj a lába, aggyanak egy kicsi mustármagot”. Ekkor a gazda vagy a gazdasszony előveszi a sarokból az őgseprűt, megfogja a gyermek kezét és forogni kezdenek. Mialatt a gazda ütögeti seprűvel a gyermeket, ezt mondja a gyermek: „Aprószentek Dávid, Dávid, kinyeret is, pálinkát is”. Miután jól elverték a gyermeket, mogyoró, dió, alma kerül elé és a gyermek báránbőr sapkáját megtöltik vele.

György József (82).

Szilveszter éjszakája nagyon gazdag a hiedelmekben. Legérdekesebb, hogy a kibédi népet mennyire foglalkoztatja a halál gondolata.

Szilveszter éjszakáján a tűzre ügyelni kell, hogy ne aludgyék ki, mert ha kialszik, akkor az újévben a családfő meghal. — Ruhát szárítani, kiteríteni az ősztendőből átmenve az újba, nem szabad, mert a gazdasszony meghal az új esztendőben. — Tűzifaállítás annak kipuhatólására, hogy a családból ki hal meg az újesztendőben. — A férj-jóslás, a jövőbeli után való tudakolozás Szilveszter estéjén éppen úgy megvan, mint Andrásnapján. —

¹ Ha legény: Házándl sokat szemléjjen.

Gombócfőzés. — A leány vagy a legény *Szilveszter éjjelén lefekvés előtt zabol hinti be annak a szobának a padlóját, amelyikben aluszik* és csak azután fekszik le. Akivel azon éjjel álmodott, az lesz az élettársa. Ez az úgynevezett *zabvetés*.

Makkai Lajosné (60).

Szilveszter éjjelén ismét megindulnak a *kántdlók*. Majla András és Berki Lajos 20 éves cigánylegények énekelték:

I.

Én felkelek szép piros hajnalba,
Kimenyek a kerek udvaromba.
Feltekintek magos mennyországba,
Nyitva látom mennyeknek kapuját.

Azon belül egy kis ringó bölcsőt,
Kibe fekszik világ ura Jézus.
Mellette ül asszonyunk Mária,
Kérdi tőle világura Jézus:

Miért sírsz, miért sírsz asszonyunk Mária?
Hogyne sírnék világura Jézus,
Két kolodi egyvér atyafiú
Isszák, eszik egymás piros vérit.

Cinterem elejét fel kéne szántani.
Ádám maggal bé kéne hinteni,
Sűrű könnyeinkkel el kell boronálni,
Mondjunk ámmment Jézus neviért.

II.

Jöjj el Uram, jöjj el
Egy hivatalunkra,
Hogy dícsérhessük
Áldott, szent nevedet.

Kapud alatt láték
Egy arany karszéket,
Kibe uralkodik
Asszonyunk Mária.

Mária, Mária
Jézusnak szentanyja.
Bé vadnak kerítve
Gyémántba, ezüstbe.

Madarak reppenek,
Angyalok örvendnek.
Madarak reppenek,
Angyalok örvendnek.

Köszöntőt is mondanak prózában.

Az *újév* hajnalán a közös kúta- (utca-) kút) igyekszik minden leány, hogy elsőnek érkezzék, hogy ő merítthesse ki az *aranyos vizet*, mert aki bevitte házába az aranyos vizet, az bevitte a szerencsét is. — Aki meg akarja látni, hogy kik az *ördögösök*, kik a boszorkányok, az azt a *fakalánt*, amelyik legjobban elvászott, vegye magához, menjen az *újév* első napján tartandó templomozásra, álljon olyan helyre, ahonnan legjobban megfigyelheti a bejáratot és így megláthatja a boszorkányokat, amint belépnek a templomajtón. A boszorkányoknak olyan nagy szarvuk van, mint a magyar ökröknek. Amint lépnek be a templomba, először az egyik szarvukat kell, hogy betegyék és csak azután vehetik be a másikat is, mert egyenesen nem férnek be. Most akinél kanál van, az igyekszik, mikor a pap belekezd a Miatyánkba, a templomból eltávozni. Azért ugyanis, hogy mire a pap az ámmenhez ér, ő már otthon lehessen, mert különben a boszorkányok üldözőbe veszik és ha ütközben elérik, széttépik.

Két *karácsonyköze* az az időszak, amely karácsony elsőnapja és vízkereszt közé esik. Ebben az időben az asszonyok *nem fonnak* és *nem vdghatnak az ollóval*, mert ha ezt teszik, akkor a rossz szellemekkel találkoznak és azok szurokkal beköpdösik a szemüket s telepi. .lik a ruhájukat.

Vízkereszt után megkezdődik a fonó és vele a maszkurajrás is. Az

egyik ilyen maszkura a *gujatyúk*. Két ember egy törökbuzaszdedő kosárba ültet egy felöltöztetett alakoskodó gyermeket. Báránybőr subát adnak rá olyan formán, hogy tyúk formája legyen a gyermeknek. Megy velük egy harmadik ember is, akit *békérő* néven ismernek. Ez az ember bekopogtatva a fonóba, ezt mondja: „Van egy furcsa idegen vendégem, béeresztik-e?” Persze ezt mindenütt szívesen fogadják és örömmel eresztik be a házba. Mikor bemennek, a kosarat kiborítják a benn ülő gujatyúkkal együtt. Nagyon furcsa helyzetbe kerül a gujatyúk, mert nagyon nehezen tud lábraállani, de mikor aztán lábraáll, akkor a *kórus* (fonóház) közepibe ide-oda kezd ugrálni, miközben a *békérő* ember ezt a verset mondja:

Ittom, pittom, piritom,
Szarkák táncát eljárom.

Ahogy járom, úgy járom,
Mégis attól eljárom.

Ez azonban nemcsak a kórusba jár, hanem még a magánházaknál is megteszik a tisztességet.

Gyertyaszentelő napján nem szabad befogni az állatokat. Ez különösen képen vonatkozik a szarvasmarhákra. Nem szabad az erdőre menni, mert a szán feldől és a gazdát odaborítja és az állatoknak a lába is eltörik. Ugyanis Gyertyaszentelőn is boszorkányok járnak és azokkal találkozik az olyan gazda, aki az erdőre megy.

Húshagyókedd. Húshagyókeddre virradva a szülő, rendesen az apa így kiált be a házba:

„*Cibre vajda Sódor vajdával* a hajnalba összeverekedett, a karjáról a sok aranyperec, a markából a csonka kardja kiesett. Keljete fel gyermekek, szedjük össze az arany karpereceket és a csonka kardot, amit elejtett.” Ki-mennek a gyermekek, persze mire kimennek, akkorra fel van öltöztetve két fából faragott ember; ezeknek a keze ki van furva és egy nagy darab oldalas van beledugva. A ruhájuk gombjai páncélokban vannak, az aranypercek pedig kúrtóskalácsok. A föld köröskörül be van terítve papírral és a papíron ugyan-ezek a tárgyak találhatók, amiket a gyermekek nagy örömmel szednek össze és visznek be a házba és örömmel mutogatják az édesanyjuknak és csodálatos meséket mesélnek arról, hogy miként csapott össze Cibre vajda Sódor vajdával és hogyan szikrázott a csonka kard.

Húshagyókeddet a naptárban is *hamvazószerda* követi. Ezen a napon egy olyan szokást fedeztem fel, amely ma nem él az emberek között. Egy méteres rudat vagy botot cifrára kifaragva és felpántlikázva és a végére hamuval telt zacskót kötve járnak a legények az utcán és amelyik leányt megütöttek vele, azaz behamvazták, az a leány arra volt ítélve, hogy a legény házához menjen tollat tépni. Ez bizony nem nagy ítélet, mert különösen ha olyan legény ütötte meg, akit a leány is szeret, annak a házához szívesen megy.

E napon a szomszédok egymásnak az ajtója szemöldökéhez *hamuval telt cserépfazakat vág*nak és ezt kiáltják be a házba:

A ház népe éjjen sokáig!

Lejegyezte: *Barabási András*, teol. hallg.

59. Székelykeresztúr.

Betlehemes játék.

A játék előadása karácsony szombatján este szürkületkor kezdődik. A betlehemesek megindulnak a falu egyik végén és sorra vesznek minden házat.

Szereplők: A király: egy fehér nadrágba és fehér ingbe öltözött fiú. Fején papandekliből készült sisak, oldalán kard. — **Angyalok:** Két hosszú fehér ingbe öltözött fiú. Fejükön sisak. Ők viszik a deszkából készült kis házat, amelyben égő gyertyák között a Jézus születését ábrázoló képek és szobrok vannak. — **Pakulárok:** Két rongyos bundába öltözött fiú, lábukon bocskor; kezükben csengőkkel, esetleg zörgő pléhdobozokkal, teleszegelt bot; arcukat fehér, hosszú szakálás és bajszos jelmez fedi. — A turkács: Egy szintén rongyos bundába öltözött, bocskoros fiú. Arcát kurta, fekete bajszos jelmez fedi; kezében egy szépen kifaragott (rendszerint ember nagyságú) kereszt; nyakába egy deszkából készült persely van akasztva.

A vendéglátó házhoz először csak a király megy be, a többiek az udvaron állnak meg.

A király (bent): „Jó estét kívánok! Egy szent betlehemnek egy pár percig szállást kérnék.” (Igenlő válasz esetén csenget, erre belépnek kettesével, elől a két angyal, utánuk a két pakulár, ezek ahogy beérnek, rögtön le is fekszenek a földre; a turkács künymarad, közben énekelnek.)

Ének:

Báránkával Jancsika, Jancsika
Meny bé te előre,
Mert tinéktök születött, születött,
Kit megjövendöltetök.
Megváltó Jézusunk
Álé, — Álé-luja!

(A király kirántja kardját és a vendéglátók felé fordulva mondja.)

Király:

Kedves Uraim,	Hanem Jézus Krisztusról
Meg ne 'jegyenek,	Szép példát mutassunk.
Hogy ilyen csapattal	Elhoztam Betlehemnek
Köziökbe jöttem.	Egész táborát
De nem azér jöttünk,	Hallgassák meg ennek
Hogy istoriázzunk,	A szép dallamát!

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus
A magas mennyekbe,
Ki megszületett e szent Betlehembe!
Szent József pedig be nem bocsáttatik,
Néki e háznál szállás nem adatik,
Hideg istállóba megfagyattatik!

A turkás kopog az ajtón.

A király az I. angyalhoz:

Te meg kis angyalom
Lásd el sijetséggel
Ki mer döngetni ajtómon
Ijen bátor szívvel ?!

I. angyal (az ajtó felé):

Ki s miféle ember vagy ?
Honnan jöttél ?
Arról nékem röktön
Feleletet tégy !

Turkács:

Tiberus császár parancsára jöttem
A népnek megbizásából,
Szállást kérnék erre 'z éjszakára.

I. angyal: Várj barátom, mingyár megjelentöm (a királyhoz):

Felségös kirájom,
A te ajtódra olyan embörök jöttek,
Ha te szállást adnál
El nem is mönnének.

Kirdly:

Mit, hogy én szállást aggyak ?
Abból ugyan nem kapsz !
Nem bánom, ha az út közepén megfacc.

Turkács:

Kemény kősziklához hasonló nemzetség
Még a pogánynál is van engedelmesség.
Hát fölségednél hogy nincs egy kis kegyesség ?

Kirdly:

Gyer bé barátom
Füttözz egy keveset
Osztan királyi házamtól
Ismét tovább mehecc.

Turkács (belép):

Pálinkás jó estét !
Hát magok idebenn
Úgy isznak-ösznek
Az én (penészös) szakállammal
Nem is törődnek ?
Majd elévőszöm ezt
A vékony nádpálcámot (felemeli a keresztet)
S mind végig mérem
Az ingötök ujját !

Király:

Nézd barátom,
Neköm sok vendégöm van,
Ha neköd szállást adok
Ingemöt megszólnak.
Igy hát királyi házamtól távozz!

Ének:

Ime gyönyörűségesen
Előttünk áll valaki frissen.
Él a juhász a mezőbe,
Vezet münköt az erdőbe,
Vezet münköt az erdőbe.
Ha lefekszöm, vagy aluszom
Semmiről sincsen gondom,
Semmiről sincsen gondom,
Mer az Isten mellettem van
Jól tudom, hogy őrizni fog,
Jól tudom, hogy őrizni fog.

II. angyal (I. pakulárhoz):

Ass, maj föl tátyé
Az éjjel új kirájunk születött.

I. pakulár (II. pakulárhoz):

Haj, öreg, haj, mit mond a másik:
Kisértetők jöttek, vaj ingöm, vaj
Tégöd el akar vinni.

II. pakulár:

Hun van? Hun van, üsseem agyon?!

II. angyal:

Ne báncsd öreg, ne báncsd,
Isten szép angyalát,
Ki münköt idevezérölt
Betlehem várossába,
Krisztus születésire!

II. pakulár:

Hova? Hova?
Betlehem várossába?
Krisztus születésire?

II. angyal:

Nem öreg, nem.
Betlehem várossába,
Krisztus születésire.

Ének,

I., II. pakulár:

No ha így van, kejjünk föl,
Betlehembe mönnyünk el.

Mind:

Siessünk!	Oda érhessünk,
Ne késsünk!	Mi Urunknak
Hogy még ezen éjjel	Tiszteletöt tehessünk!

I. angyal:

Kej föl öreg, kej föl!

I. pakulár:

Nem kell neköm tejföl.

I. angyal:

Ha nem kell is, kej föl!

I. pakulár (fölkel):

Fölköttem, hát mi bajod?

I. angyal:

Vess köröszőt!

I. pakulár:

Megögyem a sósperecöt?

I. angyal:

Nem öreg, nem,
Vess köröszőt!

I. pakulár:

Ádám, Éva, Ábrám,
Ezt a fálást békápnám.

(Amíg ezt mondja, odamegy a feldíszített karácsonyfához
és leszakít egy cukrot).

I. pakulár (lefekszik II. pakulárhoz):

Szervusz Duminusz,
Még én is itt vagyok,
Úgy fázik a lábam,
Hogy szinte lefagyott.
Odakünn a högyek között
Hideg szél tányázik,
Megfázik a fickó,
Ha nem pálinkázik.

Bátyám, a subáját
Félvállára vette,
Ami csöpp esze vót,
A pinkóba tette.
A pinkó zsiros vót,
A kutya elvitte,
A bátyámnak egy csöpp
Esze se maradt.

II. pakulár:

Báranybőr bundámon
Be nagyok a jukak!
Az éjjel a farkasok

Szinte szétszaggattak.
De nem szaggattak szét,
Me derék legény vagyok.

Ének. (Mind.)

Csorda-pásztorok	Hanem a jászójba,
Midőn Betlehembe,	Romlott istállóba,
Csordát őríznek,	Hanem a jászójba,
Éjjel a mezőbe.	Romlott istállóba.
Isten anyala	Ah Jézuska, Jézuska,
Jövének felétek,	Ott fekszik a jászójba,
Örömet mondok	Pokrókcával takarva.
Nektek, ne féjjetek.	Siessünk!
Mennyetek bé hát	Ne késsünk!
Gyorsan a városba,	Hogy még ezen éjjel
Megtáláljátok	Oda érhesünk,
Jézust a jászójba,	Mi Urunknak tiszteletöt tehessünk!
Megtáláljátok	Mi Urunknak tiszteletöt tehessünk!
Jézust a jászójba.	Siessünk!
Nem fekszik ágyba,	Ne késsünk! stb.

I. pakulár (feláll. II. pakulárhoz)

Hát te öreg, jártál-é iskolába?

II. pakulár:

Igön biz'a, még az iskola mellett is.
Tizenhat pár bocskort elszaggattam,
Mégis egy nagy számár maradtam.

I. pakulár:

Hát te öreg, ha ojan nagy okos vagy,
Mondd meg neköm, Erdéjbe hány Pétör, hány Pál,
A sakternek a szakálla hány szál?

II. pakulár:

Ahány nőlt!

I. turkács:

Tácsd ki turkács a szádót,
Most ágygák a húsz lejösöket!
A turkács úgy szereti a húsz lejösöket,
Mint az Isten a jó magyar embörököt!

Ének. (Iudulás.)

Nosza pajtás, indujjunk!	Szájjon a te házadra!
Már a nyájhoz forduljunk!	Szöröncsés órát! Boldog éjszákát!
Istennek áldása	Szöröncsés órát! Boldog éjszákát!

Lejegyezte: *Horváth József*, teol. hallg.

TÁRGYMUTATÓ.

András napja, férjtudakoló szokások és hiedelmek: 20, 30, 55, 61, 64, 74, 96, 99, 104, 105, 107, 109, 117, 128, 140, 141, 142, 156, 167, 178, 181, 183, 187, 188.

Andrásnapi köszöntő ének: 117.

Aprószentekelés: 8, 20, 42, 54, 60, 61, 83, 99, 102, 108, 114, 121, 139, 143, 174, 177, 187, 190.

Aranyos csitkó: 13, 104.

Aranyos víz, aranyvíz: 9, 13, 14, 96, 108, 127, 128, 141, 165.

Bandázás (szervezett karácsonyi legény-szokások): 11–12, 42, 61, 63, 99.

Bellehemes játék: 15–19, 23–29, 31–35, 40–41, 45–52, 57, 64–70, 77–83, 111–114, 146–148, 153–155, 156–160, 163–164, 193–197.

Farsang, farsanghajtás: 39, 62, 73, 90, 97, 115, 122, 151.

Farsangi alakoskodó játékok (maskara, maszkura, maskura, maszka, csúf és szép farsáng, farsáng): 9, 14, 21, 39, 57, 61, 62, 90–91, 97–98, 103, 108, 134, 135, 140, 141, 142, 153, 158, 176, 177, 182, 191–192.

Fonó: 14, 21, 36, 38, 54, 56, 58, 60, 62, 86, 90, 102, 109, 117, 133, 177, 191.

Fonóbeli játékok: 9, 37–38, 56, 58–59, 60, 62, 87, 102, 115, 118, 130, 135–137, 143, 176.

Hammasfazék: 14, 39, 57, 179.

Hamvazószerda: 74, 93, 106, 116, 129, 143, 192.

Háromkirályok (csillagjárás): 97, 149–151, 152–153, 181.

Húshagyókedd: 39, 62, 74, 93, 105, 116, 121, 159, 192.

Istvánozás, jánosozás (kötözés, hajnalozás): 8, 14, 20, 22, 36, 56, 64, 74, 83, 95, 99, 101, 107–108, 114, 120, 124, 126, 133, 139, 140, 145–146, 170, 177, 183, 184, 187, 190.

Karácsonyi hiedelmek, jóslások, tiltások: 20, 42, 75, 104, 105, 118, 122, 131, 139, 187.

Karácsonyfa, karácsonyi ajándékozás: 30, 42, 104, 152, 177.

Karácsonyi kántálás és kántálóénekek: 7, 9–10, 11, 14, 20, 30, 53, 55, 60, 71, 73, 75, 93, 96, 98, 100, 107, 109, 119, 122, 131, 135, 140, 142, 144, 145, 152, 167, 177, 179, 181, 183, 189.

Karácsonyi köszöntőversek (rigmusok): 7, 8, 11, 14, 35, 43, 54, 72, 75, 94, 107, 110, 146, 149, 161–162, 178, 183, 184.

Katalin napja: 20, 64, 74, 104, 109, 167, 178, 181, 183.

Luca napja: 20, 30, 39, 64, 107, 156, 167, 189.

Marhák napja (vizkereszt): 60.

Miklós napja (Mikulás): 20, 55, 64, 107, 109, 152, 164, 187, 189.

Pásztorfogadás: 102.

Szilveszteri férjtudakoló szokások, hiedelmek és jóslások: 8, 9, 13, 20, 36, 39, 54, 56, 60–61, 72, 95, 97, 102, 104, 105–106, 120, 121, 126, 129, 139, 141, 143, 153, 163, 165, 175, 178, 182, 187, 190.

Szilveszteri ostorcsattogtatás (kolompolás, gulyahajtás): 9, 13, 14, 20, 56, 61, 72, 84, 97, 153, 156, 175, 183, 191.

Újév és újévi szokások, hiedelmek, jóslások, tiltások: 9, 13, 21, 42, 54, 73, 95, 96, 105–106, 108, 114, 122, 129, 139, 141, 143, 166, 182, 188, 191.

Újévi kántálás: 22, 36, 102, 127, 165, 175.

Újévi köszöntőversek: 23, 62, 72, 85, 163, 179.

Vénleánycsúfoló szokások (szűzgulyahajtás, tuskóhuzás): 8, 13, 21, 39, 63, 73, 109, 152.

Vizkereszt: 21, 60, 182, 188, 191.

TARTALOMJEGYZÉK.

BEVEZETŐ SZAVAK	3—5
I. ALSÓFEHÉR MEGYE :	
1. Buzásbocsárd	7—9
2. Magyarlapád	9—13
3. Maroscsesztve	14
4. Nagyenyed	15—19
5. Székelyföldvár és Székelykocsárd	20—21
II. BIHAR MEGYE :	
6. Köröstárkány	22—23
7. Micske	23—29
8. Síter	30—38
9. Szalárd	39
III. BRASSÓ MEGYE :	
10. Bodola	40—41
11. Oltszakadát	41—42
IV. HÁROMSZÉK MEGYE :	
12. Feldoboly	43—44
13. Zabola	45—54
V. KISKÜLLŐ MEGYE :	
14. Radnót	55—57
VI. KOLOZS MEGYE :	
15. Bogártelke	58
16. Farnos	58—60
17. Kajántó	60—61
18. Kalotaszentkirály	61—63
19. Magyarbikal	63
20. Boncida	64—73
21. Mákó	73—74
22. Méra	74—93
23. Nagypetri	93—96
24. Nagysármás	96—98
25. Vista	98—99
26. Zsobok	99—103

VII. MAROSTORDA MEGYE :

27. Alsóbölkény	104
28. Ákosfalva	104—105
29. Csittszentivány	105—106
30. Koronka	107—109
31. Lukafalva és Ilencfalva	109—117
32. Magyaró	117—121
33. Mezőkölpény	121—122
34. Mezőpanit	122—131
35. Nagyernye	131—132
36. Nyárádselye	133—135
37. Nyárádszentbenedek	135
38. Nyárádszentimre	135—140
39. Nyárádszentlászló	140—141
40. Póka	141—142
41. Szentgerice	142—144
42. Székelybós	144
43. Székelycsóka	145—146
44. Székelykál	146—148

VIII. SZATMÁR MEGYE :

45. Apahegy	149—151
46. Egri	152—153
47. Kakk-Szentmárton	153—156
48. Szárazberek	156—160

IX. SZILÁGY MEGYE :

49. Kusaly	161—163
50. Szilágycseh	163—165

X. SZOLNOK-DOBOKA MEGYE :

51. Almásmálom	167—177
52. Magyardécse	177—179
53. Mezőveresegyháza	179—180
54. Szamosújvár	181—182

XI. TORDA MEGYE :

55. Ajton	183—184
56. Tordaszentlászló	184—186

XII. UDVARHELY MEGYE :

57. Böződújfalú	187—188
58. Kibéd	188—192
59. Székelykeresztúr	193—197

TÁRGYMUTATÓ	199
-----------------------	-----

Javítások és pótlások.

30. lapon : Sítér nem a 6., hanem a 8. falu.
42. lap alján : jegyezte helyett *lejegyezte*.
54. lap aljáról kimaradt *Hadnagy Anna* VIII. é. t.j. adatgyűjtő neve.
60. lapon, a Farnosról való közlés után kimaradt a gyűjtő : *Kupa István* ref. ig. tanító neve.
61. lapon : Kajántó néprajzi anyaga lejegyezőjének, *Simon Andrásnak* neve kimaradt.
63. lap aljáról kimaradt a gyűjtő : *Kupa István* neve.
91. lapon a 9. sorban Bagaria helyett *Bagazia* olvasandó.
93. lapon a 27. sor végén megveregetik helyett : *megveregeti*.
130. lapon a 4. pont 3. sorában ksilárom helyett : *csilárom*.
133. lapon Nagyernye után álló *istványozás* helyesen a 135. lapon, *Nyárádselye* anyagának végén olvasandó.
- 141—142. lapon található *pókai* anyagot *Bereczky Sándor* teol. hallg. jegyezte le.
144. lapon közölt *székelybósi hajnalozás* második felét *Nagy István* III. el. isk. tanuló írta le.

Erdélyi Tudományos Füzetek.

Szerkeszti: **Dr. György Lajos.**

Az E. M. E. kiadása.

1. Rass Károly: Reményik Sándor — — — — —	40.—	35. Dr. Bíró Vencel: A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében — — — — —	50.—
2. Párvan Bazil: A dákok Trójában — — — — —	30.—	36. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedüs-kódexe — — — — —	50.—
3. Dr. Bitay Árpád: Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében — — — — —	30.—	37. Dr. Kántor Lajos: Hidvégi gróf Mikló Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében — — — — —	50.—
4. Dr. Bitay Árpád: A moldvai magyarság — — — — —	40.—	38. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1930. év — — — — —	50.—
5. Szokolay Béla: A nagybányai művésztelep — — — — —	40.—	39. Dr. Balogh Arthur: A székely vallási és iskolai önkormányzat — — — — —	50.—
6. Dr. Balogh Ernő: Kvarc az erdélyi medence felső mediterrán gipszeiben — — — — —	40.—	40. Dr. György Lajos: Eulenspiegel magyar nyomai — — — — —	80.—
7. Dr. György Lajos: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1925. év. — — — — —	50.—	41. Dr. Dömötör Sándor: A cigányok temploma — — — — —	50.—
8. K. Sebestyén József: A brassai tekete templom Mátyás-kori címei — — — — —	40.—	42. Dr. Kristóf György: Báró Eötvös József utazásai Erdélyben — — — — —	80.—
9. Dr. Karácsonyi János: Új adatok és új szempontok a székelyek régi történetéhez — — — — —	50.—	43. Dr. Hofbauer László: Az Erdélyi Hirdető története — — — — —	50.—
10. Dr. Gál Kelemen: Brassai küzdelmek a magyartalanságok ellen — — — — —	50.—	44. Dr. Kristóf György: Kazinczy és Erdély — — — — —	50.—
11. Dr. Tavaszy Sándor: Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése — — — — —	40.—	45. Dr. Asztalos Miklós: A székelyek őstörténete letelepülésükig — — — — —	50.—
12. Dr. György Lajos: Két dialógus régi magyar irodalmunkban — — — — —	60.—	46. Dr. Varga Béla: Az individualitás kérdése — — — — —	80.—
13. K. Sebestyén József: A Becse-Gergely nemzetség, az Apafi és a bethleni gróf Bethlen család címe — — — — —	50.—	47. Kemény Katalin: Erdélyi emlékiratok — — — — —	80.—
14. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1926. év — — — — —	50.—	48. Dr. Dömötör Sándor: Vida György facetiái — — — — —	50.—
15. Dr. Gyárfás Elemér: A Supplex Libellus Valachorum — — — — —	50.—	49. Dr. Oberding József György: A mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányuló törekvések a román törvényhozásban — — — — —	50.—
16. Rónay Elemér: Kemény János fejedelem halála és nyugvóhelye — — — — —	50.—	50. Szabó T. Attila: Közép-Szamos-vidéki határnevek — — — — —	50.—
17. Dr. György Lajos: Egy állítólagos Pancsatanira-származék irodalmunkban — — — — —	50.—	51. Dr. Balogh József: Olasz falfestmények Gyulafehérvárról — — — — —	30.—
18. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1927. év — — — — —	60.—	52. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1931. év — — — — —	50.—
19. K. Sebestyén József: A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai — — — — —	60.—	53. Dr. Kántor Lajos: Magyarok a román népköltészetben — — — — —	50.—
20. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XVI—XIX századi kéziratos énekeskönyvei — — — — —	50.—	54. Dr. György Lajos: Magyar anekdotáink Naszreddin-köpcsolatái — — — — —	50.—
21. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év. Pótlásokkal az 1919—1925. évekről — — — — —	50.—	55. Dr. Veress Endre: Gróf Kemény József (1795—1855) — — — — —	120.—
22. Dr. György Lajos: A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben — — — — —	50.—	56. Dr. Kántor Lajos: Kölcshatás a magyar és román népköltészetben — — — — —	30.—
23. Dr. Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái — — — — —	50.—	57. Dr. Tavaszy Sándor: A lét és valóság — — — — —	60.—
24. Dr. Gál Kelemen: A nemzeti nevelés román fogalmazásban — — — — —	50.—	58. Szabó T. Attila: Adatok Nagyenyed XVI—XX. századi helyneveinek ismeretéhez — — — — —	60.—
25. Dr. Tavaszy Sándor: Kierkegaard személysége és gondolkozása — — — — —	50.—	59. Dr. Imre Lajos: A falunévelés irányelvei — — — — —	60.—
26. Dr. Papp Ferenc: Gyulai Pál id. Bethlen János gróf körében — — — — —	50.—	60. Dr. Veress Endre: A történetíró Báthory István király — — — — —	80.—
27. Dr. Csúry Bálint: Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról — — — — —	50.—	61. Dr. Boros György: Carlyle — — — — —	40.—
28. Dr. Bíró Vencel: Püspökejelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében — — — — —	50.—	62. Dr. Juhász Kálmán: Két kolozsmonostori püspököt a XVI. században — — — — —	50.—
29. Dr. Teleki Domokos gróf: A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története — — — — —	50.—	63. Dr. Bíró József: A kolozsvári Bányfipalota és tervező mestere, Johann Eberhard Blummann — — — — —	60.—
30. Dr. Hofbauer László: A Remény című zsebkönyv története (1839—1841) — — — — —	50.—	64. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1932. év — — — — —	50.—
31. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év — — — — —	50.—	65. Dr. Jancsó Elemér: Az irodalomtörténetírás legújabb irányai — — — — —	50.—
32. Dr. Gyulai Farkas: A Döbrenté-pályázat és a Bánk bán — — — — —	50.—	66. Dr. Kántor Lajos: Erdély a világháborút tükröző román irodalomban — — — — —	50.—
33. Dr. Rajka László: Jókai „Törökvilág Magyarországon” c. regénye — — — — —	50.—	67. Dr. Veress Endre: A moldvai csángók származása és neve — — — — —	80.—
34. Dr. Temesváry János: Hét erdélyi püspök végrendelete — — — — —	50.—	68. Dr. Oberding József György: A Kolozsvári Gondoskodó Társaság — — — — —	60.—

69. Papp Ferenc: Gyulai Pál a kolozsvári ref. kollégiumban — — — — —	60.—	37. Lakatos István: [Az új magyar műzene	40.—
70. Dr. Ferenczi Miklós—Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1933. év — — — — —	60.—	38. Rass Károly: A mi regényirodalmunk — — — — —	60.—
71. Dr. Balogh Jolán: Márton és György kolozsvári szobrászok — — — — —	150.—	39. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1935. év — — — — —	40.—
72. Dr. Kristóf György: Szabolcska Mihály Erdélyben — — — — —	80.—	90. Monoki István: Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és magyar időszakai sajtótermékek címjegyzéke — — — — —	60.—
73. Lakatos István: Magyaros elemek Brahms zenéjében — — — — —	40.—	91. Dr. Szabó T. Attila: Nireg—Szásznyíres település, népesség-, népesedés- és helynévtörténeti viszonyai a XIII—XX. században — — — — —	80.—
74. Dr. Kristóf György: Eminescu Mihály költőn énekei — — — — —	50.—	92. Dr. Jancsó Elemér: Nyelv és társadalom	50.—
75. Dr. Biró József: A bonchidai Bánffy-kastély — — — — —	80.—	93. Dr. Gyárfás Elemér: Gyárfás Elek úti-naplója 1844-ből — — — — —	50.—
76. Dr. Juhász Kálmán: Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban — — — — —	40.—	94. Dr. Jászay Károly: Magyar luteránus megmozdulások Cluj-Kolozsváron (1798—1861.) — — — — —	50.—
77. Dr. Rajka László: Jókai román tárgyú novellái — — — — —	40.—	95. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1936. év — — — — —	60.—
78. Venczel József: A falumunka és az erdélyi falumunka-mozgalom — — — — —	60.—	96. Dr. Kántor Lajos: Czegei gróf Wass Ottília, az Erdélyi Múzeum Egyesület nagy jótévedője — — — — —	60.—
79. Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1934. év — — — — —	60.—	97. Dr. Szabó T. Attila: A transylvan magyar társadalomkutatás — — — — —	40.—
80. Dr. Biró József: Magyar művészet és erdélyi művészet — — — — —	60.—	98. Lakatos István: A román zene fejlődéstörténete — — — — —	60.—
81. Dr. György Lajos: Anyanyelvünk védelme — — — — —	40.—	99. Dr. Szabó T. Attila: Kelemen Lajos tudományos munkásságának negyven éve (1897—1937) — — — — —	40.—
82. Grandpierre Edit: A kolozsvári Szent Mihály-templom története — — — — —	80.—	100. Dr. György Lajos: Dr. Bitay Árpád életrajzi adatai és tudományos munkássága — — — — —	40.—
83. Dr. Balogh Ernő: Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula — — — — —	40.—	101. Dr. Szabó T. Attila: Dész helynevei — — — — —	60.—
84. Dr. Kozocsa Sándor: Históriais ének Bocskay Istvánról — — — — —	40.—	102. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1937. év — — — — —	60.—
85. Dr. Révész Imre: Méliusz és Kálvin — — — — —	80.—	103. Makkai Endre—Nagy Ödön: Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez — — — — —	120.—
86. Dr. Szabó T. Attila: Zilah helynévtörténeti adatai a XIV—XX. században — — — — —	60.—		

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum kiadóhivatalában, Cluj, Str. Baron L. Pop 5. szám.

Az 1—10. szám elfogyott.

